

Karjääriõppe mõjususe uuring

Uuringu raport

Tellija: SA Innove
Teostaja: Eesti Uuringukeskus OÜ

Detsember 2014

Sisukord

KOKKUVÕTE	3
Uuringu taust ja eesmärgid	14
Metoodika ja valim	15
TULEMUSED	18
I Põhikoolide, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste vilistlased	18
Teadliku karjääriplaneerimise tähendus ja vajalikkus	18
Hinnangud enda enesekohastele ja sotsiaalsetele oskustele	23
Eri haridustasemetel läbimise järgsete valikute langetamine	28
Karjääriplaneerimise alase info jagamine õppeasutustes	43
Tulevikuplaanid tööturul ja haridusvaldkonnas	54
Eriala ja elukutsete valikute tegemisel erinevate töötingimusi ja töökeskkonda puudutavate teguritega arvestamine	62
Noorte teadlikke valikuid mõjutavad ja/või takistavad asjaolud	66
II Vastuvõtukomisjonide liikmed ja karjäärinõustajad	79
Sisseastujate teadlikkus ja ootused seoses erialaõpingute sisu ja tööturuga	79
<i>Sisseastujate teadlikkus töö iseloomust ning keskkonnast, milleks erialaõpingutega valmistutakse</i>	<i>87</i>
Tänapäevased sisseastujad koolide vastuvõtukomisjoniliikmete ja karjäärinõustajate pilgu läbi	103
Tegurid, mis mõjutavad noorte erialavalikuid	111
Tööturu nõudlus	112
Prognoositav sissetulek tulevikus	113
Õpiedukus	115
Elustiil	117
Eriala seotud sotsiaalsed suhted	119
Eriala populaarsus	120
Sotsiaalse võrgustiku mõju	121
Kooli asukoht	124
Õpilaste isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivus erialale	124
Sisseastujate eneseanalüüs	127
Ebasobivaks osutunud valikute põhjused	129
Koolide poolne karjäärialane tugi ja parendusettepanekud	132
III Tööandjad	143
Tööturu avatus noortele	143
Hinnang noorte tööturu alasele teadlikkusele	147
Noorte erialavalikuid ja tööalast käitumist mõjutavad tegurid	162
Tööandjate üldine hinnang noortele tööleasujatele ja võimalused noorte motiveerimiseks	170
Ekspertide ettepanekud karjääriõppe mõjususe parendamiseks	175
Järeldused ja soovitused	181

KOKKUVÕTE

Põhikoolide, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste vilistlaste hinnangud

Eri tasemete õppeasutuste vilistlased mõistavad **teadliku karjääriplaneerimise tähendust** üldjuhul sarnaselt, pidades seda teadlike sihtide seadmiseks ning nende saavutamise nimel tegutsemiseks. Karjääriplaneerimise mõtestamise osas ei ilmnenu sealjuures erinevusi olenevalt sellest, kas kooliajal ollakse läbinud karjääriõpetuse valikainet või mitte. Rohkem erinevaid arvamusi tuli samas esile selles osas, kui vajalikuks teadlikku karjääriplaneerimist peetakse.

Põhikoolist gümnaasiumi suundumist põhjendati mitmel juhul sellega, et seda peetakse loomulikuks asjade käiguks ning alternatiivseid võimalusi polnud kaalutudki. Gümnaasiumisse edasminekut põhjendati ka valikute tegemise edasilükkamise ning sellega, et kutseõppeasutustest ei leitud ühtegi sobivat eriala, mida oleks tahtnud õppima minna. Kuvas läbi ka mõju, et gümnaasiumi astmega põhikool võis mõjutada õpilase valikut jätkata haridusteed just gümnaasiumis. Mitmel juhul tulenes otsus jätkata õpinguid gümnaasiumis aga konkreetsetest edasistest karjääriplaanidest ning läbi oli mõeldud ka see, milline gümnaasiumi suunavalik selleks kõige paremini sobiks.

Gümnaasiumi järgseid karjäärivalikuid ajendanud teguritest oli olulisim huvi mõne kindla valdkonna või eriala vastu. Lisaks huvile mängisid rolli ka mitmed teised tegurid nagu isikuomadused, soov saada uusi kogemusi jne, mis olid kas rohkem või vähem läbimõeldud. Prognoositav sissetulek tulevikus mängis otsustamisel erinevat rolli, seda peeti nii väga oluliseks, kui poldud sellele aspektile õpinguid planeerides üldse ette mõeldud.

Kutseõppeasutuse lõpetamise ajal või järgselt tööle suundumisel oli peamiseks põhjuseks soov raha teenida, töö sisu võis sealjuures nii meeldida kui mitte meeldida. Kutseõppeasutuse järgselt edasi õppima suundujad tõid selle põhjendusena kõige sagedamini välja, et plaan kõrgkooli minna oli neil juba kutseõppeasutusse õppima asudes ning kutsehariduse omandamine oli nende karjääriplaanides vaid vaheetapp.

Karjäärivalikute tegemise osas peeti **teistega konsulteerimist** kohati vajalikuks, teisalt jällegi ebavajalikuks või isegi pigem rohkem segadusse ajavaks. Nii mõnedki intervjuueeritavad leidsid, et oma valikud tehakse igal juhul ise. Kui valikute tegemisel oli kellegiga eelnevalt konsulteeritud, siis olid selleks valdavalt vanemad. Kodust, vanemate poolset, tuge peeti üldiselt oluliseks isegi siis, kui otsustamisel abi ei vajatud või ei saadud. Mitmetel juhtudel ilmnis aga ka vanemate konkreetne roll edasise karjäärivalikuni jõudmisel. Samuti on vanemad üritanud noorte endi tehtud valikuid kahtluse alla seada või neid esialgsest valikust loobuma suunata. Karjäärivalikuid oli mõnel juhul arutatud ka õpetajate (valdavalt põhikoolis) ja sõpradega.

Välistest teguritest valmistas karjäärivalikute tegemisel enim murekohti **toimetulek õpingute majandusliku poolega**.

Üldiselt oldi nii oma põhikooli, gümnaasiumi kui kutseõppeasutuse järgselt tehtud **valikutega kokkuvõttes rahul**, seda üllatavalt sageli ka siis, kui karjäärivalikud ei olnud tehtud kõige teadlikumalt.

Õppeasutustes karjääriplaneerimise alase info jagamisel tõsteti nii põhikooli kui gümnaasiumiastmes **positiivselt esile karjääriõpetuse tunde**, kus jagati asjakohast infot, tutvustati erinevaid võimalusi, õpiti koostama tööturu jaoks vajalikke dokumente (CV, motivatsioonikiri jne) ning anti juhiseid efektiivseks enesejuhtimiseks (ajaplaneerimine jm). Eriti kasulikuks peeti just **individaalset nõustamist**.

Väga positiivset vastukaja leidsid **töövarjupäevad**, mille käigus saadi reaalne ettekujutus erinevate elukutsete töö sisust. Edasiste karjäärivalikute läbi mõtlemisele aitasid hästi kaasa ka koolides rääkimas käinud **erinevate erialade praktikud, vilistlased ning tudengid**.

Arengukohti välja tuues peeti karjääriplaneerimise alase info jagamisel üheks puuduseks keskendumist kas ainult gümnaasiumide, kutseõppeasutuste või ülikoolide pakutavate võimaluste tutvustamisele, **jättes alternatiivsed võimalused kõrvale** või pidades neid ebasobivaks või ebavajalikuks.

Palju kriitikat said erinevad testid, mida peeti liialt pealiskaudseteks, ebarealistlikeks ning kasututeks. Nõrdimust tekitas lisaks see, kui karjääriteenus piirduski vaid erinevate testide tegemisega. Kokkuvõttes oleks soovitud **rohkem praktilist lähenemist ja aktiivseid meetodeid** ning vähem teooriat ja kirjalikke ülesandeid.

Karjääriõppe mõju sõltub vilistlaste hinnangul paljuski antud **aine sisust ja õpetajast**.

Eri haridustasemetel vilistlased tõid välja ka mitmeid **soovitusi karjääriõppe edasiseks parendamiseks**:

- ✓ Karjääriplaneerimise alane info võiks olla ühtviisi **kättesaadav kõikides koolides**.
Kutseõppeasutuste vilistlased tõid välja, et nende kokkupuuted karjääriplaneerimise alase info jagamisega varasematel haridustasemetel on olnud selgelt puudulikud ning seetõttu on neil olnud ka keerulisem langetada karjääriplaneerimisega seotud otsuseid.
- ✓ Üheks enim soovitatud karjääriõppe parendamise võimaluseks oli **laiaulatuslikum töövarjupäevade pakkumine** ning selle olemasolu korral vastava võimaluse aktiivsem reklaamimine.
- ✓ Soovitatakse tutvustada senisest aktiivsemalt ja põhjalikumalt erinevaid ameteid ja erialasid ning nende tegelikku sisu, mis aitaks vältida ebasobivaks osutunud karjäärivalikute tegemist.
- ✓ Üheks võimaluseks erinevate erialade ja ametite sisulise poole tutvustamiseks võiks tuua koolidesse senisest enam **rääkima nende esindajaid**.
- ✓ Enam infot tuleks õpilastele anda ka **tööturu olukorrast, võimalustest ja vajadustest**.
- ✓ Senisest laeimalt võiks tutvustada ka **erinevate õppeasutuste**, sealhulgas nii spetsiifilisema suunitlusega kõrgkoolide kui kutseõppeasutuste **pakutavaid võimalusi**.
- ✓ Rohkem infot võiks anda ka **ettevõtlusega seonduvate teemadel**.
- ✓ Enam tähelepanu võiks pöörata ka **õpilaste individuaalsele nõustamisele**, jätmata sealjuures tähelepanuta ka õpitulemuste poolest nõrgemaid õpilasi.
- ✓ Edasi arendamist vajaks ka eneseanalüüsi testid ning nende kasutamine karjääriteenuste raames.

Põhjustena, miks leitakse, et valitud eriala või valdkond intervjueeritavate hinnangul neile sobib, toodi ülekaalukalt välja **huvi ja vajalike eelduste olemasolu**. Mainiti ka teadlikkust

õppeprotsessis toimuvast ning praktika käigus saadud positiivset tagasisidet. Samuti toodi mitmel juhul välja **soov maailma parandada**, milleks valitud eriala hea võimaluse annab.

Noorte huvi ja **motiveeritus töötada õpitaval/õpitud erialal või valdkonnas** on üldiselt kõrge. Mitmetel juhtudel on jäetud küll lahtiseks konkreetse ametivalikud valdkonna siseselt, kuid valdkonda tervikuna pigem vahetada ei soovita. **Kõrge kutsekindlusega erialad** on antud valdkonna tudengite hinnangul kindlasti meditsiinisfääris. Märkimist väärivad ka aktiivne huvi liikuda tulevikus oma ettevõtte loomise suunas ning mõtted suunduda Eestist väljapoole. Mõningatel juhtudel on kutsekindlus õpingute jooksul vähenenud või polnud plaani õpitud valdkonnas tööle asuda juba õpinguid planeerides.

Meditsiini valdkonnas hinnatakse **võimalusi erialast tööd leida** kõrgeks ning peetakse iseenesestmõistetavaks. Enamike teiste erialade puhul valitseb aga arvamus, et **karjäärivõimalused olenevad enamjaolt inimesest endast** ning selle nimel vaeva nähes on võimalik soovitud töökohti leida.

Kuigi mõningatel juhtudel oldi valitud erialal **töötamise terviseriskide, töökeskkonna, võimaliku töögraafiku** jms teguritele hakatud mõtlema alles praktilise töö käigus, oli intervjueritute teadlikkus selles valdkonnas üldiselt kõrge.

Karjääriplaneerimise alaseid **valikuid mõjutavate peamiste teguritena** toodi kõige sagedamini välja vanemate ja koduse keskkonna mõju, prognoositavat sissetulekut õpitud erialal töötades ning rahalisi võimalusi, sh õppetoetuste süsteemi. Täiendavalt mainiti huvi eriala vastu, kooli, riiki, meediat ning tutvusringkonda.

Rääkides noorte teadlikke valikuid mõjutavatest ja takistavatest asjaoludest toodi teravalt välja ka **kutseõppeasutuste maine teema**, mis vaatamata selle parandamiseks tehtud pingutustele püsib ühiskonnas endiselt kõrgkoolide omast oluliselt madalamal ning mõjutab seetõttu negatiivselt ka noorte teadlike karjäärivalikute tegemist. Negatiivset meelestatust kutseõppeasutuste suhtes (ning vastavat suunamist) toodi välja nii **vanemate, koolide kui vähemal määral ka sõprade ja õpingukaaslaste hulgas**.

Samas on täheldatavad ka positiivses suunas toimuvaid muutused **noorema põlvkonna esindajate seas**.

Karjääriplaneerimise seisukohast oluliste meedias ja ühiskonnas laiemalt kõlanud sõnumite osas leiti, et **domineerivaks on reaavaldkonna ja IT erialade laialdane propageerimine**, mis ei pruugi alati noorte karjäärivalikutele positiivset mõju avaldada.

Karjääriplaneerimise seisukohalt ebasobivaks osutunud valikute põhjustena toodi välja **juhuslikke ja läbimõttlemata erialavalikuid**, õpitud eriala **ebapiisavat rakendatavust tööturul** ning eriala valiku tegemist **lähtudes rohkem õppeprotsessist** kui sellele järgneva reaalse töö sobivusest ja meeldivusest.

Vastuvõtukomisjonide liikmete ja karjäärinõustajate hinnangud

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjonide liikmete hinnangul oli **teadlikkus eriala sisust oluliselt parem pärast gümnaasiumi kui põhikooli baasilt sisseastujate seas**. Põhikooli baasilt

sisseastujate seas võis olla esmaseks prioriteediks kodust ära kolida ja iseseisvat elu alustada ning alles seejärel olla oluline, mis eriala õppima asutakse.

Sisseastujate teadlikkusele erialast omas **positiivset mõju**, kui eelnevalt oli koolis karjääriõppe teemat käsitletud või olnud **karjääri- või eelkutseõpe**. Samuti olid sisseastujad erialast teadlikumad, kui kooliga oli **külastatud erinevaid ettevõtteid** ning tutvunud erinevate ametitega, nagu ka siis, kui nende vanemad töötasid samas valdkonnas või oli kodus valdkonda puudutavate tegevustega **praktiliselt kokku puutunud**. Samuti omas kutseõppeasutuste sisseastujate erialastele teadmiste positiivset mõju, kui koolis oli olnud **hea antud valdkonna** (nt tööõpetuse) **õpetaja**.

Sarnaselt kutseõppeasutustega toodi ka **ülikoolide puhul** esile, et sisseastujate eelnev **teadlikkus erialast on suuresti varieeruv** ning aastate lõikes erinev. Ülikoolide esindajate hinnangul on õpilaste seas olnud nii neid, kes on sisseastumise eelselt tutvunud vastava eriala õppekavaga, kui ka neid, kellel on väga pealiskaudne arusaam valdkonnast ning sarnaseid erialasid on ka omavahel segamini aetud.

Tulenevalt teadlikkusest väljavalitud eriala osas, on õpilastel olnud ka **erinevad ootused**. Kuna kutseõppeasutustes on **põhihariduse baasilt sisseastujad** olnud vähem teadlikud eriala sisust, ei saanud neil ühelt poolt olla veel ka konkreetseid ootusi eriala osas, teisalt võisid aga olla kõrgendatud ootused, mis võisid õpingute jooksul vaibuda. Toodi ka esile, et eriala osas ollakse huvitatud **pigem praktilistest tundidest kui teooriast**.

Kutseõppeasutustesse **gümnaasiumi baasilt sisseastujad ning jätkuõppes osalejad** on olnud vastuvõtukomisjonide liikmete hinnangul **tööturu väljavaadetest** märgatavalt **teadlikumad** kui põhiharidusega sisseastujad.

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjonide esindajad tõid õpilaste ootuste osas välja, et sisseastujad eeldavad, et neile võimaldataks **hea haridus, et tulevikus töökohal toime tulla**. Samuti eeldatakse, et koolis oleksid **heal tasemel ja mõistvad õpetajad**, head tehnilised tingimused, positiivne koolikeskkond, aktiivne õpilaselu, vaba aja veetmise- ning sportimisvõimalused.

Kutseõppeasutustesse põhikooli ja gümnaasiumi baasilt sisseastujatel on olnud ka töövõimaluste osas erinevad ootused, **gümnaasiumi lõpetanud on olnud küpsemad** ning ka nende **ootused realistlikumad ning konkreetsemad**. Kutseõppeasutustesse **põhikooli baasilt sisseastujad** pole olnud kuigivõrd teadlikud tööturu väljavaadetest, kuid üldises plaanis on ka nende eesmärgiks olnud **leida pärast kooli lõpetamist rakendus õpitud erialal**.

Ülikoolide sisseastujate ootused erialale on olnud väga erinevad - mõningatel juhtudel on need olnud seotud pigem maailmapildi laiendamisega, teistel juhtudel oodati erialalt ka **praktilisi oskusi**, millest tööturul kasu oleks. **Ülikoolide sisseastujad ootavad koolilt tiptasemel õppejõude** ning õppetööd, mis hõlmaks endas ka **piisavalt praktilisi aspekte**. Olulist rolli on mänginud ka **kooli maine**, samuti võimalused minna soovi korral **välisriiki vahetusüliõpilaseks**. **Sisseastujate seas** on olnud nii neid, kes on mõelnud tulevaste töövõimaluste peale, aga ka neid, kes on küllaltki piiratud arvestanud, milline on väljund tööturule. Paremini ettevalmistanud sisseastujad on sealjuures osanud analüüsida ka seda, millisel tasemel (bakalaureuse või magistri)

erialast ettevalmistust erinevad töökohad eeldavad, tuues esile, et töö leidmiseks **ainult bakalaureusekraadist ei piisa** ning vajalik on saada ka magistrikraad.

Ülikoolide esindajate hinnangud selles osas, millised on sisseastujate ootused erialale, olid küllaltki erinevad ning **sõltusid suuresti erialast**. Väljendati, et prioriteediks on olnud leida **huvitav ja hästi tasustatud töökoht** ning oluline on olnud ka erinevate kogemuste omandamine ning väljakutsete rohkus.

Toodi välja ka mitmeid erinevaid noorte erialavalikuid mõjutavaid tegureid:

- ✓ **Huvi valdkonna vastu** on olnud eriala valikul **peamiseks mõjuteguriks nii kutseõppeasutustes kui ka ülikoolides**.
- ✓ **Tööturu nõudlus**
 - Tööturu nõudlus on eriala valikul olnud **oluline pigem ülikooli sisseastujate puhul**.
 - Kutseõppeasutusse õppima asujatest mõtlesid tööturu nõudluse peale pigem keskhariduse baasilt kutseõppeasutustesse kandideerijad, kuid oli ka näiteid, kus põhihariduse baasilt kandideerijad olid tööturu väljundi väga hoolega läbi mõelnud.
- ✓ **Majanduslik olukord, prognoositav sissetulek tulevikus**
 - **Kutseõppeasutuste puhul** võis prognoositav sissetulek mängida eriala valikul küllaltki **olulist rolli**. Mainiti ka võimalusi asuda tööle välismaale, kus palgatasemad on kõrgemad.
 - Teenimisvõimalusi soovitud valdkonnas võidi ka ülehinnata, kuid ootused palga suhtes on aastatega **realistlikumaks muutunud**.
 - Teenimisvõimalused tulevikus **ei olnud** erialavaliku juures **määravad sugugi kõikide valdkondade puhul**.
 - Ülikoolide esindajate arvates olenes see, millisel määral prognoositav sissetulek eriala valiku juures rolli mängib, ka **sisseastujate isikuomadustest**.
- ✓ **Õpiedukus**
 - **Kutseõppeasutustesse** on asunud õppima nii eelnevalt õppimisega raskustes olnud, kuid ka näiteks kuldmedaliga lõpetanud ning ülikooli vilistlased. Mitmetel juhtudel on kutseõppeasutusse õppima suundumise põhjuseks olnud siiski ka **eelnev nõrgem õppeedukus**.
 - Gümnaasiumi edukalt lõpetanud noortel võib olla **perekondlik surve minna ülikooli** mainekat eriala õppima. Nõrgematel õpilastel võib olla aga madal enesehinnang ning ei pruugita parematesse ülikoolidesse üldse kandideerida.
- ✓ **Elustiil**
 - Mõningatel juhtudel on sisseastujad toonud eriala valikul esile ka tulevase **elustiili olulisuse**.
 - Sisseastujate puhul on viimasel ajal kerkinud esile hoiak, mille järgi soovitakse tulevikus **töötada iseendale sobival kellaegadel või kodus**.
 - Vastavalt õpilase enda **väärtushinnangutele** on valitud erialad, mis võimaldavad tulevikus töötada näiteks kultuurikeskkonnas või saada suuremat sissetulekut.
 - Elustiili aspekt võib mängida olulist rolli ka **ülikoolivaliku juures**, kus peetakse väga oluliseks aspektiks näiteks ülikooli mainet, kuvandit sealsetest üliõpilastest jms.
- ✓ **Eriala populaarsus**
 - Nii ülikoolide kui ka kutseõppeasutuste sisseastujate jaoks on olnud eriala valikul **oluliseks aspektiks ka selle populaarsus**.

- Leiti, et populaarsematele erialadele võivad kandideerida ka õpilased, kel **puudub erialaks vajalik ettevalmistus**.
- Samuti võisid populaarsemate erialade puhul olla sisseastujatel ka **kõrgendatud ootused**.
- Siinkohal peeti oluliseks ka **meedia rolli**, mis võib kindlaid elukutseid populariseerida ning noori seeläbi kergesti mõjutada.
- ✓ **Sotsiaalse võrgustiku mõju**
 - Väga oluline roll **kutseõppeasutustesse sisseastumisel** on olnud perekonnal ning sõpradel ja tuttavatel, samuti endisel koolil. Siiski toodi väga mitmetel juhtudel esile, et **sotsiaalsest võrgustikust enam mõjutab noorte erialavalikuid nende enda huvi ja valdkonda puudutav kogemus ning tegemist on olnud peamiselt nende enda isikliku valikuga**.
 - Põhikool baasilt sisseastujate puhul toodi esile, et kandideerida võivad just vähem edukad õpilased ning pigem vanemate suunamisel. Gümnaasiumi baasil kutseõppesse kandideerijate puhul peetakse lapsevanema ning sõprade rolli erialavalikul väiksemaks.
 - **Ülikoolide sisseastumisvestlustel** on samuti mainitud, et otsust on arutatud ka sõprade või perekonnaga.
 - Igal aasta on karjäärinõustajate juurde tulnud ka neid noori, kes on teinud **erialavaliku sõprade järgi** ning selget huvi valdkonna vastu pole olnud.
- ✓ **Kooli asukoht ja maine**
 - Kutseõppeasutustesse ning ülikoolidesse õppima tulijatele on olnud väga oluline ka **kooli asukoht**. Siinkohal mõjuvad **suuremad linnad tõmbekeskustena**. Eelkõige väiksematest piirkondadest on soovitud tulla õppima suurematesse linnadesse, rõhutades sotsiaalsete suhete olulisust.

Kutseõppeasutused pööravad erineval määral tähelepanu sellele, et õpilased arvestaksid oma **tervisliku seisundi sobivust kindlale erialale** – mõnel juhul nõutakse sisseastumisel tervisetõendit, teistel aga ei tõstatata tervislikku seisundi teemat sisseastumisel üldse.

Tulevasest töökeskkonnast ülevaate andmine võib jääda sisseastumisel pigem kooli enda ülesandeks, sest eelkõige põhikooli lõpetanud pole veel piisavalt palju selliste teemade peale mõelnud. Samuti pole tulevase töökeskkonna peale kuigivõrd sageli mõelnud ka ülikoolidesse sisseastujad. Eelkõige on osanud tulevase töö füüsilise ja psühholoogilise keskkonna peale mõelda need sisseastujad, **kelle pereliikmed on samal erialal töötanud**.

Mõned noored on jõudnud juba **sisseastumiskatsete käigus** tõdemuseni, et väljavalitud eriala ei pruugi neile tegelikult sobida. Sisseastujad seda **üldiselt otse ei tunnista**, pigem valitakse kas teine eriala või mõningate erialade puhul ei tulla sisseastumiskatsete teise vooru. Vastuvõtukomisjonides on **soovitatud õpilastel mõnikord järele mõelda**, kas väljavalitud eriala neile ikka sobib või soovitatakse valida mõni neile paremini sobida võiv (lähedane) eriala.

Oma **tulevase töö eripärast** on (üli)õpilased saanud sageli tõeliselt **aru alles õpingute käigus või praktikale minnes**, millega võib kaasneda ka **soov õpingud katkestada**.

Õpingutest loobumiseni on jõutud sagedamini ka siis, kui noored ei ole erialavalikut hoolega läbi mõeldud ja on tulnud õppima pigem sõprade või vanemate mõjul. Õppureid, kes jätavad õpingud pooleli, vahetavad kooli sees eriala või lähevad teise kooli, on olnud nii

kutseõppeasutustes kui ülikoolides, samas **üldjuhul proovitakse siiski õpingutega valitud erialal lõpuni jõuda**. Samas leiti, et noorte puhul on normaalne, kui endale sobivat valdkonda alles otsitakse ning erialamuudatuses ei nähtud probleemi.

Põhikoolid kasutavad võimalust osaleda oma õpilastega **kutseõppeasutustes pakutavatel eelkoolitustel** ning gümnaasiumide õpilased on külastanud kutseõppeasutusi **töövarjupäevade** raames.

Sisseastumise eelselt on pöördutud karjäärinõustaja poole, kui ei olda kindel, mida konkreetne eriala endast kujutab, on huvi väga paljude erialade vastu ning ei osata valida või ei ole huvi ühegi valdkonna vastu, aga soovitakse siiski õppima tulla. Samuti on soovitud arutada, kas tasub asuda õppima valdkonda, mis noort huvitab, või valida pigem midagi praktilisemat, millega on lihtsam tööd leida.

Õpingute jooksul on mindud karjäärinõustaja juurde konsultatsioonile kõige sagedamini siis, kui tekivad **kahtlused eriala valikul** või soovitakse uurida **edasisi töövõimalusi**. Viimasel juhul on pöördutud nõustaja poole eelkõige siis, kui õpingud hakkavad läbi saama. Konsultatsiooni on tulnud ka siis, kui ei olda ise otsides sobivaid tööpakkumisi leidnud ning on tekkinud mure karjääriväljavaadete pärast, samuti CV ja kaaskirjade koostamise alaste küsimustega.

Leiti, et **kutseõppeasutuste ning üldhariduskoolide omavaheline koostöö võib olla raskendatud**, kuna ei soovita kutseõppeasutustega koostööd teha ning lubada neid enda õpilastele kutseõppe võimalusi tutvustama. **Siinkohal võib olla koolidel hirm, et meelitatakse ära nende potentsiaalsed õpilased.**

Toodi välja, et **noored, kes on gümnaasiumi ajal osalenud karjääriõppes või -nõustamises**, on enda karjäärivõimalused oluliselt paremini läbi mõelnud ning ülikoolis saab nendega alustada juba süvendatud töövõimaluste analüüsi.

Analüüsid **viimase kümnendi jooksul toimunud muutusi** sisseastujate hoiakutes ja teadlikkuses, toodi välja, et võrreldes varasemate aastatega on noored sisseastumisel muutunud suhtlemisel julgemaks ning on avatumad. Rõhutati, et noored on ka erialavalikute osas üldiselt teadlikumad. Lisaks internetile, mis võimaldab erinevate valdkondadega paremini tutvuda, on aidanud noorte teadlikkuse kasvule olulisel määral kaasa ka karjääriõppe, karjääriinfo ja karjäärialase nõustamise laialdasem levik (sh koolide parem koostöö ettevõtetega – vastastikused külastused jm, noortekeskuste karjääri alased üritused, karjäärimessid jne).

Tööandjate hinnangud

Iseloomustades tänaseid koolilõpetajaid ja noori tööle kandideerijaid, torkab tööandjatele silma see, et **noorte üldine hoiak töö kui peamise tegevusala suhtes on muutunud**. Töö ei oma enam sellist tähendust kui varem. Tööga võrdselt tähtsustatakse muid eraelulisi aspekte, huvialasid, suhteid, enesearengut laiemalt. Töö aja, sisu ja koha suhtes eeldatakse rohkem paindlikkust. Tööandjad leiavad, et võrreldes varasemaga on noored altimad tööle asuma kindla sihiga omandada teatud kogemus ning siis liikuda järgmist kogemust omandama. See toob ka kaasa lühemaajalise töötamise ühel töökohal. Tööandjad leiavad, et kuna noorte liikumisvõimalused on

paranenud, näevad nad endid rohkem maailmakodanikena ning tegelevad rohkem eneseotsingutega.

Mõned tööandjad tervitavad selliseid muutusi, leides, et see on **paratamatu ühiskondlik areng**, millega tööandjad peavad kohanema. Teised jällegi leiavad, et sellest tulenev tööjõuvoolavus **segab ettevõtte toimimist**.

Usutakse, et see, et üldhariduses on kohati **liigutud faktipõhiselt õppelt lahenduskesksema maailmavaate suunas**, võimaldab noortel edukamalt kohaneda ja toime tulla ka töökeskkonnas.

Ettevõtjad näevad noorte tugevusena **entusiasm, julgust, eneseteadlikkust ja avatust**. Kõrgelt hinnatakse seda, et noored on kiired kohanejad, kes adapteeruvad organisatsiooni sujuvalt.

Tööandjaid kurvastab eelkõige noorte **pinnapealne töösse suhtumine**. See, et pahatihti ei soovita pingutada ja panustada, esile kerkivatele raskustele lüüakse kergelt käega. Vajaka jääb adumisest, et töö tähendab vastutust. Ei mõisteta, mis tagajärgi võib kehvasti tehtud või tegemata töö tööandjale kaasa tuua.

Vaatamata sellele võtavad tööandjad äsja koolilõpetanud noori meelsasti tööle. Sageli peetakse kvalifikatsioonist olulisemaks **tahet tööle asuda ja töösse suhtumist**. Kui noor ise on avatud ja õppimisvalmis, saab väljaõpe toimuda ka kohapeal. Üldiselt **eelistatakse** tööle võtta siiski **kutseoskustega noori**. Otse üldharidusest tulnutele heidetakse ette madalamat vastutustunnet ning püsimatust.

Praktikantide ettevõtetesse võtmise suhtes ollakse üldiselt positiivselt meelestatud. Teadatud erialadel õppinud ja usaldusväärsetes organisatsioonides praktiseerinud noorte kogemust hinnatakse kõrgelt. **Praktika väärtus sõltub** tööandjate kogemuse põhjal nii erialast, praktikakorraldusest kui ka noore enda motivatsioonist.

Üldistavalt võib öelda, et **tööturg on täna noortele avatud**. Mitmed ettevõtted on huvitatud sellest, et leida töötajaid otse koolipingist. Kuna noorte puhul hinnatakse nende avatust ja paindlikkust, on kohanemine tööl käimisega hõlbus, kompenseerimaks vähesest kogemusest ja kohati oskamatuses tulenevaid puudujääke.

Valdavalt leiavad tööandjad, et **noorte ettekujutus sellest, milline on reaalne töö** nende poolt valitud erialal, **on puudulik**. Üheks põhjuseks peetakse seda, et noorte erialavalik võib olla kujundatud teiste arvamuse põhjal, endal puudub ettekujutus valdkonna sisust. Teisalt tuuakse esile, et isegi, kui noor läks õppima eriala, mille vastu oli huvi, puudus ettekujutus, mida tähendab selles valdkonnas töötamine. Kolmandaks leitakse, et ka õpetajatel ja karjäärispetsialistidel puudub tihti ettekujutus sellest, mida kujutab endast töö sellel erialal. Kõik see tekitabki olukorra, kus isegi õpingute lõppedes puudub noorel ettekujutus, millised on antud eriala praktilised väljundid, rääkimata konkreetsema töökonteksti adumisest. Leitakse, et ettekujutus töömaailmas toimuvast **varieerub erialati ning haridusastmeti** - teadlikkus on üldiselt kõrgem kõrgkooli astujate hulgas. Seega, kasuks tuleb, kui juba õpingute alguses osatakse õppeasutuse tasandil **siduda õppetööd hilisema praktilise töökontekstiga**. Tööandjad näevad selleks mitmeid võimalusi ning tundub, et valmisolek omalt poolt panustada on olemas.

Küllaltki sageli esineb ka seda, et noored ei adu, **millised** on juhi või spetsialisti taseme hariduslikud nõuded. **Hariduse tähtsust ei osata just madalama haridustasemega kandideerijate seas adekvaatselt hinnata.**

Tööle kandideerimisel on noorte teadlikkus töövaldkonnast väga erinev - on selliseid kandideerijaid, kes on väga hästi ennast kurssi viinud sellega, kuhu nad kandideerivad. Nad on teinud eeltöö ja tutvunud ettevõttega. Samas leidub küllaga ka selliseid kandidaate, kes tulevad pigem hea õnne peale katsetama, olemata eeltööd teinud.

Teadlikkust töövaldkonnast **mõjutab ka ühiskondlik kuvand ning müüdid**, mis sageli ei pruugi ühtida tegeliku olukorraga. Suurem on **teadlikkus nendel, kes on valdkonnaga mingil kujul varasemalt kokku puutunud või kelle perekonnas on sama ametiala esindajaid**. Samas, huvi olemasolu korral on noored võrreldes varasemaga **julgemad huvi tundma ja ennast kurssi viima**.

Rääkides sellest, kui hästi tunnevad noored **oma valdkonna võtmekompetentse**, tuuakse esile, et kui erialakompetentse võidaksegi aduda, siis **üldiste kompetentside** (avatus, motiveeritus, aktiivsus, eneseanalüüs, õppimisvalmidus, lojaalsus jmt) teadvustamine võib olla õpingute jooksul unarusse jäänud. Ettevõtjad arvavad, et **koostöö koolidega võiks siin olla senisest parem**. Sisend vajalike kompetentside osas võiks ettevõtjate arvates tulla paljuski nende endi poolt, kuivõrd koolide personal ei pruugi jõuda pidevalt valdkondlike uuendustega kursis olla.

Noorte **oskus ennast adekvaatselt hinnata** võiks tööandjate hinnangul parem olla. Eneseanalüüsi oskust, oma tugevuste, nõrkuste, sobivuste, kutsumuste tundmist peavad tööandjad noore töötaja puhul väga oluliseks. Hetkel puudub paljudel oskus ja harjumus ennast kõrvalt vaadata ning analüüsida. Leitakse, et see oskus tuleneb osaliselt kodust, kuid haridusasutuste roll eneseanalüüsi oskuse kujundamisel on määrava tähtsusega. Soovitatakse vastavasisuliste ainete lisamist koolide õppekavadesse.

CV koostamise oskus on noortel tööandjate arvates suhteliselt hea. Leitakse, et kõrgkooli tasandilt tulnutel on CV koostamise oskused paremad kui kutsekoolide taustaga kandideerijatel. Üldharidusest tulnute CV koostamise oskus on üldiselt nõrgem. **Puudujääke** võib kõigil tasanditel esineda **asjakohase ja esitamisväärse info määratlemisega**.

Töövestluste puhul tuuakse esile noorte kandidaatide **julgust ennast esitleda, aktiivsusust ja motiveeritust**. Arvatakse, et oskus suhelda ning ennast presenteerida on aastatega paranenud.

Suuremal osal intervjuueeritud tööandjatest on kogemus sellest, et **töövestluse käigus mõistab noor kandidaat oma sobimatust antud töökohale**. Loobumise põhjuseks võib olla ebaadekvaatne ettekujutus nii töö sisust kui ka töökeskkonnast, töögraafikust, töö asukohast või töötasust. Mitmetes organisatsioonides suunatakse tööle kandideerijad seetõttu **proovipäevale**, et tekiks parem ettekujutus töö sisust.

Leitakse, et tööle asudes on noorte **teadlikkus tööga kaasnevatest asjaoludest** (terviseriskidest, töökeskkonnast, töö iseloomust, tööga kaasnevast elustiilist, nt võimalikust töögraafikust jms) **tihti kehva poole või ebarealistlik**. **Keerulisemate kutseoskustega erialade puhul** puutuvad noored juba väljaõppe käigus kokku erialale esitatavate töökeskkonna vmt nõuetega, sageli

sisalduvad õppekavades vastavasisulised ained. Sellisel juhul on tööle asunud noorel ettekujutus tööga kaasnevast parem.

Selles osas, kuivõrd on noored enda jaoks läbi mõelnud ja aru andnud **ametikohal esineda võivatest raskustest ja probleemidest** (nt nõ rasked kliendid, pingeline töö iseloom jms), varieeruvad arvamused valdkonniti. Tundub, et spetsiifilisemaid teadmisi ja oskusi nõudvate valdkondade puhul on noored ka raskustega paremini kursis. Üldiselt leitakse, et **selgem arusaam võimalikest raskustest kujuneb noortel siiski töö käigus**. Täheldatakse, et noored on muutunud mugavamaks ja pelgavad töös ette tulevaid raskusi varasemast rohkem.

Noored on usinad end **ettevõttesiseste karjäärivõimalustega** kurssi viima. See on levinud küsimus töövestluste käigus. Mõnel pool tehakse uuele töötajale karjäärivõimalused juba tööleasumisel selgeks.

Üldiselt on tööandjatel kogemus, et **noored on meeleldi valmis täiendavas õppes osalema**, sageli usinamalt kui vanemaealised. Valmisolek ümberõppeks võib sõltuda ka töötaja motivatsioonist üldisemalt – need, kes on tööle asunud mitte sisemise motivatsiooni, vaid pigem välise surve mõjul, on vähem motiveeritud ka hilisemas õppes osalema.

Noorte erialavaliku kujundamisel on tööandjate meelest **määrava tähtsusega keskkond**, milles noored liiguvad: vanemad, perekond, sõbrad, virtuaalvõrgustikud. Teisalt saab määravaks **isiklik huvi teatud valdkondade vastu**. Olulise tegurina hinnatakse **sissetuleku suurust** erialal. Mõjutada võib ka eriala üldine **populaarsus ja prestiiž**. Määravaks võib saada ka see, kuivõrd võimaldab valitud eriala **tegeleda iseenda ja oma hobidega**. Samas on noorte jaoks varasemast olulisem, et valitud eriala jätaaks neile **liikumisvabaduse** – nii teistele aladele kui ka teistesse piirkondadesse.

Leitakse, et see, kui ühiskondlikul tasandil antakse **populaarsuse kuvand teatud erialadele**, võib perspektiivis kahjustada noorte valikuid, suunates neid oma tegelikust kutsumusest eemale. Noorte valikud on pikalt olnud kõrghariduse omandamisele suunatud ja kutseharidus on põhjendamatult vähe tähelepanu saanud ning loodetakse, et see hoiak hakkab muutuma.

Tööandjad toovad noorte ebasobivate erialavalikute peamiste põhjustena esile praktika ja karjääriteenuste vähesuse haridussüsteemis, noorte oskamatus ennast adekvaatselt hinnata, sotsiaalse ebaküpsuse ning sotsiaalse võrgustiku surve. Kuna ei osata ennast ega tööelu reaalselt hinnata, tekib pettumus, mis viib erialast loobumiseni. Üldistavalt võib öelda, et **parem kontakt iseenda ja ümbritsevaga** on see, mis aitaks teha sobivamaid valikuid.

Paljud tööandjad tajuvad, et **noorema põlvkonna esindajate motiveerimiseks** tuleb kasutada veidi erinevaid meetodeid. Peamiselt pakutakse noortele organisatsioonisiseseid arenguvõimalusi, väljakutset pakkuvaid ülesandeid, ühisüritusi, paindlikkust nii töö ajas kui ka kohas.

Tööandjate peamine ootus koolidele on see, et osataks rohkem integreerida praktilist õpet, andmaks õppuritele selgemat ettekujutust tööl toimuvast. Üldhariduselt oodatakse rohkem seda, et uusi teadmisi omandataks ja

kinnistatakse rohkem läbi aktiivõppe meetodite. Teretulnud on karjäärinõustamine, ekskursioonid ettevõtetesse, töövarjupäevad, “tagasi kooli” projekt. Oodatakse, et haridussüsteem tervikuna keskenduks rohkem nende oskuste õpetamisele, mida inimesed reaalselt oma elus edukaks hakkamasaamiseks vajavad, et väheneks tuimade faktiteadmiste ning suureneks probleemilahendusoskuste osakaal.

Üldistatult kalduvad tööandjad pigem arvama, et **noorte soov tegevusvaldkondi elu jooksul vahetada on eluterve ja aktsepteeritav.** Ei eeldata, et noored asuvad tööle sooviga töötada sellel ametikohal pikki aastaid. Usutakse, et noored põhimõtteliselt soovivad tunnetada, et neil on tööelus liikumisvabadus.

Ekspertide ettepanekud karjääriõppe mõjususe parendamiseks

Ekspertid pidasid karjääriõppe edasise parendamise seisukohalt kõige olulisemaks kooli ja tööandjate koostööd, mis peaks olema **selgelt eesmärgistatud.** Antud koostöö raames tuleks ellu viia ka projekte, mille käigus **õpilased suhtleksid ise otse tööandjatega**, et arendada õpilaste algatusvõimet, ettevõtlikkust ja suhtlemisoskust tööandjatega.

Väga oluliseks peeti ka karjääriõpetuse õpetajate ja karjäärikoordinaatorite **aineseksioonide** ja õpikogukondade tekke ja toimimise toetamist.

Samuti toetati väga tugevalt karjääriteenuste parendusettepanekute küsimist ka **õpilaste endi käest** ning leiti, et Rajaleidja keskuse töötajad ja ülikoolid koostöös võiks olla **õpetajatele metoodiliseks toeks** selles osas, kuidas karjääri planeerimisega seonduvat erinevates vanuseastmetes, erinevate õppeainete raames jne käsitleda.

Uuringu taust ja eesmärgid

Muutlikus ja arenevas maailmas on inimestel vaja pidevalt uusi oskusi omandada, sh oskust olla ennastjuhtiv õppija ja oma karjääri teadlik kujundaja.

Kaasaegne kool peab võimaldama õpilastel **kujundada karjääri planeerimise oskusi**, seda nii üldhariduslike õpingute kui kutseõppe raames. Üldhariduskoolidel ja kutseõppeasutustel on kohustus tagada õpilastele karjääriteenuste (karjääriõpe, karjäärinõustamine ja karjääriinfo) kättesaadavus ja toetada õpilaste karjääri planeerimise oskuste kujunemist:

- [PRÕK § 16. lg3](#);
- [GRÕK § 12. lg2](#);
- [KÕS § 3 lg2](#).

Karjääri planeerimise oskused hõlmavad mitmesuguseid kompetentse, mis aitavad isikul koguda, analüüsida, sünteesida ja organiseerida enesekohast ning haridus- ja kutsealast infot, teha otsuseid ja korraldada üleminekuid, teadlikult kavandada oma karjääri.¹

Need on teatud **üldpädevused**² ehk **võtmepädevused** ehk **üldised kompetentsid**, mida inimene kasutab karjääri kujundamisel. Näiteks teatud enesekohased oskused – suutlikkus mõista ja hinnata karjäärivõimalusi analüüsides adekvaatselt oma nõrku ja tugevaid külgi jne. Samuti väärtuspädevus – teadvustada oma väärtushinnanguid ja arvestada nendega karjääriga seotud otsuseid langetades.

Karjääriõpe on korraldatud teoreetiline ja praktiline õpe, mille käigus õpilane kujundab karjääri planeerimise oskused ja valmisoleku elukestvaks õppeks. Karjääriõppe eesmärgid, vormid, viisid jm on sõnastatud riiklikes õppekavades ning kutseharidusstandardis.

Põhikooli ja gümnaasiumi õppekavas on kohustuslik **lähiv teema** „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine”, mis realiseerub kooli õppeprotsessis nii õppeainete vahelist lõimingut toetavate meetodite kaudu, sh ka ettevõttekülastustes ja eraldi õppeaine **karjääriõpetus** (hetkel võimalus üksnes valikainena) vormis.

Karjääri planeerimise oskusi kujundatakse kutseõppes **lähivalt**, sh **kohustusliku üldoskuste mooduli kaudu** ja vajadusel lisaks **valikõpingute** mooduli Karjääriõpetus kaudu.

Üldistavalt kokkuvõttes: karjääriõppena käsitletakse erinevaid õppetegevusi, mille kaudu kool toetab õpilaste karjääri planeerimise oskuste kujunemist, sh lõimituna karjäärinõustamise ja karjääriinfo vahendamisega.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on välja selgitada, milline on põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse lõpetanud vilistlaste puhul olnud karjääriõppe mõju õpilaste edasise haridustee jätkamise ja tööellu sisenemisega seotud valikutele/otsustele, kuidas näevad eri haridustasemetel vilistlasi ja nende karjääri planeerimise alast teadlikkust kutseõppeasutuste ja ülikoolide vastuvõtukomisjonide liikmed ja karjäärinõustajad ning tööandjad, samuti millised on vajalikud ja võimalikud lahendused karjääriõppe edasiseks parendamiseks.

¹ [Lifelong Guidance Policy Development: A European Resource Kit](#), ELGPN

² [Üldised kompetentsid: Kvalifikatsiooniga seotud terminid](#)

Metoodika ja valim

Uuringu sihtühmadeks on:

1. põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse lõpetanud vilistlased;
2. kutseõppeasutuse ja kõrgkoolide vastuvõtukomisjonide liikmed;
3. tööandjad;
4. karjääriteenuste ning haridusvaldkonna spetsialistid ja eksperdid.

Uuring jaguneb kaheks etapiks:

1) Karjääriõppe mõju noorte karjäärivalikutele

Sihtrühmadeks vilistlased, vastuvõtukomisjonide liikmed ja tööandjad

Kesksed uurimisküsimused:

1. kuivõrd teadlikult teevad noored oma valikuid, kuivõrd hästi nad tunnevad tööturu võimalusi ning mõistavad hariduse ja tööturu vahelisi seoseid;
2. kuivõrd noored arvestavad eriala ja elukutsete valikute tegemisel erinevate teguritega (tervis, keskkond, elustiil, raha, majanduslik olukord, tööturu nõudlus, sotsiaalsed suhted, õpiedukus, isiksuseomadused jne) ja võtavad vastutuse oma eesmärkide saavutamise eest;
3. millised peamised probleemid ja väljakutsed peituvad noorte valede valikute taga;
4. kas nendes koolides, kus õppekava läbiva teema rakendamisel kasutatakse muuhulgas valikaine vormi, langetavad õpilased teadlikumad karjääriotsused võrreldes nende koolide õpilastega, kus valikainet karjääriõpetus ei ole;
5. millised on muud noorte teadlikke valikuid mõjutavad ja/või takistavad asjaolud (ühiskonnas laiemalt).

2) Võimalused karjääriõppe edasiseks parendamiseks

Sihtrühmaks haridusvaldkonna spetsialistid ja eksperdid (ekspert-töörühm).

Uuringu 2. etapis selgitati antud uuringu 1. etapi tulemustele tuginevalt välja karjääriteenuste ja haridusvaldkonna spetsialistide ja ekspertide ettepanekud selle kohta:

1. millised on võimalikud lahendused haridusasutuse sees karjääriõppe edasiseks parendamiseks ja karjääriteenuste kättesaadavuse tagamiseks;
2. millised on võimalikud lahendused karjääriõppe edasiseks parendamiseks, mis on seotud haridusasutuse välistest mõjutavatest asjaoludest ja teguritest.

Uuringu metoodika

Lähtuvalt Tellija soovist kasutati analüüsi läbiviimiseks kvalitatiivset uuringumeetodit, milleks olid lähtuvalt sihtrühmast kas fookusgrupi- või süvaintervjuud.

Uuringu 1. etapi valim ja läbiviimine

- Põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuse lõpetanud vilistlased

Põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuste vilistlastega viidi läbi 5 fookusgruupiintervjuud. Intervjuudesse kaasati valdavalt 1-2 aastat tagasi antud haridusastme lõpetanud vilistlased, kelle kontaktid saadi tihedas koostöös koolidega. Konkreetseid koolid ja vilistlased valiti kokkulepitud valikukriteeriumite põhjal valimisse juhuvaliku alusel.

Fookusgruppiintervjuud viidi läbi Tallinnas ja Tartus. Valimisse kaasati põhikoolide ja gümnaasiumide puhul Tallinnast ja Tartust kuni 100 km raadiuses olevate gümnaasiumide vilistlasi. Valimi koostamisel lähtuti põhimõttest, et valimis oleks esindatud nii linnades kui väiksemates asulates paiknevate koolide vilistlased. Kutseõppeasutuste fookusgrupis said osaleda vaid Tallinnas asuvate koolide vilistlased.

Kokku osales fookusgruppides 35 vilistlast ning grupid jagunesid järgnevalt:

1. Valikaines karjääriõpetus osalenud põhikoolide vilistlased (Tartu)
2. Nende põhikoolide vilistlased, kus valikainet karjääriõpetus ei olnud (Tallinn)
3. Valikaines karjääriõpetus osalenud gümnaasiumide vilistlased (Tallinn)
4. Nende gümnaasiumide vilistlased, kus valikainet karjääriõpetus ei olnud (Tartu)
5. Kutsekoolide vilistlased (Tallinn)

- Kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide vastuvõtukomisjonid

Selgitamaks välja, kuidas hindavad sisseastujate ja õpilaste/üliõpilaste motivatsiooni, ootusi, teadlikkust valitud erialast jms kutseõppeasutuste ning kõrgkoolide vastuvõtukomisjonide liikmed ning karjäärinõustajad, viidi nendega läbi 10 süvaintervjuud.

Kokku intervjueriti 7 õppeasutuse vastuvõtukomisjonide esindajaid ning 3 õppeasutuse karjäärinõustajaid/-spetsialiste. Sealjuures tehti 6 intervjuud kutseõppeasutuste ning 4 ülikoolide esindajatega. Vastuvõtukomisjonide esindajate puhul valiti juhuvaliku alusel välja erinevad õppeasutused ja erialad, kus viiakse sisseastumise käigus läbi motivatsiooni ja kutsesobivuse vestlusi. Lisaks vastuvõtukomisjonide liikmetele viidi täiendava vaatenurga saamiseks läbi 3 intervjuud ka sisseastumise eelse nõustamisega tegelevate kutseõppeasutuse ja kõrgkoolide karjäärinõustajatega.

- Tööandjad

Uurimaks, kuidas hindavad tööandjad erineva haridusastme lõpetanud noorte tööturule suundujate motivatsiooni, teadlikkust valitud töövaldkonnast ja ameti sisust, eriala tajumist, käitumist töövestlustel jms viidi tööandjate esindajatega (valdavalt personalijuhid) läbi 10 süvaintervjuud.

Vastavad tööandjad valiti välja erinevate valdkondade (telekommunikatsioon, ehitus, energeetika, infotehnoloogia, täppisteadused, teenindus, tootmine, avalik sektor) suurte ettevõtete seast, kus on võetud tööle värskeid kutse ja/või kõrgkooli lõpetajaid.

Süvaintervjuud viidi läbi telefoniintervjuudena.

Nii fookusgrupi- kui süvaintervjuude salvestised transkribeeriti ning saadud tekst koondati edasiseks analüüsiks teemade kaupa. Järgnevalt on esitatud kokkuvõtted saadud tulemustest sihtrühmade kaupa.

Uuringu 2. etapi valim ja läbiviimine

Uuringu 2. etapi sihtrühmaks oli 10-liikmeline haridusvaldkonna spetsialistidest ja ekspertidest koosnev tööriühm, kus oli nii Haridus- ja Teadusministeeriumi, Rajaleidja keskuste, ettevõtete kui üld-, kutse ja kõrgkoolide esindajaid.

Ekspertrühmale esitati esmalt kirjalik kokkuvõte uuringu 1. etapi tulemustest. Seejärel kogunes ekspertgrupp esmalt seminaril, kus kuulati ettekandeid uuringu 1. etapi tulemustest ning karjääriõppe hetkeolukorra ülevaatest (sh millised parendused on juba käivitatud) ning seejärel

viidi ekspertidega läbi ajurünnak, kus toodi lähtuvalt eelpool kuulnud ülevaadetest erinevate valdkondade lõikes välja ettepanekud karjääriõppe parenduseks.

Ajurünnakule järgnes ettepanekute prioriseerimine, milleks kasutati Delphi meetodit. Esimeses etapis said kõik ekspertrühma liikmed võimaluse ajurünnaku käigus tehtud ettepanekute ülevaatamiseks, täiendamiseks ja täpsustamiseks, mille järgnes (2. etapis) ettepanekute (kokku 75) hindamine lähtuvalt sellest, kui oluliseks neid karjääriõppe parendustegevustena peeti. Iga ettepanekut sai hinnata skaalal 1 (ei ole oluline) kuni 5 (väga oluline). Ettepanekute hindamise etapis osales 10-st eksperdist 9. Delphi meetodi viimast etappi – konsensuse saavutamine, kus antakse osalejatele võimalus oma keskmisest oluliselt erinevad ettepanekud üle vaadata ja soovi korral neid muuta – uuringu ajakava läbi viia ei võimaldanud.

TULEMUSED

I Põhikoolide, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste vilistlased

Teadliku karjääriplaneerimise tähendus ja vajalikkus

Nii põhikooli, gümnaasiumi kui kutseõppeasutuse vilistlastelt uuriti intervjuude käigus esmalt, mida tähendab nende jaoks teadlik karjääriplaneerimine, milleks see vajalik on ja mis võib juhtuda, kui seda ei tehta.

Kõige sagedamini leiti, et teadlik karjääriplaneerimine tähendab teadmist, mida teha tahetakse, kindlate eesmärkide seadmist ja nende suunas liikumist:

“Ütleme niimoodi, et ilmselgelt sa tead, mis sa teed. Sul on kindel siht, kuhu sa lähed.” (PK, Tallinn)

“See on see, kui sa tead, mida tahad. Mida tahad elus saavutada. Sul on mingid sihid, eesmärgid.” (PK, Tartu)

“Põhiline on see, et ikkagi hetkel mõelda, mida ma tahan tulevikus teha ja selle nimel tegutseda.” (PK, Tallinn)

“Et kui sa tead, mida sa teha tahad, siis sa varakult hakkad pihta selle planeerimisega. Mida on vaja teha selleks, et jõuda sinna, kus sa tahad.” (PK, Tallinn)

“Põhimõtteliselt, et sead omale eesmärgid kirja, kuhu tahad jõuda ja hakkad nende järgi tegutsema, mitte niisama ei kulge ja ei vaata, kuhu jõuad.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan, et teadlik karjääriplaneerimine on kokkuvõttes, kus sa näed end viie või kümne aasta pärast.” (PK, Tartu)

“Ma eeldan, et see on see, et sa tead, kuhu sa sihid, sa tead, mis valikuid sa teed, sa tead, mis tagajärjed neil on, sa tead, kelleks sa saada tahad. Vastavalt sellele sa ka valid oma eriala, kooli, kui vaja.” (GM, Tallinn)

Toodi välja ka seda, et teadlik karjääriplaneerimine eeldab lisaks sihtide seadmisele ka reaalse võimaluste ja isikuomaduste ning eeldustega arvestamist:

See ongi see, kui sul on kindel siht silme ees, mida sa edasi tahad minna tegema. Kui sa tead, kas sul on selleks võimalus. (PK, Tartu)

“See peaks olema nii, et sa tead, kuhu tahad jõuda, ja näed ära, mis need teed on ja teed mingeid asju, mis tulevad sulle kasuks. (kutseõppeasutus)

“Sa oled teadlik, missugused võimalused on olenevalt sellest, mida sa edasi õpid. Missugused võimalused on teha karjääri, kas sellel alal või teisel alal, kui palju see maksab. Selles mõttes kui palju maksab õppimine, kui palju maksab majutus ja teine asi on see, kui palju sa saad näiteks

palka, kas sa teenid need kulud tasa. Kas see karjäär sobib sulle, sobib sinu iseloomuga kokku või mitte.” (PK, Tartu)

“Et ma sean endale mingi eesmärgi. Kui ma planeerin mingit karjääri, siis mõtlen oma isikuomaduste peale, oma tugevuste peale, oma nõrkuste peale ja sellele täpselt samamoodi, et mida ma saan ise teha, et sinna jõuda. Mis need tingimused on ja mis eesmärgid on, et ma arvestan kõike, mitte lihtsalt tuju või kiire tunde peale.” (PK, Tallinn)

“Mulle tundub, et see tähendab peamiselt seda, et mis meeldib õppida, kas sellele järgneb ka mingi töökoht, mingi reaalne töökoht.” (GM, Tartu)

Olulisena tegurina karjääriplaneerimisel toodi välja ka suuna valimist gümnaasiumis:

“Teadlik karjääriplaneerimine, ma arvan, et see pigem jääb sinna gümnaasiumiikka, kus need, kes on võib-olla sellises koolis, kus on ka mingi suund, et nad on juba selle valiku oma elus teinud, et nad teavad, et ka tulevik, et ka siis ülikoolis kui kõrghariduse omandamisel on nende tee nagu valitud. Pigem näiteks nende pehmemate või tugevamate ainetega. (GM, Tartu)

Paar intervjuueeritavat mõistsid karjääriplaneerimise all kitsalt karjääriredelil tõusmist ning avaldasid arvamust, et Eestis on selleks väga piiratud võimalused:

“Eestis on, olgem ausad, suhteliselt võimatu luua karjääri. Võid leida endale hea ameti, võid vahepeal saada palgatõusu kas või, aga sellist asja nagu karjääriredelil ronimine, et sa alustad näiteks lihttöolisest ja siis oled lõpuks näiteks bossi asetäitja, sellist asja ei ole. See oli Eestis võib-olla üheksakümnendatel aastatel, siis kui see oli veel võimalik. Tänapäeval on lihtsalt nii palju lihttöölisi puudu, et pigem otsitakse selliseid, kes on nõus rohkem tegema füüsilist tööd, kui ronima kõrgele kohale.” (PK, Tallinn)

“Unistus - oleks vist kõige täpsem öelda. Ma tahan seda teha, kui ma teen selle, siis ma saavutan selle. Reaalsus on see, et ups, kehv päev ja tuleb see, mis tuleb. See on paratamatus lihtsalt. Unistus tiiptaseme spetsialistiks saada, arvan, et Eestis on see on ikka väga raske. [...] Eesti Vabariik on pisike ja et siin mingi valdkonna tipp olla – sinne tipp on mujal maailmas keskpärane tegija, vähemalt minu kogemuste põhjal.” (kutseõppeasutus)

Samas osati võtta karjääriplaneerimist ka laiemalt, kui pelgalt ülespoole liikumist:

“Mina seda nii kitsalt ei võtaks, et peangi saama tippspetsialistiks ja muud varianti polegi. Kui noorel inimesel on siht silme ees, siis see võib olla ükskõik, mis teda õnnelikuks teeb ja ta liigub selle poole. Karjääriplaneerimine on selline üldisem, mitte nii, et pean saama selle kõige kõrgema koha või vaatama väljapoole Eestit. Lihtsalt, et inimesel oleks mingi siht silme ees, mida ta teha tahab.” (kutseõppeasutus)

Üldiselt peeti karjääriplaneerimist vajalikuks:

“Kindlasti on vajalik. Enamus noori valib ikkagi tegelikult huupi enda eriala, sellega võib väga halvasti minna.” (kutseõppeasutus)

“Kui kõik on planeeritud, siis see motiveerib võtma järgmiseid etappe elus kogu aeg.” (GM, Tallinn)

Samas väljendati mitmel korral ka arvamust, et mingi siht võiks olla, aga pikalt pole vaja ette mõelda, sest kõike pole võimalik ette näha ega planeerida:

“Mingi siht võiks olla, aga kaugele pole mõtet ära planeerida. Ise muutud ja tuleb lihtsalt eluga kaasa voolata.” (kutseõppeasutus)

“Ma arvan tõesti, et sa pead ikka lähtuma sellest, mida sa ise tahad, kuivõrd sellest, et milline su tulevik võib sellest tulla. Sa ei oska kunagi ette teada, milline su tulevik tuleb, nii et sa pead valima nendest hetkemomentidest, mida sa just praegu tahad. Okei, muidugi on see ka, et kas sellel erialal saab tööd või mitte, et midagi ikka peab mõtlema, aga liiga palju ette pole ka vaja mõelda.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan, et erialavalik võib nagu mingil määral nagu midagi tingida, aga see on ka üsna suur ja lai ampluaa, mis pärast sinust saab, olenemata, mis paber sul on. Nüüd, kolmanda aasta tudengina, ma leian, et sellel planeerimisel kui sellisel ei ole eriti mingit mõtet, elu teeb omad korrektuurid. Aga võib-olla on hea, kui mingi siht või suund on silme ees, et see valiku tegemine võib-olla kaheteistkümnenda lõpus on natuke lihtsam siis.” (GM, Tartu)

Leiti ka, et kuni puudub täpsem ettekujutus sellest, mida teha tahetakse, on parem aeg maha võtta ja enda jaoks asjad selgeks mõelda:

“Meil on paralleelklassides päris palju inimesi ja meie enda klassis, kes lihtsalt on kaks aastat ringi rännanud ja kolmas aasta peal ja nad ikka ei tea, mida nad teha tahavad. Kui sa ei tea, mida sa tahad, siis võib-olla oleks targem aasta vabaks võtta. Teadlik karjäärivalik – see on selline, kui on huvi, siis on väga väga lahe, tuleb välja otsida, mis on sinu jaoks kõige õigem, aga kui ei ole, küll see siis ka tuleb, et ei tasu muretseda.” (GM, Tartu)

Samuti peeti loomulikuks, et terve elu ei peaks tegutsema samas valdkonnas, ka inimene ise muutub ja võib teha elu jooksul mitmeid kannapöördeid:

“Ma vaataks seda asja natuke teise nurga alt. Richard Branson on ka öelnud, et inimese tulevikutöö ongi selline, et inimene proovib erinevaid asju ja on mitmekülgne. Elu jooksul võib proovida 15-20 ametit ära. Kõik see praegune elu ongi nii kiire, info liigub nii kiiresti, inimesed tahavad kogeda erinevaid asju ja et ei tekiks sellist üksluist rutiini. Kui tavainimene läheb töölt koju, tal tekib frustratsioon, ta töötab seal juba 10 aastat, talle ei paku see enam mingit arengut, ta teab seda tööd läbi ja lõhki. Et tuua ellu selline pööre, siis ta lihtsalt vahetab töökohta. Võib näiteks puiduinsener hakata õppima ajakirjandust, kui ta tunneb südames, mis ta tahab, äkki see on see, mida ta nüüd tahab. Inimene muutub elu jooksul. Tuleb jälgida oma sisetunnet, et tõesti kõik see võib veel muutuda. Kuskil ei ole öeldud, et inimene peab tegema ühte asja. Minu arust see on täiesti normaalne, isegi kui inimene õpib oma elu jooksul midagi väga põhjalikult kaks-kolm korda ümber, see ei ole katastroof.” (PK, Tallinn)

Selles osas, mis võib juhtuda siis, kui teadliku karjääriplaneerimisega ei tegeleta, toodi välja, et see võib tekitada elus seisaku, saada takistuseks nii kõrgkooli sisse astumisel kui selle lõpetamisel ning ebasobiva eriala õppimine ei ole ka hästi kasutatud aeg:

“Siis võib vahepeal tulla seisak elus, ma kujutan ette. Kui ei ole mingit kindlat eesmärki, kuhu jõuda.” (GM, Tallinn)

“Nüüd on riik meile lihtsamaks teinud selle, et me teeme need eksamid kõik enam-vähem ühtemoodi, aga varem oli küll see, et kui sa ei hakka varakult mõtlema, et kuhu sa võib-olla suundud oma eluga, siis sul ei ole isegi neid eksameid tehtud, millega sa saaksid astuda kuskile kõrgkooli sellisele erialale, millega sa tegeleda tahad.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan, et kui ei mõtesta läbi neid asju, siis juba see, kui ma astun kuskile ülikooli, siis see lõpetamine läheb väga keeruliseks, ma arvan, kui sa ei ole enne selle nimel tööd teinud või kui sul ei ole tegelikult motivatsiooni selle alaga tegeleda.” (PK, Tallinn)

“Miinus võibki olla see, et lähed õppima asja, mis sulle tegelikult ei sobi, mõnes mõttes nagu mahavisatud aeg, aga samas, eks midagi ikka õpid. [...] Mul endal ka selline kogemus, et läksin üsna huupi õppima, ja pärast tuli välja, et see ei olnud päris õige asi.” (kutseõppeasutus)

Teemal, mis võib juhtuda, kui karjääri teadlikult ette ei planeeri, räägiti ka mitmeid isiklikke lugusid, millest värvikamad on alljärgnevalt ka välja toodud:

“Ma lõpetasin keskkooli ja ma ei teadnud, mis minust saab. Siis ma läksin õppisin välismaal. Läksin ühte kõrgkooli, mõtlesin, oi kui uhke, maailma top 100 sees. [...] Õppeprogramm oli hästi lahe, aga üldse ma olen selline hästi kuidagi kinni, aga seal just hakkas välja kujunema see nagu suurem visioon, mitte keskkoolis, just nagu natuke keskkooli järgselt. Kuna seal oli hästi iseseisev õpe, siis mul oli nii palju aega mõelda. Siis ma lõpetasin selle ühe semestri ära, tulin tagasi, läksin kutsekooli, ma saan nüüd kutsehariduse kätte pärast kahte aastat. Pool aastat hiljem läksin ülikooli õppima eriala, mille peale ma ei oleks keskkoolis elu sees tulnud. Et nagu see tuli kõik alles hiljem ja kõik valikud, mis ma tegin, olid kõik väga väga lähedad ja väga head. Isegi siis välismaale minemine ja sealt ära tulemine, kutsekooli minemine, esimene töökogemus ja kõik, et see kõik tuleb alles nagu hiljem, vaikselt jookseb kokku. [...] Hea, kui inimesel on visioon olemas. See on nagu väga väga teretunud, kui sa tead, mida oma eluga pihta hakata juba nooremast east. Aga mul on see natukene hiljem tulnud.” (GM, Tartu)

“Mina tegelikult kaheksandast klassist juba arvasin, et ma tean, mida ma tahan teha. [...] Ja siis läks üheksas klass mööda ja kümnes klass ja siis kümnendas ma avastasin, et on veel nii palju toredaid asju, mida õppima minna. Hakkas tekkima selline hirm, nii paaniline hirm, et kui ma ei mõtle enda jaoks välja mingisugust hullu karjääriteed, siis appikene, mida ma teen. [...] Ja kaheteistkümnenda klassi lõpuks oli see, et ma ei teadnudki täpselt, mida ma tegelikult teha tahan. Ma üritasin mõelda, et mis mulle nagu meeldib ja sobiks ja siis ma mõtlesin, et majad on põnevad, mõelda kuidas need kõik siin niimoodi ehitatud on ja mõelda seda arhitektuurilist poolt. Siis mõtlesin, et okei, ma proovin ära, lähen siis ülikooli. Aga seal avastasin, et noh okei, et see õppekava on väga vahva [...] aga tegelikkus on see, et sa oled seal arvutis ja mulle ei sobi see asi. Ja siis minu kogu selline planeerimine läkski nii öelda untsu. Et tekkis tõesti selline hirm ja nüüd kuidagi, nüüd nagu ma tunnen, et mul on hea vaba olla, et ei ole hullu, kui sa ei planeeri ette oma asju, et siis elu ise teeb oma korrektureid. Ja kui ma sealt ära tulin, oli selline kergendus, et ma olen veel noor ja küll tuleb seda suunda, et mis teha tahaks. Ma arvan, et see ei ole hull, kui sa ei tea, mis sa tahad teha, sest tegelikult kaksteist klass, see üheksateistaastane või kaheksateistaastane inimene on nii noor, et väga väga raske on oma kogu elu nii-öelda nagu planeerida karjääri poolest.” (GM, Tartu)

“Pärast keskkooli ma ei teadnud, mida teha tahan, aga ma olin tegelenud muusikaga ja näitlemisega, mulle meeldis see, aga igalt poolt olin ju kuulnud, et see muusiku ja näitleja elu on ju nii raske, raha ei teeni jne. Lükkasin selle mõtte peast ära, et okei, hobi korras saab ka ju teha. Siis läksin üsna juhuslikult välismaale ülikooli koos paari tuttavaga, õppisin aasta aega, seal mulle väga ei meeldinud, eks oli mitmeid põhjuseid ja tulin ära. Endiselt ma ei teadnud, et mida ma teha tahan, aga midagi oli ju vaja teha. Siis ma läksin ülikooli esimest korda. Seda ma teadsin, et keeled mulle meeldivad, olid juba kooli ajal meeldinud, läksingi õppima keelt. Aga see muusika asi ei

andnud rahu, õppisin aasta aega ära ja siis läksin ikkagi kutsekooli ja õppisin pool aastat kahes koolis korraga. Siis võtsin ülikoolist paberid välja selle ideega, et ilmselt astun sinna kunagi tagasi ja lõpetan ära. Seoses kutsekooliga hakkas tulema ka tööpakkumisi, siis kolme asja ühendada oli juba päris keeruline. Lõpetasin kutsekooli ära ja mõtlesin, et mis nüüd edasi, et kas ülikooli või midagi muud, aga otsustasin, et lähen ikkagi seda sama asja edasi õppima ülikooli.” (kutseõppeasutus)

“Ma olin 27, see on päris suur vanus, inimesed on juba lõpetanud ülikoole mitmeid aastaid. Ma ei teadnud sel ajal, mida teha tahan, täiesti huupi läksin sinna kooli, see oli kihlvedu tegelikult, miks ma sinna kooli läksin. Esimesed kolm kuud ma seal rabelesin, kuna teadsin, et pean selle kihlveo võitma, ei saanud alla anda. Mingi hetk käis klikk läbi ja oligi kõik, ma olin müüdnud. Mulle meeldib seda tööd teha. Kui ma uuesti teist korda seda õppima läksin, ka täiesti juhuse tahtel, siis aasta pärast kutsuti mind õpetajaks kooli. Nüüd olen 1,5 aastat õpetajana töötanud ja nüüd 30-lt saan aru, et see on täiesti minu eriala. Ma ärkan hommikul üles ja mõtlen, et jess, ma saan tööle minna, mitte küll kõik päevad ei ole vennad, aga umbes niimoodi. Olen 30-selt täiesti oma selle asja tipus. Ma kunagi ei arvanud, kümnese, et tahan sellise eriala õpetajaks saada või et minu erialaks saab selline asi. Mul olid ilusad utoopilised unistused, kelleks ma pidin saama, aga läks teistmoodi.” (kutseõppeasutus)

“Mina lõpetasin kooli ära ja tegin aasta aega seda tööd, mis mu eriala oli, siis jõudis kohale, et see pole üldse see, mida teha tahan. Siis ma muutsin selle ära ja hakkasin tegelema sellega, mis mulle reaalselt meeldib. Täiustan ise end, õpin ise ja liigun selles suunas, et jõuda oma parima versioonini.” (kutseõppeasutus)

“Kui isegi need valikud ja suunad kardinaalselt muutuvad, siis üks asi, mis ma teinud olen, olen aastaid tegutsenud erinevates ühingutes, teinud projekte. Kogu aeg olen teadnud, et see on huvitav, ma teen seda, sest see pakub mulle pinget ja kui olen ühel hetkel karjääri vahepeatuses, siis need kogemused tulevad mulle kasuks. Mõtlen, et kuidas see oleks mulle edaspidi kasuks, et kuidas neid erinevaid erialasid saab edaspidi kasutada mingitmoodi.” (kutseõppeasutus)

Kokkuvõttes võib öelda, et eri tasemete õppeasutuste vilistlased mõistavad karjääriplaneerimise tähendust üldjuhul sarnaselt, pidades seda teadlike sihtide seadmiseks ning nende saavutamise nimel tegutsemiseks. Karjääriplaneerimise mõtestamise osas ei ilmnenu ka erinevusi olenevalt sellest, kas kooliajal ollakse läbinud karjääriõpetuse valikainet või mitte. Rohkem erinevaid arvamusi tuli samas esile selles osas, kui vajalikuks teadlikku karjääriplaneerimist peetakse. Fookusgruppides osalenute isiklikest lugudest ilmes, et isegi kui karjääri teemalised valikud ei olnud kuigi teadlikult tehtud, jõuti läbi nende kokkuvõttes teadmiseni, millega soovitakse edasi tegeleda või leiti positiivses võtmes, et kõik teed on endiselt avatud ning tuleviku pärast muretsemiseks ei ole põhjust.

Hinnangud enda enesekohastele ja sotsiaalsetele oskustele

Hariduse ja tööturu seoste mõistmine

Arutledes teemal, kuivõrd hästi mõistetakse enda hinnangul hariduse ja tööturu seoseid, toodi enim välja seda, et need erinevad suuresti olenevalt valdkonnast, õppeasutusest ja erialast:

“See oleneb valdkonnast väga palju. On valdkondi, kus see jookseb 1:1-le. Teeninduse puhul on teenindusspetsiifika, teeninduseetika, teeninduskultuur, kombes, kõik see on üks-ühele. Seadmete-operaatorite puhul, ma ei vaidle ka vastu, samas tean, et inseneride-joonestajate kohta ütles üks mu sõber: loll oled või, tee nii, et kõik aru saaksid. Ta oli inseneriharidusega mees, kes pidi tegema mingi seadme joonist, nii meister ütleski. Sa pead tegema nii, et kõik aru saavad, mitte, et sina oma kooliteadmisesega seda tead. Kooliteadmine toimib ainult pingis, kui ta reaalselt ei toimi, järelikult pole vaja. See on kurb reaalsus.” (kutseõppeasutus)

“See oleneb, mis koolis käid ja mis eriala õpid. Kutsekoolis õppisin [...] ja meil oli iga aasta 3 kuud praktikat, seega kool ja tööturu vajadused olid üpris selged. Peale seda läksin õppima ülikooli edasi, seal me õppisime vaid teooriat ja kui sa pärast tööle lähed, siis kui palju sul seda vaja läheb, see oli ca 20%. Nüüd, kui õpin hoopis teist eriala (ülikoolis) ja õpetajad on üldjuhul praktikud, siis neid praktilisi asju, mida sealt õppida ja sel erialal tööle minna, on rohkem. Et see hästi palju oleneb.” (kutseõppeasutus)

“Ülikooli puhul jah, nõus (et õpe võib jääda teoreetiliseks), kutsekooli puhul enamasti ikka valmistatakse sind ette reaalseks tööks, ei tohiks probleemi olla. Ma õpin ka ülikoolis filoloogiat ja ega ma ei tea, mis või kes must saab. Hästi üldine on see kõik.” (kutseõppeasutus)

“Mina lõpetasin baka ja siis läksin erialasele tööle kohe, saingi tänu sellele haridusele selle töö. Oleneb erialast see seos, kui suur see on.” (kutseõppeasutus)

“Ilmselt see sõltub ikkagi erialast, kui rääkida muusika/muusiku seisukohast, siis kõik sõltub ikka sinust endast, kooli paber ei anna sulle mingit garantiid, mul pole seda paberit tegelikult vaja olnudki, kuigi tööpuuduse üle siiani pole kurtnud. On inimesi, kes lõpetavad selle kooli ja saavad paberi ja neil pole tööd ja on neid, kes juba kooliajal musitseerivad Eesti parimate muusikutega. Kindlasti koolis käimine tõstab muusiku mainet, aga suuremalt jaolt sõltub ikka kõik endast.” (kutseõppeasutus)

Leiti, et eriti keeruline on peale hariduse omandamist tööturule suunduda kultuurivaldkonna erialade puhul:

“Osadel erialadel, tundub, on väga väike või kauge seos päris tööeluga. Mul on mitu sõbrantsi, kes on nõ kultuuriinimesed, lõpetanud magistrid, teatriteadus, kultuuriteooria, kõik on töötud ja ei tea mida teha, on täiega hädas. Mulle tundub, et neil polegi neid variante, neid ameteid, mille vahel valida. Mida nad peaksid tegema sellel alal, segane. [...] Nad läksid õppima, kuna oli huvitav eriala, mitte et selles vallas tööd teha. [...] Osad erialad on ohtlikud erialad, kus on raske tööd leida. Ei saa öelda, et nad kõik on saamatud, vaid neil on sarnane eriala ja nad kõik on hädas.” (kutseõppeasutus)

“Mul on ka mitu sellist tuttavat. Lavakunsti õppida välismaal 3 aastat, tulla Eestisse tagasi ja sa ei leia tööd ja lähed uut eriala õppima nullist, sest tööd ei leia, need kohad on juba täis ja sa ei mahu sinna.” (kutseõppeasutus)

Töö leidmise võimalusi peeti raskendatuks ka mõningatel teistel erialadel:

“Kui ma nüüd olen cv.ee-s vaadanud neid töökuulutusi, siis ma panin tähele, et igal pool on igasugused juhid, logistika, personalijuht, teenindusjuht, mingisugused juhid eks ole. Et sellist konkreetset mingit näiteks füsiteraapia [...] või mingi bioanalüütik või bioloogia, geograafia, mingit sellist seal ei ole absoluutset minu arust. Ma ei kujuta ette, kuidas sellise eriala inimene peaks endale leidma näitkes cv-keskuse kaudu tööd, sest see polegi nagu võimalik.” (GM, Tartu)

Samuti leiti, et osade töökohtade puhul võivad haridusalased nõuded olla põhjendamatult kõrged:

“Vahepeal oli CV Onlines jne nii, et tuli tavaline ametikoht, müügiassistent vms ja nõutav kõrgharidus, teine asi – 3-4 võõrkeelt. Siis tekkis küsimus, et mida see päris spetsialist peaks oskama, kui selliseid asju nõutakse assistendilt. See on täitsa tavaline, jätkuvalt nõutakse rakenduskõrgharidust või kõrgharidust, mõni üksik ettevõtte nõuab magistrit. Et saada riigitöle, on vaja perfektset resümeeid või magistriharidust või midagi samaväärset.” (kutseõppeasutus)

Leiti ka seda, et erialavalik ega haridusalane ettevalmistus ei piira olulisel määral edasisi tööturu valikuid:

“Mina näiteks ei leia, et kui ma nüüd peale gümnaasiumit eriala ära valin, siis minu teed on kõik kinni. Ma leian, et see paber, mis ma sealt saan, see ei ole terve minu elu. See ei sulge mu teesid, ma võin ükskõik mida teha. See, et ta on mul olemas, las ta olla, aga ma ei pea nüüd kindlasti sinna alale tööle minema. Või et kui ma tahan nüüd mingile teisele alale minna, siis mul peab nüüd selle paber olema. Tegelikult ei pea ju, mul võib midagi küll olla, aga samas ma saan ise oma valikuid ikkagi teha ja ma ei pea valima just seda, mis ma olen õppinud.” (PK, Tartu)

Seega leiti, et hariduse ja tööturu seosed sõltuvad mitmetest eri teguritest – valdkond, eriala, õppeasutuse tüüp, kohati esitatakse töökohtadele põhjendamatult kõrgeid haridusalaseid nõudmisi ning haridussüsteemist tööturule suundumise edukus sõltub suuresti ka inimese enda võimekusest ning omandatud haridustaset ja eriala kinnitav “paber” pole sealjuures alati peamine ega isegi mitte oluline.

Eneseanalüüsi oskuse hindamine

Hinnates eneseanalüüsi oskust, toodi korduvalt välja, et analüüsioskus tuleb eelkõige kogemuste kaudu ja paraneb vanusega, mistõttu haridusalaste valikute tegemise ajal ei pruugi seda veel piisaval määral olla:

“See tuleb vanuse ja kogemusega. Mina läksin kutsekooli peale 10. klassi. Sel ajal, kui tegin olulisi valikuid või isegi kui läksin gümnaasiumisse, siis nii hästi ma seda analüüsida ei osanud kui täna. Enne tuleb mingeid asju õppida ja teha, analüüsimine oleneb ka inimesest, see eeldab enne mingeid teadmisi. Kui oled mingeid asju läbi teinud ja näinud, kuidas hakkama saada, kuidas oma suhtumist suudad muuta, pole nii, et sünnid ja oled superanalüüsija, mingit kogemust on ikka vaja.” (kutseõppeasutus)

“Nüüd on kindlasti parem, aga nüüd olen oma asjad (haridusalased valikud) juba ära teinud, nüüd on juba hilja.” (kutseõppeasutus)

Samas võib eneseanalüüs valmistada raskusi igas vanuses – nii õpetajale kui õpilastele:

“Mina ei oska siiani eneseanalüüsi teha, aga oma õpilastelt nõuan seda hästi palju. Kui nad tulevad välispraktikalt tagasi ja täidavad aruande, siis seal on palju eneseanalüüsi, et kuidas läks, millised on nõrgad-tugevad küljed jne – vastused on “normaalselt”, “tipp-topp”, no see ei ole ju analüüs. “No ma ei oska!”. “No kuidas ei oska?” Endal oli ülikoolis samamoodi.” (kutseõppeasutus)

Leiti, et enese analüüsimisel võib hinnata oma isikuomadusi, tugevusi ja nõrkusi, võrrelda ennast oma valdkonna edukatega või mõelda selle üle, millised õppeained koolis enim meeldivad:

“Kui sa vaatad näiteks koolis, et milliseid aineid sulle meeldib teha ja kui sulle meeldib ajaloos kuulata tunnis ja sulle meeldivad tõesti teemad ja asjad, mitte nagu matemaatika, kus sa võib-olla piinled, et see tund läbi saaks. Niimoodi sa vaikselt saadki aru, mis sulle sobib ja mis ei, minu arvates.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan, et just need isikuomadused on ka väga olulised. [...] Näiteks mina tean seda, et mina peaksin tegema mingit sellist tööd, kus ma saan inimestega suhelda, olla. Minu väga-väga põnev töö ongi psühholoogia, minu arust see on väga põnev, aga ma kardan, et kui see läheks väga suureks analüüsimiseks, siis sellel hetkel tüütaks ära. Ma ei suudaks mingit vaikset nokitsemist teha. Mingid sellised asjad, mida sa enda puhul hakkad tähele panema ja mõtlema, mis on siis välistatud.” (PK, Tallinn)

“Ennast analüüsida, teistega võrrelda, kes sinu arvates teevad midagi hästi, vaatad ennast, et kuidas sul see välja tuleb, vähemalt minu puhul on see toimunud, et tean enda miinuseid ja plusse päris hästi.” (kutseõppeasutus)

Eriti väärtusliku eneseanalüüsi kogemuse võib aga saada olles tavapärasest erinevas keskkonnas ning ületades erinevaid raskusi:

“Enda kogemuse põhjal ütleksin, et ma pean end nüüd päris heaks eneseanalüüsijaks, kuna ma elasin pea aasta Euroopa teises otsas, tegelesin puudega inimestega, kellega ma polnud kunagi varem kokku puutunud, elasin teises kultuuriruumis, elasin seal üksi, kuigi seal olid tugistruktuurid. See, et ma olin sellisesse olukorda sattunud, see oli tegelikult hästi keeruline kogemus, ja seal ma pidingi iga päev endaga tööd tegema, eriti kui töötad inimestega, kelle tujud muutuvad vot niimoodi, siis ma pidin ise jääma rahulikuks, läbi mõtlema oma käitumise, ma ei saanud närvi minna. Läbi selle kogemuse õppisin hästi palju enesevalitsust ja eneseanalüüsi. Sellel ajal mõtlesin hästi selgelt ka seda, et millist tööd ma tahan teha, et millist tööd ma olen võimeline tegema. Et kas olen võimeline suhtlema inimestega, kellel on erinev päritolu, vaimsed võimed.” (kutseõppeasutus)

Seega võib kokkuvõttes öelda, et eneseanalüüsisioskus - oma tugevuste ja nõrkuste, isikuomaduste jms hindamine - ei ole vilistlaste hinnangul sugugi enesestmõistetav ega kaasasündinud oskus, vaid seda tuleb õppida ning enim areneb see praktiliste kogemuste käigus ning elus ettetulevaid raskusi ületades.

Eesmärkide seadmine ja nendeni jõudmiseks vajalike otsuste langetamine

Eneseanalüüsi oskuse kõrval paluti intervjuueeritavatel hinnata ka seda, kui hästi oskavad nad endale eesmärgi seada ja nendeni jõudmiseks vajalikke otsuseid langetada.

Noorte sihikindlus ja motiveeritus eesmärkide täideviimisel on erinev, kuid eesmärkide olemasolu peetakse siiski oluliseks:

“Tahan seda, saavutan selle, teen ära, mis iganes hinna eest, pean ära tegema [...], sest ma tean, mis siht see on, ma tean, kui magus see on, ja ma tahan seda.” (kutseõppeasutus)

“Olen seadnud eesmärgi, aga pole kaugeltki mitte kõiki neid täitnud. Vahel on raske end sundida ja motiveerida, aga üks seal on palju tegureid ka, et miks, mul on praegu mitu asja, õpin ülikoolis samal ajal, teen teises vallas tööd, et peab oma aega jagama ja ei saa ühele asjale nii hästi keskenduda, kui tahaks. Seepärast on ajalamiit nende eesmärkide täitmiseks natuke pikemaks veninud, aga need eesmärgid on olemas.” (kutseõppeasutus)

“Minu puhul ongi see, et pikem eesmärk on jõuda iseenda parima versioonini. Trepistmed on sellised väiksed eesmärgid, mis lähevad selleni välja ja need täituvad siis, kui täituma peavad. Ma ei saa elu kontrollida. Muidugi see lõputu areng, sa ei jõua kunagi sinna, sest sa kogu aeg arened. Sa sünnid ja sured ja terve see aeg sa õpid. Aga mingi siht peab olema.” (kutseõppeasutus)

Olenevalt inimesest, võib paremini sobida ja õnnestuda nii lühiajaliste kui pikaajaliste eesmärkide seadmine ja täideviimine:

“See oleneb hästi palju inimesest ka, kui ma vaatan lühiajalisi eesmärgi, umbes, et see semester ma õpin hästi ja siis ma näen selle nimel vaeva, aga mitte, et lõpetan mingi doktori, elu on lihtsalt näidanud, et need plaanid alati ei lähe niimoodi. Mulle meeldib see, et ma ei tea, mida ma näiteks ülehommene teen, see on inimestel erinev, mõned tahavadki teada hästi ette ja neil on pikad eesmärgid. Mulle meeldib, et tean, mis homme toimub, aga ülehommene võiks üllatada. Ma võin mingeid plaane teha, näiteks 15-aastaselt mul oli kindel plaan, et ma lähen õpin seda, siis on juba pere jne, aga täna on kõik hoopis vastupidi, teen seda, mis mulle meeldib ja vaatan, kuhu see jõuab.” (kutseõppeasutus)

“Ma olen selles mõttes tobe inimene, et mul on järgmisel nädalal ülikoolis sess ja iga kord kui sess ära lõppeb ja kuu aja pärast uus hakkab, siis ma luban, et hakkam kohe uue sessi asju tegema. Mul on viis tööd vaja teha ja ma pole ühtegi alustanud ja noh, ma iga kord mõtlen, et järgmine kord ma ei tee seda viga, et ma öösel lõpetan, teen ja nutan, ja siis kuidagi jälle on niimoodi, et pole jõudnud midagi teha. Enese kättevõtmise asi, aga üks pikemas perspektiivis ma ju ikka tean, mida ja kuhu ma tahan jõuda.” (kutseõppeasutus)

Kuna unistuste täitumises ei pruugi tekkinud olukord sugugi ootustele vastata, võib nende ees isegi hirm tekkida:

“Aga see on võib-olla sellepärast nii, et ma saavutasin oma unistused ehk liiga varakult, aga praeguseks on tekkinud mingi hirm unistuste ees, sest nendega on see oht, et nad võivad täituda. Sest üks asi on unistus, teine asi on reaalsus, kui ta täitub, seal võivad olla ebakõlad, vähemalt mul on nii paar korda juhtunud.” (kutseõppeasutus)

Kokkuvõttes võib öelda, et olenemata sellest, kas oldi orienteeritud rohkem pika- või lühiajaliste eesmärkide saavutamisele, peeti mingite tulevikku suunatud eesmärkide olemasolu kindlasti vajalikuks.

Eri haridustasemete läbimise järgsete valikute langetamine

Peamised valikukriteeriumid

Kõigi haridustasemete vilistastelt uuriti, millest lähtuvalt nad oma edasise valiku tegid, mil määral võeti sealjuures arvesse erinevaid tegureid (nt huvid, iseloomuomadused, tööturu olukord jne) ning mida peeti neist kõige olulisemaks.

Põhikooli järgsed valikud

Põhikoolist gümnaasiumi suundumist põhjendati mitmel juhul sellega, et seda peetakse väga loomulikuks valikuks ning alternatiivseid võimalusi polnud kaalutudki:

“See on nii loomulik, on ju tegelikult... Tavaliselt ikka minnakse gümnaasiumisse edasi.” (PK, Tartu)

“Ikka enamus õpilasi läheb tegelikult (gümnaasiumisse), vähemalt minu tutvusringkonnast. Ei olnud sellist plaani, et peaks midagi muud tegema. Teadsid juba ammu, et kui põhikooli lõpetad, siis pead minema gümnaasiumisse.” (PK, Tartu)

“Mul on juba väiksest peale olnud see mõte, et ma tahan ülikooli minna. See tundus kuidagi väga lahe. Aga selles mõttes gümnaasium... Nii kaua, kui ma mäletan, mul pole tekkinudki mõtet, et ma ei läheks gümnaasiumisse.” (PK, Tallinn)

“Tööd sa jõuad ju teha ikkagi terve eluaeg. Minu arust on pigem ikkagi see, et sa õpid enda jaoks, sa saad endale teadmisi koguda. Mina näiteks ei kaalunud hetkekski kuskile mujale minekut, ütleme näiteks kutsekooli. Ikkagi gümnaasium.” (PK, Tartu)

“Kindlasti teised pereliikmed (mõjutavad), et kuidas nemad on oma elu seadnud. Minu lähiringkonnast on kõik gümnaasiumisse läinud”. (PK, Tallinn)

Gümnaasiumisse edasminekut põhjendati ka valikute tegemise edasilükkamise ning sellega, et kutseõppeasutustest ei leitud ühtegi sobivat eriala, mida oleks tahtnud õppima minna:

“Mul päris paljud klassikaaslased tulid ka sellepärast gümnaasiumisse, et nad lihtsalt ei suutnud ära otsustada, mida teha edasi. Aega mõelda veel võib-olla.” (PK, Tallinn)

“Kutsekool võiks tõesti olla ka läbikaalutletud otsus, et sinna minna. Mitte ainult sellepärast, et ma ei taha gümnaasiumisse minna, et on vaja ametit kätte saada.” (PK, Tallinn)

“Ma ei näinud midagi, mida ma oleks tahtnud õppida erialast (kutseõppeasutuses). Oli loogiline, et ma lähen ülikooli.” (PK, Tallinn)

“Ma läksin sellepärast gümnaasiumisse, et kutsekates ei tundunud ühtegi sellist eriala, mis oleks minule sobinud või milles ma oleks hea olnud. Ma tegelikult oleks tahtnud küll niimoodi, et õpin ära ja saan kohe mingi töökoha või kuidas öelda... oskuse, et saaks kohe tööle minna peale kooli.

Aga seal ei olnud midagi, mis oleks minu jaoks olnud. Siis ma läksingi gümnaasiumisse.” (PK, Tallinn)

Mitmel juhul tulenes otsus jätkata õpinguid gümnaasiumis aga konkreetsetest edasistest karjääriplaanidest ning läbi oli mõeldud ka see, milline gümnaasiumi suunavalik selleks kõige paremini sobiks:

“Praegu mul on juba mitu aastat olnud mõttes minna Tartu Ülikooli arsti õppima. Alguses ma mõtlesin minna rahvusvahelisse õppekavasse ka, et mul oleks lihtsam minna välismaale, aga kuna ma avastasin, et ma olen Eesti küljes niivõrd kinni, siis mul on Tartu Ülikooli lihtsam sisse saada riikliku õppekavaga, nii et ma jäingi riiklikusse. Siin, kui ma peaks ümber mõtlema, siis mul on ka võimalusi.” (PK, Tallinn)

“Mina valisin gümnaasiumi sellepärast ja just reaalaru, et ma saaksin matemaatikas tugevama põhja alla. Kui ma IT-d lähen õppima, siis sisseastumiseks just lai matemaatika on oluline. Isegi tegelikult kutsehariduskeskuses oleks saanud ka, keskhariiduse oleks saanud ja oleks eksamid teinud ja oleks IT-ga saanud ka kokku puutuda, aga point oligi selles, et ma tahtsin põhjalikumalt asju. Seda IT-d ma olen võtnud ka kursusi, igast programmeerimiskeele, seda ma saan kooli kõrvalt teha. Ei ole selle jaoks vaja minna eraldi kutsehariduskeskusesse.” (PK, Tallinn)

“Ma põhikooli lõpus mõtlesin päris pikalt, kas minna edasi kutsekooli või gümnaasiumisse. Ma isiklikult otsustasin gümnaasiumi kasuks sellepärast, just loodussuuna, et tahan minna edasi ülikooli õppima just kindlat ala, mis on geenitehnoloogia, ja sellega seoses ma leidsin, et kutsehariduskeskuses, kui minna kutsekooli, siis seal õpetatakse rohkem seda eriala ja keskendutakse vähem põhiainetele. Kuigi neid on ka ja nad saavad keskhariiduse kätte, aga ma leidsin, et parem on saada põhjalikumalt ja igapäevaselt õppida põhiaineid, et oleks lihtsam ülikoolis edasi.” (PK, Tartu)

“Pigem (tuleb see otsus) tulevikuplaanidest, ma arvan siiski. Sa midagi sisimas tead ikka, kus kohta sa tahad jõuda. Sellest tulebki minu arust see otsus.” (PK, Tartu)

Ühel juhul toodi välja ka patriootlikkuse ja isiklike suhete roll valikuni jõudmisel:

“Gümnaasium on ju samas kohas, oma kodukohas. Natukene võib-olla direktor mõjutas, ma saan oma direktoriga jõe hästi läbi, siis ta üheksanda lõpus tuli, võttis mul ümbert kinni ja ütles: „Noh jääd ikka siia?“ Siis ma ütlesin, et kus ma ikka pääsen. Ega meie kool on ka selline, et ta on suht väike ja räägitakse, et tahetakse kõik kinni panna, aga praegu veel seisab, ei ole väga juttu tehtud sellest. Natuke üle 400 õpilase meil vist on seal koolis praegu üldse kokku. Võib-olla selline väike patriootlikkus tuli sisse, et saaks ikka samas kohas jätkata edasi õppimist.” (PK, Tartu)

Gümnaasiumi järgsed valikud

Gümnaasiumi järgseid karjäärivalikuid ajendanud teguritest oli olulisim huvi mõne kindla valdkonna või eriala vastu:

“See, mida ma teha tahan (mis oli valiku tegemisel kõige olulisem tegur). Ma sain teistesse erialadesse ka sisse, aga ma mõtlesin, et ma pigem maksan ja ma õpin seda, mida ma tahan

õppida, kui et ma õpin seda, mis mulle ei meeldi üldse. Mitte, et ma kannatan, vaid ma pigem investeerin oma tulevikku.” (GM, Tartu)

“No mul on ses mõttes (peamine) - mind see teadus huvitab.” (GM, Tartu)

“Põhikooli lõpust oli selge juba, et humanitaaralad on minu alad. Kirjutamine ja kõik see mulle meeldib. Gümnaasiumis see kinnistus [...], võtsin vaba- ja valikaineid sellelt suunalt juurde, mis tol hetkel kool pakkus. Tol hetkel ei olnudki väga kahtlust, proovisin muidugi teisi erialasid ka, aga need olid kõik sellised igaks juhuks.” (GM, Tartu)

“See, et meeldiks ja samas, et seal oleks palk ka hea. Eestis on nii nagu on ja paraku natukene sunnib sinna palga poole vaatama, aga nüüd ma olen nagu, alles nüüd olen jõudnud selleni, et olgu palk nagu ta on, aga kõige tähtsam on ikka see, et sulle ikka tõesti meeldib see.” (GM, Tartu)

Mitmetel juhtudel tekkis huvi õpitava valdkonna vastu praktilise kogemuse käigus, mis saadi kohati juba üsna varases eas:

“Mul isiklikult on niimoodi, et mul on üks parima sõbranna ema, kes oli kokku puutunud invaliididega. Ja oli tervisepäev ja ta ütles, et kui tahad, sa võid tulla appi. Saad seal mängida ja olla seal ja aidata mind. Ja ma ütlesin jah, okei. Kui ma läksin sinna, siis kui ma nende inimeste seas olin, siis ma sain aru, et ma tahaks seda tulevikus kindlasti õppida, et nendega lähemalt tutvuda. Ja siis ma juba teadsin põhikoolis, et mis ma tahan edasi teha.” (GM, Tallinn)

“Kodus olen saanud nii-öelda vastavalt erialale autodega tegeleda. Peamised teadmised oma eriala valikul ma tegingi oma mineviku põhjal nii-öelda.” (GM, Tallinn)

“Ma olen terve elu tantsinud ja ma teadsin, et ma tahan seda edasi ka teha. Ma käisin viimase, 12. klassini, gümnaasiumis ja siis veel tantsukoolis ka. Eks see ongi minu hobi. Samas ma saan ka tööd selle kaudu.” (GM, Tallinn)

“Mina teadsin juba seitsmeaastasest peale, kelleks mina hakkan, sest kui ma sain seitsmeseks, siis mul avastati suhkruhaigus. Siis ma teadsin kohe, et ma lähen õppima meditsiini. Ükskõik, mis hinna eest, ma pean sisse saama. Siis vahepeal loomulikult muutus see mul, et siis ma tahtsin juba teist eriala minna õppima, aga kuna ma sinna sisse ei saanud, siis ma läksin õendust õppima.” (GM, Tartu)

“Minu puhul oli asi lihtne. Ma juba seitsmendas klassis umbes teadsin, et ma tahan minna ehitusinseneriks õppima. Aga ma arvan, et see mõjutus tuli mõnes mõttes isast. Isa on mul ehitaja. Ma olin objektidel juba kaasas käinud ja endale jubedalt pakub huvi ka selline asi. Kogu see ehituse teema. [...] Töökogemust on, et iga suvi olen saanud ehitusel tööl käia ja talvel ka kooli kõrvalt. Selles suhtes võtsin enda eriala – keskendusin sellele, mida olen varem teinud. [...] Siis juba gümnaasiumi minnes mul oli kindel eesmärk, et ma tahan sinna-sinna kooli seda-seda õppima. Ja siis oli veel see, et sai valida reaali- ja humanitaar- neid suundi. Siis ma juba suunitlesin sinna reaallainete poole ja koguaeg oli kindel eesmärk ees. Jah, see on pikaajaline...kas just unistus, aga eesmärk olnud.” (GM, Tallinn)

Lisaks huvile mängisid rolli ka mitmed teised tegurid nagu isikuomadused, soov saada uusi kogemusi jms, mis olid kas rohkem või vähem läbimõeldud:

“Miks ma läksin kutsekooli sellist eriala õppima, esiteks sellepärast, et mulle see valdkond väga meeldib. Mõtlesin teiseks, et see on kaugõppes. Kolmandaks, ma näen ära, mis see kutseharidus endast kujutab. Neljandaks ma tahtsin lihtsalt neid stereotüüpe ümber lükata. Koolis isegi õpetajad ütlesid, et kuule, kui sa kuskile kutsekasse lähed, et siis see on vale koht, kus te olema peaksite. Siis ma mõtlesin, et proovin ära. Muidugi trots oli ka, et näidata, et ise näha, mis see on ja näha, mis selle jutu taga on.” (GM, Tartu)

“Miks otsustasin just välismaale minna sellist eriala õppima, oli esiteks isikuomaduste pärast, teiseks sellepärast, et saaks välismaa kogemuse, kuna ma tundsin, et tahaks nagu midagi rohkemat. Kolmandaks, kuna seal on tasuta kõrgharidus. See oli üks määrav. Neljandaks, kuna see ülikooli prestiiž oli, ma vaatasin mingite reitingute järgi, maailmas päris heal kohal. Need olidki põhilised mõtted, miks ma sinna läksin.” (GM, Tartu)

“Näiteks isiklikult mulle väga pakkus huvi tehnoloogia. Väga huvitav. Ma oleks tahtnud seda õppida, aga samas ma tean, et ma ei oleks tahtnud selles töötada.” (GM, Tallinn)

“Oma isikuomadusi ma vist arvatavasti väga ei arvestanud, sellepärast et insenerieriala nõuab ikka väga palju matemaatikat ja füüsikat, aga füüsika sai ikka päris suureks raskuskiviks. Huvi muidu tegelikult isegi oli, küll mitte konkreetselt täpselt selline projekteerimine, pigem mingi arhitektuur, ma ei ole ikka veel sanud enda jaoks selgeks, mis mind nii väga siis nende majade juures huvitab ja köidab. Tööturu olukorda, ausalt öeldes, seda ma ei vaadanud. Ühiskonnas muidugi ei olnud see valik halb, et insener on päris hinnatud inimene, ma arvan.” (GM, Tartu)

Prognoositav sissetulek tulevikus mängis otsustamisel erinevat rolli:

“Ma ei mõelnud kordagi palga peale, ma lihtsalt mõtlesin, et küll kuidagi lõpuks ikka kõik hästi läheb. Et see palk mul nagu peast läbi ei käinud.” (GM, Tartu)

“Nüüd ma pigem vaatan neid tööpakkumisi ja palga neid numbreid. Varem seda üldse ei olnud.” (GM, Tartu)

“Palga peale mõtlesin ka natuke. Palk oli ju sellisel erialal hea.” (GM, Tartu)

“Erialavaliku mõttes, ühiskonna mõttes, ma olin ikkagi uurinud, et ega sellel alal töötades elu ei ole lihtne. Ja ega ta palju pappi ei teeni ka. [...] Ja õppides nüüd seda, siis nähes sisemaailma ka, siis ma arvan, et oli õige valik ka see, et võtsin sobiva kõrvaleriala, et mu tulevikuplaanid oleks natukene laiemal amplituudil.” (GM, Tartu)

Kohati seadis rahaline pool ka võimalikele valikutele selged piirid:

“Mul on üks väga ebapopulaarne vastus, et ma valisin kõige raskema asja, mida ma sain valida ilma, et suurt finantsriski oleks võtnud. Laenu võtta, kaugele minna - mulle ei meeldi raha küsida.” (GM, Tartu)

“Mõtlesin, et kui ma sinna (soovitav erialale) sisse ei saa, sest konkurents oli suur, et siis ma võtan mingi tagavaravariandi ja teine oli kindlasti reisimine. Selline suur soov oli reisida Saksamaale

ja siis seal midagi õppima hakata, aga rahalised võimalused seda ei lubanud. Nii et siis see jäi mul ära.” (GM, Tartu)

“Mina jõudsin oma kooli (kutseõppeasutus) tänu sellele, et ma tahtsin üksi elama minna, omaette kolida. Teadsin, et kui ülikooli lähen, siis ma seda ei saa, sest pean kolm aastat seal olema, võtma õppelaenu, hakkama oravarattas jooksuma, aasta aega õpet kutsekoolis on täpselt paras, kannatad viimase aasta vanemate juures ära, siis saad omaette minna, siis nii läkski. See oli minu motivatsiooniks, miks ma selle võtsin.” (kutseõppeasutus)

Karjäärivalikut mõjutava asjaoluna toodi välja ka soov luua tulevikus oma ettevõtte, kus saab ise planeerida nii töö sisulist kui vormilist poolt:

“Minul oli selline kriteerium, et kuna ma olen nüüd olnud ise juba palgatööl ja ma olen näinud, et mis asju tegelikult tehakse ja mis kvaliteediga ... et siis ma mõtlesin, et ma pigem võtan nüüd omale sellise eriala, kus ma saan hiljem tulevikus olla ise iseenda peremees. Et pakkuda ka teistele tööd ja järgida kindlaid kvaliteedinõudeid. Ja just see on väga tähtis, et ma olen ise firma pea, sest siis ma saan planeerida ise oma vaba aega, mitte ma ei pea käima kellegi teise töögraafiku alusel tööl. [...] Et ma saan teha asju kvaliteetselt ja ma tunnen ennast vabalt samaaegselt.” (GM, Tallinn)

Gümnaasiumi lõpetades mitte edasi õppima mineku põhjuseks oli soov esmalt otse tööturule suunduda:

“Mina tahtsin aasta vahele jätta ja tööd teha. Mitte õppida.” (GM, Tallinn)

Kutseõppeasutuse järgsed valikud

Kutseõppeasutuse lõpetamise ajal või järgselt tööle suundumisel oli peamiseks põhjuseks soov raha teenida, töö sisu võis sealjuures nii meeldida kui mitte meeldida:

“Ma teadsin, et palk tasub ära, palk oligi põhjus, miks ma seda tegin. Ma ei teinud seda sellepärast, et meeldib teha, et tuleb südamest, vaid raha pärast, sest mingiks eluetapiks oli raha vaja, et edasi liikuda.” (kutseõppeasutus)

“Kõige olulisem põhjus ikka raha. Kuigi ma polnud seda tööd üldse palju teinud, siis tuli hästi ruttu pakkumisi, endistelt töökaaslastelt jne, et tule tee see asi ära, tööotsasid tuli kohe alguses meeletult palju. See oli oluline motivaator. [...] See tunne on siiani, et kui lähed midagi koledat tegema ja siis, kui asi hakkab valmis saama, vaatad, et vau, sinu kätetöö!” (kutseõppeasutus)

“Mina olen kogu õppeprotsessi ajal töötanud sellel alal. See oli teise kursuse lõpp ja me firma läks pankrotti, siis oli kuu-kaks paanika, et mida ma nüüd edasi teen, et kust ma raha saan, et end üleval pidada. Mul oli veel aasta õppida, aga kust raha saada. Aga siis kutsus üks õpetaja mind enda juurde ja ütles, et ta on rase ja vaja on asendust. Tänu sellele tööle ma muutusin ise hästi palju, sisemine hing ja välimus, see kõik muutus.” (kutseõppeasutus)

Kutseõppeasutuse järgselt edasi õppima suunduvad tõid selle põhjenduseks kõige sagedamini välja, et plaan kõrgkooli minna oli neil juba kutseõppeasutusse minnes ning kutsehariduse omandamine oli nende karjääriplaanides vaid vaheetapp:

“Juhtus nii, et ma ei saanud sinna magistrikatsetele minna ja hiljem nad mind jutule enam ei võtnud. Ja siis mõtlesin, et oh, äkki läheks kutsekasse, selline lihtsalt vahepala nii öelda. Läksin õppima just seepärast, et ma saaksin enda erialal olla ka teenuseosutaja. Ma tundsin, et palgatöö mulle väga ei meeldi, et ma võiksin ju hoopis ise seda teenust osutada. Et äkki sealt erialalt saan tõe, et hakata oma asja ajama. Aga ma ei saanud sealt mingit tõuget. Samal ajal õppida uut asja ja tööl käia on väga raske, et pigem peaks poole kohaga tööl käima. Lõpetasin kutsekooli ära ja tol suvel juba sain jälle magistrisse katsetele minna, sain sisse ja nüüd olen seal magistris. [...] Kutsekooliharidus on väike tagavaravariant, et kui ma tahan kunagi eriala muuta, siis ma saan minna otse teisele kursusele, ja sealt vaatan siis edasi.” (kutseõppesutus)

“Mulle on see väga sobiv olnud, väga lahe olnud, siuke väga vinge hobi. Arvatavasti ma tööle sinna nagu nii kohe ei pürgi, et nagu rohkem sellise kogemuse pärast. Ma teadsin, et ma pärast tahan ülikooli ikka minna, et kutsekool nagu kutsekooliks, ülikooli ma lähen kindlasti, küll ma kuidagi ikka ta sobitama panen.” (GM, Tartu)

“Kui ma sinna (kutseõppesutus) läksin, siis ma teadsin, et ma olen palju ambitsioonikam inimene, et ma läheksin sellel erialal lihtsalt tööle. Seega ma teadvustasin endale tugevalt ja teadsin täpselt, et ma lähen edasi õppima ülikooli. Teadsin ka, et kui olen selle eriala läbi õppinud, praktikad sooritanud, siis ülikoolis on mul sellevõrra kergem ja tööturule minnes ma olen rohkem spetsialist, sest mul on kutsekooli taust, ma olen seda asja reaalselt teinud. Seda ma teadvustasin hästi. Peale kutsekooli ülikooli minek oli nõ raudpolt kindel.” (kutseõppesutus)

Ühel juhul mängis edasi õppima minekul rolli ka endale antud lubadus ja soov oma tööalaseid võimalusi laiendada:

“Üks asi oli lubadus endale, et ikkagi ülikoolis pooleli jäänud eriala ära lõpetada, et seal õppimine poleks raisatud aeg, teine asi, et ainult muusiku elukutse peale lootma jääda pole mõistlik. Need olidki kaks põhjust, miks ma läksin edasi õppima teist eriala.” (kutseõppesutus)

Kokkuvõttes võib öelda, et edasiste valikute tegemise kriteeriumid on haridustasemete lõikes mõnevõrra erinevad.

Põhikoolist suunduti valdavalt gümnaasiumisse, põhjendades seda nii loomuliku asjade käigu, valikute tegemise edasilükkamise kui sellega, et kutseõppeasutustest ei leitud ühtegi sobivat eriala, mida oleks tahetud õppima minna. Samas tulenes vastav otsus mitmel juhul ka põhjalikult läbi mõeldud edasistest karjääriplaanidest.

Gümnaasiumi järgseid karjäärivalikuid ajendanud teguritest oli olulisim huvi mõne kindla valdkonna või eriala vastu, mis võis olla tekkinud juba varases nooruses saadud praktiliste kogemuste käigus. Samuti mängisid rolli mitmed teised (rohkem või vähem läbimõeldud) tegurid nagu prognoositav sissetulek, rahaliste võimaluste piiratus, isikuomadused, soov saada uusi kogemusi jne.

Kutseõppeasutuse lõpetamise ajal või järgselt tööle suundumisel oli peamiseks põhjuseks soov raha teenida, kusjuures töö sisu võis nii meeldida kui mitte meeldida. Seevastu edasi õppima minekut põhjendati kõige sagedamini sellega, et kindel plaan kõrgkooli minna oli olemas juba õppima asudes ning kutsehariduse omandamine oli karjääriplaanides vaid vaheetapp.

Põhikooli ja gümnaasiumi lõpetanute valikute tegemise kriteeriume analüüsides ei ole käesoleva uuringu tulemuste alusel põhjust järeldada, et karjääriõpetuse valikaines osalenud põhikoolide ja gümnaasiumide vilistlaste valikud oleksid olnud antud aine mitteläbinutest üldiselt rohkem läbi mõeldud – mõlemal juhul oli nii neid vilistlasi, kelle karjääriplaanid olid põhjalikult läbi mõeldud, kui neid, kelle puhul seda täheldada ei saanud.

Valikute teemaline konsulteerimine

Vilistlastelt uuriti ka seda, kas ja kellega olid nad oma karjäärialaste valikute tegemisel eelnevalt nõu pidanud.

Karjäärivalikute tegemise osas peeti teistega konsulteerimist kohati vajalikuks, teisalt jällegi ebavajalikuks või isegi pigem rohkem segadusse ajavaks:

“Tuleb suhelda, sõpradega, perega, tuttavatega - arutada, kerget utsitust saada.” (kutseõppeasutus)

“Suunamine kindlasti mingil määral aitaks. Kui mu vanemad oleks rohkem suunanud..., mu vanemad üldse ei suunanud, tee mis tahad, vabad käed, ehk oleks osanud õigemaid valikuid teha. [...] Eks ma peale keskkooli ikka küsisin, aga kahjuks nad ei osanud midagi eriti arvata. Ma ei saanud selles mõttes tuge neilt.” (kutseõppeasutus)

“Suunamise koha pealt tundub mulle nii, et vanemad näevad oma last ühest aspektist, sõbrad koolis teise nurga alt, õpetaja kolmanda nurga alt, lõpuks tuleb nii palju erinevaid asju, et see ajab rohkem segadusse.” (kutseõppeasutus)

Nii mõnedki intervjuueeritavad leidsid, et oma valikud tehakse igal juhul ise:

“Selleni ma jõudsin puhtalt ise.” (PK, Tallinn)

“Ise tehtud ikka. Ma teadsin, ma arvan enne, kui kooli läksin juba, et ma tahan ülikooli minna kunagi. Ei olnudki midagi otsustada, kohe gümnaasiumisse minna.” (PK, Tartu)

“Ümberkaudsed inimesed mõjutavad hästi palju seda, et mis edasi need valikud on. Sa kuulad kõik need arvamused ära, aga sa ise siiski selle otsuse võtad vastu. Sa elad nagu enda elu, elad endale, mitte teistele.” (PK, Tartu)

“Lõpuks pead ikka ise otsustama, ega keegi ei oska sulle öelda, et võta see kindlasti, et see on õige.” (kutseõppeasutus)

“Ala valikut ma teadsin ise, sest ma põhjendasin ära neile, miks ma seda tahan. Selles suhtes keegi käsi risti ette ei lükanud, et ära sinna mine. Nad teadsid, et mind huvitab see, kuna ma olen sellega juba mingil määral tegelenud ka.” (GM, Tallinn)

“Minu puhul suunamist polnud vanemate poolt. Vanemad küsisid, et põhikooli lõputunnistus on käes, et mida teha tahad, ütlesin, et ma ei tea, lähen kutsekooli. Nad ütlesid okei, sinu valik.” (kutseõppeasutus)

Kodust, vanemate poolset, tuge peeti aga üldiselt oluliseks isegi siis, kui otsustamisel abi ei vajatud või ei saadud:

“Mul oli tugi olemas kogu aeg. Nad teadsid ammu, mis ma tahan teha ja kõik olid poolt. Selles suhtes ma ei pidanud kuskilt nõu küsima ega midagi.” (GM, Tallinn)

“Ikka olen konsulteerinud, põhiliselt vanematega, aga kuna nad ise on täiesti teiste erialade inimesed, siis väga konkreetset nõu nad pole andnud, aga on alati ikkagi toetanud. Otsused olen ise langetanud.” (kutseõppeasutus)

“Vanematele ütlesin, et ma kandideerin välismaa ülikooli ja siis ma seal olles, ma vist ütlesin emale, et kuule, ma kandideerin ühte kohta, kui ma ei saa, siis ma võtan aasta vabaks ja siis nad natuke kokutasid ja siis nad lihtsalt toetasid mind. Mul on selles suhtes hästi vedanud selle keskkonnaga.” (GM, Tartu)

“Mingil määral perekonnaga sai konsulteerida. Mul oli kaks valikut – kas ma lähen kohe sõjaväkke või ma lähen õppima. Lõpliku otsuse ma tegin ikkagi ise, aga mingit tuge või kindlustunnet tahtsin ikkagi taha saada – et sul on toetajad olemas, kes mingil määral siis aitavad sind, aitavad sul seljatagust toetada, kui sa alles õpingutel ja... et sul tekibki see kindlustunne, et hätta jäädes keegi aitab uuesti jalule.” (GM, Tallinn)

“Küsisin vanemate käest, et mis te arvate sellest, et rääkige omast kogemusest ja sellest turust. Mu vanaisa on üle 50 aasta olnud ehitaja, tema käest sain ka palju nõu. Sain nõ suuna endale kätte, aga lõpuotsuse teed ikka ise ära.” (kutseõppeasutus)

“Kõige suurem nõuandja oli mu ema, ma arvan. Tema ütles, et kõigest saab üle rahalises mõttes ja et õpi seda, mis sulle meeldib.” (GM, Tartu)

Samuti toodi välja, et vanemate oluline roll on seisnenud just iseseisva otsustamise õpetamises:

“Minul on vanemad terve elu öelnud mulle, et kõik, mis sa teed, teed iseendale. See annab motivatsiooni valida ja teha just seda, mida ise tahad. Kui sa teed seda, mis teistele parem on, siis sa ise ei pruugi sellest mingit kasu või head saada. Sa pead ise teadma või valima, et mis sulle endale just ise sobib.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan ka, et vanemate kõige olulisem abi on sinu toetamine nendes otsustes, mida sa ise langetad ja ise teed. Minu vanemad on seda kogu aeg rääkinud, et kindlasti mine õppima seda, mis sulle meeldib, mitte seda, mis sa arvad, et hakkad raha saama. Et kindlasti tee seda, mine õpi seda, mida sa teha tahad, see ei saa olla välisel surve all. Isegi kui sa selle kooli läbi saad, siis ma arvan, et väga-väga raske on saada mingiks tipptegijaks, kui sa tegelikult seda ala teha ei taha. Kui sa oled milleski hea, ükskõik, mis ala see on, kui sa oled selles väga hea, siis see raha hakkab tulema. Mina usun seda või ma vähemalt tahan seda uskuda.” (PK, Tallinn)

“Õpetavad ka ise otsuseid tegema, et kõiki otsuseid vanemad sinu eest ära ei teeks, see on väga tähtis. Kui isegi teevad sinu eest ära, siis tuleb mõelda selle peale, et mingi hetk sa pead hakkama ise tegema. See on küll väga mugav, kui nad teevad asjad eest ära, aga tõesti tulevikuplaanis tuleb harjutada võtta vastutust.” (PK, Tallinn)

Mõnel juhul tuli karjäärivalik teistele üllatusena või ei olnud sisseastumiskatsetele minekust isegi kellelegi eelnevalt räägitud:

“Kõigile tuli üllatusena, kui ma ütlesin, et ma lähen seda eriala õppima, sest kõik arvasid, et ma lähen õpetajaks. Mul kõik vanemad on õpetajad ja siis nad mõtlesid, sa pead ikka õpetajaks minema. Siis ma ütlesin ei, mina ei lähe õpetajaks, ma tahan teist tööd teha. Ema oli väga üllatunud. Aga noh, kui mulle endale meeldib, siis miks mitte.” (GM, Tallinn)

“Mina lihtsalt läksin katsetele ja minu jaoks oli väga suur üllatus, et ma sain sinna sisse ja keegi ei teadnud, et ma üldse katsetel käisin. Ma ei ole selles mõttes kelleltki nõu küsinud. Pere ikka toetab, selles mõttes pole probleemi siinkohal.” (GM, Tallinn)

“Tol ajal ma olin hästi ebakindel inimene, ma ei öelnud mitte kellelegi, et ma lähen. See oli ju tegelikult kihlvedu, vedasin kihla, et lähen viin paberid kutsekooli sisse. See oli hästi suur üllatus kõigile ja kui ma selle kooli ära lõpetasin, siis osadele sõpradele-tuttavatele tuli see veel suurema üllatusena.” (kutseõppeasutus)

Mitmetel juhtudel ilmnes aga ka vanemate konkreetne roll edasise karjäärivalikuni jõudmisel:

“Vanemad aitavad ikkagi alati. Nemad tõenäoliselt teavad, milline sa oled, kui sa ise ei tea. Nad on ikkagi näinud, kuidas sa kasvad, arened, mis sulle väiksest saadik on meeldinud. Nad ikka juhendavad, pidades meeles sinu parimaid võimalusi.” (PK, Tallinn)

“Mõlemad vanemad on kõrgkoolis käinud, nende arvamus läheb korda ka rohkem, sest neil on kogemusi.” (PK, Tartu)

“Ettevõtluse juurde tegelikult on mõtted viinud minu perekond. Kuna isa räägib sellest teemast ja temalt ma saan seda infot. Ta pakub mulle välja erinevaid võimalusi, mida ma võiks proovida ja mille kaudu ma võiksin ennast leida. Erinevad valdkonnad, ma olen vaikselt ennast nagu leidma hakanud. Ma leian, et perekonnal on jällegi väga suur roll.” (PK, Tallinn)

“Vanemad kindlasti. Mul on kaks ala, mis on hästi seinast seina. Mu emal on oma firma, mille tegevusvaldkond mind huvitab. Samuti olen ma ka 11 aastat tantsinud, mind õpetati tantsima. Eks me siis näe. See on ka siis, ema pani mind tantsima. Kui olid võistlused, algklasside ajal olid võistlused, siis ikka ei olnud tema jaoks probleemi koolist puududa. Tema oli pigem see, kes ütles, et mine trenni ja käi võistlustel. Siiaamaani on tema see, kes mind maa peal hoiab.” (PK, Tartu)

Samuti on vanemad üritanud noore enda tehtud valikuid kahtluse alla seada või noort mujale vaatama suunata:

“Kui ma hästi noor olin, siis mul oli kogu aeg erinev mõte, mida ma teha tahan. Siis mu vanemad kogu aeg, et oi ära seda tee, see on nii ohtlik või ära seda tee. Hästi hoolivad. Siis ma ühel hetkel saingi aru, et peab kuulama, aga olema selline natukene... Tuleb enda eest seista.” (PK, Tallinn)

“Mul ema on arstiteadlane ja siis ma ütlesin talle (et tahan arstiks õppida) ja siis ta ütles, et oled sa kindel, kas sa ikka tahad, et mõtle ikka järgi veel. Et ta kindlasti oli mõjutus, aga pigem negatiivne mõjutus, ma ütleks isegi.” (GM, Tartu)

“Kui mina erialaplaane paika panin ja tulevikuplaane tegin, siis mu pärisisa elas sel ajal Moskvast ja käis mulle peale, et ma tuleksin Moskvasse õppima.” (kutseõppeasutus)

“Ma tahtsin politseinikuks saada, mu ema ütles, et nalja teed, lollakas, kes sind sinna tahab.” (kutseõppeasutus)

Karjäärivalikuid oli mõnel juhul arutatud ka õpetajatega, seda valdavalt põhikoolis:

“Selle rahvusvahelise kava järgi niikuinii kogu aeg aidatakse. Õpetajad aitasid valida, mis ainet sa tahad ja kuhu edasi minna.” (PK, Tallinn)

“Mul põhikoolis õpetaja ütles, et geenides on 1% annet ja 99% tööd, aga sa ei jõua seda tööd teha, kui sul ei ole tahtmist seda teha, seda ala. Andekad mingil hetkel vajuvad ära, sest neil on lihtne. Läbi raskuste tähtede poole. Raskused tulevad teel põhimõtteliselt kasuks.” (PK, Tallinn)

“Ma mäletan, et ma arutasin oma klassijuhatajaga, arutasin oma õpetajaga, vestlesime sellel teemal ja ma mäletan ka, siia maani on mul meeles tema see lause, et elus ei ole lõppude lõpuks kõik selles, et saadagi seda raha või saada mingi parem töökoht, et mul on nüüd kokapaberid saadud kätte.” (PK, Tallinn)

“Samamoodi ka tegelikult koolis ka kõik õpetajad olid poolt. Õpetajatega on see asi, et neile alati meeldib, kui õpilased teavad, mida nad tahavad ja siis täiega pushivad ja lükkavad edasi. Selles mõttes on hea.” (GM, Tallinn)

Tulevikuplaanide osas oli mõtteid vahetatud ka sõpradega:

“Ma konsulteerisin paari sõbraga, kes õppisid seda eriala.” (GM, Tartu)

“Pigem sõpradega (konsulteeris). Nemad nagu eriti, nemad toetasid pigem seda otsust (kutsekooli minna).” (GM, Tartu)

“Eks ma ikka rääkisin oma sõpradega. Ma olin ju mingid valikud, erialad juba välja otsinud, et mis mind huvitab, aga eks see oli selline suht suvaline valik.” (kutseõppeasutus)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et karjäärivalikute tegemisel peetakse teistega konsulteerimist üldiselt kasulikuks, rõhutades samas ka seda, et lõpuks tuleb siiski leida endale sobivaim lahendus ning langetada iseseisvalt lõplik otsus. Kõige sagedamini oli edasiste valikute tegemisel konsulteeritud vanematega, kes võisid nii konkreetse valiku poole suunata kui otsustamisel lihtsalt tuge pakkuda ning mõnel juhul ka planeeritavad valikud kahtluse alla seada. Vanematega võrreldes oluliselt vähem toodi välja karjääriplaneerimise alast arutelu õpetajate (valdavalt põhikoolis) või sõpradega.

Valikute tegemist raskendavad ja lihtsustavad tegurid

Karjäärivalikute teemal arutledes püüti välja selgitada ka seda, mis noorte valikut lihtsustas, ehk aitas kõige paremini selgusele jõuda, mis on parim järgmine samm ning mis oli nende jaoks valiku tegemisel kõige keerulisem.

Karjäärivalikute tegemisel peeti raskendavaks asjaoluks kõige sagedamini nende majanduslikku poolt, ehk kuidas rahaliselt hakkama saada:

“Pigem oli see, et kuidas ma seal välismaal hakkama saan, aga siis leidsin viisi, kirjutasin paar kirja, leidsin isegi sponsorid ja siis läks väga väga hästi.” (GM, Tartu)

“Muidugi see ka, et kas ma ikka saan korteri ja kuidas ma seda ülal pean. See rahaline pool just.” (GM, Tartu)

“(Ülikooli minnes) Aga see eriala on muidu tasuline [...], päris suur summa. Siis mõtlesin, et kuna seal üks inimene saab stipendiumi ka ja kuna mul läks hästi, siis ma nüüd õnneks sain sinna selle tasuta koha peale. Kui ma ei oleks saanud sinna selle tasuta koha peale, siis ma arvatavasti ei oleks ülikooli läinud, oleksin võtnud aasta vabaks.” (GM, Tartu)

“Kas tasuta või tasuline (õppekoht), no see oli minu kõige suurem hirm, sest et minu lapsepõlv lõppes seitsmendas klassis, kui ma pidin tööle minema. Ja minul läks nii, et ma ei saanud tasuta koha peale. Ja siis ma olin mingi nädal aega audis, aga siis lohutati mind, et ega elu katki ei jää, et kõik võimalused on ju panga poolt ka olemas. [...] Kõige keerulisem oligi see, et mina kui üksikvanema laps, et kuidas on võimalik üldse pangalt laenu saada, mis ma pean tagatiseks panema, kes on mu käendajad. Kõik see rahaline pool oli minu jaoks selline “aga”, et kas ma ikka võtan selle sammu, aga kõrgharidust on vaja ja mina ei olnud selline väga julge mineja ka kuskile välismaale.” (GM, Tartu)

Murelikuks tegid valikute tegemisel lisaks finantsilisele küljele ka mitmed teised asjaolud nagu raskused enda valikus selgusele jõudmisel, mugavustsoonist väljumine, kandideerimine ainult ühte ülikooli, õpingute sisulise poolega toime tulemine ning vajalike eelduste täitmine:

“Kui päris kindlalt ei tea, millele keskenduda näiteks koolis, kui sa tahad arendada mitmeid valdkondi endas ja sa ei saa keskenduda ühele kindlale. Kui ei tea, mida täpselt teha tahad, siis on natuke keerulisem.” (PK, Tallinn)

“Mida ma kartsin, on see, et mul kõik valikud olemas, et siin on hullult hea keskkond, kus olla ja ma ikkagi otsustasin sellest mugavuskeskkonnast ära minna, et see oli minu otsus ja minu valik ja alguses natuke raske oli, aga tulin sellest üle.” (GM, Tartu)

“Ma võtsin päris palju riske ka. Näiteks pärast gümnaasiumi ma mõtlesin, et ma kandideerisin ainult sinna ühte ülikooli. Ja siis ma mõtlesin lihtsalt, et kui saan sinna sisse, siis saan, kui ei saa, siis ma lähen reisin aasta aega.” (GM, Tartu)

“Kõige keerulisem oli see, et ikka sihuke hirm oli, et kas ma tulen toime kogu selle reaallainetega.” (GM, Tartu)

“Ma natuke kartsin (välismaale õppima minnes) keeletesti pärast, aga see läks ka üllatavalt hästi.” (GM, Tartu)

Põhikooli vilistlased tõid valikuid keerulisemaks muutva asjaoluna välja ka info ülekülluse:

“Info üleküllus! [...] Pigem on raske infot sellepärast leida, et infot on nii palju, mitte et seda ei oleks.” (PK, Tallinn)

“See infoühiskond, kus me oleme, sealt seda vajalikku kätte saada on suhteliselt keeruline. Kirjutad Google’isse ettevõtlus, ma küll ei ole otseselt kirjutanud, aga igast asju võib tulla, Elu24 kuni ma ei tea, kuhumaani välja.” (PK, Tallinn)

“Guugeldades satub kõige peale, mis on maailmas sinna pandud ja seal võib olla väga ekstreemseid näiteid, äärmuslikke. Kui kirjutad sinna Google’i otsingusse kirurg, siis võib tulla päris koledaid operatsioonipilte, aga seal on kõike, sa ei pruugi kokku puutuda sellise asjaga.” (PK, Tallinn)

“Üks asi, mida mina veel olen näiteks tähele pannud, kui sa guugeldad midagi, siis enamus infot, mis sa saad, on kõik negatiivne, sest kõik see positiivne, mis on, nad ei laia sellega, nad hoiavad seda enda teada.” (PK, Tallinn)

Valikut lihtsustavate teguritena toodi välja kooli sissesaamine, tööandja luba koolis käia ning huvi eriala vastu:

“See, et ma sain sisse näiteks.” (GM, Tartu)

“Kutsekooli sattusin nõ komistades, üks tuttav oli läinud sinna õppima. Konkurss oli tol aastal suur, aga imekombel ma valituks sain. Järgmine käik oli tööandja juurde, et kuidas ma nüüd koolis saaksin käia. Tööandja tuli õnneks natuke vastu ka.” (kutseõppeasutus)

“Siis ma mõtlesin, et ma õpin seda, mis mulle meeldib ja see lihtsustas valiku tegemist. Et küll ikka kuidagi saab.” (GM, Tartu)

Seega valmistas välistest teguritest karjäärivalikute tegemisel enim murekohti toimetulek õpingute majandusliku poolega. Samas võib välja tuua, et paljudel juhtudel, kus karjäärivalikud olid hästi läbi mõeldud või vastupidi, oldi alles gümnaasiumis ning edasise tegevuse osas polnud veel selget plaani, ei osatud ka valikute osas raskendavaid ega lihtsustavaid tegureid välja tuua.

Hinnangud tehtud valikute teadlikkusele ja nendega rahulolule

Tagantjärele tehtud valikute teadlikkusele ja nendega rahulolule hinnanguid andes ilmnes, et karjäärivalikute teadlikkus ja nendega rahulolu ei ole alati otseses seoses – nii rahul kui rahulolematud võidakse olla nii teadlikult kui pigem juhuslikult tehtud valikutega.

Järgnevalt on toodud välja erinevaid näited kõigi kirjeldatud olukordade kohta.

Rahulolek teadlikult tehtud valikutega:

“Kuidas tekkis see gümnaasiumivalik just selle gümnaasiumi kasuks ja just see suund. Seal oli palju arutamist, ratsionaalsed punktid paberile kirja, natuke sisetunnet ka ikkagi ja ütleme päris põhjalik, et mitte ämbrisse astuda. Loodan siis, et läks õigesti, praegu on küll selline tunne, et kõik on hästi.” (PK, Tallinn)

“Kuna ma käin reaalsuunas ka, siis võib-olla minu elukorraldus on selline rohkem struktureeritud ja mingi plaaniga. Sellest lähtuvalt ma vist oma olemuse järgi valisin õppesuuna ja olen sellega väga rahul. Ma olen olnud hästi selline mitte väga emotsioonide põhine tegevuses.” (PK, Tallinn)
“See saigi valitud selle eesmärgiga kõigepealt, et see on nagu kindel leib. Sest autod ei kao mitte kuhugi ära. Nad võivad kümne aasta pärast võib-olla ohus olla, aga süsteem jääb samaks ja avariid jäävad siiamaani alles ja jupid jäävad kuluma. [...] Mulle meeldib õppida seda, mida ma saan ise realselt praktiliselt elus korda saata. Ühesõnaga, kui ma teen midagi ära, siis ma näen seda kohe – see on mul silme ees, ma saan seda enda jaoks kasutada.” (GM, Tartu)

Rahul võib olla ka juhuslikult või mitte kuigi põhjalikult läbimõeldud valikutega:

“Täiesti huupi läksin sinna kooli, see oli kihlvedu tegelikult. Esimesed kolm kuud ma seal rabelesin, kuna teadsin, et pean selle kihlveo võitma, ei saanud alla anda. Mingi hetk käis klikk läbi ja oligi kõik, ja ma olin müüdnud. Mulle meeldib seda tööd teha!” (kutseõppeasutus)

“Humanitaarklassis gümnaasiumis reaali just eriti ei olnud, aga kuidagi sattusin ettevõtetmajanduse peale. Kui ma ei oleks saanud sinna selle tasuta koha peale, siis ma arvatavasti ei oleks ülikooli läinud, oleksin võtnud aasta vabaks. Praegu mulle hullult meeldib, kõik on paika loksunud.” (GM, Tartu)

“Kui valisin eriala, siis läksin peale 9. klassi teeninduskooli, ühte eriala õppima, sealt tuli aga hoopis teine suund, avanes karjäärile uus suund, nõ okste laiali kasvatamine. Mina olen oma valitud erialaga täiesti rahul ja plaanin seda eriala edasi õppida, end täiendada.” (kutseõppeasutus)

“Miks ma läksin keskkooli, oli puhtalt sellepärast, et ma ei olnud 100% kindel, et ma tahan teha bioloogiat elu lõpuni. Ma tegin küll bioloogiaeksami 9. klassi lõpus, aga ma ei teadnud veel 100%, et ma teen seda elu lõpuni. Praegu ma olen üsna kindel, et ma teen seda, sest see meeldib mulle ja ma armastan bioloogiat, see on täiesti uskumatu.” (PK, Tallinn)

“No ma mõtlesin läbi, aga ma võiks öelda veel, et mul kakskümmend erinevat asja oleks läbi mõeldud. Ma oleksin võinud minna välismaale, olla seal õnnelik ja siis mõelda, et see oligi õige asi. Ma oleksin võinud kakskümmend erinevat asja teha ja pärast mõelda, et see oli õige asi. Tegelikult ma ei tea seda ju, ma ei ole kahtkümmend asja proovinud, kui ma seda ühte asja proovin. [...] Ma arvan, et valik on juhuslik minu puhul. Kõige tähtsama asja valisin ja tuli välja, et see on okei.” (GM, Tartu)

Samuti võidi algselt planeeritud edasiõppimise valikute puhul jõuda õppimise või antud erialal töötamise käigus tõdemuseni, et kõigi vajalike aspektidega polnud osatud arvestada, mis viis tõdemuseni, et eriala tegelikult ei sobi:

“Aga seal (ülikoolis) avastasin, et noh okei, et see õppekava on väga vahva [...], aga tegelikkus on see, et sa oled seal arvutis ja mulle ei sobi see asi. [...] Võib-olla ma ei uurinud seda nagu piisavalt hästi läbi, et see on selline puhas arvuti taga istumine see projekteerimine, et seal sa ei käi ju kusagil objekti peal ise kohal, et sa istud seal arvutis ja teed seal oma programmidega neid asju, see ei meeldinud. Ma arvan, et see on (kokkuvõttes) tulnud ikka kasuks, sest äkki oleks jäänud kripeldama, et äkki oleks meeldinud. Ma sain ära proovida ja ei meeldinud.” (GM, Tartu)

“Ma siis läksin teedeehitust õppima, olin seal aasta aega. Sain suvel tööle ja siis mõtlesin, et see lihtsalt ei sobi mulle. Palk on hea, ma saan aru sellest, aga kui mulle endale see ei meeldi ja ma

ei taha seda teha, siis ma ei näe sellel erilist mõtet. Isegi kui ma kindlustan sellega oma tuleviku ära ja võib-olla saangi sellega parema tuleviku. Ma ei näe, et ma peaksin oma tuleviku nimel iseennast sisemiselt lõhkuma.” (PK, Tallinn)

Mõistagi ei pruugi rahulolu tagada ka pigem juhuslikult tehtud karjäärialased valikud:

“Mulle see asi väga ei meeldi, seega arvan, et see ei olnud väga hea valik. Ma tegin selle valiku täiesti suvalt, pärast 12. klassi suvel. Nii ei ole mõtet. Eks see oli mu enda viga ka, [...] ilmselt ma oleksin pidanud hakkama varem mõtlema selle peale, see kõik tuli liiga ruttu ja liiga äkki. [...] Oleks võinud ju varem uurida, et mida tahan teha, aga noorena sa ju nii ei uuri, pole aega jne. [...] Kuigi ega ma ei nuta seda taga, et nii juhtus, ma teen erialast tööd ikkagi, lihtsalt oleksin natuke õnnelikum tööalaselt, kui oleksin teise eriala valinud.” (kutseõppeasutus)

“Ülikooli minek oli nõ loomulik, samas ülikoolis sain aru, et valitud eriala ei ole päris see, mida ma tööna teha tahaksin, et on asju, mis mulle rohkem huvi pakuvad. Sel alal tööd tehes ma nägin, et ma ei ole õnnelik. Saan teha teadust jne, aga sotsiaalseid vajadusi ei ole seal võimalik rakendada. [...] Sain juba ülikoolis aru, et oma tulevases töös töötaksin laboris, tegeleksin mingite nõuetega, et ma ei suudaks seda tööd teha, ei tahaks olla 50-selt mingi laborimutt. Ma nägin, et teine eriala, mida olin aastaid tagasi õpilasakadeemias näinud, on rohkem minu teema, seda tehes ma olen õnnelikum. Olles neli aastat õppinud, oli muidugi raske minna tagasi.” (kutseõppeasutus)

Samuti võib eneseleidmine ning edasiste valikute osas selgusele jõudmine toimuda edasi õppimise või töötamise käigus:

“Peale üheksandat klassi minu arvates sa ikkagi ei tea endast niivõrd palju (et eriala valida). Gümnaasium aitab hästi palju ennast leida selles mõttes. Ma arvan, et see on igati vajalik. Kutsekooli saab tegelikult minna ka peale gümnaasiumit, miski ei takista.” (PK, Tallinn)

“Mina tunnen seda, et miks ma tahtsin gümnaasiumisse minna, miks ma olen rahul, et ma läksin gümnaasiumisse, et mul on kaks aastat praegu seda, kus ma tõesti õpin ja arenen ja ma tunnen, et minust saab täiskasvanud küps inimene, kellel on mingid oma seisukohad mingites maailmaasjades, poliitikas. Ma tõesti loen kirjandust ja analüüsin seda, viin ennast igasuguste kultuurivaldkondadega ja kultuuriga kurssi ja ma leian, et see annab mu elule nii suure lisaväärtuse. Ma arvan, et see muudab minu elu täisväärtuslikumaks, minule see oli väga õige otsus. See ei ole ainult see, et ma tahan minna ülikooli, vaid ka enesearendamine.” (PK, Tallinn)

“Kui mina mõtlen ka oma 9. klassi peale, siis mul oli täpselt samamoodi, et oi, Issand, ma nüüd gümnaasiumisse kindlasti ei lähe – see on tarkadele inimestele, ma ei saa kindlasti hakkama. [...] Ma lähen ikka kutsekooli ja ma hakkasin vaatama kutsekooli-valikuid. No ainuke, mis mind huvitas, oli kokaks. Aga samas, kui ma teadsin, et kui ma tahaks kokaks minna, siis ma tahaks lihtsalt õppida enda jaoks – et kodus kunagi, kui tulevikus tuleb perekond, ma oskan süüa teha. Aga mitte see, et ma reaalselt 24 h olen köögis. Ja siis ... vanemad ütlesid ka, et ikka kaalu korralikult. [...] Ma ütlesin okei, vaatan, proovin gümnaasiumi ka ära. Ja ma ikka ei kahetse. Ma olen väga õnnelik, et ma selle ära lõpetasin. See avas ka silmad ja sain ka teada, et oi Issand, kui ma oleks praegu kokaks läinud, siis ma ei kujutaks ette, kus ma praegu oleks.” (GM, Tallinn)

“Tööle läksin selleks, et jalad alla saada, et korter saada ja siis edasi vaadata, et mis saab. Ma ei teadnud üldse, kes ma olen või mis ma siin maal teen. Pärast seda, kui ma lõpuks oma korteri sain, siis hakkas nagu kõik selguma, hakkasin iseennast rohkem tundma õppima, ja hakkasin õppima seda, mis mulle meeldib. Olen kõike iseseisvalt teinud praegu, ja nüüd olen seal, kus tunnen ennast kõige õnnelikumana. Ärkan hommikul üles, et jess, uus päev, uus hoog.” (kutseõppeasutus)

Seega võib öelda, et üldiselt oldi nii oma põhikooli, gümnaasiumi kui kutseõppeasutuse järgselt tehtud valikutega kokkuvõttes rahul, seda üllatavalt sageli ka siis, kui karjäärivalikud ei olnud tehtud kõige teadlikumalt.

Karjääriplaneerimise alase info jagamine õppeasutustes

Kõigi haridustastmete vilistlastelt küsiti, kas ja kuidas käsitleti koolis edasisi haridustee jätkamise ja tööturule suundumise võimalusi, kuivõrd oli koolis jagatud karjääriplaneerimise alast infot edasiste valikute tegemisel kasu, mida oleks võidud antud info edastamisel teisiti teha ning millist abi ja kelle käest oleks veel soovitud koolist saada.

Järgnevalt on toodud välja õppeasutustes karjääriplaneerimise alase info jagamise tugevused, arengukohad ja edasised soovitused olukorra parendamiseks vilistlaste pilgu läbi.

Tugevused

Õppeasutustes karjääriplaneerimise alase info jagamisel tõsteti nii põhikooli kui gümnaasiumiastmes positiivselt esile karjääriõpetuse valikaine ja nn enesearendamise tunde, kus jagati asjakohast infot, tutvustati erinevaid võimalusi, õpiti koostama tööturu jaoks vajalikke dokumente (CV, motivatsioonikiri jne) ning anti juhiseid efektiivseks enesejuhtimiseks (ajaplaneerimine jm):

“Tundub väga huvitav (karjääriõpetuse tund), sest me õpime kõike seda dokumentatsiooni, mis ongi minu arust kõige vajalikum. Kuidas teha korrektset CV-d, saatekirja, motivatsioonikirja, selliseid asju või kuidas korrektselt meile saata. Tutvustab kõiksugu võimalusi edasi, et vabatahtlik teenistus ja välismaa ülikoolid, kõik ülikoolid, sellised asjad tulevad seal jutuks.” (PK, Tallinn)

“Meil käisid ka nõustajad, seal oli see karjääritund, mis tegelikult minu arust aitas päris palju. Said oma otsustele mõnes mõttes kinnitust ja seletati asja rohkem lahti, siis läks see libedamalt. Ma ei kujutaks ettegi, kui mul ei oleks mitte mingisugust infot, et ma peaksin ise seda ammutama kuskilt. Selles mõttes oli kindlasti lihtsam.” (PK, Tartu)

“See on väga kasulik, just nüüd eelmine tund, mis meil oli, kõige lihtsam asi, kuidas enda aega näiteks planeerida. Paned kirja täpsed tunnid, mis sa täpselt mis kellaajal teed. Kui sul on mingisugune tühimik, tõsta midagi ümber, pane midagi juurde ja sa saad põhimõtteliselt terve päeva niimoodi ära planeeritud, nagu sa ise tahad. Miks mitte sinna vahele panna kas karjäärinõustamine või mõni kohtumine näiteks, mis võiks aidata edasises tulevikus, minna kuhugile ülikooli, kus on näiteks avatud uste päev, töövarjupäeval näiteks töövarjuks kellelegi.” (PK, Tallinn)

“Meil oli terve valikaine karjääriplaneerimine, kus väga palju inimesi ei olnud, mis tähendab, et sa võid nagu reaalselt üks-ühele suhelda selle õpetajaga, kes sul klassis on. Mida meile pakuti, seda oli nagu päris palju, olgugi, et kutsekool jäeti välja. Võib-olla oleks võinud tutvustada ka neid keskariduse baasil olevaid õppekavasid. Aga meile ikka räägiti, ikka anti võimalusi päris palju - inimesed tulevad rääkima erinevatest koolidest, välismaalt, Eestist, erinevad organisatsioonid, kes tahavad sind igale poole saata.” (GM, Tartu)

Väga kasulikuks peeti just individuaalset nõustamist ja suunamist:

“Meil käis koolis korra (karjäärinõustaja), individuaalselt sai suhelda. Põhimõtteliselt said rääkida ära, mis sul plaanis on, mis valikud sul on. Ta ei laitnud mitte midagi maha, vaid ta just

rääkis veel eraldi, mis sind ees võib oodata. Selles mõttes minule andis see väga julgustust juurde minna gümnaasiumisse õppima, mitte kutsekooli. Mitte see, et õpetaja lihtsalt klassi ees räägib sulle, et see ja see, see ja see, vaid reaalselt ta tegeleb ainult sinuga ja sinu arvamustega. See oli hullult hea. See oli teistmoodi kogemus.” (PK, Tartu)

“Meiega räägiti nagu päris individuaalselt, inimene nagu rääkis. Nõustaja tuli kooli, me tegime selle testi ja siis pärast oli veel individuaalne kord klassijuhatajaga ka. Ma arvan, et sellest oli päris paljudele rohkem kasu kui sellest, et me gümnaasiumis ainult neid jooni tõmbasime. Ma arvan, et päris paljud said aru, et neil ei ole mõtet gümnaasiumisse minna ja põhikoolis nad tegid selle valiku, et nad lähevad kutsekooli.” (GM, Tartu)

“Ma ise rääkisin selle karjääriõpetajaga hästi palju ja siimaani suhtlen, ta aitab mind siimaani päris palju. [...] Võib öelda, et väga individuaalne, minu jaoks vähemalt. Ma huvikooli pärast ei saanud väga käia seal karjääritundides, siis ta andis mulle alati ülesanded, mis olid huvialaga seoses, et ma ikka tegeleks sellega kogu aeg. Ja samas üritas ka laiendada seda ... äriavastu või seda ... nii-öelda, et kuidas ikkagi hakkama saada selle alaga. Sest see ei ole ju niisama, selles mõttes lihtne, et ära ei ela sellest. Minu koha pealt oli tegelikult karjääriõpe selles mõttes hästi kasulik, et just individuaalselt poolelt. Üldpildina see tund väga – ma ei ütleks, et nii väga abiks oli. Pigem võib-olla inimesele, kes ei tea, mis ta teha tahab edasi, ta ei olnud ka väga nii ..., nii väga ei suunanud.” (GM, Tallinn)

Väga positiivset vastukaja leidsid töövarjupäevad, mille käigus saadi reaalne ettekujutus erinevate elukutsete töö sisust:

“Mina näiteks käisin eelmisel aastal töövarjupäeval ja mina tunnen, et see on küll nii-nii tore, see on nii motiveeriv asi, et ma tuln seal tagasi, ma olin väga-väga motiveeritud ja see oli väga-väga põnev.” (PK, Tallinn)

“Ma isiklikult kõik kolm aastat käisin töövarjupäeval ja väga erinevates kohtades. See andis väga palju, see tõesti väga aitas. Vähemalt üks päevgi nägin kõike, mis nad tegid seal, mis tegelikult toimub.” (GM, Tallinn)

“Minu arust üks hästi tore päev on töövarjupäev. Meil tehti juba põhikoolis seda. Vahel tundub, et mõni amet, näiteks näitlejaamet, on kaugusest jube lahe, aga saad tuttavaks rohkem selle ametiga ja siis sa saad teada, millised on raskused või inimesi on nii palju, et tööd on väga-väga raske saada, kui sa just väga hea ei ole. Siis sa võib-olla muudad oma otsuse ümber.” (PK, Tartu)

Samuti mainiti hea ja kasuliku võimalusena ära tudengivarjupäev:

“Tudengivarjuks olemine on ka, ma arvan, väga hea. Ma ise käisin Lennuakadeemias piloodi tundengivarjuks ja siis ma ikka sain aru, et see amet ei sobi mulle, ei ole mõtet üldse sennapoolegi mõelda. Muidu mõtlesin, et äkki piloodi amet tundus vahva, aga liiga raske.” (PK, Tartu)

Edasiste karjäärivalikute läbi mõtlemisele aitasid hästi kaasa ka koolides rääkimas käinud erinevate erialade praktikud, vilistlased ning tudengid:

“Mingi teemanädal oli, kus me iga päev kutsusime enda vilistlastest, kes on kuskile edasi kõrgkooli või ülikooli õppima läinud midagi, erinevaid erialasid, kutsekooli ka. Ühesõnaga eriti gümnaasiumiosale oli see mõeldud, et sealt siis ka näiteks keegi saab midagi huvitavat enda jaoks

teada, kuidas seda õppima minna. Ma usun, et selline teemanädal aitas ka natukene kaasa.” (PK, Tartu)

“Vilistlased käivad vahel rääkimas oma valikust ja tutvustavad seda. See on väga tänuväärne asi. Minu ajal oli vist mingi teaduspäev, siis tuli teadlane rääkima, aga nüüd on seda vist rohkem. See on lahe.” (kutseõppeasutus)

“Projektiga „Tagasi kooli“ meil käisid inimesed, kes on oma elu peal juba, käisid ja rääkisid, et kuidas on läinud ja kas kahetsevad midagi või ei kahetse, mida soovivad, rääkisid oma kogemustest. Kuidas vahepeal oli raha nagu muda, sõitis uhke autoga, investering läks veidi nihu, siis ei olnud midagi jälle. Kuidas ta jalgade peale saanud on jälle, selline päris huvitav jutt oli.” (PK, Tartu)

“Tutvustati koole enamasti ja erialasid ja valikuvõimalusi ja ka välismaal õppimist. Pigem kooli esindajad. Need, kes olid ise õppinud seal ja mingi erialaga ja oskasid rääkida headest ja halbade külgedest. Välismaal õppimisest räägiti hästi palju. [...] Koolidest oli loengute mõttes küll väga huvitav kuulata ja ma arvan, et kindlasti kellelgi tekkis mingi huvi mingi ala vastu, kui keegi rääkis sellest lähemalt.” (GM, Tallinn)

“See on ju tegelikult väga hea, et need tudengid ise tulid ja rääkisid koolist ja koolielust ja mis raskustega tuleb kokku puutuda hiljem.” (PK, Tartu)

Positiivsete näidetena toodi välja ka kogemus õpilasfirma loomisest ning info jagamine tasuta karjäärinõustamistelefoni võimalusest:

“Mina sain endale väga hea koolituse õpilasfirma tegemisest. See oli meil muidugi majandusõpetuse tunnis, kus ka enamik tunde koosnes testidest ja ainuke praktiline osa oligi majandusharul õpilasfirma tegemine.” (GM, Tallinn)

“Mis mulle meeldis, oli see, et meil oli tasuta mingi telefoninumber, kuhu sai helistada iga kell, siis pakuvad sulle karjäärialast abi. Kui sa juba valid selle, näiteks ettevõtluse, siis nad räägivad sulle, mis seal toimub ja kuidas sa saaksid õppida seda ja nii edasi.” (PK, Tallinn)

Kasulike karjääriplaneerimise teemaliste üritustena mainiti Teeviita ning kutseõppeasutuse teabepäevi:

“Kolm aastat järjest käisime me Teeviidal kooliga [...], siis seal, ma mäletan, anti igasuguseid huvitavaid asju.” (GM, Tartu)

“Meil käivad 9. klassi õpilased ekskursioonil, ongi sellised teabepäevad, kus nad saavad erinevaid asju proovida, nii ehitamist, restaureerimist, puutööd, palju õpilasi tuleb. See on hästi hea, mõjutab palju.” (kutseõppeasutus)

Arengukohad

Üheks puuduseks karjääriplaneerimise alase info jagamisel peeti keskendumist kas ainult gümnaasiumide, kutseõppeasutuste või ülikoolide pakutavate võimaluste tutvustamisele, jättes teiste haridustasemete võimalused kõrvale või pidades neid ebasobivaks või ebavajalikuks:

“Meil oli just keskendunud kutsekoolidele ja kutsekoolide tutvustamisele. Meil käis ühest kutsekoolist selle kutsekooli huvijuht ja ta käis seal lausa kaks aastat. Temal oli endal selline kogemus, et ta oli läinud kutsekooli ja kutsekoolis ta leidis, et ta tahab minna edasi ülikooli. Tegi väga hästi keskkoolieksamid ja sai ülikooli. Tema rääkiski meile kogu aeg seda, et see gümnaasium, miks raisata kolm aastat oma elust, kui te saate sama ajaga juba endale mingi ameti ja saate ikka ülikooli minna. Siis esimene kord ma kuulasin seda, aga teine kord see selles mõttes vihastas mind, et ma leian, et see ei ole ajaraisk.” (PK, Tallinn)

“Meil käis kaks korda karjäärikoht, millest polnud mitte mingit abi. Tulid lihtsalt ja rääkisid meile meie võimalustest. Neil oli ka pigem kutsekoolipõhine see. Ma tundsin, et ei aidanud.” (PK, Tallinn)

“Minu klassis ei olnud mitte kunagi mingit karjäärinõustamist. [...] Meil põhimõtteliselt oligi, et harjutasime end nelja kooli katseteks, läksime teistesse koolidesse proovima, milline näeb välja gümnaasium, ja kutsekoolidest meile väga midagi ei räägitud.” (PK, Tallinn)

Palju kriitikat said eneseanalüüsi testid, mida peeti liialt pealiskaudseteks, ebarealistlikeks ning kasututeks:

“Mina olen aru saanud nendest eneseanalüüsides niimoodi, et ükskõik, kuidas sa selle ära teed, [...] sa ikkagi suudad seostada ennast nendega, ükskõik, millised need vastused ka ei ole. Sa oled elus väga palju erinevaid kogemusi kogenud ja arvan, et isegi kas või horoskoopi lugedes, kui sa loed kellegi teise horoskoopi, sa näed, et see kehtib ka sinu kohta. Minu arust on nad kõik tehtudki niimoodi, et sa nagu arvaks, et sa tunned iseennast.” (PK, Tallinn)

“Me saime ka teha neid isiksuseteste, kuhu toredaid joonekesi sai tõmmata. Kuigi need minu meelest ei olnud just väga sellised paljurääkivad. Et seal oli küsimus, et kas sulle meeldib raamatuid lugeda, siis see suunas sind teaduse poole. Et noh, selline kahtlase väärtusega pigem.” (GM, Tartu)

“See joon oli väga huvitav lugeda, et jah, sa oled loov inimene ja sulle meeldib esineda, aga paljudel nagu üldse ei klappinud see päriselt sellega, mis inimene tegelikult meie silmis on. Vaatad seda joont, mõtled, et ega ikka ei klapi küll.” (GM, Tartu)

Nõrdimust tekitas lisaks see, kui karjäärialase info jagamisel keskendutigi vaid erinevate testide tegemisele:

“Et kas mulle meeldib raamatuid lugeda, sellest väga ei ole tolku. Eriti kui sa ei saa aru ka, et mida sa edasi tahad teha, siis need jooned pigem ajavad segadusse. Seda enam, kui tagajärg on see, et sa teed selle testi ära ja ongi kõik. Aga kui keegi võib-olla räägiks, suunaks individuaalselt, oleks võib-olla parem. Üksi sellest vaevalt et kasu oleks.” (GM, Tartu)

“Kui ma põhikoolis käisin, siis meil käis ka karjäärinõustaja, aga ta erilist abi ei andnud, sellepärast et ta keskendus sellele, milline sa oled. Ta nagu koole või erinevaid töötusi, nendest

väga juttu ei olnudki. Ta ütles, et sa vali selle, mida sa ise tahad. Tegime ise eneseanalüüsid, said teada, milline sa kõik oled.” (PK, Tallinn)

“Ma mäletan ka seda karjäärikohvikut. Meil olid ka sellised igasugused iseloomutestid ja isikuomadusetestid. Minu arust olid need suhteliselt kasutud, sest ma nagunii tean, milline inimene ma olen. Mina oleks rohkem tahtnud teada saada nende erinevate õppevõimaluste ja selliste asjade kohta.” (PK, Tallinn)

“Üheksanda lõpus olid võib-olla mõned, paberil tegime mingid testid, aga täiesti mõttetu ja midagi tähtsat ei ole olnud.” (PK, Tallinn)

Oleks soovitud omandada rohkem praktilisi kogemusi ja teha vähem paberitööd:

“Meil oli hästi palju sellist ... paberitööd, mis on täiesti mõttetu. Minu silmis vähemalt. Mina pigem jällegi väärtustan praktilist poolt. [...] Üks test ainult, kuskohas sa pidid vastama umbes 50 küsimusele või sajale ja siis said tagasisidet, kas sa sobid juhtivale poolele või siis sellele poolele, kus sind juhendatakse rohkem. Mis omadused sinus kõige rohkem peidus on, et mis kuhu sobib. See oli ainuke kasulik test minu silmis. Aga ülejäänud asjad – et kui sulle tuuakse lihtsalt koolide nimekiri, et kust kohast sa pead läbi lugema ja kirjutama mingist koolist või midagi, et selles ma ei näe väga point'i.” (GM, Tallinn)

“Ma mõtlen selle karjääriõpetuse koha pealt – mul isiklikult ei olnud sellest kasu. Ma tundsin seda, et isikutestid ja kõik, on tore küll vaadata, kes sa oled, aga reaalselt tundma õpid sa end tehes midagi praktilist, suheldes inimestega, käies tööl. Reaalselt tehes midagi. Mitte, et sa loed paberi pealt, mis sa võiksid olla, see minu arust ei anna täit ülevaadet. Mind see väga ei suunanud, puudu jäigi sellest praktilisest poolest. Pakuti erinevaid alasid, kus sa võiksid sobida ja nii edasi, aga mis need alad kujutavad?” (GM, Tallinn)

Karjääriõppe mõju sõltub vilistlaste hinnangul paljuski antud aine sisust ja õpetajast – karjäärialane nõustamine võib sealjuures olla nii liiga meelelahutuslik, hirmutav kui lihtsalt ükskõikne:

“Meil oli karjääriõpe koolis. Mina isiklikult arvan, et see tund oli aja raiskamine. Need olid reedeti viimased tunnid ka ja ma ei oska öelda – minul ei olnud väga sellest abi küll. Ma ei tea. See võis olla lihtsalt nagu lõbus tund, aga mitte mingi karjääriõpetus.” (GM, Tallinn)

“Teatrietendusi ja kõik asjad tegime. Meil oli hoopis teistsugune see õpetus, meie karjääriõpetaja oli ka huvijuht ise. Tema ei võtnud ainult seda karjääriaspekti, samas ta läks läbi lõbu ka, aga samas oli karjääriõpet ja samas oli sellist huvitegevust ja kõike sellist. [...] Ehk siis pidid näiteks leidma looma, kes sind kõige paremini kirjeldab ja siis tema kaudu nii-öelda ennast iseloomustama.” (GM, Tallinn)

“Seda peaks (karjääriõpetust) andma mingi hea õpetaja, keegi erialane. Meil oli mingi klassijuhataja tund vist, kus klassijuhataja üritas midagi teha, aga tal endal oli suva ja ta lasi meid ära poolest tunnist.” (kutseõppeasutus)

“Meil koolis oli nii, et karjäärinõustaja juurde pääses vaid see, kelle õppeedukus oli väga-

väga halb. Et kui hakkasid juba istuma jääma, siis öeldi, et äkki käid karjäärinõustaja juures ära. Karjäärinõustaja oli karm naine, hästi iseseisev, tema juurde kardeti minna, kui sul oli väga halb õppeedukus, rääkimata suurepärasest õppeedukusest. See oli jah pigem nagu karistus. Mina isiklikult seal ei käinud, õnneks.” (kutseõppeasutus)

Välja toodi ka negatiivne kogemus kasutuks osutunud tudengivarjupäevast:

“Ma käisin isegi seal ja ei olnud väga kasu sellest. Hommikul kell 10 oli üks loeng ja peale seda ta ütles, et sa võid minuga päev läbi kaasas käia, teeme koos midagi huvitavat. Lõpuks siis mina istusin temaga Dublineris, tema jõi õlut ja sõi chipse. Siis ma istusin seal lihtsalt ja ootasin kella kuueni, kuni tal oli järgmine loeng. Ma jõudsin õhtul kell 9 koju ja see oli lihtsalt täiesti mõttetu päev. Oli neli tundi huvitavat loengut ja see oli kõik.” (PK, Tallinn)

Vilistlaste soovitusel karjääriõppe parendamiseks

Soovitusi karjääriõppe edasiseks parendamiseks õppeasutustes anti intervjuude käigus ohtralt.

Leiti, et karjääriplaneerimise alane info võiks olla kättesaadav kõikides koolides:

“Minu koolis oli näiteks vähemalt üks või kaks kursust karjääriõpetust, et oligi tund üks kord nädalas. See võiks tegelikult olla kõikides koolides. Karjääritund põhikooli lõpus, see aitaks võib-olla paremini tutvust teha.” (PK, Tartu)

“Kui ma mõtlen näiteks enda kooli peale, kus ma praegu õpin, seal liigub väga vähe informatsiooni karjäärivalikute kohta võrreldes minu eelmise kooliga. Seda taset võiks koolides ühtlustada.” (PK, Tartu)

“Võikski olla see, et igas keskkoolis on karjäärinõustamine või valikaine. Mingil määral teeks see kindlasti olukorda paremaks.” (kutseõppeasutus)

Kutseõppeasutuste vilistlased tõid välja, et nende kokkupuuted karjääriplaneerimise alase info jagamisega varasematel haridustasemetel on olnud selgelt puudulikud ning seetõttu on neil olnud ka keerulisem langetada karjääriplaneerimisega seotud otsuseid:

“Minu kooliajal sellist karjääriõpetust ei olnud. Kui karjääriõpetus oleks heal tasemel ja neid erinevaid valikuid noortele paremini selgitada, siis oleks karjäärivalikuid kergem teha. Olgem ausad, kui paljud noored siis ikka teavad, kuhu nad tahavad jõuda, et mis oleks nende karjääri tipp, et kus nad tahavad olla näiteks 60-aastaselt, ühiskond muutub igal pool pidevalt.” (kutseõppeasutus)

“Koolis oleks võinud olla aineid, kus oleksid selle peale mõelnud (karjääriplaneerimise). [...] Ma mõtlen suunamist mitte nii, et mine arstiks õppima, vaid et pigem mõtle selle peale, et oleks olnud koolis tund, kus tund aega pead otsima variante netist, kuhu õppima minna või mida teha [...] oleksin olnud teadlikum.” (kutseõppeasutus)

Sealjuures erinesid kutseõppeasutuste vilistlaste arvamused selles osas, kas karjäärinõustamisest on sellel haridustasemel enam kasu või mitte:

“Kutsekoolis on vist natuke hilja hakata karjäärinõustamist tegema. See peaks ikka varem tulema, et kui sa juba kutsekoolis oled, siis sa oled mingi valiku ju teinud. Kutsekas oli palju selliseid, kes olid sattunud õppima.” (kutseõppeasutus)

“Põhikool ja gümnaasium peaks rohkem pakkuma võimalusi, et mis võimalused üldse on. See, kes läheb kutsekooli õppima, see juba pigem teab, mida ta teha tahab. Kui ma oskan ja tahan ehitada, lähen õpin ehitust. Aga see pole enam see koht, et lähen vaatan, et kas mul tuleb ehitus välja.” (kutseõppeasutus)

“Vaadates meid, kes me õppisime kutsekoolis ja täna teeme hoopis muud asja - meil kursusel kaks inimest teeb sama asja edasi, teised on mingeid muid valikuid teinud. Eks see kutsekooli minek ei ole ka nii teadlik, karjäärinõustamist võiks olla nii enne kutsekooli kui kutsekooli ajal, inimesed muutuvad, tööturg muutub, vajadused ka.” (kutseõppeasutus)

Üheks enim soovitud karjääriõppe parendamise võimaluseks oli laiaulatuslikum töövarjupäevade pakkumine ning selle olemasolu korral vastava võimaluse aktiivsem reklaamimine:

“Üks tugevaim pluss peaks olema töövarjupäev. [...] Seda ma tõesti soovitan teistes koolides ka. Esiteks õpilased saavad ise valida, kuhu minna. See juba motiveerib õpilast, et oh, ma lähen vaatan, kuidas see amet funkab. Ja kui ta läheb sinna, siis ta näeb seda üks päev. See võib-olla ei anna väga palju, aga ta näeb ikka väikse osa sellest. See on hästi suur pluss.” (GM, Tallinn)

“Tegelikult see võiks olla põhikoolidele, sest siis sa saad valida ameti, saad varjutada ja saad teada, kas see amet tõesti meeldib sulle, kas see sobiks sulle või mitte. [...] Kui näiteks 8. ja 9. klassis oleks see töövarjupäev ka, siis on aega otsustada, kas sa lähed gümnaasiumisse edasi või kutsehariduskeskusesse või kuskile.” (PK, Tartu)

“Et inimesed näeks, mida see amet tähendab, muidu on üks suur unistus. See annaks vähemalt esmase mulje [...] Kui olla peaministri või linnapea töövarjuks, siis see annaks võimaluse näha, et kõik pole nii nagu telekas näidatakse, et naeratame, lehvitate, paneme pärga kuskile katusele, lõikame mõne lindi – see on see ilus osa.” (kutseõppeasutus)

“Nii tore võimalus (töövarjupäev), et seda võiks minu meelest palju-palju rohkem promoda ja koolid võiksid selle ühe päeva oma õpilastele anda. Me oleme seal koolitunnis kogu aeg, ma arvan, et selline motivatsioon ja teotahe on palju suurem, kui see üks koolipäev, mis sa siis kulutad.” (PK, Tallinn)

“Ma olin sellest kuulnud (töövarjupäevast) ja siis ma ise mõtlesin, et võiks nagu minna, aga kuidas sinna saab või mul ei olnud õrna aimugi. Siis ma hakkasin netist ise otsima ja sealt ka midagi välja ei tulnud.” (PK, Tallinn)

“Töövarjupäev on just see, mis näitab reaalselt elu, millega sa raha teenid. See on tõesti, seda peaks rohkem promoma.” (PK, Tallinn)

“See on ju tegelikult puhtalt ebaaus, kui osades koolides reklaamitakse neid asju ja osades lihtsalt ei tehta väljagi. Meil oli samamoodi, et kool ise ei teinud mitte midagi. Sa peadki olema selline

võitleja, et sa muudkui uurid ja otsid, äkki saad kusagile töövarjuks. Keegi sulle seda pakkuma ei tule ise, kuigi võiks.” (PK, Tallinn)

“Põhiline on see, et praktikat võiks olla rohkem. Töövarjupäevad on, aga neid on vähe tegelikult.” (PK, Tallinn)

“See (töövarjupäev) võiks olla mitu korda aastas. [...] Teiseks veel, et sa näed erinevaid alasid. Sa ei pea ju töövarjupäeval minema ainult sinna, mis sind huvitab. Sa võiksid käia erinevad kohad läbi, vaadata, mis need kujutavad endast jne. Sellist väljasõitu, lihtsalt reaalselt töötegemist näha – mis see endast kujutab. See koolipingis õppimine – see ei anna pilti ette absoluutselt. Kõik, mis seal päriselt toimub, see on hoopis teine asi.” (GM, Tallinn)

“See (gümnaasiumi töövarjupäev) aitas mul ühest valdkonnast ära tulla, ma tundsin, et see ei toimi. See tegi mu valikuvõimalused väiksemaks, see aitas valida. Kutsekoolis võiks olla ka nii.” (kutseõppeasutus)

“Ja töövarjuks olemise kohta – olla 8 või 3 tundi töövarjuks, sellest ei piisa, peaks olema ikka 2-3 päeva. Peaks olema valikuline, et kas sa lähed kolmeks tunniks, või kui meeldib, siis saaksid olla pikemalt.” (kutseõppeasutus)

Soovitatakse tutvustada senisest aktiivsemalt erinevaid ameteid ja erialasid ning nende tegelikku sisu, mis aitaks vältida ebasobivaks osutunud karjäärivalikute tegemist:

“Õpilased võiksid rohkem teada, mis ameteid üldse on, mida õppima minna. Just enne kutsekooli. Selline amet nagu mehhaanikainsener oli minu jaoks tume maa. Mina olen metsade vahelt pärit, kuskil on metsamehed, põllumehed, kuskil kalurid, kui sa reaalselt ei puutu nende valdkondadega kokku, siis sa ei teagi, mis valikud on. Nii ongi palju kadunud talente, kes ei leia endale rakendust või siis on lihtsalt nõ ellujääjad.” (kutseõppeasutus)

“Kooliõpilane teab, millega ta vanemad ja sugulased tegelevad, aga see on ka kõik, sest neil pole infot. Või siis on need popid ametid, jess, ma tahan saada programmeerijaks, aga siis pärast, ups, 12 tundi numbreid taguda, njah, ei ole ikka mulle päris.” (kutseõppeasutus)

“Ülikoolid nagu tutvustavad küll, et tulge meile õppima, meil on sellised, sellised erialad. Kui inimene vaatab ja loeb seda...insener onju, aga see komplekt, mis ta tegelikult saab, kui ta sinna erialale läheb, millega ta tegelikult kokku puutub ja mis on tegelikult arvutiga seotud ja tegelikult sa ei käi looduses ja objektidel või kus iganes, et võib-olla see, et mis selle ilusa nimetuse taga peitub, mida sa nagu kolm aastat või enam õpid. Loevadki ainult pealkirju, et oh kui tore, ma lähen seda õppima, aga tegelikult sisu on nagu teadmata.” (GM, Tartu)

“Võiks olla selline nimekiri, aga konkreetselt selle nimekirja alusel võiksid saada õpilased käia seal koolides ja näha, kuidas seal see õppeprotsess välja näeb. Tore on küll vaadata seda eriala nimetust, aga kui sa konkreetselt ei tea, mida see eriala nimetus tähendab, aga võib-olla see pakub sulle huvi ja sa pole seda oma silmaga näinud, siis sa ei oska leida seost ja sa ei oskagi tahta seda. Pigem minnaksegi siis nii-öelda seda tüüpilise valiku teed.” (GM, Tallinn)

Üheks võimaluseks erinevate erialade ja ametite sisulise poole tutvustamiseks võiks tuua koolidesse senisest enam rääkima nende esindajaid:

“Kui ei olegi sellist võimalust näiteks, et töövarjupäev toimuks, siis võiks koolides käiagi näiteks juba mingi eriala valinud ja tegelenud sellega inimene. Lihtsalt tulla ja rääkida mitte ametlikult, vaid nii nagu asi on. Et ei oleks nagu plakati peal, konkreetselt räägitakse ja erinevatest (erialadest), et kõigile oleks meelepärane. Õpilased saaksid rohkem teatada, mis neid huvitab ja siis kooli valida selle järgi.” (PK, Tartu)

“Võib näiteks tuua koolidesse erinevate erialade esindajaid, näiteks täiesti erinevatest valdkondadest. Siis nad räägivad enda igapäevatööst näiteks täiesti ausalt, mitte seda, mis üldlevinud on. Võib-olla see aitaks mingil määral ja ka väiksematesse koolidesse. Praegu ma arvan, et see on pigem Tallinn, Tartu, ütleme suuremad linnad, seal on rohkem arenenud.” (PK, Tallinn)

“Pigem mõjub noortele see, et konkreetne inimene on midagi saavutanud oma valdkonnas ja oskab seda asja edasi anda. Kui tuleb kuiv teadlane ja räägib oma huvitavast asjast, siis see ei müü. Aga kui tuleb inimene, kes oma eriala tutvustab ja ta ise on oma ala fanatt ja oskab kaasahaaravalt rääkida, siis see mõjub.” (kutseõppeasutus)

“Õpetaja räägib, kuidas tema on siia jõudnud, kus ta praegu on. Neid on hästi huvitav kuulata.” (PK, Tartu)

Enam infot tuleks õpilastele anda ka tööturu olukorrast, võimalustest ja vajadustest:

“Samuti võiks rääkida ka tööturu võimalustest, seda ma olen kuulnud, et tihtipeale räägitakse just, et milline see amet on, aga millised need tööturu võimalused on, see jääb natukene vajaka.” (PK, Tartu)

“Aineõpetajad võiksid rääkida, mis on võimalik teha edasi tulevikus, kui näiteks minna midagi õppima seoses nende ainega. Õpetajatel võiksid olla mingid koolitused, näiteks geograafiaõpetajad saavad kokku, neil on koolitus. Näiteks geograafiaga seoses midagi edasi õppima minnes on töövõimalused sellised ja sellised, tööturg on prognoositavalt selline ja selline mõne aasta pärast, saab oma õpilastele soovitada. Siis saab mõni õpilane võib-olla, et ahah, ma tahaks nüüd sinna minna.” (PK, Tartu)

“Ma vaatasin muidugi väga kriitiliselt õppekava, aga, et kes ma pärast olen, mis ma teha saan. Kodulehekülgedel on selline pisikene, paar rida lõigukene, kus on toodud, et viimased kaks rida on näiteks, et edasi saate minna..., aga suhteliselt väike valik oli seal, nagu sellist konkretsust ei olnud. Iga aasta lõpetab kakskümmend inimest vähemalt selle eriala, aga kes neist ikka saavad sinna ülikooli edasi töötama.” (GM, Tartu)

“Minu arust oleks vaja rohkem sellist infot, millistel töökohtadel on inimesi puudu. Oletame, et ma lõpetan gümnaasiumi praegu, kui ma kolme aasta pärast saaksin baka kätte, nelja aasta pärast missugused võimalused oleks kuskil edasi töötada, kus saaks tööd, mitte ei oleks kuskil töökohti ülerahvastatud ja teises kohas oleks hästi vähe. Seda informatsiooni tahaks rohkem. Tihtipeale töökuulutused ja sellised asjad liiguvad üldiselt suust suhu ja viimasel juhul, kui tõesti on väga-väga inimest vaja, siis pannakse kuskile kuulutus üles. Tegelikult tahaks rohkem informatsiooni töökohtade saadavuse kohta.” (PK, Tartu)

“Konkreetses tööturu olukorda tutvustada õpilastele – kust nad saavad seda vaadata ja miks sellega tutvumine hea on.” (GM, Tallinn)

Senisest laimalt võiks tutvustada ka erinevate õppeasutuste, sealhulgas nii spetsiifilisema suunitlusega kõrgkoolide kui kutseõppeasutuste pakutavaid võimalusi:

“Ei tasu eirata näiteks kutsekooli, meie koolist vast inimesed võib-olla oleks tahtnud seda, kas või kuulata või kas või nagu rohkem informatsiooni selle kohta saada.” (GM, Tartu)

“Kui tuldi rääkima, siis oli ainult kas Tartu Ülikool, Maaülikool või siis Tallinna Tehnikaülikool või siis Tallinna Ülikool, aga just näiteks Lennuakadeemia või Tervishoiukõrgkool või Päästekolledž... Sellist minu arust ei olnud ühtegi. Võib-olla nemad ka natukene võiksid tutvustada ennast rohkem, sest võib-olla inimene üldse ei oskagi vaadata sennapoole.” (GM, Tartu)

“Kõrgem Kunstikool näiteks, minu valik võib-olla näiteks oleks olnud BFM üldse, Balti Filmi- ja Meediakool. Ma nagu olin kuulnud, aga ma teadsin vähe ja siis ma ei vaadanud ka selle poole. Just sellised spetsiifilised erialakoolid, et nad ennast nähtavamaks teeksid ja jõuaksid ka kaugemale kui suurlinnad. Võib-olla inimesed tahaksid rohkem teada, aga nad ei jõua lihtsalt igale poole.” (GM, Tartu)

Rohkem infot võiks anda ka ettevõtlusega seonduvatel teemadel:

“Ettevõtlus on praegu tulevik, panna ennast proovile ja teha seda, mis tegelikult meeldib. Kuskil koolis on vist ettevõtlus ka nagu valikainena? Kuidas see elu käib või mis see endast kujutab, sellist ettevõtlust võiks rohkem soosida. Kui on edukas ettevõtte, see toob riigile kasu, kui see on Eestis baseeruv, Eestiga seotud. Ma ise olen küll mõelnud, et võiks ettevõtjaks ka hakata. Üks võimalus on see.” (PK, Tallinn)

Enam tähelepanu võiks pöörata ka õpilaste individuaalsele suunamisele, jätmata sealjuures tähelepanuta ka õpitulemuste poolest nõrgemaid õpilasi:

“Üks asi on muidugi, et klassijuhatajad, nende üks tööülesanne ongi klassi juhatamine, õpilaste edasisuunamine jne. Võib-olla suunata mingitele lehekülgedele, kus saab mingit kas või testi teha. Võttagi see arvutitund, et tegeleda oma õpilastega ka sellel moel, mitte ainult koolialaselt, et nüüd sa pead tunnis seda ja miks sul puudumised on, vaid mis sa nüüd pärast edasi teed.” (PK, Tartu)

“Individuaalset lähenemist rohkem, aga samas kui sul on kolmkümmend kuus inimest klassis, siis see lihtsalt nagu ei ole võimalik.” (GM, Tartu)

“Õpetajad peaksid olema ka rohkem motivaatorid nii-öelda, mitte et kui sul on 2, siis sina kuskile ei lähe, sa hakkad seal auku kraavis kaevama – sinust muud asja ei saa. Ma olen väga palju kuulnud seda. Et sihuke pigem, et „ma usun sinusse“, see toimib rohkem. Ja just sihuke individuaalne töötamine.” (GM, Tallinn)

“Ma vaatangi, et kutsekooli nagu kutsutaksegi nõrgemaid ja öeldakse, et siin on lihtsam, ärge minge ülikooli ega gümnaasiumisse. Te ei saa hakkama seal. Ja sellepärast inimesed teevadki valiku, et ma lähen kutsekooli – seal on lihtsam. Aga just peaks rõhku panema sellele, et gümnaasium ja ülikool.” (GM, Tallinn)

“Koolid võiksid panna rohkem tähelepanu nende inimeste peale, kellel ei lähe hästi. Et kui sul ei ole nii head hinded, siis nagu tavalised koolid lükkavad su kõrvale mingis mõttes, mida ma olen eriti märganud maakoolides. Seal on hästi palju tutvusi, siis seal on lausa niimoodi tehtud, ühes koolis öeldigi, et ah istu lihtsalt, joonista, ma panen sulle selle kolme ära, saad siit läbi, üks edasi vaata ise, kuidas saad. Siis ongi see, et neil inimestel lihtsalt ei ole midagi muud teha, nad lähevad kutsekatesse, valivad endale ameti ja kõige populaarsem ongi IT, sest igalüks vist oskab arvutit kasutada, sest mis seal siis rasket on. Siis ongi umbes 80% minu tutvustest on mõelnud, et ah ükskõik, mis juhtub, ma võin kahe, kolme, ühe või viie ka saada. Ma lähen IT-sse, seal on hea palk. Või siis ülejäänud 20%, kes ei viitsi arvutis istuda, neil on juba kindel plaan, et nemad lähevad Soome ehitama. Ta tahab seda paberit lihtsamini kätte saada ja sellistega ei viitsita tegeleda, neile ei anta informatsiooni, kuhu sa võiksid edasi minna ja nii edasi.” (PK, Tallinn)

Soovitakse saada ka rohkem teadmisi reaalsest elust, milleks võiks ühe võimalusena kasutada näiteks rollimänge:

“Ja kindlasti võiks rääkida karjääriõpetuses ka reaalsest elust. Näiteks kuni gümnaasiumi lõpuni ma ei teadnud reaalselt, mille järgi või kuidas reaalselt palka makstakse inimestele. Selles suhtes ma olin küll tööl käinud, ma saan palka, aga ma ei teadnud nendest summadest, mida tööandja ise saab, mis ta kulutab mujale ja mida ta maksab töötajale. Et tõelist elu või päris elu võiks rohkem sees olla õpetuses. Et mitte lihtsalt tuuma teooriat.” (GM, Tallinn)

“Reaalne elu selles suhtes, et sellist asja, mida inimesed päriselus kogevad ja kuidas peavad hakkama saama tööalaselt, midagi sellist ju ei räägita.” (PK, Tallinn)

“Iseenesest rollimängud oleksid huvitavad [...], tulevad erinevate alade spetsialistid kohale, räägivad oma töödest või nii, siis tehakse kerge rollimängu moodi asi, et kuidas sinu arvates inimene sellel töökohal käitub, mis ta teeb. Spetsialist saab pärast anda tagasisidet, et kas sinu ettekujuetus on väga mööda või mitte.” (PK, Tartu)

“Ja kindlasti võiks olla ka ... alguses võib-olla see isiksuse test ja vastavalt kohe õpetaja võiks siis hakata rohkem individuaalselt suunama – õpilasi rollidesse. Teha kas või läbi ise neid ärimänge või ärijuhtimist või mida iganes – et kes kuhu sobib.” (GM, Tallinn)

Edasi arendamist vajaks ka eneseanalüüsi testid:

“Äkki mingid paremad testid välja mõelda või teha. Mitte mingi täiesti nonsense, et sulle meeldib raamatuid lugeda, siis sa oled kohe mingi üliloov inimene või kirjanik. Neid on põnev lahendada ja ma arvan, et inimesed lahendaksid hea meelega.” (GM, Tartu)

Karjääriplaneerimise alase info jagamise kohta õppeasutustes võib seega kokkuvõtvalt tõdeda, et karjääriõpetuse tunde ja karjääriplaneerimise alase info jagamist peetakse üldiselt oluliseks ning leitakse, et see võiks olla kättesaadav kõigis koolides. Edukaks ja teadlikumaks karjääriplaneerimise alaste valikute tegemiseks soovitatakse arendada võimalusi, millest on enda valikute tegemisel enim kasu saadud või puudust tundud – individuaalsem lähenemine ja suunamine, töövarjupäevad, tööturu olukorrast, ametitest ja erialade sisust parema ülevaate andmine, valdkondade praktikute koolidesse rääkima kutsumine ning erinevate kutseõppeasutuste ning kõrgkoolide laialdasem tutvustamine. Lühidalt öeldes – vähem teoreetilist ning enam praktist laadi infot.

Tulevikuplaanid tööturul ja haridusvaldkonnas

Valitud eriala ja ameti sobivuse hindamine

Andes hinnanguid valitud eriala või ameti sobivusele, toodi põhjustena, miks leitakse, et see intervjuueeritavate hinnangul neile sobib, ülekaalukalt välja huvi ja vajalike eelduste olemasolu:

“Üks asi on see, et mulle meeldib inimest uurida väga, natukene psühholoogiline teema võib-olla ka (tahab tegeleda bioloogiaga). Siis mulle meeldivad taimed, mu kodu on totaalne botaanikaaed, mina hoolitsen nende taimede eest ja nad põhimõtteliselt vahavad, kui ma nende eest hoolitsen.” (PK, Tallinn)

“IT-suund on juba varakult hinges. Mul oli teine valik minna kuhugi lavakooli, mingi teatriga tegeleda. Nüüd ma olengi paari aasta jooksul, mis ma gümnaasiumis käinud olen, ma olen tegelenud ka etlemisega natukene ja käinud võistlemas igal pool, Tallinnas, Tartus. Isegi päris arvestatavaid tulemusi või kohti saanud. Aga IT on ikkagi see, mis on rohkem südamelähedane. See valik tuli iseenesest.” (PK, Tartu)

“No kui pakub huvi ja kui on nõudlus olemas ja kui on hea palk, lubatud vähemalt, siis miks mitte. Jälle selle IT koha pealt, siis algul on natuke kahtlasem. Tahtsin just nagu programmeerida, aga see tundub alguses hirmus keeruline ja sigrimigri. Aga võtsin kursused ja tegi asja palju selgemaks, tegelikult ei ole asi nii hull. Sellega võiks tegeleda küll edaspidi.” (PK, Tartu)

“Minu puhul oligi see, et ma nuputasin välja, mis alas ma hästi hakkama saan ja mis mulle meeldib ja mille vastu mul ei ole otseselt midagi. Põhikoolis bioloogia oli selline enam-vähem okei, käib kah, aga gümnaasiumis oli niimoodi, et täiesti meeldib ja sain Teaduskooli kursust ka veel õppida ja täitsa huvitav oli.” (PK, Tartu)

“Gümnaasiumi jooksul sai selgeks, et mulle tõesti bioloogia, keemia ja sellised ained meeldivad. Miks ka mitte minna midagi sellist ülikooli õppima. Nupp enam-vähem nokib, aga laiskus on. Kui sellest üle saab, siis peaks hakkama saama. Teine asi, miks just see ala on, et nii palju, kui ma olen jälginud ja aru saanud, on see üsna perspektiivikas ala tuleviku suhtes, üha rohkem tahetakse inimesi.” (PK, Tartu)

“Ma olen selline... mul ei ole midagi vastu astuda lava peale (huvialaks näitlemine). Eks ma natuke rohkem selline kultuuriline inimene olen. Sinnapoole ma tahan edasi ka minna.” (PK, Tartu)

“Mul on huvi. Üks asi. Ja teine on ka muidugi pikaajaline kogemus ja oskused ikkagi. Et kindel asi, mida tean, tahan ja oskan.” (GM, Tallinn)

“Mulle meeldib näha midagi konkreetset valmimas ja ollagi selle protsessi juures, kus sa ise juhid, mõtled, teed. Ei taha olla selline arvuti taga näiteks istuda, kus sa teed midagi, aga

konkreetselt ... tulemus muidugi pikas perspektiivis tuleb, aga just iga päev olla kohal, näha. Mulle see isiklikult väga meeldib ja pakub huvi. Igatipidi olen mõelnud selle peale, et see on minu jaoks.” (GM, Tallinn)

“No põhimõtteliselt meeldib see esmalt. Teiseks on kogemusi. Siis on see, et ma saan kasutada seda iseenda otstarbeks, et ma ei pea jooksuma kuhugi mujale, et tehke mul see ära. Mulle meeldib asju ise teha. Ja kuna võib-olla mingil määral olen täheldanud seda, et kui on mingi grupp või mingi asi teha, siis ma olen tahes-tahtmata proovinud haarata juhiosa või juhirolli. Kui meil sai 12. klass läbi, siis meil oli lõpukoosistumine ja me panime paberi peale kirja, kus kohas me näeme üksteist 10 aasta pärast. Ja minu jaoks oli positiivne tagasiside, et mu klassikaaslased kirjutasi, et mingi juhtiv koht. Kas või müügijuht või midagi taolist. See läks enda mõttega kokku ja see andis kindlasti motivatsiooni juurde.” (GM, Tallinn)

“Mul jäävad asjad kergesti meelde. [...] Õpingud tulevad hästi välja. Siiani pole midagi vastu hakanud niimoodi. Emotsioon, mis ma saan sellest, on hea. Ma ei näe põhjust, miks ei peaks sobima.” (GM, Tartu)

“Tegelikult seda ma visuliseerisin juba põhikoolist saadik, et tahaks, aga ma ei teadnud täpselt, et mis valdkonnas ma seal olen, see oli mul selline unistus. Elu läks edasi ja lõpuks ma jõudsin selleni ja tundsin, et ahhaa, see ongi see valdkond, see ongi SEE asi, ja hakkasin tegutsema.” (kutseõppeasutus)

“Ma lähtusin pigem isikuomadustest ja sellistest, mis mulle endale ka meeldiks.” (PK, Tartu)

Mainiti ka teadlikkust õppeprotsessis toimuvast ning praktika käigus saadud positiivset tagasisidet:

“Mul on üks sõber ka, kes õpib TTÜ-s, sealt olen palju informatsiooni ka saanud, kuidas asi tegelikult on, mitte kuidas plakati peal on. Ei ole nagu hullu.” (PK, Tartu)

“Praktikate käigus, praktikaaruanded on küll hästi läinud kõik. Tagasiside ja... Verevõtmisega saan hakkama, siis on kõik hästi.” (õendus; GM, Tartu)

Samuti toodi mitmel juhul välja soov maailma parandada, milleks valitud eriala hea võimaluse annab:

“Sest ma tahan ka maailma parandada, ma tahan ka inimesi aidata. Tundub õige kutsumus olevat.” (hobi korras õpetaja; GM, Tartu)

“Minul on lapsed just. Ma armastan lapsi ja näen tulevikus, et ma tahaks nendega koos olla. Aidata neid ja rääkida nendega ja olla nendega.” (sotsiaaltöö; GM, Tallinn)

“Tundub, et inimeste aitamine võiks üks kõige üllamaid asju olla, mida teha. Et isegi kui see töö ise ei ole väga mugav teha, siis see eesmärk näib nii hea olevat, et seda tasub teha.” (arstiteadus; GM, Tartu)

“Sellepärast, et mulle meeldib inimestega tegeleda. Õpetaja on tegelikult hästi tore amet ja õpetajal on nii suur roll noore inimese elus, lapse elus. Ma arvan, et ma sobiks. Ma vist ikka reaalinimeseks ei sobi, et natuke pehmemat poolt vaatan.” (eripedagoogika; GM, Tartu)

Valitud eriala või valdkonda peeti seega enesele sobivaks eelkõige seetõttu, et selle vastu tunti huvi ning arvati, et meeldida võiks ka sellel alal töötamine. Lisamotivatsiooniks võisid olla nii olemasolevad kogemused, sobivad isikuomadused kui soov seeläbi maailma parandada.

Kutsekindlus

Vilistlastelt, kes olid suundunud edasi õppima, uuriti ka seda, kas nad plaanivad õpingud lõpetades õpitud erialal tööle asuda.

Meditšiinivaldkonnas õppijad leidsid, et nende erialale on omane kõrge kutsekindlus, mida kinnitasid ka nende endi tulevikuplaanid.

“Ma arvan, et tulevikus ma kavatsen spetsialiseeruda diabeediõeks. Võib-olla viis esimest aastat ikka õena ja siis edasi on näha, kuhu ma jõudnud olen. Hetkel on soov jah inimesi aidata ikka.” (GM, Tartu)

“Minu meelest arsti õppimine on väga sarnane kutsekoolile. See on hulga raskem, aga tegelikult seal otsas on väga spetsiifiline teabetöö juba. Saab muid asju teha, aga miks siis nii pikalt õppida või kulutada ennast, oma aega.” (GM, Tartu)

Mitmel juhul peeti võimalikuks ka edasist tegutsemist väljaspool Eestit:

“Ma ise näen ennast väikeste lastega. Ja mitte Eestis, kuskil välismaal. Tahaks lõpetada selle kooli ja siis tahaks minna vabatahtlikuks. Mitte terveks aastaks, aga näiteks suveks. Näha maailma ka natuke teistmoodi. Kuna ma ise oskan prantsuse keelt, siis ma ise näen ennast Prantsusmaal, seal tööturul. Kuna mul on keel ka suus, siis mul on võib-olla natuke lihtsam alustada sealt. Et siis võib-olla tulevikus tulen tagasi, aga kindlasti tahaks mõnda aega teisi riike ka näha.” (GM, Tallinn)

“Ma ei tee väga pikki plaane, sest ma kunagi ei tea, mil mu tuju muutub ja midagi muud otsustan. Tantsuga kindlasti, aga kas minna veel edasi õppima, välismaale näiteks... Eestis ma ei taha isiklikult siin koolis tantsu õppida, kui ma läheks, läheks välismaale. Ja sealt edasi tegeleda koreograafiaga või siis on ka mõtteid juba oma stuudiole või siis minna välismaale – reisida ja võtta erinevaid koolitusi erinevatelt koreograafidelt. Võimalusi on nii palju ja kindlat sihti ei olegi otseselt. Praegu on täpselt sihuke hetk, kus hakkab vaikselt aru saama sellest, et nüüd on vaja oma elamise eest maksta, oma asjade eest maksta. Et unistused unistusteks, aga selle kõrvalt on vaja ka vaeva näha. Et liigun ka sennapoole, mis mulle kasulik on, mitte ainult see, mis mulle meeldib.” (GM, Tallinn)

Nii mõnelgi erialal õppijad plaanisid pikemas perspektiivis luua oma ettevõtte:

“Kui selle koolieriala olen lõpetanud, siis on võimalus saada erinevateks juhtideks. Kõige lihtsam variant on objektijuht, üks esialgu võib sellega alustada. Sealt omandad kogemusi,

juhtimiskogemusi kõigepealt, näed seda kogu süsteemi. Ja pikas perspektiivis ma tahan enda firmat teha.” (GM, Tallinn)

“Oma ettevõtte ja minu spetsialiseerumine on vähe kitsam valdkond - üks auto ette võtta ja on suuteline tegema põhimõtteliselt kõike, kui piisavalt hästi majandada. Tööpuudust ei ole karta. Alguses tagasihoidlikult teenida oma kapitali, kasvõi palgatöölisena, mis on täiesti reaalne ja siis sealt vaikselt tasakesi edasi minna, rajades teenitud kapitalile, ilma laenudeta siis arvatavasti, oma firma.” (GM, Tallinn)

“Klassiõega oli jah plaanis ilusalongi avada. Aga eks paistab, mis elu toob. Ma järgmine aasta tahaks juuksuriks õppida, aga selles ma ei ole täiesti 100% kindel. Sellepärast ma (veel) ei läinud ka.” (GM, Tallinn)

Mõningatel juhtudel on kutsekindlus õpingute jooksul vähenenud või polnud plaani õpitud valdkonnas tööle asuda juba õpinguid planeerides:

“Kui ma sisse sain, siis ma kindlasti tahtsin ajakirjanikuks saada. Nüüd ma tean, et kui ma tahan ajakirjanikuks saada, siis mul peab olema väga palju inimesi ja kontakte tagataskus ja mul peab olema selline siht silme ees, mida mul ei ole. Sellist sihti, et teha, toota ja muuta valge veel valgemaks. Ja ma arvan, et tulevikus mind pigem tõmbab teleajakirjanduse poole või siis kommunikatsiooni poole. Et miks mitte personalijuht, kommunikatsioonijuht, pressiesindaja just ei taha olla, aga midagi sinnapoole. Ja võib-olla üldse midagi kultuuriga seotut. Õpetaja olemine on selline tore amet, et see eriala annab mulle võimaluse natuke mujal ka kätt proovida ja see on andnud jälle erinevaid mõtteid, et äkki see ajakirjanik olemine ei ole see kõige peamine, mida tahta. Et ma ütlen, et see, mis ma siis mitu aastat tagasi mõtlesin, on ikka hoopis teiseks muutunud. Selles mõttes, et ei ole kindel siht ajakirjandus.[...] Hetkel nagu tahaks pürgida telesse (kõige rohkem), aga eks paistab.” (GM, Tartu)

“Mina tahaks ka siis kas õpetaja või tegelikult eripedagoogikat teha, et näiteks puuetega lastega tegeleda. Et jõudsin oma insenerialal sinnani. See on päris huvitav, aga avastasin, et mul on üks väikene takistus - eripedagoogikal on nüüd vaja matemaatika eksamit. Mina lõpetasin veel sel ajal, kui oli viis omal valikul eksamit. Nüüd on matemaatika kohustuslik ja eripedagoogikal kahjuks läheb matemaতিকat vaja. Ma tegelikult väga ei mäleta enam niimoodi gümnaasiumi matemaতিকat, et ma teeksin selle matemaতিকa eksami nüüd kevadel mingisugusele heale tulemusele. Siis ma mõtlen, et äkki ma lähen õppima ühte eriala ja äkki ma saan kuidagi vahetada. Seda võiks praktiseerida Maarja külas näiteks, et kuna Maarja küla on mu kodukohale väga ligidal.” (GM, Tartu)

“Ma õpin ettevõtlust, et mis amet see ettevõtja ikka on. Ma läksin sellepärast õppima, et see on nagu siuke suur põhi. See ei tähenda, et ma nüüd hakkam kuidagi majandusega tegelema. Ettevõtja sellepärast, et ma tahaks iseennast juhtida, et ei oleks kellegi teise nii-öelda alluv, saaksin ise nagu oma aega planeerida. Ja teiseks sellepärast, et see annab tõesti sellise suure vundamendi. [...] Tegelikult ma tahan tulevikus saada õpetajaks, mis on nagu hoopis midagi teistsugust, aga siuke suurem visoon. See aasta ma hakkasin isegi võtma neid haridusalaseid lisaaineid juurde. [...] Mul on mõte välja töötada siuke lahe programm, eelkõige just üldhariduskoolis. Saaksin minna nagu külalisõpetajaks, kuidagimoodi teha niimoodi, et võib-olla tunni ajaga mõõta inimeste loovust, et arendada ja siis uuesti mõõta. [...] Mina tahan endale luua nii paindlikku elu kui võimalik. Sellepärast nagu ma ütlesin, et hobi korras täiskohaga õpetaja, et ma ei taha selle nagu rahalise

poole peale väga mõelda, mind huvitab üks teine valdkond, kuidas saada siukest nagu finantsilist vabadust [...] kinnisvara, aktsiad, ettevõtte ja nii edasi. [...] Et ühelt poolt tuleb raha, teisalt tegeled oma hobiga. (GM, Tartu)

Toodi välja ka neid olukordi, kus õpingute ajal oli praktilise töökogemuse käigus ilmnenud, et õpitaval erialal siiski tulevikus töötada ei soovita:

“Mõned meil koolis käivadki nagu kooli kõrvalt ka tööl juba ja siis räägivad, et ei ole see ikka. (GM, Tartu)

“Ma käisin ühes ettevõttes turundusmeeskonnas. Mingi ime läbi ma sain sinna. Ja siis ma vaatasin, et mulle see kontoritöö ikka väga, väga hästi ei istu [...] siis ma läksin ära. (GM, Tartu)

Kokkuvõttes saab öelda, et intervjuueritute huvi ja motiveeritus töötada õpitaval/õpitud erialal või valdkonnas on üldiselt kõrge. Mitmetel juhtudel on jäetud küll lahtiseks konkreetset ametivalikut valdkonna siseselt, kuid valdkonda tervikuna pigem vahetada ei soovita. Leiti, et kõrge kutsekindlusega erialad on kindlasti meditsiinisfääris. Märkimist väärivad ka aktiivne huvi liikuda tulevikus oma ettevõtte loomise suunas ning mõtted suunduda Eestist väljapoole.

Karjäärivõimaluste hindamine

Lisaks valitud eriala sobivusele ning kutsekindlusele hindasid vilistlased ka oma võimalusi soovitud erialal/valdkonnas tööd leida või edasi liikuda.

Meditsiini valdkonnas hinnatakse võimalusi erialast tööd leida kõrgeks ning peetakse iseenesestmõistetavaks:

“Kui kool õnnestub lõpetada, siis peab ikka täitsa eriline olema, et mitte tööd saada sellel alal.” (arstiteadus; GM, Tartu)

“Tööpakkumisi juba tuleb”. (õendus; GM, Tartu)

Enamike teiste erialade puhul valitseb aga arvamused, et karjäärivõimalused olenevad enamjaolt inimesest endast ning selle nimel vaeva nähes on võimalik soovitud töökohti leida:

“Ütleme nii, et ega meediamaastik siin väikses Eestis nüüd nii suur ju ka ei ole. Samas online suureneb ja sinna neid trükkijaid on alati vaja. Kuskilt tuleb niikuinii alustada. Et selles suhtes see ei ole ka üldse probleem ja nagu näha, siis neid kommunikatsioonijuhte, personalijuhte..., anna aga minna ja mine kandideeri. Aga just sellist ütleme, kui sul on endal mingi siht ja spetsiifiline tahe, siis sa pead ise ennast kuskile suruma, kõigepealt praktikale saama ja siis vaatama, mis edasi saab. Võib-olla siin on ka hästi suur roll sellel, kuhu sa ülikooli ajal praktikale satud. Ja mis sulle endale juba meeldib ja mis sa eos juba mõtled, et oh seal võiks juba käpa valgeks saada. Et sellest oleneb ka palju. [...] Eriti kui sul ei ole paberi peal ainult ajakirjandus, vaid ka kõrvalerialana kommunikatsioon, et see laiendab veelgi amplituuda.” (GM, Tartu)

“Mina võin öelda, et see kerge ei ole. Konkurents on väga-väga suur. Eks peab ise olema lihtsalt hästi nutikas mingil määral ja hästi ... ise hästi palju töötama ja vaeva nägema selle kallal, et sa ära elaksid. Muidugi oleneb, kui tahad kõrgemale, kaugemale jõuda sellel alal – lavastuskoreograaf ja kõik asjad, siis peab sul olema materjali, mida inimestele näidata. Ehk siis see tähendab, et sa pead ise oma võimalusi laiendama. Otseselt ei ole sihukest asja, et pole tööturul midagi teha ega midagi. See kõik oleneb iseendast.” (GM, Tallinn)

“Päris paljud noored tüdrukud lähevad juuksuriks õppima. Ma ei taha kuskil Mustamäe ilusalongis lõpetada. Sa pead ikka koolitustel käima ja samamoodi arendama ennast, kui tahad kusagile paremasse kohta jõuda, kui mingi nurgatagune ilusalong.” (GM, Tartu)

“Mina olen mõelnud, et kui ma endaga ei tegele, ennast ei arenda, siis võin mingil hetkel kuskile toppama jääda, et igavesti ei pruugi seda tööd olla. Olen teadlik, et pean endaga tegelema.” (kutseõppeasutus)

“Ma tean, et on kohati ikka puudus nendest (õpitava eriala spetsialistidest). Tööga probleeme ei tohiks tekkida. Eriti, kui on varasemad kogemused olemas mingil määral. Sellepärast väga ei muretse. Lihtsalt tuleb endale nime teha kogu aeg ja aina rohkem seda tööd peale tuleb. Tuleb hoida silmad lahti erinevatele pakkumistele ja nii edasi. Ise peab aktiivne olema. [...] Tavaliselt nad juba saavadki kolmandal-neljandal aastal tööpakkumisi. Eks siis saab kooli kõrvalt käia ja vaikselt lõpetada kooli ära.” (GM, Tartu)

“Minu vallas tööd? Palju. Selles suhtes, et on juba selliseid näitajaid, kus 2. aasta lõpuks inimesed lähevad praktikale ja kuna ka koolil on endal tutvused juba nii sügavalt sees, siis kui sa vähegi oled silmapaistev ja sa oskad head tööd teha, siis põhimõtteliselt juba saad omale kooli ajal töölepingu ära kirjutada. Et kui sa lõpetad kooli, et saad kohe juba minna ja hakata tegutsema. Ja sealt tuleva kapitaliga siis edasi liikuda. Vähegi, kui sa silma paistad, sul on mõistus peas ja oskad asju teha, siis sul tegelikult on väga lihtne tööd leida. Tööpuudust minu teada ei ole veel tekkinud siiani.” (GM, Tartu)

“Mul on mõnikord 20-30 projekti, kus inimesed ootavad, et tule, tee seda või teist, mul ei lõpe see töö kunagi ära. Kui oled hea, siis saad ka tööd kogu aeg, see on sellel erialal (ehitusvaldkond) hea. Aga sa pead olema ise hea ja vaeva nägema, aga tööd on alati.” (kutseõppeasutus)

“Hetkel mul on see plaan, et kuna ma olen praegu esimesel kursusel, siis püüan hetkel keskenduda põhiainetele ja õpingule, kuna olen minevikus projektipõhiselt seda tööd teinud, siis mul ongi selline plaan, et õpin need üldained ära, pühenduda nii palju kui võimalik õpingutele, ja mingi aja pärast hakata vaatama, et kas saab teha mingeid projekte või vaadata mõni poole kohaga töö. Kuna sellel erialal nõutakse, et oleks ikkagi paber olemas ja tööpakkumisi pole nii palju, siis see on hästi palju minu teha, et ma jõuan õpingute kõrvalt mingeid asju teha ja erialast asja praktiseerida. Selles mõttes ma olen kursis, mida on vaja teha.” (kutseõppeasutus)

“Kaheksakümmend protsenti minu eriala puhul on see iseenda ülestöötamine ja enda kontaktide loomine ja väljapaistmine.” (GM, Tartu)

“Protsentuaalselt ma arvan, et vähemalt 90% sõltub iseendast. Sellepärast, et kui sa suudad töötada silmapaistvalt, siis märkavad ka teised seda. Ise sa teed ka seda, et sa lähed paned ennast nii-öelda sõna otseses mõttes müüki. Et sa lähed, hakkad enda teenust müüma mingile firmale. Ja

selleks, et nad su teenuse ära ostaksid, siis seal oledki sina ise ainult. Seal sul ei ole muid tegureid. Sa pead olema nii veenev, et miks just sina sobid sellele kohale.” (GM, Tallinn)

“Vahel võib see päris vastik olla (enese müümine), aga sa pead seda tegema, sest sul ei jää muud üle. Isegi kui sa tunned, et miks ma pean olema teisest parem ja lükkama tema ukse taha, näiteks omaduse mõttes, ma ei ole nagu inimtüübilt selline, kes üle laipade läheb, aga mingis mõttes ettevõtluses siis vaadatakse, et vahet ei ole.” (GM, Tartu)

“Kui sa oled laisk ja rumal ja ei viitsi midagi teha, siis ma võin ükskõik, mis vajalikku ametit õppida, aga ma ei saa ikka tööle. [...] Selles mõttes, et kui sa ikka tahad ja sa proovid, siis – ma arvan - lõpuks ikka kohale jõuad.” (GM, Tallinn)

“Võib-olla pole tööturul kohti või mis iganes, aga kui sa nii väga tahad, siis saad alati. [...] Kui sa oled piisavalt nutikas, nupukas, sa saad alati kuidagi läbi löödud.” (GM, Tallinn)

Leiti ka, et ideaalis võiks erinevaid töövõimalusi endale sobivalt kombineerida:

“Natukene (vaadanud töövõimalusi). Minu nõ ideaal või üks plaan on selline, et poole kohaga selline kindel päevatöö, mis võiks olla iseplaneeritava graafikuga, näiteks toimetamine või tõlkimine ja selle kõrvalt teha ka muusikat. Ma usun, et neid asju annaks hästi sobitada. Samas ma ei tea isegi veel 100%, et mis suund mul selle keeleajaga on.” (kutseõppeasutus)

Kutseõppeasutusest otse tööturule suundunud intervjuueeritav soovis oma erialal karjääri jätkamise asemel pigem tulevikus mõnda teist eriala juurde õppida:

“Pigem õpin mõnda teist eriala juurde. [...] On mitmeid mõtteid, et õppida sisekujundust või läheks äkki isegi ehituskooli ehitust õppima. Lihtsalt huvi pärast ja kui see aastane ehitus ära õppida, siis peale seda võib minna disaini õppima, siis oleks juba päris hea, saaksin end müüa nii ehituse kui ka disaini valdkonnas.” (kutseõppeasutus)

Kohati peeti oluliseks, et töö oleks eelkõige elustiil:

“Kindlasti ma tahaks jääda selle valdkonna peale, aga ma võin asju juurde võtta. Ma ei tee seda raha pärast, vaid seepärast, et see meeldib mulle. See pole minu jaoks niivõrd töö, kuivõrd elustiil. See ongi kõige tähtsam, kui midagi teed.” (kutseõppeasutus)

“Ideaalne oleks, kui (töö) oleks hobidega seotud, siis oleks nagu töö ja elu koos.” (PK, Tallinn)

Mõnel juhul sooviti tulevikus kindlasti erialast töökohta vahetada või alustada uues huvipakkuvas valdkonnas töötamist vabatahtlikuna:

“Mina tahan kindlasti oma eriala vahetada, aga mitte praegu. Ma just vahetasin organisatsiooni ja tunnen, et sealt mul on veel saada ja õppida. Praegu jätkan kindlasti seal. [...] See (erialavahetus) tundub mulle huvitav, samas ma ei tunne seda päris praktilise poole pealt, ma ei tea veel, kuidas seda saada.” (kutseõppeasutus)

“Ma arvan, et (tööd) saaks ikka. Kõige tähtsam on, sellist tööd teeks ikka hingega, et siis ma arvan, et saab ikka. Ja mulle sinna, kus minu maa on, et sinna ka tuleb, paar kilomeetrit, tuleb selline puuetega laste kool. Nii et see oleks täiesti kirss tordil. Siis võiks ju maale kolida, et töö ka sealsamas, et super. [...] Kui seda õppima ei lähe, siis vabatahtlikuna saaks kindlasti kuskil siin

aidata ja teha . [...] Ma arvan, et kõige õigem oleks vist vabatahtlikuna alustada, et siis vaadata, kas talud seda kõike, et kuidas meeldib.” (GM, Tartu)

Samuti leiti mitmel juhul, et tööturul läbilöömisel on väga olulisel kohal tutvused:

“Kahjuks või õnneks on nii, et tutvused loevad.” (GM, Tartu)

“Väga raske on, kui ei ole tutvusi. Tutvustega sa saad palju paremale palgalisele töökohale. Tutvused võrdub väike palgakasv, tutvustes on ka materiaalne väärtus. (PK, Tallinn)

“Kindlasti on ka seda väga palju, et võetakse tööle nii-öelda oma tuttavaid, ehk siis Eesti on niivõrd väike riik, et siin on väga palju ka nii-öelda onupojapoliitikat.” (GM, Tallinn)

Karjäärivõimaluste hindamise osas võib seega tõdeda, et soovitud töökoha saamise osas oldi pigem optimistlikud, selle õnnestumiseks peeti peamiseks iseenda panust ning arvati, et kui ise väga tahta ja pingutada, siis on olenemata välistest teguritest alati võimalik tööd leida.

Eriala ja elukutsete valikute tegemisel erinevate töötingimusi ja töökeskkonda puudutavate teguritega arvestamine

Intervjueeritavatelt uuriti muuhulgas ka seda, kuivõrd on nad kursis, millised on nende valitud erialal töötamise terviseriskid, töökeskkond, võimalik töögraafik jms.

Järgnevalt on toodud välja näiteid erinevatel erialadel töötamisel teadvustatud terviseriskidest, töökorraldusest ning muudest tingimustest.

Töökorraldus

“Mina tean ainult seda, et kui ma tahan laos töötada, siis ma tean, et kõik on väga täpne, kellad, kõik. Sa pead kõik olema tehtud täpselt selleks õigeaks ajaks ja täpselt sedamoodi, kõik on ühesugune. Sa ei saa päris niimoodi teha seda, nagu sa ise tahad. Sa pead tegema just niimoodi, kuidas sulle on ette öeldud.” (PK, Tallinn)

“Ütleme, et idee poolest on mõlemad variandid IT-valdkonnas võimalikud. Et sa istud seal 8-st 6-ni arvuti taga või siis käid ainult korra nädalas kohal üldse. Kirjutad koodid ja asjad ise oma arvutis ära ja saadad ära näiteks. Mõlemad variandid on olemas. Minule meeldiks muidugi rohkem see, et ma ise planeerin oma aega, ise vaatan, kuna ma teen.” (PK, Tartu)

“Ma käisin eelmine aasta töövarjuks ja seal sain üsna palju teada, kuidas neil see töö on. [...] Seal on üsna paindlik töögraafik. Mida parem töökoht, seda rohkem sa saad ise vaadata oma graafikut. Muidugi alguses on kindlamad ajad. Töövarjupäev iseenesest aitas palju rohkem teada saada, missugused võimalused või piirangud on ja kuidas see asi üldse toimib.” (PK, Tartu)

“Ma mõtlesin, et mis õpetajaks saada. Alklassiõpetajad – no neli aastat järjest ma ei suudaks, ma ei ole nii püsiv. Ütleme no mingeid aineid õpetada aasta aega, ühes keskkonnas olla, et võib-olla saaksin hakkama. Sellepärast ma tahangi luua mingisugust sellist lahendat süsteemi - ma saaksin käia siis, kui ma ise sinna kohale lähen, kus ma töid ei peaks parandama [...], et olla pigem sihuke külalisõpetaja-loengupidaja. Võib-olla teeksin valikkursuseid.” (GM, Tartu)

Füsioloogilised terviseriskid

“No vahepeal ikka mõtled, aga palju ei ole mõelnud selle peale. Aga ma arvan, et riske on ikka päris palju. Arvestades veel minu oma haigust (diabeet) ja siis veel neid haigusi, mis võib saada sealt haiglast, kui ei tee korralikult kõike, mida tarvis, nagu käte desinfitseerimine.” (GM, Tartu)

“Ma mõtlesin väga palju sellest (riskid) ja tööajast, sest ma ei tahtnud üle 8 tunni töötada. Ei tahtnud väga seal tolmu sees ka olla. [...] Ma olin teadlik, et kaua ma seda ei tee, natuke aega, et elab üle selle tolmu sees töötamise. [...] See raha ei ole seda väärt, et ennast niimoodi rikkuda.” (kutseõppeasutus)

“Ma muidugi tean, et arvuti taga istumine on ebaloosumalik asend, seljale natuke hakkab, ma ise vaatan, et tund aega ja siis jalutan ringi, toimetan ja siis lähen tagasi, teen edasi. Üritan vältida,

et ma olen seal kuus tundi. Kunagi veetsin arvuti taga pikki tunde ja sain teada, mis tunne on. Teedki vea ja õpid ja siis vaatad edasi.” (kutseõppeasutus)

“Kui ma seda eriala valisin, siis ma küll enne ei mõelnud üldse, et ikkagi töö käigus on see kõik tulnud. Praegu mul on ka hästi palju arvutitööd, ega me ei tea, kuidas see meile kõigile mõjub, pensionieas. Aga puhkepausid on hästi mõistlikud, sellised pisiasjad on olulised, seda peaksid inimesed endale teadvustama. Mul on hea meel, et ma seda kõike tean.” (kutseõppeasutus)

“Selle koha pealt meil koolis on näiteks selline eriala aine nagu tööohutus [...] Seal ka meil õpetaja, ta toob hästi palju praktilisi näiteid elust enesest. Et kes töötab auto all ja kes unustab ära gravitatsiooniseadused, et mis on lahti, see kukub alla ja üks vend jäi käigukasti alla, kes lõi omale metallikillu silma ja nii edasi. Selles suhtes riske olen saanud ise läbi kogeda mingil määral ja õnneks tuleb ka loengutes tänu elavale, näidetest täis pulbitsevalt õppejõult väga palju juurde. [...] Meil on terviseriskid, kuna tõstuki peal, käed on tihti üleval, siis õlaliigsed kuluvad läbi. Ja arstliku poole pealt ta juba on rääkinud, et kuidas siis tuleks vahetada tööd. Räägid ülemusega läbi, et näiteks kaks nädalat töötad auto all ja siis lähed pealepoole töötama.” (GM, Tallinn)

“Juuksur seisab püsti kogu aeg, seljavalud. [...] No ma saan hakkama, praegu teen ka seisvat tööd.” (GM, Tallinn)

“Mul oli niimoodi, et kui ma mingi aeg hakkasin mõtlema, et kui minna kutsekesse õppima, et siis mida, siis kuna mul isa ja vanaisa ja sealtpoolt on palju ehitusinseneri ja sealt ka minu väike arhitektuurihuvi, siis mõtlesin ka minna õppima ehitust, ja seejärel arhitektuuri. Aga ma hakkasin mõtlema, et kuna mul on astma, aga ehitusel on palju tolmu, siis see ei sobi mu tervisega. Sealt tuli siis edasi mõte valida toiduainete suund, kuna mul oli selline huvi. Eks ma ikka teadsin, et seal on igasugu tingimused, et öötöö ja füüsiliselt raske jne. Aga kuna ma teadsin, et tahan pigem jõuda nõ tehnoloogi töö peale, siis see on pigem vaimselt raske, mitte füüsiliselt. Kui ma nüüd uuesti ülikooli läksin, siis eks ma teadsin enam-vähem, et mis töö see on ja et kas saaksin sellega hakkama. Selle ma olen enda jaoks läbi mõelnud.” (kutseõppeasutus)

Psühholoogilised terviseriskid

“Muidugi kaalusin ka sotsiaalalasid, nagu näiteks psühholoogia ja sellised või ajalugu, sest mulle meeldib inimestega suhelda, aga leidsin, et ma ei suudaks sellega võib-olla tegeleda, kuna elaksin liiga sisse või kaasa, võtaksin niimoodi tööd koju kaasa. Iseenda tervise pärast juba seda ei võtaks, vaimse tervise.” (PK, Tartu)

“Ma arvan, et kui läheks seda eripedagoogika teed ja tõesti saaks kunagi selliseks inimeseks, siis see stress võib päris suur olla. Ikka võtad neid inimeste probleeme ja muresid endale kogemata koju ja siis võib-olla oled kurb ja selline, et tahad aidata, aga ei saa kuidagi midagi teha, et siis ma kujutan ette, et seal nüüd küll natuke stressirohke pool ka. [...] Praegu ma harin ennast raamatutega hästi palju psühholoogia valdkonnas. Ma tahaks loota, et ma saan hakkama, aga eks see tegelik olukord näitab ikka, mis päriselt on.” (GM, Tartu)

“Pigem on ta psühholoogiliselt raske (arsti elukutse), sest peab olema harjunud nägema ebamugavates olukordades inimesi, kannatavaid inimesi ja surmaga peab olema..., see ei tohi

päris murda, kui seda näha. Et see on kindlasti raske. [...] Siiani mul pole alust arvata, et ei saaks (hakkama).” (GM, Tartu)

“Nii palju, kui ma olen praktikat ja kogemust saanud, siis ma tunnen, et (seal valdkonnas töötades) ma võtaks kõike nagu väga läbi ja ma põleks aasta-kahega läbi.” (GM, Tartu)

Nii füsioloogilised kui psühholoogilised terviseriskid

“Need tingimused on kohati rasked. Ma olin näiteks kaubanduskeskuses, kus mul oli hommikul kella 9-st õhtul kella 9-ni. Päeva jooksul ma pidin olema ainult püstijalu ja mul oli pool tundi pausiaega ja ma ei tohtinud panna poodi ise kinni, ma pidin kutsuma turvamehe, kes tuleks valvaks seda poodi ja kuna turvamehed on nii-öelda oma vabast tahtest seal, kuna muidu ma peaksin lihtsalt terve päeva seal olema, siis turvamees tuli ja nemad ei ole nõus olema korraga üle 15 minuti, aga töötajate vets on all keldris, kuhu minek ja tulek võtab kokku vähemalt 8 minutit. Kujuta siis ette, kui sa kaks korda päevas üldse saad kuskile minna ja vetsus käimine võtab vähemalt 8 minutit. Suht julm.” (PK, Tallinn)

“Sel suvel sain kõvasti praktiseerida seda ja ütleme nii, et ma hommikul kell üheksa olin maja ees ja õhtul sealt kell kaheksa tulin ja ma selle vahepeal ei saanud süüa kordagi, siis ma mõtlesin küll, et oi ma ju elangi ainult tööl ja tervisele mõjub see ikka päris korralikult. [...] Ma olen läbi katsetanud. Nüüd jõudis kohale ka, mis see päriselt on. [...] See kõik oli nii nii palju korraga. Siis ma tundsin küll, et kui ma koju jõuan, siis ma tahan teisele inimesele ka tere öelda, aga kui ma ei jaksagi seda teha, siis on päris hull. Et nüüd ma mõtlesin rohkem selle peale, et kas ma ikka tahan.” (GM, Tartu)

“Objektile – eks ta on must ja tolmu ja kõike. Asjad lendavad, võib kukkuda. Selles suhtes kindlasti mingil määral ohtlik ta on. Aga mõistus peab endal peas olema, ükskõik, kus sa liigud. Tähtaegade poole pealt kindlasti juhipositsioonil on see vaimne pinge. Kui oleks näiteks objektijuht, ülevalt sunnitakse, et selleks tähtajaks peab valmis olema, sa pead omakorda edasi andma seda ehitajatele, kes on sinu peale vihased, et nad peavad pikemaid tööpäevi tegema jne. See vaimne pinge kindlasti on päris tuntav, just objekti lõpupoole. Stress ja magamatus ja sellised asjad kindlasti võivad olla. [...] Ma tööd ei karda ja pean vastu, ma arvan. Selles suhtes ma väga ei muretse. Kui pildi viskab kotti, eks siis tuleb puhata natuke ja edasi teha.” (GM, Tallinn)

“Tial ei või teada, mis see klient või noor, laps, teeb. Sa pead kõigeks valmis olema. Sa pead teadma, mis talle meeldib või mis talle ei meeldi või mis teda ärritab. Mul on ikka olnud, üks klient ikka korralikult virutas mulle, aga ma ei saa midagi teha, sest see lihtsalt ärritas teda – see olek või asi. Ja ma pean sellega arvestama.” (GM, Tallinn)

“Kui lisaks tavalistele kontsertidele teed kaasa ka näidendites, muusikalides, siis seal on neid ohte küll. Lava peal on tihti nii tihe liiklus, lava taga ka, seal on igasugu asju juhtunud, jalaluud murdunud vms. Selle koha pealt peab küll olema ettevaatlik, aga ma nüüd niimoodi ette küll ei mõelnud, ei osanud mõelda ka. Tundub ikka üsna ohutu ala olema, aga teistpidi, mis on kindlasti suur probleem ja mõjutab, on see, et paljud esinemised on hilja õhtul, öösiti, näiteks klubides minnakse vahel alles kell 2 esinema, ja kui sa pärast pead Tartust Tallinna tagasi sõitma, siis see on tervisele väga kurnav, kui seda regulaarselt teha. Minul sellist otsest regulaarset kogemust ei ole, aga kui seda pika aja peale teha, võib tervisele päris suure põntsu panna.” (kutseõppeasutus)

Toodi välja ka seda, et töökohal valitsevate ohtudega tuleb kindlasti kursis olla, kuid kuna igal ettevõttel on erinev spetsiifika, siis kõigea polegi võimalik ennast enne tööle asumist kurssi viia: *“Iga töö on nii ohtlik, kui ohtlikuks sa teed ta. Sa pead teadma enda ohtusid, sa pead tundma oma tööd. Paratamatult, kui ma töötan seal, siis ma loen läbi ohutusraamatud, ehitajail on see samamoodi. Seda ei ole võimalik ette teada, sest igal ettevõttel on erinev spetsiifika, töökorraldus, erinevad tööohutusnõuded.”* (kutseõppeasutus)

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi mõningatel juhtudel oldi valitud erialal töötamise terviseriskidele, töökeskkonnale, võimalikule töögraafikule jms hakatud mõtlema alles praktilise töö käigus, oli intervjueritute üldine teadlikkus selles valdkonnas suhteliselt kõrge.

Noorte teadlikke valikuid mõjutavad ja/või takistavad asjaolud

Noorte õpingute kavandamist ja töökohavalikute tegemist mõjutavad tegurid

Järgnevalt on toodud ülevaade erinevatest teguritest, mis eri kooliastmete vilistlaste hinnangul mõjutavad nende karjääriplaane: õpingute kavandamist ning töökohavalikuid.

Vanemad, kodune keskkond

“Vanemad kindlasti, kodune keskkond sada protsenti. [...] Kui ma mõtlen vanemaid, siis ma ei mõtle, et suunavad õppima, vaid ma mõtlen üldiselt. Nemad kujundavad sind selliseks nagu sa oled.” (GM, Tartu)

“Väga palju sõltub tegelikult perekonnast. Kui sul perekonnas ei ole tegelikult tuge taga, siis sul on väga raske iseseisvaks saada. Õigemini sa saad küll iseseisvaks, aga kui sa oled harjunud nägema lapsest saati seda, kuidas inimesed löövad käega, siis on raske tegelikult. Kui sul on tugi taga, sul on palju kergem saada edukaks.” (GM, Tallinn)

“Suures pildis üldse survestamine. Tean, et hästi paljudel on, kes ei tea, mida nad tahavad õppima minna, on vanemad, et „mine tee seda, mine tee seda“. Kokkuvõttes lõpetavadki nii, et nad õpivad ühte asja, kuigi see ei ole üldse see, mida nad tulevikus teha tahavad võib-olla. Kui sa ise täpselt ei tea, mida sa tahad, siis ... mõnedel on sihuke mõtteviis, et sa pead minema õppima, kohe tegema. Ja siis võib see täiesti tühi õppimine olla.” (GM, Tallinn)

Prognoositav sissetulek tulevikus valitud erialal töötades:

“Ma arvan, et palju oleneb sellest, kus on raha palju.” (GM, Tallinn)

“Meie noorte eesmärk on saada palju pappi.” (kutseõppeastus)

“Oluline on see, et palk oleks normaalne, et elaksid normaalselt ära.” (kutseõppeastus)

Rahalised võimalused, õppetoetuste süsteem

“Raha ka, ma arvan. Et võib-olla ei ole näiteks paljudel võimalik minna Tallinnasse.” (GM, Tartu)

“Kui sa tahad õppida midagi sellist, mida Eestis ei ole üldse saadaval, näiteks välismaale minna hoopis teist ala õppima, siis on kindlad piirangud peal. Esiteks sul ei ole rahalist toetust nii palju. On küll mingid stipendiumiprogrammid, aga need aitavad ka nii vähe, et ei ole üldse mõtet. Siis ongi lõpuks, et kõik jääb selle taha, et sul ei ole rahalist toetust ja Eestis ei ole lihtsalt võimalik õppida.” (PK, Tallinn)

“Raha! Missugused perekonna rahalised võimalused on. Kas on töökohta võimalik saada näiteks õppimise ajal.” (PK, Tartu)

“On väga palju inimesi, kes tegelikult hambad ristis rüüavad ja õpivad ja käivad tööl. Tegelikult seda üldse ei nähta, mis seal taga on, aga toetust ka ei anta.” (GM, Tartu)

“Ma mäletan minu kursusel kõik need, kes oleksid pidanud saama ja neil oli vajadus, ei saanud (õppetoetust). Ja need, kellel ei olnud vajadust, need said. Aga asi oli selles, et kellel ikkagi isa käib kuskil Soomes tööl või niimoodi või kuskil mujal Euroopas, aga tal ei ole mingit infot Eestis. Tegelikult on väga suur palk perel, aga Eestis on kirjas nagu ainult ema käiks tööl ja ema teenib seal võib-olla mingi nelja lapse peale ainult paarsada euri ja siis sai kõvad toetused.” (GM, Tartu)

Huvi õpitava eriala ja valdkonna vastu

“Raha on suur motivaator kindlasti. Kuid samas tegelikult minu enda puhul ma olen näinud seda ka, et see asi peab meeldima.” (GM, Tallinn)

“Huvi on kindlasti põhiline.” (GM, Tallinn)

Õpetaja kui õpilase arengu toetaja

“See on nii tore, kuidas üks inimene, üks õpetaja võib sind nii väga motiveerida. [...]. Õpetaja, ta ei lähe ainult, et ma annan oma tunni ära ja loen need töövihiku ülesanded ette, õiged vastused, vaid ta teeks selle mingisuguse järgmise sammu ja et ta haaraks oma õpilasi, et ta üritaks neid motiveerida ja nendega kuidagi individuaalset tööd teha. Hea õpetaja, ma arvan, õpetaja suure tähega algabki sealt, kus ta teeb midagi enamat, kui tema tööleping kui selline ette näeb.” (PK, Tallinn)

“Mind tegelikult mõjutas juba algklassiõpetaja, minu esimene õpetaja, võttis oma klassiga ette ja tegi nendega näüteringi. Tegi nendega etenduse ja tänu sellele ka juba treenis neid justkui hääle poolest ja rääkimise, diktsiooni poolest. Sealt ma sain ka oma väikese näitlejapisiku külge. Ta ütles mulle, et mul on selline kärisev hää, mille pärast minuga oli hea käia igasugustel luulekonkurssidel. Pärast seda algklasside näüteringi ma läksin ka edasi (näüteringi). Nüüd ma olen juba 11 aastat sellega tegelenud, muusikalis olen juba teist, kolmandat aastat. Mind juba mõjutas see, et ju ta nägi minus midagi. Eks ta mind natuke sinnapoole utsitas.” (PK, Tartu)

“Kui head õpetajad su koolis on ja kui palju nad panustavad, et sulle päriselt need teemad ja asjad selgeks teha. Õpetajas on väga palju kinni.” (PK, Tallinn)

“Kuna õpetajaga ei ole klappi, see õppeaine lihtsalt kuidagi ei kutsu ennast õppima, aga see on väga vajalik aine. Sellest on kahju, sest ise südametunniselt, et ma tahan seda õppida, aga ma lihtsalt ei suuda seda teha niimoodi, nagu ma tahaks. Selleks ei ole mul motivatsiooni, kui õpetaja oma hoiakuga kohati nullib püüdluseid.” (PK, Tallinn)

“Meil oli keemiaga niimoodi, et meil oli üks keemiaõpetaja, ma ei saanud mitte midagi keemiast aru, [...] tuli teine õpetaja ja mulle hakkas täiega keemia meeldima. Nüüd tuli jälle see vana õpetaja tagasi ja ma jälle mitte midagi aru ei saa.” (PK, Tallinn)

Vene keele õpetamise tase koolis

*“Mina tunnen, et vene keele mitteoskamine paneb ikka päris suured piirangud tööturul Eestis.”
(PK, Tallinn)*

“Vene noored, kes käivad eesti koolides, oskavad nii eesti, vene kui inglise keelt, siis lähevad meist ikka kõvasti ette. Ma tean, isegi minu koolis peaks just ikkagi olema suht heal tasemel kool, et meil vene keele õpingud on ikka päris halval tasemel.” (PK, Tallinn)

“Mulle on jäänud mulje, et põhimõtteliselt kõikides, õigemini enamikes gümnaasiumites on vene keele õpetamise tase väga halb. Selles suhtes seda ei võeta üldse tõsiselt ja õpetajad ka ei pane suurt rõhku sellele. Minu koolis ka, meil on hästi selline lihtne ja ta (õpetaja) ei proovigi meile õpetada eriti, ta on lihtsalt kogu aeg need vajalikud hinded välja pannud meile, et saaks tehtud, aga ei ole niimoodi, et me nüüd oskame midagi.” (PK, Tallinn)

“Näiteks vene keel, me oleme juba kuus aastat õppinud seda ja ainus, mis me oskame öelda, on “privet” ja “pakaa” põhimõtteliselt. See (õppe)kava on see, et sa ei õpi suhtlema, mida just läheb tööturul vaja, vaid sa õpid suvalisi fraase pähe ja nendega saad oma viie kätte, nagu oskaksid vene keelt. Oleme öelnud ka õpetajale, et ole nüüd, pane see õpik ära, hakkame päriselt õppima nüüd, siis on ei, meil on riiklik õppekava. [...] Lühidalt öeldes ongi kõige hullem see, kui sa tahad õppida, aga kui sul ei lasta, isegi koolis. See võimalus võiks alati olla olemas.” (PK, Tallinn)

Kool, riik ja ühiskonna surve

“Mis veel mõjutavad, on kool ja ka riik ise mõjutab. Kui head tingimused ta loob õpilastel koolis õppimiseks, kui palju ta laseb näha neil reaalsust. Kohati ongi see, et sa vaatadki pea õpikus, harjud nende näidetega ära, aga siis tuleb astuda iseseisvasse ellu.” (GM, Tallinn)

“Mulle tundub, et ühiskonna surve ka mõjutab neid valikuid. Kõrgharidust on liiga palju, kõik arvavad, et nad peavad selle saama, samas on neid igal tasemel, erakõrgkoole palju jne. Pea igaiüks, kes tahab, võib kõrghariduse saada. Paljud tahavadki saamise pärast, et oleks kõrgharidus.” (kutseõppeastus)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et noorte karjääriplaneerimise alaseid valikuid mõjutavate peamiste tegurite all toodi kõige sagedamini välja vanemate ja koduse keskkonna mõju, prognoositavat sissetulekut õpitud erialal töötades, rahalisi võimalusi, sh õppetoetuste süsteemi, huvi eriala vastu, õpetaja olulist rolli õpilase arengu toetamisel ning veel vene keele õpetamise nõrka taset üldhariduskoolides.

Kutseõppeasutuste maine

Rääkides noorte teadlikke valikuid mõjutavatest ja takistavatest asjaoludest ei saa kuidagi mööda minna kutseõppeasutuste maine teemast, mis vaatamata selle parandamiseks tehtud pingutustele

püsib endiselt kõrgkoolide omast oluliselt madalamal ning mõjutab seetõttu negatiivselt ka noorte teadlike karjäärivalikute tegemist.

Järgnevalt on toodud välja valik intervjuude käigus väljendatud kutseõppeasutustega seonduvaid negatiivseid hoiakuid lapsevanemate seas, koolides ning ühiskonnas laiemalt.

Vanemate hoiakud

“Kutsekoolidel on suhteliselt, meie vanemate ees on selline halb maine, et ei ole nii hea haridus ja nii tugev, et gümnaasiumis peab kindlasti käima.” (PK, Tartu)

“Olgem ausad, me vanemad suunavad ka meid ülikooli minema. Mu emal oli häbi, et ma läksin kutsekooli, et kuidas nii. Kui lõpetasin selle asja ära, läksin sel alal tööle, siis ta oli uhke mu üle üle pika aja. Varem tal oli piinlik öelda isegi oma õele, et mu laps läks kutsekooli. Kutsekoolide maine on madal.” (kutseõppeastus)

“Näiteks mul on sõbranna, keda ma olen tundnud väiksest saati. Tema on tahtnud saada aastaid ja aastaid kokaks või kondiitriks. Ja kui ta rääkis oma emale, et ma tahan minna kutsekooli, seal on mul kõige kiirem võimalus, kõige kiiremini saan tööle. Isegi kui ma läheksin gümnaasiumisse, siis peale seda ma läheksin nii kui nii sama asja õppima, et mul on mõtet hoida kokku kolm aastat. Ja tema ema ütles talle, et kui sa lähed kutsekooli, siis mina sind enam ei tunne. Ma ei taha, et minu laps läheb kutsekooli, minu lapsel peab olema gümnaasiumiharidus. See on ikka päris julm ja minu arvates mitte üldse õige.” (PK, Tallinn)

“Emal oli see, et jumala eest ära kutsekooli mine. Ma ei tea, mis kõigil selle vastu on. Perekonnas on üldse niimoodi, et kutsekooli nagu eriti ei taheta saata lapsi. [...] Ülejäänud perekond oli ka niimoodi, et mis mõttes sa õpid seda rakenduskõrghariduskoolis, et miks sa ülikooli ei läinud.” (GM, Tartu)

Kooli ja kaasõpilaste hoiak

“Minu klassis ei olnud mitte kunagi mingit karjäärinõustamist. Meil oli põhimõtteliselt selline attitude, et kui sa gümnaasiumisse ei lähe, siis sul väga palju võimalusi peale kutsekooli ei olegi. Kui sa põhiharidusega oled, siis sul ei ole mitte mingisugust võimalust, isegi McDonalds võtab ainult keskharidusega inimesi. Kuigi kutsekoolist on hea saada selline töö, siis enamus ikkagi jäävad laiskusest toppama selle töö peale ja ei lähe edasi ülikooli. [...] Põhimõtteliselt oligi ainult üks valik, gümnaasium. Ma pole kunagi isegi mõelnud selle peale, et minna kutsekooli. Mul on alati olnud üks siht, et põhikooli lõpetan ilusti, siis gümnaasium ja siis ülikool. Nagu see valik oleks juba minu eest ära tehtud. Ma tean, kuhu ma minema pean. [...] Võib-olla see meie kool on natuke teistsuguste ootustega ka oma õpilaste suhtes.” (PK, Tallinn)

“Selles koolis mitte kahjuks (kutsekoolidest ei räägitud), tegelikult oleks võinud. Sest nii palju, kui praegu mina olen oma klassikaaslastega rääkinud, siis kõik on mõelnud, et kui jääb rohkem vaba aega üle, siis võtta midagi samamoodi kaugõppes kutsekoolis, et miks mitte. Ja see ei ole üldse nagu halb suhtumine. Kõik on ja-jaa, see on ju lisapaber. Sul on lisateadmised, et miks mitte. Et kui sul selle ülikoolihariduse ja erialaga midagi teha ei ole, siis kutsekoolis alati on midagi. Et

sõprade ringkonnas on pigem see kutsekool nagu miks mitte ja rohkem in, aga koolis meil seda väga ei mainitud või ei soositud.” (GM, Tartu)

“Kui ma oleks näiteks öelnud, et mina lähen õppima nüüd kutsekooli, siis oleks ikka olnud inimestel selline “OK...”, selline vaadatud imeliku pilguga. Õpetajate poolest ma arvan, et mitte, sest nad ei taha niimoodi näidata ennast halvasti. Võib-olla mõnel olekski olnud selline pisikene kalle rohkem ülikooli poole, aga nad ei näidanud seda, õpetajad - et ärge mingil juhul kutsekooli minge. Vastupidi, minu arust isegi mõni õpetaja ütles, et see on okei. Aga just õpilaste poolt selline kutsekooli maine on “misasja!?”. [...] 2011 või 2010 mul sõbranna lõpetas hõbemedaliga ja sai sisse Tartu Ülikooli mingisugusele erialale ja ta valis hoopis kutsekooli. Siis oli inimestel ikka tõesti šokk, et mis mõttes läheb hõbemedaliga inimene kutsekooli. Kaaslaste poolt oli tõesti šokk, et miks sa siis pingutad selle hõbemedali pärast.” (GM, Tartu)

“Võib-olla on mitte nii heas toonis mõju, et sa käid kutsekoolis. Mõned on sellised, kes tahaks paista natuke targem ja siis saab öelda, et ma käin gümnaasiumis. Võib-olla see mõjutab, kui keegi ümberkaudsed ütlevad, et kuidas sa ikka kutsekooli lähed.” (PK, Tartu)

Ühiskonna hoiak

“No mina tootsin üheks selleks (teadlikke valikuid takistavaks asjaoluks) välja ühiskonna üldise hoiaku, kas või kutsekoolide osas. Mingil määral on praegu mõnedel aladel lõpetajad liiga palju ja ei ole töökohti, siis rändavad inimesed välja. See ongi tingitud sellest, et ühiskond ühelt poolt soodustab minema gümnaasiumisse, ülikooli, aga mis pärast tegema hakata, ei tea, lähedki minema, sest raha on vaja teenida ja elada on vaja.” (PK, Tallinn)

“Kui tõesti panna nii üks-ühele kaalukausile, et kas gümnaasium või kutsekool, ühiskonna hoiak, ma arvan, et see langeb kõvasti praegusel juhul Eestis gümnaasiumi kasuks.” (PK, Tallinn)

“Millegipärast on inimestel ikka veel selline halb hoiak just selle kutsekooli kohta, et millegipärast kutsekoolid ei meeldi inimestele. Et seda võiks muuta.” (GM, Tartu)

“Ka sotsiaalmeedia mõjutab, vaadake, kui palju “like’e” saab see inimene, kes kirjutab, et astus sinna ülikooli või lõpetas selle ülikooli. Aga pane nüüd sinna – astusin ehituskooli ... Ülikool on ikka midagi kõrgemat.” (kutseõppeastus)

Kutseõppeasutuste negatiivne maine ühiskonnas mõjutab noorte reaalseid valikuid:

“Ma tean, et sellel ajal, kui meie 9. lõpetasime, tehti neid kutsekoole nii maha, et keegi ei tahtnudki minna sinna lihtsalt. [...] Aga mina 10. klassis juba olles, ma nägin, et oleks lahe mingi rätsepstilist olla. Oleks võinud minna.” (GM, Tallinn)

“See oligi üks suur põhjus (miks kutsekooli ei läinud) – ma mõtlesin ka, et sinna lähevad kõik need lollid ja jobud, kes nagu ei oska, ei viitsi, ei taha gümnaasiumis käia.” (GM, Tallinn)

“See ongi see ühiskonnas leviv aramus, et kutsekooli lähevad need, kes ei saa hakkama. Ja siis need „helged“ pead nii-öelda lähevad gümnaasiumi. Et see võiks muutuda, [...] seda mainet tõsta kutsekoolidel. Tegelt on see täiesti normaalne, kui sa lähedki õppima — ehitajaks, juuksuriks, mis

iganes, kokaks. Ei pea ju kõige kõrgemale sihtima. Sealt saab alati edasi minna. Kui sa oled enda alal hea, siis sa võid igal alal edukas olla. Sa võid teenida sama palju kui mingi tippjuht, võimalused on alati olemas.” (GM, Tallinn)

Samas on täheldatud ka positiivses suunas toimuvaid muutusi:

“Minu arust on viimasel ajal just hakanud vähenema see ülikooli tähtsustamine ja meedias palju räägitud sellest, et ülikoolides toimub ületootmine.” (kutseõppeastus)

“Ma kuulsin, et see tendents on väheke muutumas. Viimaste aastatega on nii palju Euroopa Liidu rahasad suunatud kutsekoolide renoveerimisse, uuendamisse, et sul on kutsekooli odavam selles mõttes minna.” (PK, Tallinn)

“Ma olen kuulnud Eestis ka seda, et on hästi palju puudus nendest, kes tuleks kutsekoolist professionaalse oskuse ja ametiga. Praegu isegi otsitakse kutsekooli õpetajaid, kuna ei ole inimesi, kes teaks Eestis, kuidas õpetada edasi seda ametit, seepärast et niimoodi vahepeal tauniti kutsekooli minekut. Niimoodi umbes, et sinna lähevad ainult need, kes ei oska mitte midagi. Tegelikult see ju ei ole nii.” (PK, Tallinn)

“Ma tean ka praegu seda, et paljud teadlikult planeerivadki seda, et nad näiteks õpivad EKA-s mingit rõivadisaini, aga kuna seal on praktikat nii vähe, siis nad lähevad pärast kutsehariduskeskusesse ja õpivad seal rätsepaks. Tõesti, inimesed lähevad ka pärast kõrgkooli sedasama asja praktikat omandama kutsekooli.” (PK, Tallinn)

Negatiivsena mainiti kutsehariduses kohati esinevaid kvaliteediprobleeme ning seda, et kutsehariduse taustaga võib olla kõrgharidusega võrreldes keerulisem muutuvates oludes toime tulla:

“Kutsehariduses on vastupidine probleem, seal on kohati väga tugevad kvaliteediprobleemid. Ise olen kuulnud, kui tööandjad räägivad, et hirm tuleb peale, mees tuleb koolist, väidetavalt paberitega, seadmeoperaatoriks, aga vett voolikuga masina pesemiseks kätte anda ei või.” (kutseõppeastus)

“Kui töötasin ehituspoes, tööle tuli kutsekooli lõpetanu. Nägin kolm tundi vaeva, et teha mehele selgeks, kuidas arvutada ruutmeetrit, mina sellega hakkama ei saanud. Ta oli paberitega ehitaja!” (kutseõppeasutus)

“See on ka üks põhjus, miks kutsekool on ka natuke allpool, on seepärast, et kui sa kutset õpid, et kui see kõik muutub hästi kiiresti, et võib-olla ülikool annab siukse natuke laiema vundamendi.” (GM, Tartu)

Kokkuvõtvalt tuleb tõdeda, et ühiskonna negatiivsed hoiakud kutsehariduse suhtes mõjutavad tugevalt noorte teadlikke karjäärivalikuid. Samas tasub eelpool toodud nooremas põlvkonnas toimuvate positiivsete muutuste osas ära märkida ka seda, et intervjuudes osalenud põhikoolide, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste vilistlased olid kutseõppeasutuste suhtes üldiselt positiivselt meelestatud.

Meedias ja ühiskonnas laiemalt kõlanud sõnumid

Karjääriplaneerimise seisukohast oluliste meedias ja ühiskonnas laiemalt kõlanud sõnumite osas leiti, et domineerivaks on reaavaldkonna ja IT erialade laialdane propageerimine:

“Kõige suurem hirm ongi see, et ma väga-väga unistan sellest, et ma oleksin väga hea reaallainetes, et ma saaksin minna TTÜ-sse ja ma saaksin tõesti mingile sellisele erialale, kus mul on palju lihtsam tööd leida, mul on palju lihtsam kõrgemat palka saada. Ma väga soovin seda, aga see ei ole minu tugevus. Need erialad, mida ma teha tahaksin, siis minu kõige suurem hirm on see, et need on nii ülerahvastatud, et mul on väga raske pärast erialast tööd leida. See on selline suur-suur hirm, mida ka minu meelest süstitakse nii palju igasuguse... Kõik see haridussüsteem ja kõik inimesed, ma arvan, mitmed sellised mõjukad täiskasvanud meie kõigi eludes, õpetajad kaasa arvatud, räägivad seda, et ei, ärge minge humanitaari õppima, minge reaallaineid. Aga kui ma ei oska matemaatikat, kui mulle ei meeldi see matemaatika, siis ma ei hakka seda tegema. See on selles mõttes mõttetu ja ma ainult kurvastan sellepärast.” (PK, Tallinn)

“Seda kindlasti räägiti, et reaallalad – need tulevad, need on ja need jäävad. Ma teadsin, et ma tahan sinna minna (juba varem). See oli lihtsalt positiivne, et reaallained - see on see õige valik.” (GM, Tartu)

“Ja teine on muidugi see reaalne pool. Need numbrid ja need, IT-sektsioon, ma arvan, et kõik nõustuvad, et neid tõesti propageeritakse.” (GM, Tartu)

“Kui president räägib igas aastapäeva kõnes, et reaallained ja IT on meie tulevik, siis mida need humanitaarid mõtlema peavad. Midagi rõhutatakse rohkem ühiskonnas, seda on tunda.” (GM, Tartu)

“Varem ma kartsin natukene seda pehmemat suunda, et tegelikult sellest pehmemast suunast mõned räägivad halvasti, et siin õpitakse mingit filosoofiat ja sellist asja....” (GM, Tartu)

“Viimasel ajal on tõesti palju survet, et mine õppima IT-d. See on hästi palju arenev ala, seal on kõik, hea palk, isegi algajad saavad head palka. See on suht selline okei ala, sobib kõigile, aga samas kui sa ei ole selline inimene, kes istuks arvuti taga 24/7 ja programmeeriks või teeks sellist mingit tööd, siis miks on vaja survestada inimest.” (PK, Tallinn)

“Arstis esimesel aastal ei makstud stipendiume heade tulemuste eest, no vajaduspõhist maksti, aga headele õpilastele ei makstud. Ja minu head sõbrad, kes läksid IT-d õppima, neile anti täiesti arvestatav summa kuus lihtsalt sellepärast, et nad häid hindeid said. Ja isegi päris suurele osale neist. Seal olid mingid lisastipendiumid ainult sellele erialale. [...] Mitte, et toetatakse rohkem, vaid isegi absurdsest palju rohkem.” (GM, Tartu)

Reaavaldkonna esile tõstmise kõrval mainiti ka survet hakata ettevõtjaks ning negatiivset ja üleolevat hoiakut klienditeenindajate suhtes:

“Liiga palju rõhutakse ettevõtlusele, et tahetakse, et kõik oleksid ettevõtjad. Seda võib-olla natuke isegi surutakse peale. Inimesed kõik ei ole tõesti loomupärased ettevõtjad. Sa ei saa lihtsalt inimest nagu muuta, muuta selliseks, et okei ma hakkan nüüd oma asja ajama, et see on võib-olla natuke üle. [...] Tehke idufirmasid, tehke oma uusi asju, et päris niimoodi ei saa.” (GM, Tartu)

“Eestis miskipärast vaadatakse väga halvasti inimeste peale, kes on kuskil klienditeenindajad. Isegi kui sa käid kuskil Soomes, siis seal see klienditeeninduskultuur on täiesti teistsugune. Seal klienditeenindaja põhimõtteliselt on võrdne sinuga, ükskõik mis tööd sa teed. Tema on seal, et sulle nõu anda, sind aidata.” (PK, Tallinn)

Seega võib meedias ja ühiskonnas laiemalt kõlanud sõnumite osas kokkuvõtvalt öelda, et reaalse valdkonna ja IT erialade laialdane propageerimine ei pruugi noorte teadlikele karjäärivalikutele sugugi alati positiivset mõju avaldada.

Ebasobivaks ostunud valikute võimalikud põhjused

Eri kooliastmete vilistlastelt uuriti ka, mis võib olla põhjuseks, kui noored langetavad karjääri planeerides ebasobivaks osutunud valikuid, mida hiljem kahetsevad. Siinkohal toodi välja mitmeid erinevaid põhjusi:

“Mina tean näiteks ühte mehhatroonika magistrilt, aga töötab autopesulas, sest tööd ei olnud ja seal oli palk ka halb, aga paberiga võib nüüd midagi muud teha. Kasu ei olegi.” (PK, Tartu)

“Ma arvan, et aeg läheb nii kiiresti, et ma ka ei realiseeri endale, et varsti hakkab lõpetama. [...] Ikka et aega on, aega on. Neid karjäärinõustamise tunde võib olla ükskõik kui palju tahes, aga ikka mõtled, et vahet ei ole, küll ma midagi välja mõtlen. Aga siis kui aeg on käes, siis ei teagi.” (PK, Tartu)

“Kui sa ei tea, mida õppida, siis sa lähedki, mõtledki, et okei, see võib-olla on normaalne ja lähed, õpid seda, siis sa ikka avastad, et üldse ei meeldi sulle.” (GM, Tallinn)

“Mul on endal ka tutvusringkonnast üks tütarlaps – 3 aastat, iga aasta vahetas eriala. Esimene aasta õppis juristik – tasulise koha peal, järgmine aasta ütles „ah, ma ikka ei taha seda“, järgmine aasta läks business-kooli. Ütles „aa, ei, seda ma ka ikka ei taha“. Ja nüüd on praegu juuksur. Õpib. Ja nüüd me praegu ootame, et järgmine aasta – mis ta nüüd õppima läheb.” (GM, Tallinn)

“Et mulle tundub, et praegu liialt palju valitakse õppimist selle järgi, mis meeldib ja liiga vähe selle järgi, et kas see töö, mis sellele loogiliselt järgneb, ka meeldib ka seda teha näiteks kümme aastat, kakskümmend aastat. Ja ma arvan, et see valik on juhuslik praegu, sest see mis meil on kaheteistkümnendas klassis praegu väga võimalik teha kaalutletud otsust.” (GM, Tartu)

Seega toodi karjääriplaneerimise seisukohalt ebasobivaks osutunud valikute põhjustena välja juhuslikke ja läbimõtlemata erialavalikuid, õpitud eriala ebapiisavat rakendatavust tööturul ning eriala valiku tegemist lähtudes rohkem õppeprotsessist kui sellele järgneva reaalse töö sobivusest ja meeldivusest.

Vilistlaste soovitusel noorte teadlike karjäärivalikute tegemise soodustamiseks

Karjääri planeerimise teemalise diskussiooni lõpetuseks uuriti vilistlastelt, mida võiks nende arvates veel ette võtta, et aidata teha noortel oma õppimise ja tööalaseid valikuid võimalikult teadlikult ja lihtsalt. Siinkohal oli vilistlastel mitmeid ettepanekuid, mis on järgnevalt teemade kaupa välja toodud.

Õpilaste motiveerimine ja praktilisem suunitlus õppetöös

“Et õpetaja sind nii-öelda motiveeriks. Igaüks võib tulla sinna aineksest rääkima, teha sulle sellise ülevaate hästi igava, aga seda peab tegema inimene, kes teab täpselt, mis seal huvitav on ja ta oskab sulle seletada nii, et see hakkab sulle meeldima.” (PK, Tallinn)

“Laiemalt koolis üldse, seal minu arvates on tuim õppimine. See ei suuna mitte kuhugi. Sa lihtsalt saad mingi põhja ette. Kõikides ainetes võiks olla mingi suunitlus. Selles suhtes, et milleks see hea on, kuidas sa seda päris elus kasutada saad. Hetkel on sihuke seis, et sa õpid nagu töö jaoks – kontrolltöö, eksam. Aga reaalselt – kus sa seda kasutada saad, milleks see kasulik on, miks sa seda kõike teed - sellest jääb puudu. Sellist motiveerimist just. Oleks seda poolt rohkem, siis ma usuksin, et esiteks oleks õpilastel rohkem motivatsiooni, nad teaksid võib-olla, kuhu nad jõuda tahavad ja mis nad selleks tegema peavad”. (GM, Tallinn)

“Mul on näiteks looduspraktika, kus meie õpetaja on niivõrd aktiivne, ta viib meid erinevatesse kohtadesse, näiteks Biomedicumi või Tere piimatehasesse, sellistesse kohtadesse. [...] Erinevad inimesed räägivad, mis nad seal tehases või kuskil teevad, [...] see aitab tegelikult päris palju valida, kas see töö oleks sinu jaoks või mitte. Teistes suundades võiksid ka olla sellised praktilised suunatumid.” (PK, Tartu)

“Praegu on nii, et matemaatikaeksam on kohustuslik, kuid koolis ei suudeta matemaatikat kaasavalt õpetada või keemiat-füüsikat, siis nad ei hakka vaatama neid insenerierialasid. Kui on igav loeng ja kõik tööd spikerdatakse, siis ei teki mingit huvi ja siis ongi see, et ma ju ei oska matet, siis lähengi sotsiaalvaldkonda.” (kutseõppeasutus)

“Üldiselt, kui vaatame meie põhi- ja keskkooli, kui palju see valmistab ette tööturaks, siis siin olen hästi kriitiline. Et kuidas õppida majanduslikku mõtlemist või kuidas oma ressursse kasutada, selliseid asju koolist ei saa. Kuigi käisin majanduse eriklassis, siis ega see ühiskonna jaoks ette ei valmista. Isegi kui peale keskkooli tööle minna, ega sealt väga midagi võtta ei ole.” (kutseõppeasutus)

“Kõik algabki põhikoolist ja gümnaasiumist. Kutsekoolis on okei, sa valid ise endale eriala ja grupi, aga põhikoolis/gümnaasiumis võeti kõiki inimesi täpselt ühtemoodi, mis minu arust on viga. Kõiki pandi ühte ruumi, kuigi tegelikult on iga inimene unikaalne, kõik on omamoodi, erinevad, erineva tasemega, meid võeti kõiki ühtemoodi, ei valmistatud üldse tulevaseks eluks ette. See, mis sain põhikoolist ja gümnaasiumist, on null. Selles osas tuleks palju tööd teha. Et varases eas näha inimese potentsiaali ja tema loovuse poolt, et teda suunata. Näe, sul on see hea, tegutse seal, mine sinna gruppi.” (kutseõppeasutus)

“Gümnaasiumi lõpetamine on põhimõtteliselt selle pärast tähtis, et sa saaksid oma paberi sealt kätte, et minna ülikooli. Muidugi, kui sa tahad rohkem praktilist osa, vanemas eas, siis sa võid

minna ka ametikooli, kus sa saad rohkem praktikat. Aga tegelikult võiks kõik see praktiline pool alata ka juba varasemates klassides. Kas või juba puberteedieas noored saaksid seda ärevust ja mis energia neil kõik on, mingi jama korraldamise asemel rakendada praktiliselt mingi reaalse asja tegemisse. Ma mäletan küll seda, et kui ma sain reaalselt juba nooremas eas mingi konkreetse asjaga valmis, siis mul oli, et „Oh, vaata, mis ma tegin!“ Sellega sa tunnustad iseennast. Kust ma sain selle sihi omale oligi, et ma võisin ise seda teha, et ma nägin oma tööd ette.” (GM, Tallinn)

Leiti ka, et õpetajad peaks õpilasi võrdselt kohtlema ning õpetaja ametit tuleks ühiskonnas rohkem väärtustada:

“Õpetaja võiks suhtuda õpilastesse rohkem objektiivsemalt – võrdväärne, eks. Ta võiks suhtuda võrdselt kõikidesse õpilastesse. Et mitte ei panda sõna otseses mõttes näo järgi hindeid. [...] Ma olen reaalselt olnud sellises olukorras, kus ma võrdlen töid. Mul on samas kohas viga, mina saan punkti maha, mina saan kolme, teisel on sama viga, ta saab nelja. Ja siis sa lähed õigust nõudma, eks ... ja siis on see, et „Ah, ole vait, kuidas sa julged kahelda minu võrdväärse kohtlemises? Ole vait ja istu oma koha peal!“” (GM, Tallinn)

“See on ikka väga oluline koht, et õpetaja oleks väärtustatud, see amet oleks väärtustatud. Ka see palk pole alati kõige olulisem, aga see amet üleüldiselt oleks ühiskonnas au sees.” (PK, Tallinn)

Võiks olla rohkem erinevaid õppesuundi ja valikuvõimalusi

„Gümnaasiumis võiks olla veel rohkem valikaineid. Mitte valikaineid suunapõhiselt, vaid valikaineid just üleüldiselt. Ma võin olla tehnoloogiasuunas, aga ma saangi valida näiteks valikainena võtta ajakirjandust, midagi teistsugust.” (PK, Tartu)

“Meil ei ole sellist võimalust üldse. Meil on valikained, mida me ise valida ei saa. Tunniplaanis on valikainena aine kirjas, aga me ise seda valinud ei ole. Valisid suunaga, meile öeldi.” (PK, Tartu)

“Meil just valikaineid – väidetavalt valikaineid – oli ainult üks lõppkokkuvõttes. Prantsuse keel oli selline, mida sa said tegelikult ka valida – kas ma tahan sinna või ei. Aga mingi valikaine nime all oli päris mitu ainet, mis tegelikult ei olnud valikained. Pidime lihtsalt käima ikkagi – nagu tavalised tunnid.” (GM, Tallinn)

“Meil on ka põhimõtteliselt ainult kaks suunda. Kas rahvusvaheline õppekava või siis riiklik õppekava, kuigi tegelikult riiklikus õppekavas peaks olema veel mingid valikained, siis meie koolis on valik sinu eest tehtud, tahaks ise ka mingeid valikuid teha.” (PK, Tallinn)

“See rahvusvaheline kava, seal on meil täiesti võimatu selles suhtes. Kui sa oled otsuse teinud, siis sa oled otsuse teinud ja väga raske.” (PK, Tallinn)

“Gümnaasium mingil määral võiks olla natuke rohkem ametikooli moodi. Sul võiks olla rohkem otsustusvõimalusi.” (GM, Tallinn)

Mitmel juhul toodi välja ka seda, et gümnaasiumi suunavalik oli tehtud mitte huvist antud valdkonna vastu, vaid vastandudes teisele pakutavale suunale:

“Meie koolis tegelikult ei olnudki valikuid. Selles suhtes, oli matemaatika-inglise keel ja sisekaitse. Sisekaitse-suunda ma läksin tänu sellele, et ma ei oska matemaatikat ja ma ei tahtnud õppida jõhkralt matemaatikat selleks.” (GM, Tallinn)

“Seda ma tean, et mina olin ettevõtlusklassis igatahes. Et mul oli põhimõte see, et mina käsitööd ei taha teha, et mina lähen siis ettevõtlusklassi. [...] Arvati vist, et meie klass läheks ettevõtlust edasi õppima, aga enamusi ei läinud, ma tean.” (GM, Tartu)

Pakuti välja ka ProgeTiigri laiemat tutvustamist ja erinevatel simulatsioonidel osalemist:

“See ProgeTiiger, et need õpilased, kes on huvitatud, 5-19 vist on vanus, selline, kus saavad oma programmeerimismängud ja mingid lehed panna nii-öelda avalikult välja ja teistele vaatamiseks, et näidata oma saavutusi ja oskusi. Võib-olla julgustaksid valima ka, jätkama sellel tegevusalal.” (PK, Tallinn)

“Erinevad simulatsioonid on ka hästi huvitavad, ise olen käinud simulatsioonil kaks korda. [...] Üldiselt saab teada erinevate maade saatkondadest, nad räägivad, mis olukord hetkel maailmas on. Tegelikult võiks selliseid üritusi natukene rohkem olla või siis koolidesse rohkem võimalusi pakkuda, et rohkem koole osaleks kuskil.” (PK, Tartu)

Huvikoolides õppimise soodustamine ja innustamine

“Iseenesest mis riik võiks ära teha, kuidagi niimoodi, et huvialakoolid ja sellised asjad oleksid soodsamad või lihtsalt kättesaadavamad nendele, kes ei ole jõukast perekonnast. [...] Võikski võib-olla rääkida sellest, et on võimalus küsida üldse toetust. Ma arvan, et paljud ei tea seda ja paljudel jääbki just selle taha see asi.” (PK, Tallinn)

“Ma arvan, et see on väga-väga oluline, et lapsel on mingid valikuvariandid, et ta saabki proovida võimalikult palju asju, millega tegeleda. Üldiselt elu näitab seda, et need, kellel on mingid muud tegevused, kes palju teeb, see palju jõuab, see on kliše, aga see on tõsi, neil tuleb see oskus oma aega planeerida ja prioriteete seada. See on, ma arvan, väga-väga oluline hilisemas elus, et mitte ainult see, et ma õppisin klaverit ja ma enam ei oska isegi „Juba linnukesed“ mängida, vaid üleüldine see väärtus tuleb.” (PK, Tallinn)

Praktika võimalikud kitsaskohad vilistlaste hinnangul

“Olles juba õppurina kutsehariduses sees, on sul väga raske saada head praktikakohta. Ettevõtjad ei suuda kutsehariduse praktikat hästi koordineerida, oleneb muidugi erialast, aga a la mul ei ole sinuga aega tegeleda, mine koori parem kartuleid, sest sa teed oma kokapraktikat. Mul oli kursaõde, kes käis kokku kuus kuud praktikal ja kleepis vaid purkidele silte.” (kutseõppeasutus)

“Mina kui sotsiaaltöötaja ei ole hooldaja. Aga tihtipeale on see, et kui ma praktikale lähen, siis see tähendab seda, et sotsiaaltöötaja peabki eakaid hooldama. [...] Kui ma ikka tahan eakaid hooldada, siis ma lähen õpin seda eriala. [...] Kuigi praktika juhendajad on küll öelnud, et meie praktikandid ei ole hooldajad, et andku mingi teine amet või teine kohustus, aga miskipärast kohe pannakse meid hooldajaks.” (GM, Tallinn)

Ootused riigile

Mitmeid küsimusi tekitas riikliku koolitustellimuse planeerimine:

“Võiks olla rohkem läbimõeldud, et mida riigil üldse vaja on. Hea näide, mida CV Online jne otsivad – kui on ikka 1500 töökohta sõnaga müük ja 5 töökohta sotsiaalvallas...” (kutseõppeasutus)

“Mina imestan, et neil teoreetiliselt aladel on ju riiklik tellimus, tasuta õppinud ju, kas riik planeerib valesti, kust see viga tuleb? Inimesed on noored ja riskivad ja eeldavad, et saavad tööd pärast, teoreetikuid on liiga palju, see on suur auk meie haridussüsteemis.” (kutseõppeasutus)

“See protsent on ikka nii väike, meie kursuselt 2 tükki töötavad selle eriala peal, mida õppisid. Kui selline ressurss jääb kasutamata, see on ikka riigile reaalne kulu. Inimene, kes on õppinud eriala ja ei hakka sel alal tööle, on mahavisatud ressurss.” (kutseõppeasutus)

Olulistest muudatustest soovitakse saada infot võimalikult varakult:

“Ma ei olnud matemaatikas nii tugev. Reaalselt ma tegin laia matemaatika eksami. Kahjuks ma sain seal 34 punkti. Siis ma mõtlesingi, et olekski see viiekümne-piirmäär tulnud, siis ma olekski kahe käega peast kinni hoidnud, et appi, ma ei lõpeta gümnaasiumi ära. Kuigi reaalselt mul oli tunnistuse peal kokku äkki 3 kolme, ülejäänud olid neljad-viied. Keskmine hinne tuli 4,14. Kui selline asi tuleb sisse, siis see võiks juba olla kohe ka noorest peast suunamine: seal või seal tuleb sul selline asi, et valikute langetamine ei tuleks liiga hilja või üllatusena.” (GM, Tallinn)

Leiti, et kutseharidust tuleks rohkem reklaamida ning kutseõppeasutused võiks teha tihedamat koostööd ülikoolidega:

“Kutsekoolid ja ülikoolid võiks selles suhtes koostööd teha. Kui sa lähed näiteks ehitajaks, võiks minna edasi ülikooli ehitusinseneriks. Et kõik need oleks seotud, et sa saad kõrgemale õppima minna edasi. Mitte tutvustada vaid seda kitsast ala – et sa võid ainult sinna minna. Peale seda on ka valikuvõimalused. Sa ei pea jääma kohe reaalselt selle ala peale. Mina isiklikult arvan, et kutsekoolid võiksid olla rohkem väärtustatud. Rohkem reklaamida neid.” (GM, Tallinn)

Murelikuks on teinud ka gümnaasiumide sulgemise plaanid:

“Gümnaasiumite sulgemise ähvardused võiks jääda natuke rohkem tahaplaanile. See tekitab lihtsalt mõttetut lisastressi ja kõik õpetajate streikide keelamised ja mida iganes. See on mingil määral absurdne. Samas see paneb ennast ka mõtlema, et tulge ikka tagasi ja arendage oma kodukoha elu ja mida iganes, eks. Samas tahad ka olla maal ja siis võib ollagi see, et aga kui ma saan ise lapsed kunagi, et ma tahan ka, et ta läheks võib-olla gümnaasiumisse või et ta saaks ka head haridust. Et siis oleks tal ikkagi koht, kuhu minna.” (GM, Tallinn)

Kokkvvõttes võib öelda, et koolisüsteemist tervikuna oodatakse rohkem paindlikkust ja praktilist suunitlust, enam valikuvõimalusi ja motiveerimist. Riiklikult hariduse planeerimiselt oodatakse rohkem selgust ja läbipaistvust. Samuti võiks soodustada ja innustada huvikoolides õppimist ning praktikavõimalused peaks olema hästi läbimõeldud ja korraldatud.

II Vastuvõtukomisjonide liikmed ja karjäärinõustajad

Sisseastujate teadlikkus ja ootused seoses erialaõpingute sisu ja tööturuga

Kutse- ja kõrgkoolide vastuvõtukomisjonide liikmetelt uuriti intervjuude käigus, milline on nende hinnangul sisseastujate teadlikkus erialast ning millised on nende ootused õpingute sisule ja edasistele väljavaadetele tööturul.

Teadlikkus erialaõpingute sisust

Teadlikkuse väljaselgitamine vastuvõtukomisjonis

Vastuvõtukomisjonide liikmete käest uuriti esmalt, kuidas selgitatakse välja sisseastujate teadlikkus erialaõpingute sisust. Intervjuudest selgus, et kutsekoolide vastuvõtukomisjonides selgitatakse sisseastujate teadlikkus eriala õpingute sisust välja peamiselt vestluste teel. Samuti kasutatakse teste, praktilist tööd ning motivatsioonikirju. Õpilaste teadlikkus õpingute sisust ilmneb samas juba sisseastumisdokumente tooma tulles, kui küsitakse, miks vastav eriala valiti ning kust selle kohta teavet saadi. Lisaks võidakse uurida sisseastujatelt, kas nad on varem antud valdkonnaga kokku puutunud ning kas neil on oskusi, mida eriala omandamiseks vaja läheb. Lisaks uuritakse, kas sisseastuja tervislik seisukord on soovitud eriala õppimiseks sobiv.

Ülikoolide praktikad sellest, kuidas selgitatakse välja sisseastuja teadlikkus erialaõpingute sisust, erinevad sõltuvalt valdkonnast. Sotsiaalvaldkonna eriala näitel viiakse sisseastumiskatsetel läbi vestlus ning palutakse kirjutada valdkonda puudutav lühiessee ning test, mis aitab selgitada välja õpilaste erialased teadmised ning õpinguteks vajalikud oskused.

Kunstivaldkonna eriala sisseastumisel tuleb õpilastel esitada aga portfoolio oma eelnevatest töödest, mis annab ülevaate, milline on sisseastuja eelnev kokkupuude valdkonnaga. Portfoolio sisu arutatakse täpsemalt sisseastumisvestlusel. Samuti tuleb õpilastel kirjutada essee, millest selgub, kuidas nad suhestuvad erinevate erialaga seotud aspektidega. Samas ei ole eelnevatel teadmistel valdkonnast antud eriala puhul määravat tähtsust, kui on selgelt näha õpilase arengupotentsiaal:

“Loomulikult me eeldame, et kui inimene astub sisse siia meie osakonda, et tal on eelnevalt mingisugune kogemus, mingisugune praktika, sest meile tuleb esitada eelnevate tööde portfoolio ja esitleda oma isiklikku portfelli, mida ta teinud on. See on ka vestluse üks osa, mille ümber vestlus peaks käima. Aga see ei ole määrava tähtsusega, kuigi tihtipeale see portfoolio ütleb meile väga täpselt ära, kui palju on inimene eelnevalt suhestunud ja kui palju ta teab asjast. Teine asi on see, et väga tähtsal kohal on essee, mis on tihtipeale väga erineva temaga, aga ka essee kaudu pääsime lähedale, kuidas nad suhestuvad ühe või teise erialaga seotud asjaga või siis ühiskonnaga lähemalt.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samas ei eeldata, et sisseastumisel oleks erialast väga selge arusaam. Sotsiaalvaldkonna eriala puhul püütakse õpilast suunata, kui selgub, et sisseastuja sobib rohkem mõnele teisele erialale. Komisjoni poolt selgitatakse teadlikkuse tõstmiseks lähemalt eriala sisu. Üldjuhul kinnitavad

sisseastujad pärast vastuvõtukomisjoni poolset eriala täpsemat selgitamist, et nad on valmis tegelema ka selle osaga valdkonnast, mida nad ise ei osanud välja tuua:

„Väga selgelt arusaama ei eelda, aga no vähemalt nii palju, et kui inimesed räägivad meile sellest, et nad tahaks kedagi väga aidata ja suhelda, siis me nagu aimame, et võib-olla ta rohkem sobiks mõnele teisele erialale. Siis selgitame, et enamuse ajast, kui ta oma erialaselt töötab, istub arvuti taga. Kui sageli leitakse, et see võib-olla on väga selline läbinisti humanitaaraine, et siis võib-olla tuleb neile üllatusena kohati ette, et on vaja natukene õppida ka selliseid mitte jutustavad aineid, et katsume nagu seda reaalsust kujundada selle vestluse käigus ka. Üldjuhul vestlusel muidugi kõik ütlevad, et nad on selleks väga valmis.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kunsti valdkonna näitel, kus õppekava pidevalt muutub, ei peeta sisseastumisel eelnevaid teadmisi erialast kuigi oluliseks:

“Meil on mõnes mõttes teistsugune süsteem. Meie õppekava ei ole väga konstantne suurus. Kuna tegemist on kaasaegse kunsti ja humanitaariaga seotud erialaga, siis on ta üsna suures sõltuvuses sellest, mis parasjagu maailmas toimub, ühe sõnaga väga paljudest välistest faktoritest. [...] Seetõttu ei ole õppekava sisust sisseastujatel väga suurt ettekujutust. Me lihtsalt eeldame seda, et nad teavad, mis on kunst või kaasaegne kunst. Või kui tegemist on fotograafia erialaga kitsamas mõttes, siis neil on mingit sorti fotograafiline tunnetus või siis arusaam sellest või eelnev kogemus ja taktika. See tavaliselt on hästi ähmane, aga see on nendel sisseastujatel siis põhiprintsiibis mingisugune teadmine olemas olnud.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti leiti, et eelnevad teadmised erialast ei anna hilisemas õppeprotsessis mingit eelist ning neist olulisem on üldine arenguvõimelisus:

“Kuid sisseastumiseelne teadvus või teadmine millestki, mis on selle erialaga seotud, ei osutu hilisemas õppimisprotsessis ei kasulikumaks ega kahjulikumaks. See on huvitav, aga nii see on. Loomulikult on väga tore alati, kui sisseastujatel on need teadmised. Kui üleüldse ei ole, pole ka kõige hullem, kui ta näitab mingisugust arenguvõimelisust või tahet õppeprotsessis osaleda. Juba nende sisseastumiseksamite käigus on see suhteliselt kergesti tuvastatav nähtus.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Siiski tõi sama ülikooli esindaja välja, et otse gümnaasiumist õppima tulijad näevad õpitavat distsipliini kitsamalt ning eristuvad oluliselt neist, kellel on pikem elukogemus:

“Ma ise olen tihtipeale hädas eriti nendega, kes tulevad gümnaasiumist, kelle elukogemus on natukene väiksem. Neil on alguses väga väga raske. Nad ei suuda näha rohkem, kui seda mõiste pinnapealsust ja väga vähe seda sisu. See on täiesti tuntav vahe nende vahel, kes omavad vähegi pikemat või teistsugust elukogemust. See hüpe gümnaasiumi tasandist ei oleks nii järsk, et kui nad satuvad siia ülikooli, siis järsku hakkavad kõik asjad väga palju tähendama ja nad enne ei tähendanud.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Seega selgitatakse nii kutseõppeasutustes kui ülikoolides sisseastujate teadlikkus eriala sisust välja eelkõige sisseastumisvestluste käigus, kuid kasutatakse ka teisi meetodeid (testid, praktilised tööd, esseed jne). Ülikoolide esindajad tõid välja, et arusaama eriala täpsest sisust ei peeta sisseastumisel kuigi oluliseks ning mõne eriala puhul ei anna eelnev teadlikkus hilisemas õppeprotsessis olulist eelist.

Sisseastujate eelnevad teadmised erialast

Täiendavalt uuriti nii kutseõppeasutuste kui kõrgkoolide vastuvõtukomisjonide liikmete käest, millised on sisseastujate eelnevad teadmised erialast. Kutseõppeasutustel paluti siinkohal eristada põhikooli ning gümnaasiumi baasilt sisseastujaid.

Kutsekoolide sisseastujad

Ilmnes, et kutsekoolide puhul on teadlikkus eriala sisust oluliselt parem pärast gümnaasiumi kui põhikooli baasilt sisseastujate puhul. Täiskasvanud sisseastujad on pigem eelnevalt uurinud, milles konkreetne eriala seisneb, kuid vähem informeeritud on ka nende seas:

“Suurem osakaal ikka tugevalt (gümnaasiumi lõpetanud sisseastujatest), kaheksa-üheksakümmend protsenti, teab täpselt, mida ta õppima tuleb. Ta on enne uurinud ikka konkreetset välja, mida ta tahab õppida. Mõni eksib, aga kui pole ka päris täpselt aru saanud, siis me selgitamegi need asjad välja.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kuigi kutseõppeasutuste sisseastumiskomisjonide liikmete ja karjäärinõustajate hinnangul on põhihariduse baasilt sisseastujate teadlikkus erialalast sageli madal, on samas ka neid, kel on erialast väga hea ettekujutus:

“Peaks ütlema, et seinast seina tegelikult. Et selles mõttes, kui sa küsid noorelt just, kes tuleb eriala õppima, et mida see tähendab, siis mõni vastab väga täpselt ära, teine on ebalev. Aga ütleme niimoodi, et viiskümmend-viiskümmend noorte puhul. Et nad üldjuhul teavad, millega tegemist on.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujate teadlikkusele erialast omab positiivset mõju, kui eelnevalt on koolis kutseõppe teemat käsitletud või on olnud karjääri- või eelkutseõpe. Samuti on sisseastujad erialast teadlikumad, kui kooliga on külastatud erinevaid ettevõtteid ning tutvunud erinevate ametitega:

„Osadel on küll juba väga head teadmised, et on juba kooliajal, väga sõltub koolist, et kas on olnud ka seda karjääriõpet, kui palju on üldse erialadega tutvunud, kas on olnud sellist eelkutseõpet näiteks, kui palju on majandusõppe tundides kõike seda käsitletud. Aga tõesti, aasta-aastalt on noorte hulgas see ettevalmistus parem. Muidugi gümnaasiumijärgsed, need on ju ikka palju suuremate teadmistega ja ka kogemustega, paljudel on juba ka töökogemus olemas. Aga põhikoolijärgsete puhul väga palju sõltub koolist, kui palju on kogu sellele karjääriõppele ja kogu sellele valdkonnale üldse pühendatud üldhariduskoolis.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„See on kohe tuntav, et üldhariduskoolides on käidud erinevates ettevõtetes, on kokku puutunud nende erinevate töökohtade, ametitega, kui on olnud veel tõesti ka see nii-öelda sissejuhatuse erialasse, ehk veel kutseõpet ka gümnaasiumis on rakendatud või kutseõpet üldse koolis, et on juba tekkinud konkreetsem ettekujutus ja siis on ka juba teadlikumad valikud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Lisaks toodi välja ka noortekeskuse, töövarjupäevade, aga ka noortele suunatud maakondliku ettevõtlusnädala olulisust noorte teadlikkuse kujunemisel erinevatest erialadest:

„Kui inimestel on noortekeskuste läbi näiteks kogemusi kõikidest nendest töövarjupäevadest ja nendest üritustest. Näiteks on igal aastal karjääripäev ettevõtlusnädala raames, see ongi mõeldud noortele, et nad saaksid rohkem teada nendest erialadest, tutvuksid nende inimestega, konkreetselt räägitakse, näidatakse, käiakse koole külastamas, siis on nende ettevalmistus päris hea.“
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Mõningate kutseõppeasutuste õppeprogrammide puhul on noorte teadlikkus kõrgem, kuna sisseastujad on üldjuhul eelnevalt juba valdkonnaga kokku puutunud. Seda näiteks muusikaga seotud erialadel:

„Enamus tulevad ju lastemuusikakoolist ja seal nad õpivad oma pilli, algtaseme saavad selgeks. Aga siis, et edasi töötada instrumendiga ja tulevikus pääseda suurele lavale või siis pedagoogina tööle hakata – selleks on vaja õppida. Ja seda nad teavad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujad on erialast teadlikumad ka siis, kui nende vanemad töötavad samas valdkonnas või on kodus valdkonda puudutavate tegevustega praktiliselt kokku puutunud.

Samuti omab kutsekoolide sisseastujate erialastele teadmiste positiivset mõju, kui koolis on olnud hea antud valdkonna (näiteks tööõpetuse) õpetaja:

“Osadel on hästi, hästi kindel soov, et oli üks õpetaja, kes andis nendele tööõpetust põhikoolis ja vot nendel oli juba kindel soov ja teadmine, nemad tahavd tulla seda eriala õppima.”
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Need, kes on saanud sellise hea tugeva põhja põhikoolist, tööõpetuse tunnist, need kindlasti suudavad seda välja tuua või räägivad juba, mida nad konkreetselt teinud on, nimetavad seal käsitööriistu ja seadmeid. Aga kellel on see põhi nõrgem, ega tema ei oska välja tuua neid asju.“
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Vastuvõtukomisjonis selgitatakse sisseastumisvestlustel õpilastele ka lähemalt, milles konkreetne eriala seisneb:

“Muidugi me püüame neile ka selgitada seda, et nad hakkavad tööd tegema terariistadega, kus on tähelepanu väga oluline, kus on kiired pöörded seadmetel, ohutegur on kõrge. Püüame välja uurida, kas nendel on kartust selliste tööriistade ja seadmete vastu. Või kas nad on kokku puutunud enne millegi taolisega. Kokkupuude ei ole nii tähtis muidugi, aga lihtsalt sellised teemad on.”
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Seega on põhihariduse baasilt kutseõppesse sisseastujate teadlikkus eriala sisust madalam kui gümnaasiumi lõpetanud sisseastujatel. Teadlikkus erialast on kõrgem nende noorte seas, kellele on kutsehariduse võimalusi tutvustatud juba üldhariduskoolis, samuti kui koolis on olnud hea antud valdkonna õpetaja või kui mõni nende lähedane on samas valdkonnas töötanud.

Ülikoolide sisseastujad

Sarnaselt kutseõppeasutustele tõid ka ülikoolide esindajad välja, et sisseastujate eelnev teadlikkus erialast on suuresti varieeruv – on nii eelnevalt erialastel olümpiaadidel osalenuid kui neid, kelle ettekujutus erialast on selgelt puudulik:

“Sisseastujate seas on väga ambitsioonikaid ja teadlikke, aga ka nõrgema tasemega õpilasi. Mõned õpilased on varasemalt osalenud olümpiaadidel, võtnud täienduskoolitusi ning käinud teaduskoolis ning on küllaltki teadlikud. Samas on ka neid, kes sisseastumiskatsetel hakkavad ettekujutust erialast alles omandama.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

„Need on hästi erinevad. Mõned on juba väga teadlikud, kes on juba gümnaasiumi ajal või varemgi osalenud olümpiaadidel, võtnud täienduskoolitusi, teaduskoolist meil näiteks, ja nad väga hästi kujutavad juba ette, et osalevad mingites projektides. Kuid kindlasti on ka neid, kes pole mõnest erialast kuulnudki, kui hakkad uurima, et mis teda huvitab ja mis erialad võiksid tema huvidele vastata.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„On hästi erinevate ambitsioonidega inimesi tõesti. Isegi kui ainult neid sisseastumispunkte vaadata, mis nagu eelnevad sellele vestlusele, et väga tugevaid ja siis ikka suht kesiseid ka, et väga raske on sellist üldpilti tuua, aga on väga teadlikke sisseastujaid ja on ilmselgelt ka vähem teadlikke.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

“Väga erinevad, kui rääkida kunsti erialast, siis me muidugi eelistame, et need teadmised oleksid sügavamad või et nad teaksid midagi sellest valdkonnast ja päris paljud ka teavad. Aga on ka neid, kes sisseastumiste käigus hakkavad esimest teadmist avardama, et mis asi see võiks üldse olla.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Samuti erineb teadlikkus eriala sisust aastate lõikes:

“Üldiselt on see jällegi läbi aastate väga erinev olnud. On olnud aastaid, kui need teadmised on olnud väga ähmased, väga nõrgad olnud, tõesti imestamisväärselt nõrgad. Ja on ka vastupidi.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ettekujutus erialast võib olla kujunenud ka üldiste märksõnade baasil ning sealjuures ei anta endale aru, et antud eriala spetsiifika eeldab hoopis muud:

„Või siis on väga valed ettekujutused, tuues näite, et näiteks keskkonnatehnoloogia on selline eriala, kus inimesed tulevad kokku. Osasid tõmbab sõna keskkond, et nad tahaksid keskkonnakaitsega või millegi sellisega tegeleda, aga unustatakse tehnoloogia pool ära, et see on ikka rohkem selline insenerieriala, mis nõuab palju keemiat jne, see pool on neil võõras, tuleb vahel üllatusena.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Arutledes teemal, millised on ülikooli sisseastujate eelnevad teadmised erialast, toodi esile, et õpilaste seas on nii neid, kes on sisseastumise eelselt tutvunud vastava õppekavaga, kui ka neid, kellel on väga pealiskaudne arusaam valdkonnast ning sarnaseid erialasid võidakse omavahel ka segamini ajada.

Kunstivaldkonna puhul võib sisseastumiskatsetel näha, kuidas õpilased on harjutanud kindlat kõneviisi, mida peetakse valdkonda sobivaks. Eriala osas ei pruugi samas nende teadmised kuigi suured olla:

“Ma ei tea, kas nad on nüüd konkreetselt seda silmas pidanud, aga ma olen mõnikord tunnetanud, et nad on nagu harjutanud või nad esitlevad midagi, mille peale nad on enne mõelnud, kuidas

lauseehitus võiks olla ja kuidas on retoorika, millest midagi räägitakse jne sellised aspektid. See on väga tunnetatav, kui on midagi väga värskelt kätte saadud või õpitud, siis on traagelniidid näha. Nad on kindlasti sellest väga teadlikud, aga ma kardan, et eriala silmas pidades vast enne sisseastumist ei mõtle.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib öelda, et ülikoolidesse sisseastujate eelnev teadlikkus erialast on väga varieeruv ning sõltub ka konkreetsest erialast, mida soovitakse õppima asuda. Tuleb ette, et sisseastujad seostavad erialaga kindlaid märksõnu või ollakse harjutanud teatud kõneviisi, mida kindla erialaga seostatakse, kuid samas eriala enda osas võivad teadmised olla piiratud.

Sisseastujate teadlikkus tööturu väljavaadetest

Tööturu väljavaadete alase teadlikkuse uurimine sisseastumisel

Lisaks teadlikkusele eriala sisust uuriti ka seda, milline on sisseastujate ettekujutus edasistest tööturu väljavaadetest.

Sisseastujate teadlikkust tööturu väljavaadetest ei selgitata välja sugugi kõikides kutseõppeasutustes. Kui seda aga tehakse, siis sisseastumisvestluse käigus:

“Täiendavalt me uurime välja nende käest, et mis nad selle ametiga tulevikus peale hakkavad.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikooli sotsiaalvaldkonna eriala esindaja tõi välja, et kui selgub, et sisseastuja ei ole oma võimalustest kuigi teadlik, selgitatakse talle põgusalt ka tööturu väljavaateid, vältimaks valede ootuste teket:

„Me küsime ka konkreetset selle kohta, et kellena te ennast tulevikus näete, kellena te töötate, kus te töötate. Püüame seda välja selgitada, aga samas, kui on näha, et neid vastuseid ei tule, siis me katsume ka ise natukene tutvustada, et mida see endast kujutab, et ei tekiks nii öelda valesid ootusi.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kunstivaldkonna puhul seevastu käsitletakse vastuvõtukomisjonis tööturu teemat vaid siis, kui kandideerijad sellest ise juttu teevad. Tööturu väljavaated ei ole komisjoni hinnangul antud valdkonna puhul kuigivõrd olulised:

„Tööturuga on lihtsalt see seotud, et kuna meil nii-öelda vabade kunstide probleemist lähtuvalt pole mõtet tööturust rääkida, sest see on praktiliselt hoomamatu, ta on olemas, ta on kirjeldatav, aga sellest rääkida Eesti mõttes ei ole suuremat mõtet, eriti bakalaureuse algastme tasandil.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib oletada, et pigem uuritakse teadmisi tööturu väljavaadetest kutseõppeasutuste sisseastumisvestlustel, kuid sisseastujatel ei pruugi selles osas veel kuigi selget arusaama olla. Siinkohal ilmselt ka selge seos arusaamaga eriala sisust - kui sisseastujatel puudub selge ülevaade, mida õppima asutakse, ei saa ka eeldada, et neil oleks läbi mõeldud, millised on tuleviku tööturuväljavaated.

Ülikoolides ei pruugita sisseastujate arusaamadele tööturu väljavaadetest pöörata samavõrra suurt tähelepanu, kui seda tehakse kutsekoolides. Kuna kahe käsitletud ülikooli õppekava osas ei ole

väljund tööturule samavõrd selgelt piiritletud, kui konkreetse kutse omandamisel, on see samas ka mõistetav.

Sisseastujate teadlikkus tööturu väljunditest

Kutseõppeasutuste sisseastujad

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjonide liikmed tõid noorte tööturuväljundite alase teadlikkuse üle arutledes välja, et gümnaasiumi baasilt sisseastujad ning jätkuõppes osalejad on tööturu väljavaadetest märgatavalt teadlikumad kui põhiharidusega sisseastujad.

Põhihariduse baasilt sisseastujate jaoks on prioriteediks kooli sisse saada ning töövõimaluste peale esialgu ei mõelda. Arusaam tulevases tööst kujuneb õpingute jooksul või praktilisel olles:

“Nad (põhihariduse baasilt sisseastujad) ei mõtle selle peale. Nad on ainult aasta korraga, et nad saaks kooli sisse ja siis, et nad saaks esimese kursuse läbi.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kuna meil on mitu erinevat sihtgruppi, et siin ongi hästi erinevad. Põhikoolijärgsed kutseõppijad, kes omandavad kutsekeskhariduse, praktilisel olles kindlasti neil parem ettekujutus tekib. Nendel loomulikult kogemus on väiksem, teadlikkus on väiksem, aga kuna meil on erinevas vanuses õppureid, kõik ei ole tulnud ju otse koolipingist, siis on ka neid, kes on väga hästi ette valmistunud ja kes on juba isegi töökogemusega. Muidugi gümnaasiumijärgsed, nemad ongi ka paljud, kes töötavad, nendel on ikka väga realistlik ja selge ettekujutus ja paljud, kes jätkavad näiteks jätkuõppes, siis nemad tulevadki juba töötavate inimestena. Nendel on ikka eriti selge ettekujutus.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kuigi tööturu võimaluste peale põhikooli baasilt sisseastujad väga palju ei mõtle, võivad nad siiski olla teadlikud, et tööturul saab olema raske ning seal läbilöömiseks peab palju vaeva nägema:

„No vaevalt, et nüüd kõigil on teadmine, sest osa tulevad ju suhteliselt lapsena alles. On lastemuusikakooli lõpetanuna vanemate soovitusel. Üldiselt on nad teadlikud sellest, et tööturul saab raske olema. Et tuleb olla väga tubli, kõvasti harjutada, kõvasti õppida, et läbi liüa olemasolevate – juba tööl olevate – inimeste keskel. Nad peavad olema nendest paremad, muidu nad ei pääse turule. Aga no kuna meil enamuses erialad ei saa kutsetunnistust veel, siis on ka meie kool selline keskaste, sealt minnakse veel edasi ju kõrgkooli. Ja põhiline turul läbilöömise etapp hakkab siis, kui kõrgkool on ka lõpetatud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Teadlikkus tööturu väljunditest on sisseastujatel kõrgem, kui mõni tuttav juba vastavas valdkonnas töötab, samuti kui on olnud kokkupuude valdkonnaga kliendina, seda näiteks juuksuri eriala puhul: *„Noh nii palju nad teavad võib-olla, et kui nad ise on klientidena või siis kellegi tuttav on juuksur, et siis nagu räägivad, aga ega rohkem neil vist ei ole erilist suurt ettekujutust, võib-olla see ettekujutus tekib esimese poole aasta jooksul. Mingi ettekujutus on, aga ta ei ole nii reaalne.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)*

Ühe kutseõppeasutuse esindaja tõi välja, et vastava eriala lõpetanud on antud piirkonnas tegelikult lihtne tööd leida, kuid kui teadlikud sisseastujad sellest on, on raske hinnata:

„No üldiselt tegelikult praegu on siin see probleem, et töötajaid ei jätku, et ühesõnaga tööle saada ei ole üldse mitte mingi probleem. Ma ei tea, kui palju nad teavad sellest enne õpingute alustamist, aga õpingute käigus nad saavad seda teada, et neil on võimalus tööle saada kohe pärast õpinguid.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Seega on gümnaasiumi baasilt kutseõppeasutustesse sisseastujad tööturu väljavaadetest ja valitud eriala sisust teadlikumad kui põhihariduse baasilt õppima asujad. Samuti on tööturu väljavaadetest parem arusaam nendel sisseastujatel, kellel mõni tuttav juba antud valdkonnas töötab.

Ülikoolide sisseastujad

Ka ülikoolide vastuvõtukomisjonide liikmete hinnangul on sisseastujate seas nii neid, kes on mõelnud tulevaste töövõimaluste peale ja oskavad nimetada võimalikke ametikohti, kui neid, kes tööturu väljunditele erilist tähelepanu ei pööra:

„Ma ei saaks küll öelda, et üldse ei ole aimu, et eks see on hästi kirju seltskond juba kohe, kui nad sisse astuvad, et on tegelikult väga teadlikke ja siis on ka neid, kellest sa näed, et eeltööd ei ole tehtud.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

„Me oleme küsinud, et mis te arvete, mis te siis konkreetselt nagu tegema hakkate ja sinna väga palju seda juttu ei tule üldjuhul. Aga noh, keskeltläbi ongi üks intervjueeritav suhteliselt selline napisõnaline, natukene nagu ehmunud olekuga.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

“Tegelikult on nad suht suures teadmatuses selle koha pealt, seda nad päris sageli küsivadki, et kui ma seda õpin, et mis minust pärast saab. Neil on väga kitsas nägemus, et näiteks, kui ma õpin keemiat, et siis saab minust kas teadlane või õpetaja, aga mis need muud variandid ja võimalused sinna juurde on, et sellist laia pilti ei ole. Aga see huvitab neid väga, et mis neist pärast saab ja kas nad raha ka teenivad või mitte.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Ülikooli sotsiaalvaldkonna eriala puhul toovad sisseastujad näiteid võimalikest töökohtadest sageli nende seast, mis on näidetena välja toodud eriala tutvustustes. Seega võib kahelda, kuivõrd teadlikud noored antud valdkonna võimalikest töökohtadest tegelikkuses on:

„Ma arvan, et osaliselt on sellest, et nad on sealt (tutvustusest) siiski vaadanud ja nimetavad neid, et kui tulevad sellised suht tüüpilised vastused ja ka suhteliselt adekvaatsed. (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide paremini ettevalmistunud sisseastujad on osanud analüüsida ka seda, millisel tasemel (bakalaureuse või magistri) erialast ettevalmistust erinevad töökohad eeldavad. Näiteks on esile toodud, et ministeeriumisse tööle saamiseks oleks vaja magistrikraadi või väljendatud soovi jõuda välja doktoriõppesse. Enamik sisseastujaid ei ole siiski nii põhjalikult valmistunud.

Ka siis, kui vajalikku kraadi kindla ametikohaga seostada ei osata, toovad sisseastujad järjest sagedamini esile, et töö leidmiseks ainult bakalaureuse kraadist ei piisa ning vajalik on saada ka magistrikraad. Samas ülikooli karjäärinõustaja hinnangul tehakse otsus bakalaureuse tasemest edasi õppida valdavalt siiski õpingute käigus:

„Mul on tunne, et seda teadmist nii otseselt väga ei ole (kindla töökoha saamise seost konkreetse kraadiga), niimoodi töökohtadega ei seostata, aga selline teadmine on küll hakanud levima, et bakalaureusekraadist ei piisa, et niikuinii tuleb vähemalt magistrikraad teha. Nad eeldavad, et

paljudele erialastele töödele puhtalt bakalaureusekraadiga ei saa. Ma arvan, et nad saavad sellest teadlikuks oma õppeprotsessi käigus, võib-olla alguses neil ei ole sellest nii suurt õiget arusaama, et nad ei planeeri kohe, kas ma teen nii bakalaureuse ja magistri otsa või ma teen ainult bakalaureuse. Ma arvan, et teevad selle bakalaureuse ära ja siis vaatavad, et kas edasi või mitte.”
(ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes võib öelda, et ülikooli sisseastujate seas on nii neid, kes on tööturu võimalused valitud erialal eelnevalt läbimõelnud ning oskavad seostada kindlaid töökohti nõutud haridustasemega, kui ka neid, kes nii hästi ettevalmistunud ei ole. Mõningatel juhtudel on sisseastujad, kes täpsemat töökohta valitud erialaga ei seosta, esile toonud, et töö leidmiseks on vajalik vähemalt magistrikraad.

Sisseastujate teadlikkus töö iseloomust ning keskkonnast, milleks erialaõpingutega valmistutakse

Arutledes, milline on sisseastujate teadlikkus töö iseloomust ning keskkonnast, milleks erialaõpingutega valmistutakse, tõid kutseõppeasutuste esindajad välja, et sisseastumisel pööratakse ka sellele teemale tähelepanu ning uuritakse, mil määral ollakse eelnevalt mõelnud sellele, kas tulevane töö on sobilik nii füüsilise kui psühholoogilise keskkonna poolest. Sisseastujate käest uuritakse näiteks seda, kas nad on valmis tegema füüsiliselt rasket tööd.

Eelkõige on osanud tulevase töö füüsilise ja psühholoogilise keskkonna peale mõelda need noored, kelle pereliikmed on samal erialal töötanud:

„Seda me kompame ja seda me räägime ja kui me kuuleme niimoodi, et mu vanaema on juba juuksur olnud ja ma väga hästi tean, kui raske või kerge see on. Siis meil on väga tore. Siis me saame aru, et ta tõesti teab. Väga raske on arvata, kui tal ei ole kogemusi.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Kutseõppeasutused pöörasid väga erineval määral tähelepanu sellele, kas sisseastujad on arvestanud oma tervisliku seisundi sobivusega kindlale erialale. Sisseastujatelt võidakse paluda tervisetõendit, et välistada näiteks võimalike allergiate olemasolu, mis takistaks eriala omandamist ja hiljem tööle asumist. Samas esines ka juhtumeid, kus võimalike tervisest tulenevate takistuste kohta küll küsitakse, kuid nendele küsimustele vastamine on vabatahtlik või ei puudutata vastavaid teemasid üldse, kuna eeldatakse, et sisseastujad on oma tervisliku seisundi sobivusega antud erialale juba arvestanud.

„On ikka mõelnud ja nüüd kutsehariduses ju me küsime, küsime ka põhikoolijärgsete puhul ka ikkagi seda arstitõendit, et seal on hästi oluline, nad ka mõtlevad enne, et näiteks kas sellel erialal, no kui on tegemist puiduga näiteks, et kas mul ei ole mingit allergiat või mingeid takistusi, et siin on nii füüsiliselt kui vaimselt. Ikka see on oluline informatsioon alati, et mida sisseastuja ise mõtleb ja mis tuleb ka vestlusest välja.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Ja küsime üle ka tervislikku seisukorra, sest et puidutöö on selline teema, kus teinekord puutud kokku puidutolmuga päris tihti, kemikaalidega, et kas allergiat näiteks on. See vastus, tervise vastus on neil vabatahtlik, et me ei saa sundida vastama nendele teemadele, aga me üritame välja uurida. Ja kui nad on sellised küsimused meile vastanud, siis me sellest teemegi omad järeldused.”
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kui on näiteks mingid probleemid tervisega, et siis nad ju teavad, kas on tegemist kemikaalidega, et kellel on allergiad ei lähe õppima juuksuriks, kuna nad teavad, et hästi palju tuleb tööd kemikaalidega teha. Võib-olla nad mõtlevad selle peale, aga ma ei oska nüüd öelda, kui palju nad selle peale mõtlevad, kui nad tulevad juuksuriks. Tegelikult ma võiksin, peaksin hakkama õpilaste käest täpselt neid samasid küsimusi küsima, siis ma saaksin võib-olla teile paremini vastata.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Tulevasest töökeskkonnast ülevaate andmine võib sisseastumisvestlustel olla pigem vastuvõtukomisjoni liikmete ülesanne, kuna põhikooli lõpetanud pole selliste teemade peale veel piisavalt mõelnud:

„Noorte puhul on see jällegi väga keeruline. Et selles mõttes, et pigem räägime meie rohkem neile, et me nende küsimuste järgi, mis ma enne siin mainisin, et tööohutus, seadmed, liikuvad, pöörlevad terariistad, suur müra, keskendumistähtsus, täpsuse tundmine, kaaslastega arvestamine õigetes olukordades, tähendab sellistes keerulisemates olukordades õige käitumine. Et neid asju me püüame nende käest välja uurida, aga ega veelkord ütlen, põhikooli järgsetel on see maailm ikka väga sassis veel tihti. Et nad ei oska ennast nii täpselt ikkagi määratleda.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Vanematel sisseastujatel on ka muusikakooli näitel tulevase töö füüsilisest ja psühholoogilisest keskkonnast parem arusaamine kui noortel, alles lastemuusikakoolist tulijatel:

„Ma arvan, et need inimesed, kes tulevad õppima sinna rütmimuusika eriala osakonda näiteks – kitarrimängijad ja basskitarr ja lauljadki – nemad küll kujutavad ette, mis neid ees ootab. Et kus nad täpselt on ja mis kellaaegadel ja mismoodi. Aga need noored, väiksed klaverimängijad, kes tulevad lastemuusikakoolist, kes on ema käe kõrval, nad tuuakse uuesti – nad küll ei kujuta ette. Nemad lihtsalt harjutavad. Klassikalise muusika õppijad osad on väiksed. [...] Tulevad sealt 14-aastased ja siis tulevad juba 24-aastased. See on suur vahe.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ka ülikoolide näitel ei mõtle sisseastujad kuigivõrd selle peale, milline võiks olla tulevane töökeskkond, eelkõige just seetõttu, et neil ei pruugi olla selget ettekujutust, kuhu võidakse tulevikus tööle asuda:

„Jällegi keeruline küsimus, ei tea ju, mille peale noored täpselt mõtlevad. Siin ei saaks öelda, et see oleks liiga sage, et nad selle peale mõtlevad. Kui nad tulevad ülikooli õppima ega nad ise ka konkreetset ei tea, kuhu nad pärast välja jõuavad. Ma arvan, et ei ole liiga põhjalikult selle peale mõeldud.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Uuritud erialade sisseastumisvestlustel ei pöörata kuigi palju tähelepanu sellele, kas õpilased on mõelnud oma tulevase töö füüsilise või psühholoogilise keskkonna peale. Tuleb ette ka seda, et sisseastujad ajavad sarnaseid valdkondi segamini. Samas on ka neid, kes mainivad konkreetseid erialaga seonduvaid töökohti, millest kumab läbi, et arusaamine töö iseloomust on olemas.

Kokkuvõttes võib öelda, et kutseõppeasutustesse sisseastujate teadlikkus tulevase töö iseloomust ja keskkonnast oleneb suurel määral sellest, kas mõni nende tuttavatest on samas valdkonnas töötanud. Sealjuures on pigem teadlikumad gümnaasiumi kui põhikooli baasilt sisseastujad. Kutseõppeasutustes pööratakse mitmete erialade puhul tähelepanu ka sellele, et sisseastujad analüüsiksid, kas nende tervislik seisund võimaldab antud valdkonnas tulevikus töötada.

Akadeemilise kõrghariduse puhul ei ole sisseastujad enamasti eriti mõelnud, milline võiks olla nende tulevane töökeskkond ning üldiselt seda neilt ka ei eeldata.

Ootused õpitava eriala ja selle väljundite osas

Vastuvõtukomisjonide liikmetelt uuriti lisaks sisseastujate teadlikkusele ka seda, millised on viimaste ootused õpitavale erialale.

Kutseõppeasutuste sisseastujate ootused erialale

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjonide liikmetega tehtud intervjuudes toodi esile, et tulenevalt sellest, milline on olnud sisseastujate teadlikkus väljavalitud erialast, on neil eriala osas ka erinevad ootused. Ootused võivad sealjuures olla nii väga suured või ei pruugi neid veel üldse olla: *“Põhihariduse baasilt sisseastujad on vähem teadlikud eriala sisust ning sellest tulenevalt ei pruugi neil olla ka veel konkreetseid ootusi eriala osas. Samas võivad neil olla eriala osas ka kõrgendatud ootused, mis võivad õpingute jooksul vaibuda.”* (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„No noorte puhul on jälle see, et sealt neid ootuseid on väga vähe välja lugeda, sest nad on ju nii noored, üheksa klassi lõpetanud. Et pigem see, et saada eriala õppida ja samas siis omandada ka keskkaridus, keskeriharidus. Et selliseid konkreetseid ootusi nagu tegelikult ei ole.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Konkreetsamad ootused erialale ning kõrgem motivatsioon on pigem gümnaasiumi lõpetanud sisseastujatel, kes on ennast põhjalikumalt ette valmistanud:

„Ootused on sõltuvad sellest, mis eriala õppima asuvad, aga küllalt konkreetsed, et omandada ikkagi see kindel eriala, et reeglina neil on huvi, motivatsioon seda eriala omandada, eriti gümnaasiumijärgsetel õppijatel, nad on ka tuttavad, millised on need õppekavad ja kogu selle ettevalmistustöö ka teinud rohkem ära.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujate ootused erialale on sõltuvad ka kindlast erialast ning võimalikest väljunditest pärast kooli lõpetamist:

„Selle eriala puhul on kindlad soovid, mis nad tahavad teha. Nemad tulevad ikka konkreetselt, nendel on kindel visioon, paljudel on omad ettevõtmised, paljudel on ka mingil määral hobi. Mõni tahab kindlalt muuta oma elukutset, sest on palju sellist kantselei tööd olnud ja nüüd tahab praktilist teha. Ja ootus ongi see, et õppida selliseid praktilisi oskusi ja saada siis teadmisi juurde.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Tuuakse ka esile, et eriala osas ollakse huvitatud pigem praktilistest tundidest kui teooriast:

„No laias laastus võib öelda, et teooriatunnis ei soovita nii palju olla, pigem rohkem olla seal praktilistes tundides, et ise midagi valmis teha.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide sisseastujate ootused erialale

Ülikoolide puhul hinnatakse sisseastujate ootusi erialade osas küllaltki erinevalt.

Sotsiaalvaldkonna puhul tuuakse välja, et sisseastujate ootused erialale on seotud pigem maailmapildi avardamisega:

„Mulle tundub, et nad ootavad võib-olla just sellist maailmapildi laiendamist. Näiteks, kui selle essee juurde tulla, mis mul esimese aasta lõpus üliõpilastel on, nad kirjutavad ka sellest, et kas nad nüüd on pettunud erialas või mitte. Ja enamasti räägitakse just sellest, et võib-olla selline maailmapildi laiendamine ja huvi asjade vastu, et see on nagu peamine, mida nad on saanud ja mulle tundub, et nad on seda ka tahtnud. Käsitööoskusi, nii öelda, tuleb nagu vähem, aga see ongi akadeemiline haridus. Ma arvan, et isegi suht realistlikud ootused.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samas tuuakse teise ülikooli karjäärinõustaja poolt välja, et õpilased ootavad erialalt ka praktilisi oskusi, millest tööturul kasu oleks:

„Tavaliselt nad ootavad, et need ained, mida neile õpetatakse, oleksid huvitavad, praktilised ja kasulikud, et need ained valmistaksid neid väga hästi tööturaks ette. Praktiliste kogemuste poolt nad ootavad väga, seda jääb akadeemilise kõrghariduse poolt natuke väheks võib-olla.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes võib öelda, et kutseõppeasutuste puhul on ootused väljavalitud erialale selgemad gümnaasiumi baasilt sisseastujatel, kelle teadlikkus erialast on kõrgem, kui põhihariduse lõpetanutel. Samuti sõltuvad sisseastujate ootused konkreetsest erialast. Ülikoolides oodatakse erialalt nii maailmapildi laienemist kui ka praktilisi oskusi, millest tööturul kasu oleks.

Sisseastujate ootused õppeasutusele

Lisaks ootustele erialale osas uuriti intervjuude käigus, millised on vastuvõtukomisjonide liikmete ning karjäärinõustajate hinnangul sisseastujate ootused koolile, kuhu õppima asutakse.

Sisseastujate ootused kutseõppeasutusele

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjonide liikmete hinnangul ootavad sisseastujad koolilt eelkõige seda, et neile võimaldataks hea haridus, et tulevikus töökohal toime tulla:

„Koolilt nad ootavad kindlasti head haridust, selles mõttes, et saada väga ilusti oma töökohal toime, et saada kindlasti tööle, aga omandada ka teadmisi ja oskusi toimetulekuks.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kindlasti tahavad kõik õppida selgeks elukutse ja pärast ka tulevikus olla edukad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti eeldatakse, et koolis oleksid heal tasemel ja mõistvad õpetajad:

„No lihtsalt ja üldiselt öeldes - head ja mõistvad õpetajad. Eelkõige head, mõistvad ja siis teadjad ja oskajad. Sellises järjekorras tegelikult.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Esile toodi ka asjaolu, et oluliseks peetakse koolis toimuvat tervikuna, sh positiivset koolikeskkonda, õpilaselu, vaba aja veetmise- ning sportimisvõimalusi:

„Õpilased on aastate läbi tegelikult selle õpikeskkonnaga väga rahul olnud ja üks siit on see suusõnaline informatsioon edasi läinud ja õpetajad loovad ka selle keskkonna.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Ootavad ka muidugi sellist mõnusat ja toredat koolikeskkonda, sellepärast hästi oluline on alati õppijatele ka kool tervikuna, milline on see õpilaselu, millised on vaba aja veetmise võimalused, kogu see tervik. Nii õppimine kui ka enda teostamine ja siis muidugi kõik need huviringid ja sportimisvõimalused ja õpilasesindus.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Koolikeskkonna osas on olulised ka head tehnilised tingimused ja õppekäikude korraldamine:

“Ütleme niimoodi, et meil on keskmiselt parem masinapark ja head tingimused.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Me käime väljas ja külastame ettevõtteid ja selliseid õppekäike teeme ja korraldame. Ja ütleme, et me oleme siin uusi seadmeid soetanud. Ma arvan, et selles mõttes on hästi.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujate ootuste juures koolile tuleb arvestada, et mitmetel juhtudel mängib rolli ka kooli asukoht. Näiteks võidakse kandideerida konkreetseesse kooli, kuna ei saanud sisse sinna, kuhu esialgu sooviti:

„Muidugi Tallinn ja Tartu on suuremad keskused, võib-olla tihtipeale on niimoodi, et meie juurde tulevad need, kes sinna sisse ei saanud.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas võib aga koolivaliku juures mängida rolli sobiv ja turvaline keskkond:

„Oleme ka seda tähele pannud, et paljud tulevad kooli just linna pärast. Nad on uurinud ja vaadanud, et meil on selline turvaline keskkond siin ja hea õhkkond.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujate ootused ülikoolile

Ülikoolide puhul tuuakse välja, et sisseastujad ootavad koolilt tipptasemel õppejõude ning õppetööd, mis hõlmaks endas ka piisavalt praktilisi aspekte:

„Koolile on ikka sellised ootused, et siin oleks tipptasemel õpetajad, et õppetöö oleks korraldatud nii, et oleks praktikume sees.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Sisseastumisel mängib olulist rolli kooli maine, mis võib seada vastavatele koolidele ka kõrged ootused:

„Meie ülikooli tuleb kindlasti väga palju õppima neid, kes toovad esile seda maine aspekti, et see on Eesti ainuke korralik ülikool.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Huvitavate õppeainete kõrval võib esile tuua ka sisseastujate soovi minna vahetusüliõpilaseks:

„Ollakse väga palju minu meelest huvitatud vahetusüliõpilaseks olemisest ja Erasmusest. Muus osas me peamiselt räägime ikka erialast ja sellest, et nad ootavad huvitavaid aineid.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes ootavad sisseastujad kutseõppeasutustelt, et omandatav haridus võimaldaks hiljem tööle asuda, seal oleks heal tasemel ja mõistvad õpetajad ning head tehnilised võimalused. Samuti

toodi välja, et koolis oleks positiivne ja turvaline õhkkond ning piisavalt vaba aja ning sportimise võimalusi. Ülikoolidelt oodatakse kõrgel tasemel õppejõude ja õppetööd ning seda, et õpingud hõlmaks endas ka praktilisi aspekte.

Sisseastujate ootused tööturule

Ootuste teema lõpetuseks uuriti vastuvõtukomisjonide liikmetelt, millised on sisseastujate ootused tööturule.

Kutseõppeasutuste sisseastujate ootused tööturule

Kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjoni liikmete hinnangul ei ole pigem põhikooli baasilt sisseastujad kuigivõrd teadlikud tööturu väljavaadetest. Siiski leiti, et sisseastujatel on eesmärgiks pärast kooli lõpetamist õpitud erialal rakendust leida:

„Nad ootavad kindlasti, et nad saaksid ikkagi rakenduse tõesti erialasel tööl. Et see, mida nad on õppinud, sellel erialal nad saavad ka ennast teostada, see on ikkagi põhiline ootus.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Põhikooli ja gümnaasiumi baasilt sisseastujatel on ka töövõimaluste osas erinevad ootused, gümnaasiumi lõpetanud on küpsemad ning ka nende ootused on realistlikumad ja konkreetsemad. Kõige selgemalt on konkreetse töökoha jaoks vajalikud aspektid enda jaoks eelnevalt lahti mõtestanud juba töötavad jätkuõppesse tulijad. Põhikooli lõpetanud, kellest paljud tulevad õppima näiteks sõbra soovitusel, omavad esialgu soovi erialal lihtsalt õppida ja kuigi nagu ka eelnevalt käsitletud, soovitakse tulevikus tööalast rakendust leida, ei ole paljudel selget nägemust, mida peale lõpetamist täpsemalt edasi teha:

„Kui on põhikoolijärgne sisseastuja, kes on veel ikkagi alaealine - tema haridustee on suuresti veel ees, sealhulgas ka keskhariduse omandamine. Kui tegemist on juba gümnaasiumijärgse õppuriga, siis ta on ju märksa küpsem, et ta on kindlasti realistlikum ja tal on ka väga konkreetsed ootused. Ja kui veel kolmandaks on tegemist töötavate inimestega, kes tulevad jätkuõppesse, neil on juba neljanda või viienda taseme kompetentsid ja oskused ja nad täiendavad ennast, siis nende ootused on veel konkreetsemad. Ja nad tulevadki ka sellepärast õppima, neil on juba vajadused eelnevalt ka sõnastatud, et mida on töökohal vaja, mida on vaja edasise karjääri jaoks, mida on vaja õppida selleks, et paremini oma töökohal toime tulla.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Põhikooli järgne paraku ei oska kahjuks ikkagi seda tulevikku näha. Nad võivad väga umbmääraselt öelda, et ilmselt lähen tulevikus kuhugi selles valdkonnas tegutsevasse firmasse tööle. Mõni ütleb konkreetselt ära, et ma tahan oma firmat teha ja selles vallas edasi minna. Gümnaasiumi baasil on niimoodi - üks ütleb konkreetselt ära, see on mul hobikorras, teine ütleb, et ma tahan oma elukutset vahetada, kolmas ütleb, et mul on oma töökoda juba olemas, ma olen midagi teinud, ma tahan teadmisi saada.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Pooled tulevad ikkagi sõbra soovitusel ja ta võib-olla tahab ka seda eriala õppida, aga nende nägemus ei ole kooli lõpetamisel: „mis must edasi saab?”. Neil ei ole sellist visiooni, tähendab osadel on, aga paljudel ei ole tegelikult, just konkreetselt, et mingisuguses ettevõttes või nii kaugele nad ei mõtle.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ootused tööturuväljundite osas võivad erialade lõikes oluliselt erineda ka kutseõppeasutuste siseselt:

„See on erialati erinev. Need, kes tulevad näiteks õppima laulu, ootavad muidugi, et nemad saavad kohe kuulsaks lauljaks. Sinna on hästi suur konkurss ja kuna see on hästi populaarne, siis sinna tullakse teistsuguste ootustega ilmselt, kui näiteks mõne keelpilli erialale. Seal on see, et nad ootavad, et nad pääseksid kuskile orkestrisse, nad ei otsi seda suurt populaarsust, vaid nad soovivad elada selles muusikamaailmas, teha seda muusikat, uurida seda asja. Ja samas helindaja eriala, kes ootab seda, et ta saab osaleda kuskil suurtel kontsertidel helipuldi taga ja klaverihäälestaja on huvitatud sellest, et ta saaks pillid korda Eestis. Sellised erinevad ootused on.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuse karjäärinõustaja hinnangul mõjutavad noorte kindlustunnet ja motivatsiooni õpitud valdkonnas tööd leida muuhulgas elupaiga ja elukorraldusega seotud aspektid:

“On elupaik ja elukorraldus kokkuvõttes takistus. Inimene peab sellega arvestama ja seda uurima ja seda korraldama. Kui on perekond, siis koos suudetakse kõiksugu asju ajada, aga kui seda perekonda pole, siis on väga keeruline. Ja vanemate välismaal olek on praegu jällegi selline keeruline asi.” (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Kui õpitud erialal ei õnnestu töökohta leida või edasi õppima minna ei soovita, otsitakse endale sobiv töökoht, võttes arvesse eelkõige palka ning seda, et töö oleks füüsiliselt vastuvõetav:

„Kui ta nüüd edasi õppida ei taha, siis ta võtab-otsib endale ikka sellise töö, mis talle on kodu lähedal ja mis talle ikka füüsiliselt on vastuvõetav ja no eks ikka palgakest ka vaadatakse. Kui sa näiteks kuskil töötad ja kui kuuled, et seal saab natukene rohkem, siis sa kohe vahetad töökohta.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ühe kutseõppeasutuse esindaja sõnul on leviv trend, et kutseharidust tullakse õppima mitte sel erialal tööturule suundumise eesmärgiga, vaid lihtsalt enda jaoks:

“See on muide hästi populaarne praegu, meil on ühes peale keskkooli rühmas 5 cum laudet. Et see aastane lühike õpe peale ülikooli, mõnus lühike aeg, just enda jaoks õpivad. A la naine tahab, et ma oskaks tapeeti panna jne. [...] Palju on neid, kes just ülikoolist tulevad, et midagi ise teha, midagi enda jaoks uut õppida.”

Ülikoolide sisseastujate ootused tööturule

Ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on õpilastel erialase töö leidmise osas palju ebakindlust:

„Kindlus tänapäeval ei ole väga suur, ebakindlust on tõesti palju. Et ma ei tea, mis must pärast saab ja kas mul õnnestub sobivas valdkonnas tööd leida. Nendel teemadel on siin iga päev vaja nõustamist.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Karjäärinõustaja poole pöördatakse, kui avastatakse, et erialaseid tööpakkumisi on vähe:

“Esimese asjana nad kurdavad, et kui hakkasin vaatama, et mis tööd minu erialal pakutakse, siis ma ei leidnud ühtegi töökuulutust CV Onlines ja CV Keskuses. Nad tunnevad muret, et neil võib-olla ei ole erialast tööd pärast kuskilt leidagi.“

Kui algselt on üliõpilase eesmärgiks olnud teaduskarjäär ning õpingute käigus on selgunud, et sellist huvi enam ei ole, siis tekib hirm edasise väljundi ees:

“Osad tulevad ka selle murega, et olen arvanud ülikoolis õppides, et loogiline tee on, et ma saan teadlaseks, aga nüüd ma olen otsustanud, et teadlast minust ei saa, see ei sobi mulle, aga ma ei ole kunagi mõelnud, et mis need muud variandid minu erialal võiksid olla. Kui nad otsustavad, et nende valik või ettekujutus erialast ei toimi, siis neil lööb vahel seina ette, et nad ei tea, kas neil üldse mingit väljundit selles vallas enam on.”

Ülikoolide esindajad tõid mitmel korral välja, et noorte jaoks on oluline erinevate kogemuste omandamine ning võimalus teha tulevikus huvitavat, hästi tasustatud ja väljakutseterohkete tööd:
„Nad tahavad tööd, mida oleks põnev ja huvitav teha. Nad ei kujuta ette, et lõpetan ülikooli ära ja siis lähen mingile igavale rutiinsele tööle. Nende jaoks on kindlasti punkt number üks, et nad tahavad huvitavat tööd teha ja et makstaks hästi. Sellised üldist laadi ootused, et oleks arenemisvõimalust ja põnevaid väljakutseid.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Samas väljendati sedagi, et tulevane palk ei ole alati sisseastuja jaoks motivaator, vaid pigem huvi eriala vastu:

„On olnud vestlusel inimesi, kes ütlevad, jah ma saan aru, et erilist palka ei hakka teenima, aga mind huvitavad mingid küsimused ühiskonna kohta, aru saada, kuidas ühiskond toimib.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti võib sisseastujate sooviks olla õppida eriala selleks, et oma kodukandi omavalitsuses midagi muuta:

“On neid sisseastujaid, kes ütlevad, et nemad on oma kodukandis näinud, et mingid asjad logisevad, nad reeglina on väljastpoolt Tallinnat ja ütlevad, et nad tahaks omavalitsuses midagi korda saata.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Väljendati seisukohta, et paljude noorte prioriteediks on peale bakalaureusekraadi omandamist oma haridusteed jätkata ning käia enne erialasele tööle asumist ka välismaal:

“Suur kontingent on neid - või ma ei tea, kui suur, analüüs puudub -, kes tahaksid oma haridusteed nagu pikemalt toimetada. Käia välismaal ära ja..., et üksjagu kõlab seda läbi, et välismaal õppimise kogemust tahetakse ka juurde saada. Võib-olla ei ole otse siit bakalaureuse õppest see tööturg nagu peamine, samas enamusi üliõpilasi ka töötavad juba bakalaureuse tasemel, enamasti mitte erialaselt.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Kunstivaldkonna puhul rõhutati, et sisseastujatele, kes hakkavad rääkima tööturu ootustest, selgitatakse, et tegemist on valdkonnaga, kus tööturu garantiisid ei ole:

“Pigem tõmbame vett peale ja pigem tõmbame tagasi külma duššina, et me ei ürita äratada lootusi, et tööturu garantii, kui kool lõpuks läbitud on, olemas on. Pigem vastupidi. Minu ettekujutus on väga selge, väga täpne, aga see spetsiifikast lähtudes saab väga vähestele lõpetajatele osaks ja seetõttu peame rääkima nii nagu asjad on, enamasti päris ausalt kohe alguses ära, et inimesed ei satuks valede eelduste tõttu ja ei raiskaks ressursse ja aega nii meie kui enda oma.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolides arutavad üliõpilased koos karjäärinõustajaga, millised võiksid olla alternatiivsed töövõimalused, kui õpitud erialal ei õnnestu töökohta leida. Sealjuures arutatakse, kas on õpitud valdkonnaga seonduvaid töökohti, mis võiksid üliõpilasele huvi pakkuda või kas neil on üldiseid oskusi, mis võimaldaks leida tööd hoopis erinevates valdkondades:

“Siis me neid variante kaalume, et mis siis saab, kui päris neid võimalusi ei teki, mis sa seni oled ette kujutanud, et mis sinu erialaga võiks teha. Siis saame mõelda, kas on mingi valdkond,

milles sa tegutsed ja kas selles valdkonnas, mis on otsapidi sinu erialaga seotud, on mõned teised tööd ja tegemised, mis võiksid sulle huvi pakkuda. Või kas on mingid üldoskused ja üldkompetentsid, organiseerimis- ja juhtimisoskus, suhtlemisoskus, mis võimaldaksid sul teha midagi muud huvitavat, hoopis teises valdkonnas.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Üldjuhul on üliõpilased ka eelnevalt ise võimalike alternatiivide peale mõelnud ning mõtlevad väga hea meelega karjäärinõustajaga kaasa, et endale sobiv lahendus leida:

“Sageli nad mõtlevad kaasa hea meelega ja sageli on juba see suureks abiks, et nad hakkavad nägema teisi teid ja võimalusi ka. Nad on tavaliselt selle üle rõõmsad. Enamasti on nad ise ka juba mõtlemisvõimelised, mõelnud nende asjade peale. Aga vahel, kui on nii, et neil pole olnud vajadust mõelda alternatiivide peale, siis me siin arutame ja mõtleme, anname mingi koduse töö, et nad saaksid veel otsinguid teostada, surfata, mõelda, töölehti täita, ennast analüüsida. Siis saame uuesti kokku, et sealt pinnalt edasi rääkida, et mis nad iseenda kohta avastasid, mis võimalusi veel leidsid, mis võiks huvi pakkuda. Sellist korduvat kokkusaamist on meil päris palju, et teeme kokkuvõtteid ja seame plaane.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Samas toob teise ülikooli karjäärinõustaja välja, et kuigi noored soovivad asuda tööle õpitud erialal, töötavad paljud ka kooli kõrvalt alternatiivsetel erialadel ning mõningatel juhtudel jäädaksegi antud eriala juurde. Samas võivad noored ka hiljem õpitud eriala poole pöörduda.

„No sellel teemal ikka arutavad, aga nad ikka soovivad eelkõige seda esimest ja see paljudel on ju niimoodi, et see alternatiivne on juba töö kõrvalt olemas, et nad teenindussektoris või selle ülikooli kõrvalt nad käivad nagu selle alternatiivsetel töödel, siis kooli ajal ja siis pärast soovivad ka erialast tööd leida. Noh, mõni võib-olla leiabki alternatiivselt töölt oma rea, siis ei lähegi erialasele tööle. Et kaks sellist rada on, et paljud töötavad juba kooli ajal ja võib-olla ei ole kõige erialaga seotum töö, mõned siis jõuavadki edasi sellel erialal, võib-olla saavad juba seal mingisuguse hoopis juhtimise või sellised kogemused ja siis enam erialale ei taha minna. Teised jälle otsustavad siis mingi aeg, et lähevad erialale, et see on väga erinev.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes on kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjoni liikmete hinnangul gümnaasiumi baasilt kooli sisseastujad soovitud eriala tööturu väljavaadetest teadlikumad kui põhikooli baasilt õppima tulijad, kes kandideerivad tihti sõprade mõjul ning neil ei ole alati ka kindlaid ootusi tööturule. Kõige paremini on selles osas ettevalmistunud jätkuõppesse kandideerijad. Ülikoolide puhul toodi välja üliõpilaste ebakindlust erialase töö leidmise osas, mistõttu tullakse sageli ka ülikooli karjäärinõustaja konsultatsiooni.

Sisseastumise käigus erialast loobumine

Vastuvõtukomisjonide liikmetelt küsiti, kuivõrd tuleb ette seda, et noored avastavad sisseastumisvestlusel, et välja valitud eriala ei pruugi neile tegelikult sobida.

Selgus, et selliseid olukordi võib ette tulla küll:

„On olnud ka selliseid olukordi, kui me oleme kõik selle esimese küsimuse juures, et me oleme selgitanud neile seda õppetöö vormi ja kõike seda, mida me siin õpetame, siis vastuvõtukomisjoni ajal on mõni isegi loobunud, sest ta näeb, et tegelikult pole päris see, mis nad tahavad õppima tulla. Selles mõttes on see hea, siis saab teine soovija tema asemel sisse.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ühe kutseõppeasutuse näitel avastati sisseastumiskatsete raames toimunud praktilise töö käigus, et antud eriala ei sobi:

„Täitsa kohe päris näited on, et meile tuli üks poiss, meil on test, siis on meil praktiline töö ja vestlus. Praktilise töö käigus poiss sai aru, et ma küll ei oska mitte midagi teha ja ta loobus sellest ideest.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti on juba sisseastumisvestlusel avastatud, et õppetöö hakkab ülejõu käima. Ühe kutseõppeasutuse näitel on täiskasvanud sisseastujad, kes saavad sisseastumisel teada, kui suur on praktilise töö osakaal väljaspool kooli, mõistnud, et neil ei jää selleks reaalselt aega:

„Nad saavad aru, kui me seletame lahti, mis kõik teha tuleb, siis nad tegelikult..., neile tundub, et see hakkab neil üle jõu käima. Aga konkreetselt eriala vastu, ma nüüd praegu ei mäleta, neid on aastate jooksul olnud ütleme kolm-neli, maksimum neli olukorda, kus on kandideerija nagu otsustanud, et ta ei tule.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Põhikoolijärgsed sisseastujad võivad samuti katsetel taibata, et eriala ei sobi, kuid seda üldjuhul otse ei tunnista. Pigem valitakse kas lihtsalt teine eriala või mõningate erialade puhul ei tulda sisseastumise teise vooru:

„Et siis muidugi vestluse käigus ta veel mõtleb ja ta veel ei pruugi otsustada, aga siis ta võib tõesti kas ümber valida, et ta ei ole olnud nii kindel oma valikutes loomulikult ja see on hea sellepärast, et siis parem on asuda õppima eriala, mis tõesti on nii-öelda sinu eriala.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Siis on niimoodi, et teevad seda kirjalikku solfedžo eksamit ja peavad kirjutama diktaadi ja kui ta veel siis aru saab, et ta ei ole seda noodijoonestikku enne näinud ja ei tea, kuhu need täpid tehakse – need noodid – siis ta ju enam järgmisele eksamile lihtsalt ei tule. Kaob ära vaikselt. Saab aru, et see pole see koht.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas tõi ühe kutseõppeasutuse esindaja välja, et kui komisjonile on tundunud, et mõnele sisseastujale ei pruugi soovitud eriala sobida, on tal palutud järele mõelda. Sellistel juhtudel on sisseastujad jäänud siiski oma valikutele kindlaks ning soovinud ikkagi õppima tulla. Seega võib noore enda huvi ja tahe olla määravam kui väljaspoolt antav hinnang tema eeldustele ja sobivusele:

“No kui me oleme öelnud, ma arvan, et seekord oli vist paar õpilast, et ma ütlesin, et mõtle, et kas see ikka sobib sulle. Ei, et tema tahab ikka seda õppida. Ja no tulemused olid head, ütleme et põhikooli tunnistus ja ... on olnud selliseid juhuseid, et seda me ei saa peale pressida, et kui väga ei sobi, et võta ikka teine eriala ja kui ta ikka väga tahab seda õppida ja on lõpetatud ja lähevad edasi ka õppima.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide hinnangul tulevad sisseastumiskatsetele paljud noored, kel ei ole eriala valik veel selge ning katsetatakse, kuhu sisse saadakse. Võib tulla ette, et vastuvõtukomisjon hindab vestluse põhjal, et sisseastuja võiks sobida paremini mõnele teisele erialale:

„Nad nimetavad ka vahel isegi suht nagu erinevad asju ja ütlebki, et võib-olla, et ei ole nii selge omal see valik, et aga kompab ringi ja vaatab kuhu saab. No varem oli see, kuhu saab tasuta, aga nüüd see ei ole.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

“Avastuseni jõuavad selliselt, et enamasti minul või mõnel komisjoniliikmel tekib vajadus seda öelda ja see vajadus ei ole mitte igal ühel, vaid need on väga spetsiifilised inimesed. Need on need, kes tõesti midagi väga väga tahavad selle vallaga tegeleda. Ütleme, et inimene on meie arust heal tasemel ja pädev, kuid tema sooviks on saada (nimetab ameti), näide kui selline, siis me tihtipeale ei saa. Me võtame selle vastutuse ja ütleme, et kui sa tahad seda teha, siis sa oled vales kohas ja siis oleks targem sul minna sinna või teha seda ja me anname kaasa soovitused, mida teha. Aga me ei tee seda igaihe puhul ja me teeme seda ainult siis, kui me tunnetame ära, et mida me tõesti saame soovitada või kuidas ta võiks elus edasi minna.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Intervjueeritute kogemuse põhjal ei ole ülikoolide sisseastumisvestlustel keegi otse välja öelnud, et eriala talle ei sobi. Kui vestluse käigus selgitatakse, et soovitud erialal on olulised ka oskused, mida sisseastujad ise enda tugevamaks küljeks ei pea, on nad siiski rõhutanud, et on valmis hakkama saamiseks pingutama:

„Niimoodi otse seda välja ei öelda, ju see vestluse õhustik on ikkagi see, et üritatakse edukalt vestlust läbida ja komisjonile siiski meelt mööda olla. Et alati kui ma küsin, et kas te olete valmis selleks, et tuleb nii öelda matemaatilise poolega ka kokku puutuda ja statistikaga tegeleda, on neid, kes ütlevad, et võib-olla matemaatika ei olnud mul keskkoolis kõige tugevam asi, aga ma olen valmis pingutama ja tegelema sellega, et ma olen küll huvitatud. Et üldiselt selle peale keegi ei ütle, et unustage ära, nüüd ma ei tule.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et kuna sisseastumiskatsetel on nii praktiliste tööde kui ka õppetöö korralduse ja sisu tutvustamise järgselt olnud edasisest kandideerimisest loobujaid, siis võib öelda, et sisseastumiskatsete roll erialateadlikkuse kujundajana on märkimisväärne. See on üks arvestatav kanal, mille kaudu noored saavad täpsema ettekujutuse eriala sisust ning oma sobivusest sellele erialale. Samas, noore enda huvi ja tahe ennast erialaga siduda võib suure tõenäosusega olla määravam kui väljastpoolt antav hinnang tema eeldustele ja sobivusele. Seega ei peaks vastuvõtukomisjonide poolt antav subjektiivne hinnang jääma ainukeseks infokanaliks, mille põhjal erialavalik tehakse. Kuid tulevikuperspektiivis tasuks kaaluda, kuidas selle infokanali võimalusi saaks laialdasemalt ja süstemaatiliselt ära kasutada.

Tulevase töö eripära ning töökeskkonna mõistmine õpingute käigus

Intervjuude käigus uuriti sisseastumiskomisjonide liikmetelt, kui sageli tuleb ette olukordi, kus noored saavad alles eriala õppides ja praktilal käies teada, mis on tulevase töö eripära ning millises füüsilises keskkonnas hakkab nende töö aset leidma.

Kutseõppeasutuste esindajate hinnangul saavad õpilased tulevase töö eripärast tõeliselt aru õpingute käigus või siis, kui minnakse praktikale. Praktika käigus saadakse aru, mida valdkonnas töötamine tegelikult tähendab, milline on töökeskkond, millised suhted töökohas aset leiavad ning milline on tööga kaasnev vaimne pingeline. Paljudel juhtudel öeldakse praktika jooksul või pärast praktikat, et eeldati, et antud valdkonnas töötamine on lihtsam.

„Ma arvan, et ootused on kõigil väga suured. Ja ind on alguses väga suur. Pärastpoole ajapikku ta natukene kellelgi vaibub, mõned võib-olla kujutasid seda eriala teistmoodi ette, et natuke kergemana või natukene lõbusamana, et ikkagi ütleme reaalse elu ja see võib-olla mis sa endale ette kujutad, see võib-olla tihtipeale ei... no lähevad natukene lahku.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Toon näite, olin just esmaspäeval kaitsmisel, praktika kaitsmisel tislari kolmas kursus, käisid teisel kursusel praktilal ja siis nad kaitsesid ja nüüd nad said aru, et mis see töö endast kujutab ja tegelikult kogu see vaimne pingeline ja ütlemine, et suhted jne. Et sealt kumas küll juba see teadlikkus, et eriti kui oli võib-olla suurem selline ettevõtte, et ei ole selline ninnu-nännu. Et tegelikult see teadlikkus tuleb koos selle praktikaga, aga sisseastumisel nad nii palju ei ole teadvustanud.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Kui me koolis küsime vastuvõtukomisjonis, et miks te tahate just seda ainet õppida, siis sellised 20-aastased noored tüdrukud räägivad, et tegin siis kontoritööd ja sain aru, et see ei sobi mulle, tahan midagi oma kätega teha. Väga tore vastus, aga paraku on selles töös nii, et 70% on seda musta tolmu tööd. Ja kui nad on praktika ajal segused ja tolmuised ja mustad, siis ma kuulen, kuidas nad räägivad, et issand, kui räpane ma olen!”

Põhikooli baasilt sisseastujatel on ettekujutus tulevase töö eripärast väiksem kui gümnaasiumi lõpetanud sisseastujatel. See-eest on ühe kutseõppeasutuse näitel neile ette nähtud ka pikem õppeaeg, et nad õpingute lõpuks töö iseloomust parema ettekujutuse saaksid:

„No muidugi, ikka kui see kogemus päris puudub, et üks on selline ettekujutus, aga teine on see, kui ta praktilal saabki realselt selles töökeskkonnas seda tööd teha, muidugi, siis on tal juba palju realistlikum ettekujutus, aga no ongi põhikoolijärgsed, ma ütlen, et nende kogemus on väiksemat sorti, aga nendel on ka õppimisaeg pikem. Ja praktilal olles kindlasti neil parem selline ettekujutus tekib. Et nendel loomulikult kogemus on väiksem, teadlikkus on väiksem, aga nende hulgas on ka, kuna meil on erinevas vanuses õppureid, kõik ei ole tulnud ju otse koolipingist, siis on ka neid, kes on väga hästi ette valmistunud ja kes on juba isegi töökogemusega. Siis nendel on ikka väga realistlik ja selge ettekujutus ja paljud ka, kes jätkavad näiteks jätkuõppes, nüüd on ju jätkuõpe kutseõppes uus selline tasemeõpe, siis nemad tulevadki juba töötavate inimestena. Et nendel on ikka eriti selge ettekujutus.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ühe kutseõppeasutuse esindaja tõi välja, et tõeliselt saadakse aru, mida töö endast kujutab, alles siis kui realselt ise tööle hakatakse ning ka siis avastatakse, et töö on arvatust keerukam:

„Siis nad saavad sellest erialast tõelise soti ja siis nad ütlevad, tihtipeale on mulle ka öelnud seda, et ega me kujutasime seda tööd hoopis teistmoodi ette. Seda juhtub tihti, kusjuures ma siis küsin, kuidas te seda tööd ette kujutate, kas paremas valguses või kehvemas valguses. Tihtipeale öeldakse, et nad arvasid, et töö on natukene kergem ja lihtsam, kui ta tegelikult on. Ja nad ei arvanud võib-olla, et midagi saavutada, et sa pead väga palju tööd tegema selle nimel.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikooli töötajate hinnangul saavad õpilased samuti eriala sisust paremini aru alles õpingute jooksul. Parema ettekujutuse sellest, mida tähendab antud valdkonnas töötada, saadakse siis, kui minnakse praktikale. Praktika käigus saab selgeks, mida kujutab endast kontori- või laboritöö. Ülikooli karjäärinõustaja sõnul omandavad kooli kõrvalt kontoris töötavad tudengid ettekujutuse tulevases töökeskkonnast paremini.

„Nad saavadki käia ja katsetada erinevaid praktikaid ja mõned tõesti on avastavad, et üks või teine organisatsioonitüüp ei sobi neile, aga siis tulebki vaadata, et selle erialaga saab teha ju veel seda ja toda. Tuleb end siis lihtsalt ümber positsioneerida, (meie koolis) on need erialad sageli nii laiad, et ei ole nii, et hakkab õppima midagi ja tean täpselt, kuhu ma pärast välja jõuan. Neid variante on mitmeid.” (ülikooli karjäärinõustaja)

„Kindlasti saab see selgemaks, kui nad praktilial käivad, et kas siis labor või kontoritöö, tihtipeale ongi see kontoritöö, enne kui seda kogemust ei ole, enne sa ei tea. Aga kui kogemus tuleb, hästi paljud tudengid ju töötavad juba ka nende kooli kõrvalt, et siis nad saavad teada, et mis see kontoritöö endast tähendab.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Parema arusaama kujunemisele tulevase eriala töökeskkonnast aitab kaasa erinevate asutuste külastamine, kus õpitava valdkonna inimesed töötavad:

„Ma arvan küll, et osaliselt need avastusmomendid saavad õpingute jooksul, seda kuuleb, kui üliõpilastega vestelda loengute välisel ajal või lugeda jälle neid mõtisklusi nende esseedes, [...] et siis minu meelest selle teadvustamine toimub nagu terve selle õpingu küll. [...] Aga esimesel kursusel meil on ka aine (nimetab eriala ja aine), et seal me käime ka erinevates asutustes kohapeal, kus nad näevad ka, mida see (nimetab ameti) olemine tähendab ja sellele ainele ma saan alati positiivseid tagasisidesid, selles mõttes, et neile meeldib näha konkreetset ja teada saada, millega seal tegeletakse.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Seega selgub tulevase töö eripära paljude õppurite jaoks kutseõppeasutuse või ülikooli praktika käigus. Ülikoolide puhul toodi välja ka seda, et üliõpilased, kes töötavad kooli kõrvalt kontoris, omavad potentsiaalsest tulevasest töökeskkonnast paremat ettekujutust.

Erialast loobumine õpingute käigus

Lisaks eelnevale uuriti intervjueeritavalt ka põhjuseid, mis valitud erialast õpingute käigus loobutakse. Nagu ka eelpool välja toodud, võidakse õpingute jooksul erinevatel põhjustel taibata, et väljavaliitud eriala ei pruugi sobida. Kui noored õpingute käigus või praktilial olles avastavad, milles tulevase töö eripära seisneb, võidakse õpingutest loobuda. Mõningatel juhtudel tehakse seda ka kohe õpingute alguses:

„Ma arvan, et kui nad ikka on tulnud, siis nad ikka tahavad, [...] saavad sisse, alustavad õpinguid ja üldiselt kui ikkagi ei meeldi, siis nad mingi esimese kuu jooksul lihtsalt lähevad ära. Et ikkagi selle kuu aja jooksul toimub adapteerumine, et võib-olla on inimesed, kes tõesti ei ole ennast leidnud ja mõtlevad, et ah prooviks sinna, prooviks sinna ja siis kuu aja jooksul, sest et see on selline elukutse, et kui sulle ikka ei meeldi, sa ei saa seda teha lihtsalt.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„See õpilane, kes eelmine nädal ära läks, temal kulus vot niimoodi kuu aega. Ja ainult teooriaõpet, ta ei jõudnudki praktikale üldse mitte. Aga ta muidugi sai aru, kõik tutvustatakse täpsemalt, et mis õppekavades siis on ja millised tegevused on. Tema kujutas siis seda eriala kuidagi hoopis teisiti ette, et tal oligi esimene valik. Ja nüüd ta ütles nii, et oi, see ei ole kohe üldse minu ala. [...] Ta läks kuhugi tööle ja siis mõtleb edasi oma õppimise peale.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„On juba sisse võetud kooli ja siis esimese kuuga saavad aru, et see pole see asi, mis nad tahavad. Et ikka juhtub igas't asju. Vahetavad eriala näiteks ka. See võimalus on ka.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„On tulnud kõik õppima, aga siis ütleme on näiteid, kus on õpilane ütleme pool aastat või aasta, ühe aasta on käinud koolis ära sellel erialal ja siis ta näeb läbi oma kogemuste, et teda see eriala

ei huvita. Ja siis ta vahetab eriala kas kooli sees või läheb teise kooli.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Loobumise põhjuseks võib olla ka tunne, et koolis nõutakse liiga palju:

„Mis seal salata, ise kergitame ikka oma saba ja ajame nina püsti pedagoogid, et võib-olla osad noormehed nägid, et me nõuame liiga palju. Ja oleme liiga nõudlikud, nõuame liiga palju täpsust, puidus on millimeeter väga oluline mõõt ja nendele lihtsalt see asi ei sobinud. Ja alati esimesel kursusel me seletame neile ära, mis neid ootab kolmandal kursusel ees. Lõputöö, kirjalik, praktiline, iseseisev eseme valmistamine ja aja peale toote või detaili valmistamine, et kvalifikatsiooni saada. Võib-olla see hirmutab ära.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Mõningatel juhtudel otsustavad noored siiski õpingud lõpuni viia, kuid asuvad pärast kooli lõpetamist teist valdkonda edasi õppima.

Loobumise põhjuseks võib ühe kutseõppeasutuse näitel olla ka iseloomuomaduste mittesobivus valitud erialale:

„Seda on ka juhtunud, et nad ei ... täpselt nad ei tunne iseennast ka veel nii hästi. Et kas neile sobib. [...] Ja siis, kui ta seda õppimise ajal tajub, et ta seda ei suuda, siis ütleme, ta ei lähe edasi kõrgkooli. Ta võib meie kooli ära lõpetada, saada selle tunnistuse, aga lõpuks ta valib erialaks midagi muud. Ikka tuleb ette selliseid asju.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuste praktikas tuleb ka ette, et õpetajad leiavad, et konkreetsele õpilasele ei pruugi väljavalitud eriala sobida. Näiteks on erivajadusega õpilane suunatud teisele erialale, millega ta hästi hakkama sai:

„Me oleme ise õpetajatega näinud, et õpilane absoluutselt ei..., et talle ei sobi see amet. Et siin on erinevaid põhjuseid olnud, aga ainult üks konkreetne näide mul selle kuue-seitsme aasta jooksul ongi olnud, kus me rääkisime õpilasega ja õpilase vanematega, et tal läheb väga raskeks, sest tegemist oli natukene erivajadusega õpilasega. Ja siis me otsustasime, et talle sobib teine eriala paremini. Ja poiss, aasta aega oli õppinud ja pärast läks teise eriala peale, ta oli ise väga õnnelik lõpus. Ta lõpetas kooli edukalt ära ja ta oli väga rahul, tal olid hinded head, aga see esimene amet ei oleks talle lihtsalt sobinud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Antud kutseõppeasutuste esindaja hinnangul jätavadki noored õpingud pooleli, kui nad ei ole erialavalikut hoolega läbi mõeldud ja on tulnud õppima pigem vanemate survele, kui õpetajad leiavad, et õpilane ei sobi konkreetsele erialale või juhul, kui õpilane ise ei soovi või ei viitsi piisavalt õppida:

„...On kolm põhjust. Esimene siis see, et mitteteadlik valik, kodutöö tegemata kokkuvõtlikult. Et esimene asi on see, et ta tegelikult ikkagi täpselt ei tea, mida ta tahab, et nagu ma ütlesin, et ema-isa ütlesid, et nii läheks. Pere mängib suurt rolli, see taust, toetus. No tuleb õppima, käib siin pool aastat näiteks ära ja ta näeb, et talle see lihtsalt ei sobi. Et tegelikult talle see ei meeldi. Ja ta võib-olla näeb, et siin koolis on mingid teised erialad, on suhelnud oma sõpradega või kaaskooliskäijatega ja ta on saanud aru, et jess, mulle see sobib hoopis paremini. [...] Teine on siis see, et õpetajad leiavad ise, et mingil põhjusel õpilane ei ole pädev seda eriala omandama ja leitakse ühine lahendus. Ja kolmas on see, et puht, võtame siis kokku võib-olla ausalt öeldes, et laiskus õpilase poolt. Et ta näeb, et see talle ei sobi, nõutakse liiga palju ja võib-olla teisel erialal on lihtsalt lävendid või sellised kriteeriumid madalamad ja lähebki üle. Nii on aus reaalsus.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Üliõpilased, kes on avastanud, et väljavalitud eriala neid ei huvita, jõuavad sageli ka ülikoolide karjäärinõustajate juurde. Sellise arusaamani jõutakse õpingute käigus ja maailmapildi avardades, kui huvid ja soovid konkreetsemaks muutuvad:

„Seda tuleb ikka ette küll, mul pole küll statistikat ees, aga arvan, et umbes 1/3, kes nõustamisele tulevad, on just õpingute keskel aru saanud, et see eriala just ühel või teisel põhjusel neid ei huvita tuleviku töö mõttes [...] (jõuavad selleni) Ilmselt õppides ja praktiliselt käies, maailmas ringi vaadates, ülikooliõpingute ajal ju ise küpsed ja arened, sul tekivad uued huvid, sõbrad ja mõtted. Maailm lihtsalt avardub ja tekivad põhjalikumad mõtted, et aga maailmas on ju nii palju huvitavat, mis sobib mulle palju paremini.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

“Näiteks eelmine nädal käis üks poiss ja ütles, et kõigil lähvad silmad särada, kui on mingi labor, ta õpib keemiat. Kõigil lähvad silmad särada, temale üldse ei meeldi ja ei paku pinget ... et sa käid siin ja käid koolis ja sulle ei meeldi ja sa ei saa hakkama, sind ei huvita, et tunned, et oled vales kohas.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Ühe ülikooli karjäärinõustaja hinnangul soovivad paljud üliõpilased, kel sisseastumisel oli teadlikkus erialast madal, hiljem eriala vahetada:

„Minu juurde jõuavad ka hästi palju need, kes tahavad eriala vahetada ja siis neil ongi juba see tihtipeale otsustatud hästi uisa-päisa, kuna ma siia sisse ei saanud, siia sisse ei saanud, siis tulen siia ja see on midagi muud. Aga ma ei saa sellest teha mingisuguseid järeldusi üldpopulatsioonile.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kui õpilased on avastanud, et eriala ei sobi, võidakse edasi käituda erineval moel. Nagu eelnevalt välja toodud, võidakse õpingud kohe pooleli jätta, tööle minna, koolisiseselt eriala vahetada või ka teise kooli õppima asuda. Kutseõppeasutuse karjäärinõustaja hinnangul võib koolisiseselt eriala vahetamisel aga probleeme tekkida:

“On selline asi, et õppeaasta keskel ei saa üle viia, sest ta ei saa mitte ühegi valemiga teisel erialal kuskilt keskelt alustada, et ta ei suuda seda järgi teha. Ühesõnaga, ta peab katkestama sellel õppeaastal ja järgmisel õppeaastal uuesti vastuvõtukomisjoni kaudu kandideerima mõnele teisele erialale.” (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ülikoolide puhul on samuti väga erinevaid võimalusi, mida õpilased ette võtavad, kui on avastanud, et väljavalitud eriala ei sobi. Ka üliõpilaste seas on neid, kes vahetavad kooli sees eriala, katkestavad õpingud, lähevad teise ülikooli või otsustavad siiski õpingutega väljavalitud erialal lõpuni minna:

“Küsimus võib olla selline, et kas ma jätan nüüd pooleli või ei jäta, mis mu peas on. Siis me mõtleme koos asjad läbi ja mõned lähevad edasi, mõned katkestavad, mõned lähevad teise kooli ja leiavad, et seal on, mõned leiavad oma koolis eriala, see oleneb ikka sellest, mis on inimese huvi.” (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

“Jällegi me ei taha, et inimene raiskab aega enda ja meie oma lihtsalt sellepärast, et ta on sisseastunud vale koha peale. Üritame olla võimalikult ausad, et seda oleks võimalikult vähe. Neid asju tuleb ikka ette. Küll on meil siin avastatud, et on vaja arhitektuuri minna õppima ja küll on avastatud, et on vaja hoopis tulla semiootikat õppima jne ... See on pidev protsess ja see on ka üks selline asi, mis me oma erialal näeme, et inimesed küll tulevad siia sellele väljale, aga siis nad näevad, et see ikkagi neile ei sobi või neile oleks kasulikum mingitest eesmärkidest lähtuvalt midagi muud. See on täitsa olemas. Ja see enamasti toimub ära esimese-teise-kolmanda semestri

jooksul. See toimub ära siis esimese aasta jooksul ja kolmandal semestril otsustatakse. Ja me peame tudengitega pidevalt vestlusi sel teemal ja loomulikult anname omad soovitused sel teemal.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Suur osa üliõpilastest, kes soovivad õpingute käigus eriala vahetada, on need, kes esialgu ei ole soovitud erialale sisse saanud:

„Et seda võin küll öelda, et erialavahetajatest on väga palju neid, kes ei saanud oma esimesele erialale sisse ja siis valisid teise ja see teine valik ei olnud enam nii teadlik ja see, mis sealt võib-olla kõige rohkem oleks tahtnud.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Teise ülikooli karjäärinõustaja hinnangul proovitakse valdavalt õpingud siiski lõpule viia, kuid on ka neid, kes vahetavad kooli või jätavad õpingud pooleli:

„Enamasti püütakse oma õpingud mingis staadiumis ikkagi ära lõpetada, ka kõrvaleriala saab valida või vabaaineid, et tekitada sellist motiveeritumat valikut siin ülikoolis endale, et mida ma tahan õppida. Loomulikult vahetatakse ka eriala, tehakse ka selliseid hüppeid, et bakalaureuse lõpetan ühel õppekaval, et magistris teisel erialal jätkata. Osad vahetavad ka kooli, osad jätavad muidugi ka pooleli. Aga enamasti on see, et nad ikkagi tahavad mingitmoodi edasi minna ja näha neid perspektiive.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Mõningatel juhtudel leitakse motivatsiooni ülikooli lõpetamiseks pärast aastat vahetusüliõpilasena:

„Et võib-olla mind aitab see, et lähen välisvahetusse. Et kui leian endas motivatsiooni bakalaureus ära lõpetada, siis mul on võimalus minna välismaale mind huvitavat õppekava õppima juba magistri tasemel. Kui nad näevad seda perspektiivi, siis nad suudavad end kokku võtta ja ära lõpetada.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Samas on ka näiteid, kui pärast ülikooli lõpetamist soovitakse minna kutseõppesse või õpitakse kutseõppeasutuses ülikooliõpingute kõrvalt. Sellised näiteid, kus ülikool jäetakse pooleli ning minnakse kutseõppesse, esineb siiski vähe:

„Osad lõpetavad oma baka või magistri ära ja lähevad kutsekooli, aga osad teevad ka nii, et õpivad paralleelselt kahes koolis näiteks.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Seega tuleb õpingute ajal valitud erialas pettumist ja õpingute katkestamist ühtviisi ette nii kutseõppeasutustes kui ülikoolides. Kutseõppeasutuste õpilased võivad avastada, et valitud eriala ei pruugi neile sobida, õpingute või praktika käigus. Sel juhul kas loobutakse õpingutest või viiakse õpingud siiski lõpuni, kuid asutakse pärast kooli lõpetamist teise valdkonda tööle. Õpingute pooleli jätmise põhjuste seas toodi muuhulgas välja ka seda, et õpilased on asunud kindlale erialale õppima vanemate surve all. Üliõpilased vahetavad kõige sagedamini eriala, kui teadlikkus erialast on siseastumisel olnud madal või ei ole saadud sisse esimeseks valikuks olnud erialale.

Täna sisseastujad koolide vastuvõtukomisjoniliikmete ja karjäärinõustajate pilgu läbi

Kutseõppeasutuste ja ülikoolide esindajate käest uuriti, mis neid tänavuste sisseastujate juures kõige enam rõõmustab ja kurvastab ning milliseid muutusi võib viimaste hoiakutes ja teadlikkuses välja tuua võrreldes 5 või 10 aasta taguse ajaga.

Rõõmustavad asjaolud sisseastujate juures.

Kutseõppeasutustes

Kutseõppeasutuste esindajaid rõõmustab sisseastujate ja kooli õppima asunute juures see, et noortel on indu ja soov tegutseda, õpilastel klassis silmad säravad ning nad kuulavad huviga.

„On momendid, kus ma mõtlen oma esimestele kursustele, kes tulid õppima, siis mind kõige rohkem rõõmustab, et neil on nii palju indu. Nad nii tahavad kõik teha. Siis ma mõtlen, et jätkuks neil seda indu kuni lõpuni välja, et see oleks kõik super. Mind rõõmustab see, et kui ma olen klassi ees ja ma midagi räägin, siis õpilastel silmad säravad, et nad mind kuulavad huviga. See mind rõõmustab.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Lisaks mainiti pidevat soovi õppida:

„No rõõmustabki see, ütleme ka selline entusiasm ja kui on veel kogemused, no tõesti tullakse ja väga teadlikult õpitakse seda eriala. Noh, üldse, ega noored on sellised rõõmsad ja särasilmased, et selles mõttes nad ikkagi tahavad õppida ja kuna meil on erinevad sihtrühmad, et on nii põhikooli järgsed, kui on tõesti täiskasvanud õppijad, siis see tahtmine õppida, see on tegelikult aina suurem. See teeb küll väga suurt rõõmu. Et on meil elu...Ei ole midagi. Et see, et elukestev õpe ikkagi muudkui areneb, et soov ja tahe õppida, see on hea.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Rõõmustab seegi, kui õpitut rakendatakse edukalt ellu. Rõhutati, et väga hea on praktikas näha, kuidas õpilased teevad edusamme ning on motiveeritud arenema:

„Rõõmustab see, kui sa näed, et ta tuleb õppima ja ta teeb konkreetselt seal töökojas tööd. Rõõmustab see, kui ta teeb oma töö ära ja ta tuleb ütleb, õpetaja, ma sain ülesande valmis, mitte ei lähe, istu nurka ja ei hakka telefoni näppima. Ja rõõmustab see, kui õpilane saavutab midagi silmnähtavat. Rõõmustab see, kui õpilane suudab ise mõelda enda jaoks valmis, et mis talle ikkagi tähtis on.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Rõõmustavaks asjaoluks peeti veel noorte positiivset hoiakut, aga ka laia silmaringi ja avatust, samuti tänapäeva noorte suuremat otsekohesust:

„Ütleme niimoodi, et vastuvõtul kui tuleb sellise puht inimlikult öeldes selge silmavaatega noor inimene ja ta ütleb, et ma tahan seda eriala õppida, mulle see meeldib. Et selline positiivne hoiak ja mitte selline häbelik hoiak, et sa näed, et inimene on noor, tal on kõik ees ja ta on rõõmus ja lõbus. Et puht inimlikud faktorid, ega siin, meie asi on neid aidata edasi.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Noored on nii ... lihtsalt rõõm ongi, kui nad tulevad ja on sellised entusiastlikud ja hakkavad ... tahavad midagi teha ja õppida. See ongi rõõm ... Tegelikult, kui laiemalt üldse - mitte ainult meie koolis, aga noorte puhul - mis teeb rõõmu ja mis õpetab ka, on, et nad on hästi laia silmaringiga

juba, võrreldes mõnekümned aastad tagasi, kui ... tänu sellele internetile ja nad on hästi teadlikud ja targad tegelikult. Nad väga paljudes asjades suudavad õpetajatele nõu anda juba. Ja see teeb rõõmu. Ja nad on avatumad. Sellised ... suhtlevad vabamalt kui omal ajal.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Leitakse, et noored on alati rõõmsad ning muutunud varasemast hoolivamaks ja mõistvamaks: „Ükskõik, milline olukord neil on, ikka nad on rõõmsad. [...] Selline inimesearmastus ka minu meelest on rohkem. Mina mäletan aegu, kui ma ei näinud üldse, et keegi kallistab. Nüüd ma sõidan, olen autoga inimene, et ma iga päev sõidan ja oi, said seal kahekesi nurga peal kokku tüdrukud ja kallistavad, et selline avatus ja ... Aa, ja veel on selline asi, et tõesti avatuse juurde kuuluvad, need inimesed räägivad, just noored, nad räägivadki nii nagu on. Nad ei hakka susserdama. Ta ütleb täiesti ootamatuid asju, et vot nii ongi. Sellised otsekohesemad jah, võib-olla niimoodi.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Õpilaste juures peetakse rõõmustavaks ka nende suuremat looduslähedust: „Vot see looduslähedus, see soov olla looduslähedasem. See on kohe kõvasti suurem.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ülikoolides

Ülikoolide esindajaid rõõmustab, et aastatega on muutunud paremaks sisseastujate teadlikkus erialast ning sisse on astunud ka need, kes on aastaid peljanud ülikooli tulla, arvates näiteks, et nad on ülikooli jaoks liiga vanad või pole see olnud võimalik majanduslikel põhjustel:

„Ma arvan küll, et pigem see, et aastatega on siiski suurenenud see teadlikkus juba sisseastumise eel.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

“Kõige rohkem rõõmustab mind see, et astusid sisse väga paljud ja said ka need, kes on aastaid kartnud sisse astuda, kes arvavad ennast vanaks ja peljanud või siis majanduslikult oleks olnud võimatu. See on lihtsalt suurepärane. See aasta läheb meie jaoks ajalukku. See on siis esimene sisseastumine pärast uut kõrgharidusseadust. Et mingi efekti see andis jah.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti toodi esile, et sisseastujate seas on võrreldes eelnevate aastatega rohkem väga võimekaid õpilasi:

“Ei olnud selliseid keskmisi. Oli selliseid „väga hea“, „väga tubli“ ja ka selliseid hästi algajaid ja valdkonna suhtes natuke rumalad või teadmatumad. See erinevus. Eelmistel aastatel on olnud üsna keskmine koguaeg. Inimeste teadmised, inimeste käitumine sealjuures ja leidlikkus ja õppimisvõime on olnud üsna keskmine. Sellel aastal olid polaarsused kvaliteedi suhtes suuremad. See oli hästi huvitav ja põnev. Ma ei ole päriselt uurinud sissesaajate käest, et miks nad eelmistel aastatel ei proovinud või mida nad kartsid ja vot ei tea, et mis andis neile just sellel aastal otsustavuse ja julguse, et nad tahaksid nüüd tulla ja tõepoolest selle asjaga tegeleda ja õppida seda.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Lisaks toodi rõõmustava asjaoluna välja noorte julgus ja ettevõtlikkus:

„Rõõmustab alati see, kui nad on piisavalt ettevõtlikud ja julged, et kui ma ei ole rahul selle olukorraga, mis mul praegu on, et ma julgen hakata otsima uusi võimalusi, et ma julgen astuda mingeid samme, uurida neid võimalusi, et kuidas ma saaksin endale soodsamad võimalused

tekitada, oma õppekava vahetada või kõrvaleriala võtta ja hakata millelegi muule keskenduma. Et kui ma ei ole rahul praeguse olukorraga, et ma julgeksin ette võtta midagi muud. Rõõmustab ka see, et karjäärinõustajate poole julgetakse iga aastaga aina rohkem pöörduda, see pole enam mingi häbiasi või nõrkuse näitamine, et ma ei saa endaga hakkama, et ma pean minema karjäärinõustaja juurde. See teeb rõõmu, kui inimesed on julged ja ettevõtlikud.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Seega rõõmustas kutseõppeasutuste esindajaid enim sisseastujate kõrge motivatsioon, julgus ning aastatega üha suurem avatus ning teadlikkus erialast. Samuti toodi välja, et noored on varasemast enam hoolivamad, aga ka looduslähedasemad. Ülikoolide esindajad kiitsid noorte julgust ning ettevõtlikkust ning rõõmustasid selle üle, et lisandunud on võimekaid üliõpilasi ning ülikooli astuvad ka need, kes on varem ennast õpingute jaoks liiga vanaks pidanud.

Kurvastavad asjaolud sisseastujate juures

Kutseõppeasutustes

Kutseõppeasutuste vastukomisjonide liikmed tõid kurvastavatena välja erinevaid probleeme. Näiteks mainis ühe kutseõppeasutuse esindaja, et sisseastujate hulgas on noori, kelle õpitulemused on kehvad ning kellele endise kooli õpetajad on öelnud, et nad sobivad ainult kutseõppesse. Selliste õpilaste motivatsioon kutseõppeasutuses õppida on väga madal ning nende enesehinnanguga peab kool väga palju vaeva nägema. Probleemiks peeti siinkohal haridussüsteemi kui terviku toimimist, kus noored teevad endise kooli suunamisel sunnitud, mitteteadlikke valikuid:

„Aga kurvastav võib olla see, mis tuleneb jällegi sellest haridussüsteemist, et kui vaadata õpilaste, eriti põhikooli lõpetajate ja... ütleme tuleb ju noormehi, kellel ongi need tunnistused nii halvad ja kui tuleb sellise nii-öelda soovitusena, et tema kõlbabki ainult kutsekooli, noh, meie muidugi võtame siis positiivses võtmes tema siia õppima, eksle. Et me peame siis tegema veel eraldi tööd kõige selle enesehinnangu, toimetulekuga, ka selle õppimise toetamisega või üldse õppima õppimisega. Vot see küll kurvastab. Sellepärast, et aasta-aastalt on see pilt ikka üsna sama ja ma ütlekski, et kuna koolid on nii diferentseerunud, nii erinevad, siis me lihtsalt näeme neid erinevaid õpitulemusi, aga meiega siis alustavad kõik seda erialaõpinguid nii-öelda siis ühelt stardijoonelt. Tuleb siis tasa teha ka kõik see, mis on tegemata. Et võib-olla see kurvastabki, haridussüsteemi kui terviku toimimine, et siis tulevadki ka need teadlikud valikud või mitteteadlikud, sunnitud valikud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Sellepärast, et tulebki ju selline noor, tema enesehinnang on tegelikult saanud kannatada, kuna teda on püütud raamistada või suruda hoopis ja tegelikult ei tea, milleks on ta võimeline. Sellepärast, et ei ole keegi koolis tema eneseanalüüsiga ... selleks ei ole aega ja ja nii edasi, aga hinnetelet näitab, et on halb, halb lugu. [...] Need on halvad näited, aga need on olemas.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Sellepärast, et niimoodi öelda õpilasele, see on tegelikult kuritegu õpilasele õpetaja poolt, et üldse teda nagu suruda mingisse, teda halvustada. Haridussüsteem on ikkagi tervik, et kuidas me saame lahterdada, et sina sobid ülikooli, aga sina sobid kutsekooli. Kõikide haridusasutuste eesmärk on anda ikka võimalikult head haridust, millega hakkama saada ja kust edasi õppida, nii

et siin ütleme kutseõppeasutused on ikka väga kaasaegsed ja nii edasi, et kõik sõltub ju õppijast endast, mida ta tahab või ei taha või kuidas talle sobib.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Lisaks toodi probleemina esile, et noored, kes sisseastumisvestluses on jätnud endast hea mulje ja väitnud, et neil pole palju puudumisi olnud, hakkavad kohe puuduma, mistõttu tekivad õpivõlad: *“Et kui tuli välja sisseastumiskomisjonis, kuidas me küsisime, et kuidas omavoliliste puudumistega on, et kas palju või, kas oled haige olnud palju, ei kõik on korras. Ja kui ma nüüd puudumisi vaatan, siis kuu aega hiljem näitab natukene teisi numbreid. Et kurvastab see, et nad ... ilmselt puudusid samamoodi põhikoolis ja sama mall läheb praegu edasi.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)*

Murekohana mainiti ka õpilaste vähest vastutustunnet ja iseseisvust ning eesti keele oskust:

„Kui ma vaatan näiteks mõnda kursust praegu, kes meil on, et mõnel ei ole nii-öelda see lapsemeelsus või selline asi veel kuidagi välja läinud, nad ei tunnetata seda. Ma ei ütle, et nad peaksid käima ringi nagu hauakaevajad, aga nendel võiks olla juba mingi vastutustunne tekkida. Et kurvastab võib-olla see, mida me õpetajatega oleme rääkinud, mitte niivõrd rumalus eriala suhtes, et õppida jõuab terve elu eksju, kõik me õpime, aga selline minnalaskmise vorm, et ei tunta ikkagi niivõrd hästi seda aega ja ei vastutata oma tegude eest niivõrd palju, kui seda oleks võib-olla oma vanuse juures juba vaja. Teinekord jääb nagu kohusetundest ikka päris palju puudu. Et kui see tööriist sinna laua peale kukub, siis see tööriist sinna laua peale jääbki. Et sa pead ikka kogu aeg, mitte küll alati, aga ütleme valdavalt on ühesugused teemad. Aeg, täpsus ja selline lohakus. Pigem see ega muud ei olegi. Üldiselt on meil toredad ja sõbralikud õpilased.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Mõned üksikud kurvad nähtused on küll. Mind kurvastavad just need, kes tulevad koos oma emaga kooli sisseastumiseksamile. Siis ma küll ei saa aru, seal on midagi mööda läinud. Tal ei ole iseseisvust.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Meil on selline probleem, et väga palju tuleb õppima vene keelt rääkivaid õpilasi, kes on lõpetanud vene kooli. Ja kuna meil on õppekeel eesti keeles, siis vene keeles õppivate noorte eesti keele oskus on väga kehv ja see tõeliselt kurvastab ja kuna nad selleks vestluseks ikkagi valmistuvad ja kui ma nendega vestlen, siis mulle tundub see keeleoskus enam-vähem normaalne, aga pärastpoole, kui sa hakkad nendega juba tööle, töö käigus sa saad aru, et see keeleoskus on tegelikult veel kehvem, kui sa vastuvõtuvestlusel seda kuulsid.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kurvastava asjaoluna toodi välja ka noorte vilets tervis ja ebatervislik elustiil, mis on pidevalt progresseerumas:

„Tervislik seisund on ikka üha viletsam. Ja eluviis ja see rütm ja arusaam, no ükskõik, kasvõi see, väga oluline, aga et kui ma ikka ei lähe õhtul magama ja hommikul ei saa üles, siis ma kevadeks lihtsalt kukun ära. Et see korra loomine oma nädala - viie päeva sees, hästi - tuleb reede, laupäev, pühapäev ja siis ma teen, pean pidu ja mida iganes, aga selle nädala sees, sest ei ole kasu, kui ma toon oma tagumiku sinna tooli peale, aga ma ei suuda mitte midagi kaasa teha. Sest ma olen väsinud või mul pea valutab, et ma pole arsti juurde läinud ja ei uurigi, mis on mul viga. See tervisliku seisundi lood on, ma ei tea, alates hammastest ja silmadest ja kõigest-kõigest - see on ikka hull lugu. Täitsa hull lugu.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Sama kutseõppeasutuse esindaja tõstis kurvastava asjaoluna esile ka viletsa majandusliku olukorra Eesti kodudes ning kooli kesised võimalused majandusraskustes olevaid õpilasi toetada:

„Tingimused ka võib-olla, kodused. Eesti rahvas on ikka vaene..., meil on praegu need esmaspäevased, just eritoetuste komisjon. Me lihtsalt ei saa aru, mismoodi me küll valime sealt, kellele siis seda mingisugust summakest, et kellele siis saab ja kellele ei saa. Kõigile oleks nagu vaja.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ülikoolides

Ülikoolide puhul toodi kurvastavana välja tõsiasi, et üliõpilasi jääb vanusrühmade muutumise tõttu järjest vähemaks ning seeläbi saab ka rohkem nõrgemaid õpilasi ülikooli sisse. Samuti kurvastab kirjaliku eneseväljendusoskuse kehvemaks muutumine:

„Üliõpilasi jääb lihtsalt vanuserühmade muutumise tõttu järjest vähemaks, et rebimine ülikoolide vahel läheb järjest intensiivsemaks. Ja kuna neid on vähem, siis tegelikult mingis mõttes see sõel läheb nagu hõredamaks, et tuleb ka juurde neid, kes on nagu nõrgemad võib-olla, et kes nagu varem ei oleks sisseastumistele pääsenud, aga lihtsalt kuna kogu see maht on väiksem, järjest nüüd vähenemas, et siis võib-olla see pilt lähebki selle võrra kirjumaks. Üliõpilaste töid vaadates võib-olla sa märkad, et see kirjutamise puhtus ja muud sellised asjad, et see võib-olla on muutumas teisejärgulisemaks, et äkki see võib-olla mõnevõrra kurvastab.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Toodi välja ka seda, et noored ei oska valikuid teha ning võivad taibata juba õpingute alguses, et nad on teinud eriala koha pealt vale otsuse:

“Kõige rohkem kurvastab just nimelt see, et noored ei suuda valida. Neil tekib sellistes ideoloogilistes või enda elu valikutes multitasking attitude või metoodika „kas ma ei saagi jalgpalluriks? No siis ma lähen kaevuriks“. Ja justkui polekski vahet, kas sa oled jalgpallur või kaevur. Ma teen sellise natukene naljaka näite, aga põhimõtteliselt selline otsustamatus, et see, mis ma nüüd teen, ongi see, mis ma teen mõnda aega ja keskendumisvõime... See mind kõige rohkem kurvastab. Mina pean tegelema päris keeruliste probleemidega koos nendega ja meil sellist ettevalmistavat nagu 0 aastat nagu mõnedes ülikoolides, ei ole. Nad peavad suhteliselt kohe olema võimelised juba päris kõrgel tasandil kaasa lööma ja siis kõhkluseks antavat aega ei ole väga palju. Seda ei saa. Kõheldes ei saa sellel erialal väga edasi. Seetõttu me ka eelistame, et suhteliselt kiiresti esimese semestri jooksul selle selgeks teha. Kes siis veel kõhkleb, aidata neid ühes või teises suunas. Me eeldame, et 3-4 semestri vahel on juba otsustanud, mida nad teevad ja eriala kujundanud ise enda järgi.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

„Minu juurde on juba jõudnud neid, kes esimeste koolinädalate jooksul on jõudnud arusaamisele, et ups, ma ei ole oma valikuid üldse läbi mõelnud, et see on küll natuke kurb, et oled juba sisse astunud ja kahe esimese nädala jooksul avastad, et sa oled ikka täitsa vales kohas. Siis on natuke keeruline hakata kohe mingeid valikuid ümber mängima, sa ei saa nii kähku kooli või eriala vahetada, et siis tuleb ikka mingi protsess läbi teha, et saaksid edasisi valikuid teha. See on ehk kõige kurvastavam. Üldiselt ikkagi rõõmustab see, et sisseastujaid saab hakata kohe suunama, et mõelda tulevikule ja mis sa ikka kurvastad praegu tehtud valikute puhul, et pigem vaata, et mis edasi saab.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks mainiti, et ülikoolisisesed sotsiaalsed suhted on muutunud ning erialasisene sotsialiseerumine on nõrk:

„Tänastes hoiakutes või ülikooli õppekeskkonnas on teistmoodi võib-olla see, et ei olda enam nii valmis sellisteks sotsiaalseteks suheteks kui 10 a tagasi. Tundub, et siis toimis paremini kursuste süsteem ja nõ erialapõhine identiteet, teie olete meie rebased jne, selline erialasisene sotsialiseerumine on kohati kuidagi nõrgemaks jäänud. Sellest on tegelikult kahju, sest sellest sõltub ka, kuidas ollakse erialaga rahul, kas leitakse enda koht selle sees või mitte. See sotsiaalne pool on natukene muutunud, käiakse loengutes või mitte, loengutes võetakse arvuti ette, mitte ei suhelda omavahel. Kuna sotsiaalsed suhted oma kursuse sees on nõrgemad, siis inimesed tunnevad end rohkem üksijäetuna oma murede ja mõtetega ja neil on vahepeal selline tunne, et kõik teised saavad nii hästi hakkama, kõik teised suhtuvad sellise kirega oma erialasse, aga mina ei saa miskipärast hakkama, mul ei ole sellist kirge ka ja siis sealt pinnalt võib tekkida neid kahtlusi, et teised on nii rahul, aga mina mitte.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes võib öelda, et kutseõppeasutustesse sisseastujate juures kurvastasid kõige enam kehvad varasemad õpitulemused, aga ka vähene vastutustunne ja iseseisvus ning rohked puudumised. Lisaks mainiti kehvad majanduslike tingimusi õpilaste kodudes, aastatega ebatervislikumaks muutuvat elustiili ning mõningate õpilaste kehvade eesti keele oskust. Ülikoolide puhul toodi kurvastavate asjaoludena välja, et kuna sisseastujaid jääb aastatega järjest vähemaks, saab ülikooli sisse üha enam nõrku õpilasi. Kurvastab ka noorte suutmatus teadlikke ja läbimõeldud valikuid teha ning kehvemaks muutunud kirjaliku eneseväljenduse oskus ning üliõpilaste vahelised nõrgemad sotsiaalsed suhted.

Muutused tänaste sisseastujate hoiakutes ja teadlikkuses võrreldes 5 või 10 aasta taguse ajaga

Lisaks kurvastavatele ja rõõmustavate asjaoludele paluti intervjuueeritavatel hinnata, milliseid muutusi hoiakutes ja teadlikkuses võib välja tuua tänastel sisseastujatel võrreldes nt 5 või 10 aasta taguse ajaga. Sealjuures pöörati eelkõige tähelepanu sellele, kas noored on muutunud teadlikumaks eriala valiku osas.

Avaldati arvamust, et võrreldes varasemate aastatega on noored muutunud sisseastumisel julgemaks ja on avatumad. Rõhutati, et noored on ka erialavalikute osas teadlikumad ning oma valikutes ja suhtlemises julgemad. Sealjuures on oluline roll internetil, mis võimaldab erinevate valdkondadega paremini tutvuda:

„Inimesed on võib-olla julgemad, nad on julgemad vastama, võib-olla on rohkem avatumad inimesed.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Mulle meeldib, kui noored on julged, sellepärast et ühiskond peaks soosima seda, et julge küsida ja julge uurida ja siis kui sa seda julged, siis leiad ju vastused.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„Nad kindlasti on teadlikumad, sest et neil on kättesaadavad terve maailma..., kui teatud asi neid huvitab, siis nad Youtube'i vahendusel saavad kätte väga palju materjali [...]. Ja meie uskusime väga oma õppejõudusid. Aga nüüd on nii, et ega nad..., neil on võrdlusemoment. Ja nad on teadlikumad, palju-palju teadlikumad. Just ma mõtlen selliseid, kes on juba inimesena ka arenenumad. Mitte need lapsed, kes tulevad 12-13-14-aastaselt. Neil veel ei ole. Aga sellised, kes gümnaasiumiõpilased ja selle lõpetanud – need on ikka väga teadlikud juba.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Lapsed on võib-olla natuke julgemaks läinud, äkki on suhtlemises natuke julgemad. Ja sellised rohkem nagu vabama käitumisega. Aga kui võtta erialasest seisukohast hoiakuid, ei ütleks, et oleks midagi kardinaalselt erinevat, muutunud ei ole, seda küll mitte.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Karjäärinõustajana olen töötanud 11 aastat. Mulle tundub, et täna siiski ollakse teadlikumad oma eriala suhtes, võrreldes 10 aasta taguse ajaga, info on väga hästi kättesaadav, osatakse internetist otsida ja lugeda. On võimalik teha teadlikumaid valikuid, sest info on paremini kättesaadav neile, kes viitsivad ja tahavad otsida.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Siinkohal rõhutati karjääriteenuste levimise (ettevõtete külastamine, noortekeskuste karjääri alased üritused ja riiklikul tasemel karjääriinfo, karjäärimessid) olulisust noorte teadlikkuse kasvule:

„Minu hinnangul küll, et kui niimoodi nüüd võrrelda, siis on küll (muutunud teadlikumaks). Kuigi, Eesti koolides ütleme see karjääriõpe, see on ka ajast-aegu alati toiminud, et väga palju sõltub sellest, et kui aktiivne on see kool olnud või tõesti, et kui palju üldse seda kogemust on saadud teatud erialadest. Aga aina parem on jah. Et siin on näha ka selline, ütleme ikkagi see töö. Kümme aastat tagasi küllap siin olid ka need võimalused, et koolid ju ka sõitsid väga vähe ringi. Nüüd ikkagi külastatakse ettevõtteid, ettevõtted käivad ise koolis, ka see koostöö ettevõtjatega on palju edasi arenenud. Ja kõik need noortekeskused teevad ka sellealaseid üritusi, et noored on küll tegelikult teadlikumad ja kindlasti ka julgemad oma valikutes ja rohkem on infot, et siin ka riigitasemel ju kogu see karjääriinfo, eksole, ka need karjäärimessid ja need aitavad väga palju kaasa ja neid külastatakse väga aktiivselt.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„No selles mõttes, mina olen siin vähe olnud, aga no ma mäletan, kuidas minu ajal inimesed tegid väga ebateadlikke otsuseid. Et tänapäeva noored on väga teadlikumaks saanud rohkem ja karjäärinõustamist antakse, räägitakse neile ka juba.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Samas mõnede kutseõppeasutuste esindajate hinnangul ei ole märgatavaid muudatusi noorte teadlikkuse osas toimunud:

„Ma ei usu, et selles suhtes on muutunud (teadlikumaks erialavaliku osas).“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Ma pean tunnistama, jah ma pean tunnistama, et ei ole erilisi muutusi. Et ei ole sellist täheldanud, vot et niimoodi tulevad ja ütlevad, et kümnest üheksa kenasti räägivad sulle ära, et tislەر on see inimene, kes teeb seda-toda-toda-toda ja nii edasi.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuse karjäärinõustaja hinnangul on noorte silmaring küll laienenud, kuid töökus vähenenud:

„Siin segab selline asi, et see erialade üldse olemasolu ja võimalused, see on nii kiires muutumises, et seetõttu on kuidagi raske võrrelda, et mis ma ütlen IT-alade kohta, et mis oli siis ja nüüd. Et raske nagu, nii kiiresti kõik muutub ja nutitelefonid ja kõik see läheb, no ei saanudki olla siis. Et siis ükskõik mis erialale, kasvõi ehitusinsener, need materjalid, need tööriistadki või kus ta satub, et mis ta näeb siin ehituses, et silmaring on nendel niivõrd laiem, praegustel inimestel. Aga mis järgi ei tule, on see, et ma ikka tahan olla mugav. Et selles osas on natukene vastupidi, et kui

möödunud aegadel oli niimoodi, et töö on töö ja seda lihtsalt peab tegema, vaata muidu tomat ei kasva või kartul ei tule põllult ära, et see tuleb lihtsalt teha, siis nüüd ma vaatan niimoodi, et jäägu see kartul sinna, mina ei lähe. Et seda ei tehta, mis mulle ei meeldi, [...] muidugi meeldib hommikul magada ja ma nüüd ei lähe sellele tööle. Noh näiteks, mul on eriala küll, aga ma ikkagi tööle ei lähe, kui vähegi võimalik.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ülikooli vastuvõtukomisjoni liikme hinnangul on paranenud sisseastujate eneseväljendusoskus: *“On kasvanud teatav enesepresentatsiooni võimekus. See on kindlasti olemas. Enesepresentatsioon – see areng on täiesti selge. Suudetakse rääkida rohkem sellest, mida tahetakse kuulda, see on selge. [...] Ütleme, siin kuus aastat tagasi oli sisseastujatel justkui keerutavat juttu tõepoolest rohkem ja veenvust oli vähem jne.”* (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib öelda, et erinevate kutseõppeasutuse ja ülikoolide esindajate hinnangul on noored võrreldes varasemate aastatega muutunud erialavalikute osas üldiselt teadlikumaks. Samuti on noored muutunud avatumateks ja julgemateks suhtlejateks ning nende eneseväljendusoskus on paranenud. Samas oli ka seisukohti, mille kohaselt noorte teadlikkus erialast ei ole aastatega kasvanud ning noored on küll laiema silmaringiga, aga vähem töökad.

Tegurid, mis mõjutavad noorte erialavalikuid

Intervjuude käigus uuriti kutseõppeasutuste ja ülikoolide vastuvõtukomisjonide liikmeilt ning karjäärinõustajatelt, millistest teguritest lähtuvalt noored nende hinnangul oma erialavalikuid teevad. Järgnevas analüüsis käsitletakse muuhulgas, mil määral mõjutavad sisseastujate karjäärivalikuid kodu, kool, sõbrad, tuttavad, sotsiaalsed võrgustikud, meedia, aga ka ühiskonna suhtumine tervikuna.

Huvi ja meeldivus

Nii kutseõppeasutuste kui ülikoolide sisseastumiskomisjonide esindajad tõstsid eriala valiku põhjenduste puhul esile huvitatust valdkonnast ning selle üldist meeldivust. Huvi valdkonna vastu võibki pidada sisseastumisel peamiseks mõjuteguriks:

“Nad ütlevad, et meeldib. Ja sisseastumiseksamitel räägivad nad väga ilusat juttu selles suhtes, et meeldib ja tahan sellel erialal töötada.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Punkt 1 on ikkagi huvi, mis eriala neid huvitab, mis valdkond tundub neile huvitav ja põnev.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

„Ma ei tea nüüd, kui siiras see on või ei ole, aga peamiselt öeldakse, et mul on suur huvi selle vastu, mis ühiskonnas toimub.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

„Valitakse see, mis tundub huvitav. Number üks on ka see, mis nagu meeldib ja mis läks hästi koolis. Mõned õnnelikud on need, kellel on juba mingisugune huvi välja kujunenud ja juba teavad kohe, mis ja kuidas ja kuhu.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks sellele, et kindel eriala meeldib, on eriti teatud erialade valiku puhul oluline, et noortel oleks ka kindlad eeldused:

„Meil on selline kontingent enamasti, kes on väiksest peale muusikat õppinud. Ja kui neil on siis mõnel pillil hästi minema hakanud, siis selle põhjal teevadki oma otsused. Neil peavad olema teatud eeldused – musikaalsus on esimene koht, mis meie koolis on oluline. Muidu tal ei ole mõtet sinna tulla. Kui see on olemas ja mingi pillioskus on juba omandatud ja nad tahavad seda täiendada, see ongi nende eesmärk.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuste sisseastujate koha pealt toodi välja, et erialavaliku juures on olnud oluline, et tegemist on praktilise valdkonnaga, mille tulemusi on kohe näha:

„Kindlasti see mõjutab, et sa näed oma lõpptöö lõpptulemust, kontoris istud arvuti taga, teed midagi, et tulemist pole näha võib-olla, tulemust on näha pika aja jooksul, aga siin, konkreetselt tegid ja näed ja siis kindlasti see emotsioon, mida sa saavutad. (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Olulisel kohal on ka pikaajased unistused tulevases tööst:

“Põhiline, mida õpilased räägivad, kõik räägivad ühte ja sama asja tegelikult, et olen unistanud juba lapsest peale sellel alal töötamisest. Nagu selline muinasjutt aastast aastasse kõikide suust kõlab.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Tööturu nõudlus

Nagu eelpool välja toodud, ei mõtle põhihariduse baasilt kutseõppeasutustesse kandideerijad üldjuhul tööturu väljundite peale. Eriala valiku puhul ei ole vastuvõtukomisjonide liikmete hinnangul tööturu nõudlus sisseastujate jaoks kuigi oluline:

„No mul on selline tunne, et ei mõelda vist (tööturu nõudluse peale). Sellepärast, et mis sa ikka seda karu nahka müüid, et selle ajaga võib ju ka veel väga palju muutuda.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Seda nad otseselt ikkagi ei maini (sisseastumisel tööturu nõudlust), sellepärast et info on ka suuresti muutuv, mis ka näiteks meedias ilmub, see võib olla vahest ka selline nii-öelda populistlik. Pigem on see ilmselt ka kodudes ja koolides selline aruteluteema, et otseselt nad seda välja ei too.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„No ma vaatan praegu niimoodi, et mulle ei meenu väga üldse selline seos, et kuidagi see ei ole nagu koerrelatsioonis. Nagu nt kokkasid, ka neid õpetatakse nii palju-palju ja tuleb ja lõpetab ja et nüüd arvab, et ta saab. Ma ütleks, et eriti ei ole küll siin mingit niisugust... See on eriti ähmane.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Mõningatel juhtudel mainivad noored väga üldiselt, et antud valdkonnas peaks olema võimalik tööd leida, kuid konkreetset ametit ei nimetata.

„Pigem on öelnud, et see amet otsa ei lõpe, aga konkreetselt, et tööjõuturg otsib, et sellist asja pole küll keegi ise välja öelnud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Siiski on ka näiteid, kus põhihariduse baasilt õppima tulijatel on erialavaliku puhul tööturu väljund väga olulist rolli mänginud:

“Tulid meil kaks naist sellele erialale ja me just imestasime, et see nagu meeste töö, aga nendel oli kindel soov ja tahtmine. Tuli välja, et nemad olid teinud juba uuringut tööturu suhtes, et nad saaksid tööle, et seal vajatakse.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Nagu samuti eelnevalt välja toodud, on võimalused ennast tööturul rakendada erialavalikul olulised eelkõige gümnaasiumijärgselt sisseastujatel ning eriti juba töötavatel inimestel, kes on võimalikud tööturu väljundid oluliselt sagedamini enda jaoks läbi mõelnud:

„Et need on need töötavad inimesed, kes konkreetselt ütlevad, et jah, ma sooviksin näiteks oma karjääriredelil jätkata nüüd, kui ma olen need õpingud lõpetanud, et kellel on see karjääritee juba planeeritud niimoodi väga konkreetselt. Ja gümnaasiumijärgsete puhul ka, kellest ju paljud töötavad, et neil on see seos väga otsene. Nemad toovad selle välja. Aga nüüd põhikoolijärgne, tema kindlasti otseselt seda välja ei too.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Tööturu nõudlus eriala valikul on pigem oluline ülikooli sisseastujate puhul. Siinkohal on oluline roll ka meedial, mis vahendab, et noortel on raske tööd leida:

„Ma arvan küll, et mõeldakse tegelikult. Kasvõi kui viimaste aastate meediat... kui sa jälgid ja loed, kõlab ju igalt poolt läbi, et ikkagi on noorte puhul töötus oluliselt suurem kui teistes vanuserühmades ja ma arvan, et noored on sellest teadlikud või on sellest kuulnud, et räägitakse küll. Loodetakse ka tööd saada. Ma ei oska öelda kui kõrgena seda tajutakse, aga kindlasti ei tulda puhtalt niimoodi mõtisklema ja uurima maailma, vaid tajutav on küll see, et ikkagi töö leidmine on ka inimeste jaoks oluline.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Enne sisseastumist võidakse pöörduda ka ülikooli karjäärinõustaja poole, et arutada, kas tasuks asuda õppima valdkonda, mis huvitab, või pigem midagi praktilisemat, millega on lihtsam tööd leida:

„Mõtlevad nad sinna juurde, kas sellel erialal on pärast võimalik tööd leida. Vahel nad tõesti arutavadki nõustamise juures seda, et ma tahaksin seda eriala väga õppida, näiteks filosoofiat, aga pärast ei ole sellega võimalik tööd leida. See on kindlasti hästi oluline, olen kuulnud selliseid arvamusi noorte suust, et targem on vist minna teise ülikooli, sest seal on pärast kindel töö või suurem palk, et võimalik, et saab end tuleviku suhtes kindlamalt tunda. Või siis on need nõrked erialad, mis kandidaate väga huvitavad, aga nad kahtlevad, et ei tea, kas seda ikka tasub õppida, kas ma pärast ikka tööd leian selle erialaga. Noored juba oskavad mõelda pikemas perspektiivis, et kas tööturul võiks pärast olla mingit väljundit ja milline see väljund võiks olla.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kunsti valdkonna erialal võivad noored küll tööturu väljunditest ise rääkida, kuid vastuvõtukomisjoni hinnangul ei ole see teema antud valdkonna puhul relevantne:

“Meil puudub tööturg klassikalises mõistes kindlasti. Tööturg on midagi, mis luuakse distsipliini enese käigus.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib öelda, et kutseõppeasutustesse sisseastujate seas on tööturu nõudlus erialavalikul pigem oluline gümnaasiumi järgselt kui pärast põhikooli kandideerijatel. Tööturu nõudluse peale mõtlevad rohkem ülikoolidesse sisseastujad, kes pöörduvad aeg-ajalt ka ülikooli karjäärinõustaja poole sooviga arutada, kas asuda õppima pigem seda, mis neid ennast huvitab või eriala, millega on tulevikus kergem tööd leida.

Proгноositav sissetulek tulevikus

Eriala valiku puhul mängib teiste tegurite kõrval kindlasti suurt rolli ka prognoositav sissetulek antud erialal tööle asudes.

Sisseastumisvestlustel kutseõppesse tõstatub ka tulevikuperspektiivis teenimisvõimaluste teema ning kandideerijatel võib eriala valikul prognoositav sissetulek mängida küllaltki olulist rolli:

“Võib-olla mängib ka selline parameeter nagu raha. Et miks sa valid selle eriala - mõni ütles, et raha saab.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Näiteks võidakse mõne eriala puhul näha võimalust asuda tööle Soome, kus palgatasemed on kõrgemad:

„Ehitajad ikkagi Soome - paljud on selle peal teadlikult väljas, et lõpetan kooli ära või kooli aeg lähen praktikale välismaale.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

"Raha kindlasti mõjutab palju, mul on kursus ärimehi täis, kõik tahavad olla ärimehed. Raha on praegu noorte jaoks utoopiline. Kui nad lähevad välispraktikale, siis nad ei taha enam tagasi tulla, sest saavad raha maitse suhu. Ma ikka ütlen, et lollid ehitajad on terve Eesti ja maailm täis, teie ei ole lollid ehitajad, vaid targad ja intelligentsed, õppimine on kõige tähtsam. Praegu te olete noored ja teid tahetakse, paberit veel ei nõuta. Raha on teinud nad natuke liiga hulluks. Oleneb ka, millistest perekondadest nad tulevad, väga palju on selliseid, kes peavadki iseendaga hakkama

saama, mis on ka mõistetav, ega riigipoolset toetust väga ei ole.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas leidsid vastuvõtukomisjonide esindajad, et noored võivad teenimisvõimalusi soovitud valdkonnas üle hinnata. Siiski toodi ka välja, et ootused palga suhtes on aastatega realistlikumaks muutunud:

„Sissetulek ma arvan kindlasti ka. Nad arvavad, et sissetulek on suurem, kui ta tegelikult on, eriti alguses.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Me oleme ise küsinud nende käest, et teada saada nende arvamust ja selliseid teatud müüte ümber lükata. Ettekujutus on olemas, eriti just tehnoloogilistel erialadel, ka turismi erialadel ja meie ise oleme ka läbi uuringute välja toonud kogu aeg neid palgatasemeid, et oleks võimalik ikkagi realistlikult hinnata. Kuna see äriteenuste valdkond on selline väga mitmekesine ja seal tegelikult ka noored juba realistlikumalt hindavad neid palgavõimalusi. Aga näiteks umbes viis aastat tagasi veel ärijuhtide või ärikorralduse erialale tulles olid nende ootused sellised veidi utoopilisemad. Sellel ajal üldse vist ühiskonnas valitses selline teadmine, et hakkan ärijuhiks, et siis mul on väga kõrge palk.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Mõningate valdkondade puhul ei ole aga teenimisvõimalused tulevikus eriala valikul kuigi oluliseks faktoriks:

„Aga et (teenimise võimalus tulevikus) see esikohale – siis nad ei tuleks õppima meile.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti on ülikoolide puhul sisseastujate ootused teenimisvõimaluste osas erinevad.

Siinkohal on väga olulised ka sisseastujate enda väärtushinnangud. Erinevaid erialasid asuvad õppima erinevate väärtushinnangutega noored. Näiteks juura või majandusteadusega tegelevad pigem noored, kelle jaoks on oluline kindel sissetulek. Samas sotsiaalvaldkonda asutakse õppima pigem valdkonna vastu tuntava huvi tõttu ning kõrget sissetulekut ei eeldata:

„Siis on terve ports inimesi, kes kindlasti vaatavad ka seda, kuidas tulevikus võimalikult hästi ära elada.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„Kelle väärtushinnangud on sellist laadi, et tagada endale kindel tulevik ja prestiižne eriala, palju on kuulda, et teatud erialasid valitakse selle järgi, et tagada endale kõrgem sissetulek. Inimesed on hästi erinevate kriteeriumitega, mille põhjal nad valivad.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„On olnud vestlusel inimesi, kes ütlevad, jah ma saan aru, et erilist palka ei hakka teenima, aga mind huvitavad mingid küsimused ühiskonna kohta, aru saada kuidas ühiskond toimib. Jääb mulje, et ei tulda sellist suurt rikkust kokku ajama, et sellest saadakse ka aru, et võib-olla sel erialal need võimalused ei pruugi tööturul nüüd palga mõttes olla seal esikohtadel.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Seega võib öelda, et kutseõppeasutustesse kandideerijatel võib prognoositav sissetulek mängida eriala valikul küllaltki olulist rolli. Samas toodi välja, et teenimisvõimalusi võidakse teatud valdkondades üle hinnata, kuigi aastatega on palgaootused muutunud realistlikumaks. Ülikoolide puhul võib prognoositava sissetuleku olulisus erialadele lõikes erineda ning sõltuda ka noorte väärtushinnangutest.

Õpiedukus

Kutseõppeasutuste esindajad tõid mitmel juhul välja, et neile tulevad õppima nii eelnevalt õppimisraskustes olnud kuid ka näiteks kuldmedaliga lõpetanud. Samuti mainiti, et kutseõppesse jõuavad ka varem ülikooli lõpetanud ning omal alal edukad inimesed, kes soovivad omandada uut oskust. Andekatel ja edukatel õpilastel on valdkonna väliselt õnnestunud asuda ka õppima ning edukalt lõpetada kutseõppeasutuse eriala, mis muidu eeldab põhjalikumat ettevalmistust:

„Õppeedukus on hästi erinev, meile on tulnud kuldmedali kandidaate õppima, meile on tulnud isegi need, kellel on isegi mõni kaks tunnistusel. Meile on tulnud õppima nii täiskasvanuid, kes on juba lõpetanud ülikooli ja isegi sellised õpilased, kes on lõpetanud ülikoolid, on sellel eduktsel väga edukad, aga mingil eluperioodil nad on tahtnud hakata õppima seda, mida nad on kunagi tahtnud teha, näiteks juuksuri elukutset ja tulid õppima mingil momendil oma elust, näiteks kui lapsed on sündinud ja tal on võib olla mingi poolteist aastat aega.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Meile tulevad ka väga hea õpiedukusega, tulevad küll kiituste ja kuldmedalitega õppurid, kes tulevadki teatud kindlat eriala õppima. Nii et tuleb erinevaid õppijaid erineva õpiedukusega.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„No selge on see, et enesekindlus julgeda valida selliseid alasid, kus on teada, et tuleb mitu inimest koha peale. Näiteks juuksuriks. Kus on hästi mitu inimest koha peale ja peale keskkooli ka veel. Kui sellel inimesel on keskmine hinne ilus ja kõrge siis ta julgebki valida ja valib ka.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„Ütleme nii, et on tulnud selliseid, kellel ei ole koolis hästi läinud üldainetes ja muulgi. Aga mingil hetkel ... nad on ju siis sellises vanuses, et otsustavad vot, aitab küll! Ja hakkavad endaga tööle ja need – oi, kui edukad! Ja noh, samas on ka näiteid, et üks poiss, kes lõpetas kooli kuldmedaliga, ei teadnud muud midagi muusikast, kui tal oli lihtsalt korralik lauluhääl. Ta suutis selle kolme aastaga, mis ta meil õppis, omandada ka kõik noodikirjad, värgid. Nii et see edukus ... kui ta on muul alal tubli olnud, siis ka muusikat õpib ta edukalt edasi. Et see oleneb täitsa inimese andekusest ja võimekusest.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Siiski võib välja tuua, et nõrgem õpiedukus võib olla põhjuseks, miks mõned õpilased just kutseõppeasutusse tulevad:

„Suuremalt jaolt tulevad kutsekooli õppima võib-olla need inimesed, õpilased, kes ei ole enda arvates või kellegi soovitusel võib-olla nii tugevate teadmistega, et võiksid minna üle gümnaasiumi. Kuigi ma ei saa öelda, et see oleks alati niimoodi. Ütleme siis niimoodi, et suurem osa õpilasi, nad pelgavad gümnaasiumi taset, mis on seal matemaatika, geograafia, eesti keel ja nii edasi. Ja neile see lihtsalt ei sobi. Ja selle tõttu nad tulevadki kutsekooli või kutsehariduskeskusesse õppima.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Õpilaste otsust, kes kandideerivad kutseõppeasutusse, kuna gümnaasiumi taset peetakse ebasobivaks, võib pidada sunnitud valikuks. Kutseõppeasutuste esindajad toovad siiski välja, et eelneval õpiedukusel ei ole määrav roll õppima asumisel, kui sisseastumisel on näha, et õpilane on teinud kandideerides teadliku valiku, tuginedes oma eelnevatele kogemustele. Ühe

kutseõppeasutuse esindaja rõhutas, et nende eesmärk on kasvatada tööinimesi ja toetada neid selles, et mõni mitterahuldav üldaine ei jääks takistuseks eriala omandamisel.

„Siin peame ka ikkagi jällegi vaatama eraldi, et kas on teadlikum valik või mitteteadlikum valik. Kui õppijal on piisavalt informatsiooni nende valikute langetamiseks, siis ta tegelikult väga õpiedukusest ei peakski sõltuma, pigem sellest, et kas tal on ikka suund tehnoloogia valdkonna poole, nii nagu meil on pakkuda, need tehnilised erialad. Või pakkuda siis hoopiski seda teeninduse või ka humanitaarpoolt. Et see on äri ja ettevõtlus ja nii edasi.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Meil on ka niimoodi, et tal on matemaatika kaks, ja noh, üks me võtame ta kooli ja me tegeleme sellega, et tal on ilmselt õpiraskused seal olnud ja me tegeleme sellega. Et no me võtame kooli vastu, sest tegelikult me kasvatame tööinimesi, et nad saaksid ikka oma erialal tööle, et neil ei jääks takistuseks, et see üldaine tal on kaks olnud. Et me lihtsalt püüame teda aidata, et ta saaks vähemalt positiivse hinde selle matemaatika näiteks. Paljudel matemaatika just on väga suur komistuskivi, et ta ei saa gümnaasiumi minna.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Probleeme matemaatikaga töid mitmed kutseõppeasutuste esindajad välja kui põhjust, miks eelnev õpiedukus ei võimaldaldanud õpilastel gümnaasiumi edasi minna:

“Ütleme siis niimoodi, et suurem osa õpilasi võib-olla jah, et nendele, nad pelgavad gümnaasiumi taset, mis on seal matemaatika. Ja neile see lihtsalt ei sobi. Ja selle tõttu nad tulevadki kutsekooli või kutsehariduskeskusesse õppima.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide esindajate hinnangud sellele, mil määral eelnev õpiedukus mängib eriala valiku juures rolli, on erinevad. Ühe ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on gümnaasiumi edukalt lõpetanud noortel ka perekondlik surve minna ülikooli mainekat eriala õppima. Nõrgematel õpilastel võib olla aga madal enesehinnang ning seetõttu ei pruugita suurematesse ülikoolidesse üldse kandideerida:

„Kindlasti mängib rolli, sest need, kes on olnud edukad gümnaasiumis, siis neil on see teadmine või ka ühiskondlik, perekondlik surve, et nad peavad kindlasti minema ülikooli prestiižet eriala õppima. Ja mitte ainult Eesti kõrgkooli, vaid kohe vaadata ka välismaa kõrgkoolide poole. Need, kellel on õppeedukus kehvem, nemad pabistavad, et kuhu ma sisse saan, lähen sinna, kuhu sisse saan üldse. Et sedapidi hakkab õppeedukus kindlasti edasiseid valikuid mõjutama, mõjutab nii eriala kui ka kooli valikut, kuhu kooli ma üldse julgen proovima minna. Kui kõrge enesehinnang on, et võib-olla ma ei julge mõne ülikooli poole vaadatagi, et ei tea, kas ma seal üldse hakkama saan.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kunstivaldkonna puhul toodi välja, et kandideerijad võivad eelnevat õpiedukust pidada sisseastumisel väga oluliseks, kuid komisjoni poolt jälgitakse pigem teisi aspekte, mille alusel otsustakse, kas õpilane vastu võtta:

“Jah, õpilaste jaoks on see väga määrava tähendusega. Nad arvavad, et see on tähtis. Sellest ei ole midagi. See on mõnes mõttes väga hea sellepärast, et meil on lihtsalt teisi paremaid vahendeid selle selgitamiseks, milline on inimese töökus või mismoodi on ta neid hindeid saanud eelnevalt õppides või kuidas nad üldse elus hakkama saavad. Õpiedukus on selline... Et meid huvitab pigem õppimisvõime, õppimistahe. Selles mõttes on ta näitaja. Aga tegelikult arvavad küll, et kui nad on saanud kuld- või hõbemedali, siis põhimõtteliselt peaks kõik ukSED lahti olema.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Seega on kutseõppeasutustesse kandideerijate seas nii varasemate väga heade õpitulemustega noori kui ka neid, kelle tulemused on seni olnud nõrgad ning kellel on soovitatud oma haridusteed pigem kutseõppes jätkata. Ülikoolide puhul leiti, et gümnaasiumis kõrgete õpitulemustega noortelt võib perekond eeldada, et asutakse õppima kõrge mainega erialale ning nõrgemate tulemustega õpilased võivad karta üldse ülikooli kandideerida.

Elustiil

Tulevase tööga seonduvat elustiili ei pea mitmete kutseõppeasutuste vastuvõtukomisjoni liikmed kuigi oluliseks põhjuseks, miks kindel eriala valitakse:

“Ma ei usu, et nad selle peale nii väga mõtlevad.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Elustiili kui sellist ei ole rõhutatud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuste puhul tuuakse välja, et põhikooli baasilt kandideerijad ei pruugi tööga seonduvat elustiili nii hästi ette kujutada ning selle peale mõelda, kui neil ei ole antud valdkonnaga otsest kogemust. Konkreetsem ettekujutus töötamisega kaasnevast elustiilist on pigem gümnaasiumi lõpetanutel:

„No kindlasti sellepärast, et see nüüd puudutabki võib-olla neid teadlikumaid, et no põhikoolijärgsete puhul ma arvan, et see kõik on nii kujunemisjärgus, et see, et nüüd teada, milline see elustiil täpsemalt on, et kui tal ei ole otsest kogemust, no kui on juba näiteks põlvkonniti teatud ametit peetud, meil on ka palju neid, kes on tulnud ju nii-öelda põlvkondade kaupa õppima näiteks eriala, et siis tal on väga kindel ettekujutus. Aga gümnaasiumijärgsetel õppuritel on ka kindlasti konkreetsem ettekujutus, et ikka seovad nad kõik selle tervikuks.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Leiti, et elustiili olulisus eriala valikul võib mängida rolli näiteks juuskuri eriala puhul, mis võib meelitada glamuurse elustiili poolest:

„Et nende jaoks on see huvitav ja võib-olla see kõik glamuur, kõik need ilusad saated, ilusad soengud ja kõik need õnnelikud inimesed ja siis kuulsad juuksurid ja kõik see glamuur, mis ümberringi käib. Et võib-olla see annab mingisuguse tõuke neile tulla õppima.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Olulist rolli mängivad siinkohal ka noorte isikuomadused ning vähem materiaalsete väärtushinnangutega sisseastujad võivad pigem asuda õppima eriala, millega kaasnev elustiil on pigem boheemlaslik:

„Kui ta ikkagi ei pea oluliseks asju, vaid tal on muud olulised asjad elus, emotsionaalne tüüp on enamasti see, kes tuleb meie kooli. Tihti selline boheemlaslik tüüp. Materiaalsed väärtused on kuskil kolmandal-neljandal kohal. Elustiil on ka siis ju vastavalt sellele, et saavad hakkama ja tunnevad rõõmu muudest asjadest lihtsalt.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Olulise aspektina võib välja tuua kutseõppeasutuse karjäärinõustaja kommentaari, mille kohaselt on sisseastujate puhul viimasel ajal tõusnud esile hoiak, et soovitakse tulevikus töötada iseendale sobivatel kellaagadel või kodus:

„Ma ei taha unustada öelda, et ma kuulen aina küll vilistlastelt ja praegustelt õpilastelt, et see kellast kellani mulle küll ei sobi. Et selline töö mulle küll ei sobi, kus ma pean minema täpselt ja olema seal mingisugune aeg. See on nii huvitav..., see on tõeline uus... Aga samas, kui ma õpin elektrikuks ja olen ise üks FIE, siis ma võtangi mingid tellimused ja asjad ja siis lähen siis, kui ma lähen. Õmbleja samuti, aga kui hotelliteenindust võtta, isegi ehitusviimistlus, et ma teen selle töö ära siis, kui ma saan. Mehhatroonikud samuti. Juuksur võib ka kodus muidugi töötada, aga kui ta on salongis, on tal mingisugused ajad. Kelnerid — kelner peab ikka olema kuskil kellast kellani, autoluksepp ka. On erinevad võimalused. Kas oled töökojas või teed oma firma ja teedki seal kodus, nokitsed kui tahad.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Tulevase tööga seonduv elustiil võib ülikoolis erialavalikul üsna olulist rolli mängida. Vastavalt noore enda väärtushinnangutele valitakse kas erialad, mis võimaldavad tulevikus töötada kultuurikeskkonnas või erialad, kus on suuremad teenimisvõimalused. Samas ei peeta seda sugugi kõige olulisemaks aspektiks, mille alusel kindel eriala valitakse:

„Kindlasti on neid, kes seda arvesse võtavad. Eriti nõ pehmemate erialade puhul, nagu kultuurivaldkond, tehakse valikuid väga teadlikult, et ma tahangi ennast kultuurikeskkonnas realiseerida ja elada sellist vaimsemat elu. Või et mulle sobibki selline pangakeskkond, et ma heal meelel õpingi majandust või õigusteadust.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Olulisem on valdkonnaga seonduv elustiil kunsti eriala valiku puhul. Vastuvõtukomisjoni liikme hinnangul on oluline roll siinkohal ühiskonna poolt kujundatud ettekujutusel, mis ei pruugi tegeliku ülikooli järgse eriala rakendusega kuigivõrd kokku sobida. Samas peavad noored enda „stiili“ juba sisseastumisel väga oluliseks aspektiks:

“Oo jaa, mõjutab, väga tugevasti mõjutab. Ma tean, et päris paljud sellelt pinnalt ja isegi mõned saavad sisse ka, tulevad meile. See on mingisugune elustiil, mida nad ette kujutavad või mis on ühiskonna poolt neile ette kuvandatud. See on täpselt analoogne graafilise disaini puhul ja ilmselgelt seotud hipster kultuuriga „mis on cool ja mis ei ole“ jne, aga reaalselt tööturu tingimuste või siis tegeliku töö olemusega ei ole väga palju pistmist. See on iseenesest põnev teema igaljuhul. Jah, me saame sellest aru küll. See tuleb ikka aeg—ajalt ette, et inimesed leiavad, et nad võiksid olla ühes või teises osakonnas või erialal või väljal, siis tegutseda lihtsalt seetõttu, et neil on siis vastavat värvi pluus seljas või siis õige ruuduga särk. Neid ikka on ja neid pole sugugi vähe tänapäeval, neid on päris palju.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samas võidakse õpingute jooksul avastada, et kuigi kindel eriala võib oskuste poolest sobida, ei pruugi tulevased tööturu väljavaated ning töötamise stiil konkreetses valdkonnas oma olemuselt meeldida:

„Aga sageli hakkab tekkima just hiljem, ülikooliõpingute ajal, kui hakkavad tekkima kahtlused, selline mõte, et ma olen osav matemaatikas ja oleksin väga hea raamatupidaja, aga see on nii kuiv ja igav minu jaoks. Siis nad hakkavad mõtlema, et kuidas ma tunnen ennast.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Elustiili aspekt võib mängida olulist rolli ka kindla ülikooli valiku juures. Ühe ülikooli vastuvõtukomisjoni hinnangul võidakse nende ülikooli eelistada mõnele teisele tulenevalt kooli õhkkonnast ning õpilaste boheemlaslikust olekust:

„Elustiili mõttes ma mõtlen, et see on võib-olla meie ülikool rohkem nagu tervikuna äkki. Et need õhustikud näiteks nii palju, kui ma ise olen käinud teistes ülikoolides, et need õhustikud on väga erinevad, kui mõnes ülikoolis ma näen inimesi ikkagi ka ülikondades ja nii edasi, siis meie ülikoolis

on rohkem selline boheemlaslik, mulle tundub see õhustik. Ma arvan, võib-olla see (elustiili küsimus) puudutab ülikoole äkki tervikuna rohkem.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Teise ülikooli puhul toovad sisseastujad välja, et soovivad tulla õppima konkreetselt teatud teaduskonda, sest seal on „lahe“. Eriti oluliseks peavad koolis aset leidvat sotsiaalset suhtlust ülikooli asukohast kaugemalt sisseastujad. Kuigi teaduskond ei ole ise kuigi palju ennast reklaaminud, on selline teadmine sisseastujateni jõudnud ilmselt nende sõprade ja tuttavate kaudu: *“See on väga paljude jaoks (sotsiaalsed suhted koolis) siiski oluline faktor. Tihti nendele, kes väga harva pääsevad sisse, aga kes on pärit nõ „provintsi“ regioonidest, Ida-Virumaa, Valga, Võru ja kes mõne muu linna kasuks ei ole otsustanud, et neil on see väga väga oluline, väga tähtis. Tihtipeale räägivad päris pikalt sellest. Põhimõtteliselt väga suur protsent, peaaegu pooled, kes meile tulevad, lähtuvad sellest, et on olemas mingi väike eelteadmine, et meil on hea osakond, tavaliselt see piirdub sellega, et on hea osakond, tuntakse kedagi või mõnda, kes on siin varem õppinud või siin olnud või keegi on soovitanud ja sellest lähtuvalt nad tulevadki. Päris huvitav on see, et ma olen proovinud mõnikord, eriti kui on väga selge, teha vahet, et miks siis mitte mõni teine osakond, siis nad enamasti ütlevad, et siin on lahe, siin on hea. See tuleb ikkagi läbi kellegi, läbi tuttavate. See tõesti töötab meie puhul lihtsalt suurepäraselt.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)*

Kokkuvõttes ei pea erinevate kutseõppeasutuste esindajad tulevase tööga seonduvat elustiili sisseastujate jaoks oluliseks erialavalikut mõjutavaks faktoriks. Samas leiti, et tulenevalt noorte isikuomadustest või näiteks kindla erialaga seostatava glamuuri tõttu võib siiski tööga seostatav elustiil erialavalikul teatud rolli mängida. Leviva tendentsina mainiti sisseastujate soovi töötada tulevikus endale sobivatel kellaaegadel või kodus. Ülikooli kandideerijad võivad erialavalikul lähtuda oma väärtushinnangutest ning seeläbi valida endale eriala, mis võimaldab tulevikus töötada humanitaarvaldkonnas või ametikohtadel, kus on suuremad teenimisvõimalused.

Erialaga seotud sotsiaalsed suhted

Elustiiliga seonduvad ka sotsiaalsed suhted koolis ning töökohal. Kutseõppeasutuse karjäärinõustaja hinnangul peetakse sotsiaalseid suhteid tulevases töökohas väga oluliseks: *„See, et ma tahan meeldivat kollektiivi ja mõistvat juhti, see on nii oluline. Täiesti oluline.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)*

Tulevased sotsiaalsed suhted töökohal on taaskord vähem olulised põhikooli lõpetanute jaoks, kes ei mõtle veel kuigi palju tuleviku peale ning kelle prioriteediks on esialgu lihtsalt kooli sisse saada. Pigem mõtlevad sellele, millised sotsiaalsed suhted töökohal eksisteerivad, gümnaasiumi lõpetanud sisseastujad:

“Nad (põhikooli lõpetanud) ei mõtle niivõrd tulevikule, vaid olevikule, et nad saaksid kooli sisse.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„No siin jällegi selles suhtes põhikoolijärgsetel on vähem ettekujutust, seal võib-olla nendest suhetest ja võrgustikust, nad ei mõtle lihtsalt nii palju selle peale. Aga siin gümnaasiumijärgsed ja kes on juba töötavad ja nii edasi, et no nemad ongi ise ju selles võrgustikus sees ja paljudel on ju ka need pered, ise on juba loonud pered. Et siis see on lihtsalt nii neile veel lähedam.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikooli karjäärinõustaja hinnangul analüüsivad konsultatsiooni tulnud üliõpilased oma isikuomadusi ning soovivad, et tulevases töökohas oleks tema omadustele sobiv keskkond ja kolleegid:

„Aeg ajalt tuleb jutuks, pigem just siis, kui nad juba õpivad ülikoolis ja neil on tekkinud kahtlusi, nende sisetunne ütleb, et nad ei ole võib-olla õiges kohas. Siis me loomulikult arutame neid tulevikuteemasid ka, et kuhu see eriala sind välja võib viia. See on nõustamisteema sageli, et selline inimene nagu ma olen, ma pean leidma sobiva seltskonna ja keskkonna, millega ma sobitun.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Seega võivad sotsiaalsed suhted tulevasel töökohal olla olulisemaks faktoriks erialavalikul pärast gümnaasiumi kui pärast põhikooli kutseõppesse kandideerijatel. Üliõpilased peavad oluliseks, et tulevases töökohas oleks nende omadustele sobiv keskkond ja kolleegid.

Eriala populaarsus

Nii ülikoolide kui ka kutseõppeasutuste sisseastujate jaoks on oluliseks aspektiks eriala valikul ka eriala populaarsus.

Eriala populaarsuse olulisust rõhutasid kõikide intervjuueeritud kutseõppeasutuste esindajad. Paljudel juhtudel tullakse populaarsematele erialadele kandideerima koos sõpradega:

„Populaarsus ongi selline laiem mõiste, aga eriala populaarsus kindlasti, et kui on teada, et mingi eriala on väga populaarne, siis on ka see kuvand väga positiivne, järelikult ka tuttavad, sõbrad ja nii edasi.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Üldiselt nad võtavad ikkagi selle järgi, et kus on selline pop eriala.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kindlasti mängib suurt rolli populaarsus, kindlasti.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Populaarsemate erialade puhul võivad sisseastujatel olla ka kõrgendatud ootused:

„See on erialati erinev. Need, kes tulevad näiteks õppima laulu, pop-jazz laulu, need ootavad muidugi, et nemad saavad kohe kuulsaks lauljaks. Et sinna on hästi suur konkurss ja kuna see on hästi populaarne, just pop-jazz laulmine, siis sinna tullakse teistsuguste ootustega ilmselt, kui näiteks mõne keelpilli, klassikalise viiuli erialale. Seal on see, et nad ootavad, et nad pääseksid kuskile orkestrisse või ... nad ei otsi seda suurt populaarsust, vaid nad soovivad elada selles muusikamaailmas, teha seda muusikat, uurida seda asja.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Arutledes, kuivõrd oluline on eriala populaarsuse mõju sisseastujate jaoks, toodi esile ka meedia rolli, mis võib kindlaid elukutseid populariseerida ning noored on meedias nähtust küllaltki mõjutatavad:

“No muidugi, võib-olla natukene on nüüd võtnud see kokk tagasi, aga vaadake neid telesaateid ja igal pool ju kokatakse. Terevisioonist alates kuni igasuguste saadeteni. Kokk on populaarne kogu aeg.” (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„See on aastati erinev ja noored inimesed vaatavad läbi meedia. Näiteks eurovisiooni lauluvõistlusel, kui üks aasta oli viiuldaja seal meie lauljatega koos – hästi ilus tüdruk – ja siis tuli kohe hulgaliselt ilusaid tüdrukuid viiuliga meile õppima. Teine aasta oli üks kuulus saksofonimängija - jälle naisterahvas – siis tuli saksofonitüdrukuid palju. Et ikkagi nad on nii noored, et nad näevad, et oh, et vot see-ja-see teeb sellist asja, et ma lähen ka. See on nagu minu meelest selles vanuses noortel hästi oluline – mida nad näevad, mida teised teevad. Nende iidoliteks kes on saanud ja siis vastavalt tuleb neid erialati.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti toodi ülikoolide puhul esile erialade populaarsuse rolli sisseastujate valikute juures. Nagu kutsekoolidesse sisseastujate puhul nähti ka siin olulist rolli meedial, mis loob ettekujutuse, millised ametid on mainekad ja heade teenimisvõimalustega.

„Sellel kindlasti on oma roll. On ju väga palju stereotüüpe, mida meedia ka võimendab just selle koha pealt, et millised ametid on prestiižed ja toovad palju sisse. Kes selliste väliste näitajate põhjal oma valikuid teevad, need kindlasti lasevad avalikul arvamusel end palju mõjutada.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks meedia mõjule võib eriala populaarsusele kaasa aidata ka eriala spetsiifiliste vahendite kättesaadavus ja kasutamine ühiskonnas. Nii võib fotograafia eriala puhul üheks populaarsuse põhjuseks olla see, et fotokaamerate laialdane kättesaadavus on loonud illusiooni, et antud valdkonnas on kerge professionaaliks saada:

“Eks ta ikka mängib, laviinina, töötab laviinina. Minu jaoks on see suur küsimärk. Ta on endiselt populaarne ja koguaeg olnud ja jääb tiukiks ajaks. Just kui ma võrdlen analoogsete erialadega kolleegide seas, siis vahe on päris tuntav, populaarsus loeb, mingisugune populaarsus, mis on täiesti arusaamatu põhjusega kokkuvõttes. Ma aiman, kust see tuleb, aga kuna tegemist on tehnoloogilise erialaga, siis meie eriala populaarsuse põhjuseks see, et omatakse mingit kaamerat ja telefonis on tänapäeval kõigil kaamera jne. Kõik pildistatavad. Terve maailm pildistab ja see loob väga kiiresti illusiooni professionaalsuse kättesaadavuse lihtsusest sealjuures jne. Seal on omad põhjused kahtlemata. Ma arvan, et see on väga paljudel üks faktoritest, miks nad tulevad sisse astuma meie juurde.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib väita, et populaarsus on eriala valiku juures oluline aspekt nii kutseõppeasutuste kui ülikoolide puhul. Populaarsetele erialadele kandideeritakse sageli ka koos sõpradega ning oluline roll on siinkohal ka meedial.

Sotsiaalse võrgustiku mõju

Erialavalikul on noored olulisel määral mõjutatud oma sotsiaalsest võrgustikust. Väga oluline roll on sealjuures perekonnal ning sõpradel ja tuttavatel, aga ka endisel koolil.

Ühe kutseõppeasutuse esindaja hinnangul tulevad ligi pooled sisseastumisvestlusele sõbra soovitusel:

“Väga palju toetuvad tegelikult sõpradele, et vot see on see eriala, mida võiks õppida. Ma ütleksin, et selles vastuvõtukomisjonis on ikkagi pooled, tulevad ütleme, et ikkagi sõbra soovitusel.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Eelpool mainiti, et mõne eriala puhul võib sisseastumise juures rolli mängida lapsepõlve unistus antud elukutse omandada. Sõprade mõju käsitlemisel avaldati ka arvamust, et juhul, kui lapsepõlvest pole kaasa tulnud unistust konkreetset eriala omandada, saabki eriala valikul määravaks sõpruskond:

„Sõbrad on number üks. Kui ta ei ole lapsest saadik tahtnud arstiks, siis ongi sõpruskond see.“
(kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„Tulevad, siis me küsime ka, et okei, sa tulid siia õppima, et kas sul siin koolis ka tuttavaid on, siis teinekord öeldakse küll, et jah, mul on siin sama eriala peal olnud see-see inimene, et on lõpetanud ja soovitas ja mul on praegu siin sõpru, siin koolis, küll teisel erialal ja nemad on soovitanud või nad tulevad koos minuga õppima näiteks samasse kooli, aga teisele erialale. Et see on ka muidugi oluline teema.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Ongi ju sõbrad, tuttavad, see on see otsene info, mis tuleb tegelikult inimeselt inimesele. Jah, see on väga oluline.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Väga oluliseks peeti noorte erialavaliku juures ka kodu rolli ning vanemate soovitusi, seda eriti juhul, kui mõni pereliige juba töötab samas valdkonnas. Põhikooli baasilt sisseastujate puhul võivad vähem edukad õpilased kandideerida pigem vanemate suunamisel. Gümnaasiumihariduse baasil kutseõppesse kandideerijate puhul peetakse lapsevanema ning sõprade rolli erialavalikul väiksemaks:

„Ja muidugi vanemad ka, vanemate soovitusel on ka, et mine ikka õpi seda eriala, et see on kasulik võib-olla tulevikus. Kõigil, nad tahavad lihtsalt sisse saada ja ega nad ei ole kõige helgemate peadega ja vanematel ka mure, et kas ikka saavad sisse.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kodu roll on ka väga oluline [...] Meil on selliseid väga häid näiteid, kus on tõesti juba põlvkonnad (samal erialal töötanud). Aga samas jällegi põhikoolijärgsete puhul on see, et siin on hästi oluline roll ka lapsevanemal, et tegelikult see kodune ikkagi ongi kohe kaasatud. Et gümnaasiumijärgsed, nemad on juba iseseisvamad, et nemad on ise selle võrgustiku suuresti ka tekitajad ja ka suhteljad, aga põhikoolijärgsete puhul, et nendel on just see lapsevanema ja kodu roll veel väga suur.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Ma arvan, et pärast põhikooli õpilased on vast rohkem mõjutatud, kui pärast keskkooli õpilased.“
(kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Mis seal salata - ema-isa ütles. On ka sellist varianti. Paraku me puutume sellise asjaga kokku. See on reaalsus tegelikult, nii ta on. Aga gümnaasiumijärgse õppekavaga eriala puhul jälle ma saan vastata, et teadlik valik. Et seal me hindeid eriti tegelikult ei vaata. Seal ikka teine kontingent ja selles mõttes, et ta teab täpselt, kuhu ta tuleb ja mida teeb ja tal on väga kindlad soovid. Teine teema on see, kui on tutvusringkonnas või isa on näiteks puidutööga tegelenud, et see on nagu teine teema.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Väga oluliseks peeti noorte erialavalikul ka endise kooli ja sealsete õpetajate mõju:

„Noorte puhul, põhikooli järgsete puhul, on see teema, et kui nendel on hea tööõpetuse õpetaja olnud. See, ma olen tähele pannud, on hästi suure osakaaluga. Et kui nendel on mingid puiduringid

olnud või taolised asjad, et siis nad on saanud sealt sellise positiivse tagasiside ja emotsiooni. See on üks asi, tugev tööõpetus põhikoolis.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Eks nad ikka mitme kaupa tulevad, aga ega siis kõik ei saa sisse. Kuigi paljud tulevad ikkagi (huviharidus)koolist ja seal on rohkem selline kodune mõjutus ja see, et ta on hakanud seda tegema, tal läheb hästi. Et pigem ikkagi on see kodust ja eelnevast koolist ka, mitte et sõprade mõjutusel tulevad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Endise kooli mõju käsitledes mainiti ka karjääriõppe mõju erialavalikule:

„Kolmas teema on nüüd see siis, et on kuskilt karjääriõppe raames kuulnud-nähtud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sarnaselt kutseõppeasutustele on ka ülikooli erialavalikul sõprade ja vanemate roll oluline. Sisseastumisvestlustel mainitakse, et otsust on arutatud ka sõprade või perekonnaga:

„Ma arvan, et sellel on roll kindlasti. Mulle tundub, jälle ei oska ju öelda, et mil määral, aga vestlustelt ma kuulen küll selliseid, et mu tuttavate või mu perega olen arutanud. Vestlustel alati on mingisugune rühm neid inimesi, kes ütlevad, et nemad teavad kedagi, kes õpib või nende sõpruskonnas või perekonnas, et sellepärast nad tulevad.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Samas rõhutasid ülikoolide esindajad sõprade ja perekonna rolli kõrval ka noorte endi kogemusi ja isiklikke arusaamu:

“On kaks tegurit, mida ma tahaksin rõhutada. On see sotsiaalne, mida ütlevad sõbrad, head sõbrad, tuttavad või siis vanemad. Ja vanemate pool või perekonna on tihti peale olnud vastupidise märgiga. Seal pole see alati olnud positiivne pool. See on kindlasti üks väga tugev faktor, mis ütleb, kas nad tulevad siia või lähevad kuhugi mujale või üldse midagi ei tee. Ja teine faktor on kindlasti väga tugev isikliku arusaamise defineerimine.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide karjäärinõustajate sõnul tuleb iga aasta nende juurde konsulteerima üliõpilasi, kes on teinud erialavaliku sõprade järgi ning kellel puudub isiklik huvi õpitava valdkonna vastu:

„Osad loomulikult on mõjutatud, üks noored omavahel mõjutavad neid valikuid, mis on mõistlik ja mis mitte, oleks ju lahe koos kuhugi minna, siis me saaksime koos elada ja tegutseda. Neid satub ikka igal aastal mu juurde nõustamisele, kes ütlevad, et nad väga ei mõelnud ülikooli astudes, et kas see eriala on nende jaoks õige või mitte, nad pigem tulid kellegagi koos, et miks ka mitte. Et kui mul endal selget huvi ei ole, siis ma võin kellegagi koos tulla, et vaatame, mis elu toob. Ma ei julgeks öelda, et neid liiga palju on, ma ei julge isegi protsenti välja tuua, kuid kindlasti ei ole see valdav minu kogemuse järgi, pigem on mõned juhtumid.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Ülikoolide karjäärinõustajate kogemuse põhjal vahetavad need noored, kes on eriala valiku teinud sõprade järgi, üldjuhul õpingute jooksul ka eriala:

„Pigem ebateadlikud noored on need, kes sõprade järgi tulevad ja need, kes tihti siia satuvad, et eriala vahetada.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks sõprade mõjule teevad noored ülikooli erialavalikul otsuseid ka vanemate mõjutusel:

„On ka inimesi, kes vanemate mõjutusel teevad otsuseid, need jõuavad ka siia minu juurde, ups-ups eriala ei ole õige. Et jah, see ühiskond ja vanemad võib-olla annavad ka mingisuguse suuna noorele. Pigem isegi rohkem näen vanemate sellist suunamist, sellepärast et see on rohkem kuidagi selline intensiivsem, kui see, et ma lähen nüüd sõprade järgi, kuhu sõbrad läksid.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes on põhihariduse baasilt kutseõppesse kandideerijad oma sotsiaalsest võrgustikust rohkem mõjutatud kui keskhariduse baasilt sisseastujad. Eelkõige on siinkohal oluline sõprade, aga ka perekonna mõju, eriti juhul, kui mõni pereliige juba töötab samas valdkonnas. Samuti on ülikooli kandideerijatel eriala valikul oluline sõprade ja vanemate mõju. Ülikoolide karjäärinõustajate sõnul tulevad aga väliste mõjutuste tõttu erialavaliku teinud noored sagedamni nende juurde konsultatsiooni sooviga leida endale sobivam eriala.

Kooli asukoht

Noorte õppima asumist võib muude tegurite kõrval mõjutada ka kooli asukoht.

Kutseõppeasutuste esindajate hinnangul võib eelkõige põhikooli baasilt sisseastujate puhul olla erialavalikust olulisem hoopis kooli asukoht. Siinkohal mõjuvad tõmbekeskustena suuremad linnad:

„Mida põhikooli inimene tahab - ta tahab väga tihti kodust ära. Ta tahab linna, suuremasse linna, ta tahab iseseisvuda. Kõik need asjad on enne seda veel, kui see eriala ongi.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„Oleme ka seda tähele pannud, et paljud tulevad kooli just linna pärast. Nad on uurinud ja vaadanud, et meil on selline turvaline keskkond siin ja hea õhkkond.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kooli asukoht on oluline ka ülikoolide puhul. Noorte jaoks võib olla tähtis nii vanemate kodust välja kolida või soovitakse just kodu lähedal ülikoolis käia:

„Osadele on oluline ka kooli asukoht, et oleks kodu lähedal, et võimalikult sujuvalt ja odavalt hakata ülikoolielu elama. Teisel jälle vastupidi, et oma kodulinna ei taha ma kindlasti jääda, et juba sellepärast tahaks minna teise linna õppima.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Oodatavalt mõjuvad ka ülikoolide puhul suuremad linnad tõmbekeskustena. Eelkõige väiksematest piirkondadest pärit noored soovivad tulla õppima suurematesse kohtadesse rõhutades sotsiaalsete suhete olulisust.

„Noh, et ülikool on suuremas linnas. See on kindlasti suur tegur, mistõttu inimesi tuleb, tõmbekeskus, eks.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes on seega kooli asukoht olulise tähtsusega nii kutseõppeasutusse kui ülikooli kandideerijate puhul. Mõlemal juhul on noorte jaoks oluline tulla õppima suurematesse linnadesse.

Õpilaste isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivus erialale

Kutseõppeasutustes selgitatakse sisseastujate isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivus erialale välja vestluste ja testidega. Peetakse väga oluliseks, et kandideerijad mõtleksid läbi, kas nad sobivad enda isikuomaduste poolest valitud erialale:

„Me küsime kindlasti intervjuul, sellepärast eriti nüüd teenindusvaldkonna erialad, aga ka kõik teised valdkonnad, et hästi oluline on, et õppur ka iseennast iseloomustaks ja ta mõtleks selle peale, et kas tema isikuomadused (sobivad). Kui nüüd teenindusvaldkonda asuda õppima ja asuda

hiljem tööle, siis see mängib väga suurt rolli. Meie soov on alati olnud, et nad tegeleksid ka sellise eneseanalüüsiga, selle jaoks vestlusintervjuu on hästi põhjalik, et ka seda välja selgitada.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastumisvestlusel peab kandideerija ennast iseloomustama ning kuigi vastuvõtukomisjon eraldi iseloomuomadusi ei kaardista, peetakse isikuomaduste sobivust erialale siiski oluliseks:

„Me pöörame sellele tähelepanu, aga kuna tullakse ka õppima, siis ongi see - teatud oskused arenevad välja just selle õppimise jooksul. Et aga teatud oskused juba on ju olemas, et ikka sellele pööratakse tähelepanu ja seda selles mõttes nüüd eraldi ei kaardistata, aga komisjon selle info ilusasti töötab läbi.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ühe kutsekooli sisseastumiskatsetel viiakse kõigepealt läbi karjäärinõustaja koostatud test, millega selgitatakse välja sisseastujate isikuomadused. Testile järgnevale vestlusele kutsutakse siiski kõik kandideerijad, ka siis kui isikuomaduste sobivuse osas on tekkinud mõningaid kahtlusi:

“Meile tuli komisjonisse meie karjäärinõustaja ja siis tegi nendele testid ära ja siis me nägime ära. Et ikkagi kui ka nendest testidest selgub ka, et õpilase isikuomadused, nendega võib olla mingi küsitavus, siis ikkagi vestlusele kutsutakse.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas tõdeti, et lühikese intervjuu käigus saadakse sisseastuja suhtlemisoskusest mingil määral aimu, kuid tegelikud sotsiaalsed oskused ja isikuomadused ilmnevad siiski õpingute jooksul:

„Seal intervjuu käigus me saame selgeks teha suhtlemisoskuse mingil määral, et kui avatud on inimene, mingil määral saame seda kindlaks teha, kuigi me ei saa seda ka, sest kõik valmistuvad ette vestluseks, tahavad ennast näidata kõige paremast küljest, et tegelikult need sotsiaalsed oskused, võib-olla need tulevad välja ikkagi rohkem töö tegemise käigus, õppimise käigus.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Isikuomadused jah, raske on neid isikuomadusi niimoodi ütleme, kui ma suhtlen inimesega mingi viis-kümme minutit, ega sa neid isikuomadusi küll kindlaks ei tee. Et sul jääb esmamulje inimesest, meeldiv või mitte eriti meeldiv ja ikkagi on ta suht intuitiivne ja tegelikult just neid isikuomadusi me proovime võib-olla suhtlemise käigus välja uurida. Aga ikkagi see ei ole tõeline, päriselt.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujate isikuomadused ei selgu ainult vestluste või testide käigus, vaid ka vaadates nende välimust või esinemisoskust. Muusikavaldkonna puhul on kindlatel erialadel oluline, et sisseastujatel oleks hea esinemisoskus ja enesekindlus, mis ilmneb juba katsetel:

„Kui ooperilaulja puhul katsetel on ju ka juba see sees, et ta peab oskama laulda, esitama ilmekalt ja samas ka esitama luuletuse. Ja siis juba näeb, et kas ta'st saab asja või ei saa. Kui ta on selline sissepoole ja tagasihoidlik ja arg, siis me näeme, et see inimene meile ei sobi. See on erinev. Pillimängijal on seda vähem tarvis, seda väljaspoole esinemist, kuidas ma ütlen – müümisoskust.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Teenidusvaldkonna puhul pööratakse erilist tähelepanu ka sellele, et kandideerija välimus oleks hoolitsetud, mis on antud valdkonnas töötades väga oluline:

„Ka välimuses kajastub mingil määral inimese elustiil, ma eeldan seda. Kindlasti me vaatame ka seda, et kas ta üldse sobibki, ma ei mõtle sellepärast, et ta on ilus või kole, suur või väike, aga et inimene oleks hooldatud, ei oleks räpane, et ta sobiks teenindama.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Füüsilise vastupidavuse ja enesedistsipliini kohta tehakse järeldusi sportimisharjumuste põhjal:
„No mida me küsime, kui õpilased tulevad õppima juuksuriks, me küsime näiteks, kas nad tegelevad spordiga, sellepärast, et juuksuri töö on selline füüsiline töö ikkagi, mis vajab mingil määral sellist füüsilist vastupidavust. Seda me küsime, aga see ei tähenda nüüd, kui inimene ei tegele spordiga, siis tal ei ole mingeid šansse juuksuriks õppima tulla.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Küsime ka seda, et kas sa mingisuguse spordiga tegeled. Kui ta ütleb, et jah, ma tegelen seal aktiivselt mingisuguse spordialaga, no siis tehes ise sporti, sa tead, et sport on ju kõva distsipliin. See näitab ka väga palju ära. Siis sa tead, et ahah see tütarlaps või noormees tegeleb spordiga aktiivselt, järelkult tal on kellaaeg, rutiin ja sellised asjad nagu paigas, suuremal tõenäosusel.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutustes uuritakse kandidaatide isikuomaduste välja selgitamiseks, palju on nad eelnevalt koolist puudunud, mis kell hommikul ärgatakse ning ega ei tarvitata meelemärke:
„Eelkõige me küsime, et kui palju sa koolist puudunud oled, et kuidas sa pausi paned, et kuidas sul on üldse põhjuseta puudumistega. Et kuidas sa kellaaega suhtud, kas sa tuled täpselt kohale, kuidas sa hommikul ülesse saad, kui hilja sa magama lähed, kas sa käid korralikult söömas, ka sellistest asjadest me räägime. See on kõik tähtis asi. Mis siin salata, me küsime, kas sa alkoholi tarvitad ja kas sa suitsu teed, et mingit pilti ette saada, et see näitab ka midagi. Et nii me küsime tegelikult ja narkootikume küsime, aga no muidugi loota nüüd vastust, et jah, ma tarbin või ei tarbi narkootikume eksju, et kindlasti seda positiivset vastust sa siit ei saa, et jah eile võtsin eksju. Aga tegelikult sellega näevad juba, et me küsime selliseid küsimusi, me tunneme huvi.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas kutseõppeasutuses selgitatakse sisseastujatele ka seda, milliseid isikuomadusi on vaja, et eriala omandada ning hiljem tööle asuda:

„Me selgitame neile selle eriala sisu, eelkõige seda ohtlikkuse poolt, et siis me püüame neile välja tuua sellised asjad nagu kannatlikkus ja rahulikkus ja tähelepanelikkus ja vastutustunne enda ja teiste ees. Et töökoda pole see koht, kus tuleb nalja teha. Seal tuleb tõsiselt asjadesse suhtuda. Ja kui sotsiaalset poolt või seda suhtlemise poolt veel rääkida, siis et igasuguste selliste ohtude korral tuleb ikkagi juhendajat teavitada. Rõhume nagu sellele vastutustundele ja kellaaajast kinni pidamisele ja täpsusele, et need on sellised põhilised näitajad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide vastuvõtukomisjonide liikmed väljendasid sarnaselt kutsekoolide esindajatele, et piiratud aja jooksul ei jõua väga põhjalikult kandidaatide isikuomadusi välja selgitada, küll aga selgitatakse sisseastumisvestluste jooksul sisseastujatele, milliseid omadusi ja oskusi peab antud valdkonnas töötaval inimesel olema:

„Vähemalt selles vestlusrühmas, kus mina tavaliselt olen, et nendes me küll räägime sellest, et see tähendab sellist nagu püsivust ja põhjalikult asjade uurimist võib-olla ka sageli nii öelda omaette pusimist.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Olenevalt erialast võidakse sisseastujate isikuomadustele pöörata küllaltki suurt tähelepanu. Näiteks fotograafia erialal on sisseastujate sotsiaalne võimekus oluline, kuna eriala eeldab hakkama saamist ka ootamatutes sotsiaalsetes olukordades:

“Sotsiaalsed oskused, kindlasti inimestekartus – need on meie sisseastumisülesannete sisu tegelikult. Need ülesanded, erialaülesanded ma pean silmas, fotograafia ülesanded sisaldavad selliseid elemente, mis näitavad väga täpselt ära, kuidas inimene hakkama saab just nimelt ootamatutes sotsiaalsetes olukordades või ette teada või aimatavates oludes. See on kindlasti üks tähtis asi ja sellest tuleb alati ka juttu. Me vaatame, kuidas inimene positsioneerib ennast nii enda kui ühiskonna suhtes. Milline on tema sotsiaalne võimekus või julgus võõraste inimeste või isegi oma tuttavate hulgas. Ja kuidas on see seotud kaamera aparaatlusega, mis on meile tähtis. Ega siin väga palju häid metoodikaid ei ole. Teatavaid autistlike kalduvustega inimesi ei saa kahjuks sisse võtta. Ja väga tugeva egoga ilmas elavate sellist idiosünkraasiat viljelevate inimestega ei ole ka midagi peale hakata. See välistab kohe ka õppeprotsessi jne.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib öelda, et kutseõppeasutustes selgitatakse sisseastujate isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivust erialale välja peamiselt vestluste ning testide abiga, olenevalt erialast võib olulist rolli mängida ka enda välimuse eest hoolitsemine või esinemisoskus. Ülikoolides võidakse olenevalt erialast pöörata isikuomaduste sobivuse välja selgitamisele küll tähelepanu, kuid vestluste piiratud ajalimiiti arvestades ei pruugi see anda adekvaatseid tulemusi.

Sisseastujate eneseanalüüs

Kutseõppeasutuste sisseastumiskomisjonide esindajate hinnangul põhikooli järgsed sisseastujad ise oma omaduste ja sotsiaalsete kompetentside sobivust erialale sisseastumisvestlustel ei maini, vaid selle kohta tuleb ekstra küsida:

„Küsima peab: “Mulle meeldib küpsetada kodus”, “Mida sa oled siis küpsetanud?” “Muna praadinud.”; “Miks sa tuled?”, “Mulle meeldib ilusaid soenguid vaadata ja niimoodi.”, “Aga kuidas on erinevate inimeste kompamise ja katsumistega?”, “No ma olen sõbrannadele teinud.”“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

„Ei, seda nad ei räägi tegelikult. Mõni üksik ütleb, et mulle meeldib nokitseda. Et noh, ütleme tislari amet on selline tegelikult, et ta peaks olema suht rahuliku iseloomuga. Et sa võid suure töö ära teha ja lõpus, mingi lõppfaasis nagu kärsitusega oma töö nässu keerata, et selles mõttes peab rahulik iseloom olema. Aga ei, isikuomadusi kui selliseid ei ole välja toodud, ei ole täheldanud küll.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kui eelnevad näited viitavad pigem sisseastujate tagasihoidlikkusele, siis muusikakooli puhul on sisseastujate seas ka neid, kes võib-olla on oma oskusi ja sobivust erialale pigem ülehinnanud:

“Ikka nad on kindlad, et nemad sobivad. Kõik nad on väga kindlad. Mõni on isegi liiga kindel. Need, kes tegelikult ei tea asjast midagi. Nad on erinevad, aga enamasti nad ikkagi usuvad sellesse, et nad sobivad.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ka siinkohal on taaskord erinevus põhikooli ja gümnaasiumi baasilt sisseastujate vahel, kuid ühe kutseõppeasutuste esindaja hinnangul oskavad siiski ka põhikooli lõpetanud oma tugevused sisseastumisvestlustel välja tuua. Näiteks tuuakse teenindusvaldkonna erialade sisseastumisvestlustel esile, et ollakse head suhtlejad:

„Siin jällegi sihtrühmad erinevad, sellepärast et jällegi gümnaasiumijärgsed, need küll ikkagi enamus on need, kes toovad need juba ise välja, kellel on ju ka eelnev selline kogemus, mis veel isegi tõendab seda. Et on ka selles mõttes nad läbinud võib-olla seal eraldi ka veel ka koolitusi,

on töökogemus, nii et need oskused, nad isegi veel tõendavad neid, et neil on need olemas, et selles mõttes on palju selgem pilt. Põhikoolijärgsetel, muidugi nendel ei saagi neid veel ollagi valmis kujul või selles mõttes. [...] Aga nemadki ikkagi oskavad ka neid välja tuua. Et noored ise, no ma ütleks nad on selles mõttes küll avatud, et nad ikkagi oskavad ikka nendest rääkida ja selle välja tuua oma tugevustena. Et põhikoolijärgsed tihti oma selliste tugevustena mainivad, et mul on see või see oskus. Eriti just inimesed, kes tulevadki nendele teenindusvaldkonna, ütleme meil siin on turism ja majutus, toitlustus, et nemad väga toredalt juba toovadki selle ise ka välja, et olen hea suhtleja ja mulle meeldib ja selles mõttes iseloomustavadki ennast juba selle eriala poole pealt, et miks ta on valinud selle eriala.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Intervjuudest selgus, et kutseõppeasutustes eeldatakse, et põhikoolides on juba läbi viidud kutsesobivustestid, mis aitavad õpilastel oma iseloomuomadusi analüüsida:

“Tähendab, ma ei oska öelda, aga ma tean, et ju tegelikult põhikoolis peaks olema selline eriala ja kus põhikoolis peaks siis olema ka testid tehtud tegelikult, kutsesobivustestid.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti võidakse eeldada, et kui noored on valinud kindla eriala, siin on nad ka eelnevalt arvestanud enda iseloomuomaduste sobivusega:

„No ma arvan, et see, kui nad tulevad õppima, et üks nad siis ikka analüüsivad. Vastuvõtukomisjon nagu selliseid asju..., ega ajudesse ei saa ju süüvida.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Tõdeti ka seda, et testidega ei ole võimalik kindlaks teha, kas sisseastuja on oma isikuomadustega erialavalikul arvestanud või mitte:

„Et tegelikult seda testidega kindlaks ei tee, et kes missuguseid isikuomadusi nüüd arvestab või ei arvesta. Sest esiteks võib-olla kindlasti puht intuitiivselt nad saavad aru, et nad peaksid sobima teenindussfääri, aga seda kõike me hakkame mõjutama õppimise käigus ju nende isikuomadusi, kuivõrd neid saab nüüd mõjutada...“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikooli sisseastumiskomisjonide ja karjäärinõustajate hinnangul sisseastujad oma iseloomuomaduste sobivust sisseastumisvestlustel üldjuhul välja ei too või jäävad iseloomustused väga üldiseks. Näiteks iseloomustavad sisseastujad end kui „humanitaarinimesi“, millest lähtudes on tehtud ka valik:

„Ma arvan, see äkki jääb suhteliselt sellisele üldisele tasemele, et kuna sageli just tullakse ja öeldakse, et ma olen humanitaarinimene ja sellepärast ma olen siin [...] Inimesed enamasti alustavad võib-olla sellega juttu, et ma olen pigem humanitaar- mitte reaalinimene, siis valikud on sellised ja sellised, üks nendest on see eriala ja nüüd ma tulen siia proovima. See on kindlasti üks oluline tegur.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Sisseastujad võivad spetsiaalselt rõhutada ka omadusi, mida arvatakse sobivat väljavalitud erialaga. Samas komisjon võib aga tajuda, et väljatoodud omadused sobivad pigem teistsugusesse valdkonda. Sel juhul selgitatakse sisseastujale, milline on tüüpiline töömeetod sellel erialal ning võimalik, et sisseastuja sobib iseloomuomaduste poolest pigem mõnele teisele erialale.

Kokk võtteks võib öelda, et selles osas, kui hästi tulevad sisseastujad toime oma isiksuse peegeldamisega sisseastumisprotsessis, on vastuvõtukomisjonide liikmete arvamus erinev. Üldiselt leitakse, et noorte oskus end põhjalikumalt tutvustada on puudulik. Gümnaasiumi lõpetanute oskused on selles osas keskmiselt kõrgemad kui põhikoolist tulnute omad. Paremal juhul osatakse anda üldine hinnang oma ainevaldkonna eelistuste osas. Mõned vastuvõtukomisjoni

liikmed eeldavad ka seda, et noor on eelnevalt teinud kutsesobivusteste ning saanud karjääri planeerimise alast nõu.

Ebasobivaks osutunud valikute põhjused

Sisseastumiskomisjonide liikmetel ja karjäärinõustajatel paluti avaldada arvamust ka selles osas, miks teevad noored nende meelest hiljem ebasobivaks osutud erialavalikuid.

Nagu ka eelnevalt välja toodud, võib eelkõige põhikooli baasilt kutseõppeasutustesse kandideerijaid suuresti motiveerida soov asuda elama suurematesse keskustesse ning eriala valik on sealjuures teisejärguline. Sellisel juhul võidakse aga avastada, et valitud eriala ei pruugi neile tegelikult sobida. Samuti tuuakse probleemina esile noorte enda teadmatus ja vähene koolipoolne ettevalmistus, mis puudutab kutseõpet:

„Üks asi on see, et kuhugi peab ju minema õppima. See on lihtsalt noore rumalus, teadmatus. [...] Lihtsalt kodutöö on jälle tegemata. Ei ole seda kogemust ikkagi olnud enne, et mis asi see amet siis on. Laiemas laastus võib öelda, et kui palju siis need põhikoolid ja üldse riik seda karjääriasja neile selgitab...“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuste esindajate hinnangul võivad noored teha ebasobivaks osutunud valikuid, kui tullakse õppima kas sõprade või vanemate mõjul ning huvi eriala vastu endal puudub:

“Võib-olla number üks ma paneksin ikkagi sõbrad. Nad suhtlevad väga, väga tihedalt sõpradega, eriti klassikaaslastega. Tulevad ühest klassist on näiteks juba neli poissi. Ütleme, et seal üks tüdruk ja kolm poissi või et ühest koolist, ühest klassist juba tulevad niimoodi ühele erialale. Teine valik, ütleksin vanemate soovitus. Nii palju kui kuuldakse, et vanemad ikka, et mine, mine õpi võib-olla seda eriala, et see on kasulik. Jah, on olnud küll, et küsin, et miks sa õpid seda eriala. Ta ütles, et aga mulle ei meeldi see, aga ema sunnib mind õppima seda eriala.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samuti ei pruugi noored osata hinnata, kas ollakse välja valitud erialal piisavalt võimekas ning pärast mõneaegset proovimist võidakse otsustada mõne teise valdkonna kasuks:

„Nad ise ei oska ennast hinnata, et kas ta on nii võimekas. Vaatab, et oh, see on nii äge – ma tahan ka seda teha. Aga tegelikult ta võib-olla sobib hoopis mingi teise asja peale. See on selline vanus, et nad otsivad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas leiti, et noorte puhul ongi normaalne, et endale sobivat valdkonda otsitakse ning eriala muudatusest ei tehta probleemi. Siinkohal nähakse, et muutus on toimunud viimastel aastatel ning noored otsivad ennast kauem. Näiteks arvati, et kui vanasti õpiti selgeks kindel amet ja asuti selles valdkonnas tööle, siis tänasel päeval kestavad noorte eneseotsingud kauem. Noored katsetavad väga erinevaid alasid, mis ei pruugi omavahel üldse seotud olla:

„Ju ta on lihtsalt nii noor. Me ju kõik otsime mingil ajal oma teed. Ja tulevad ja hetkel meeldib üks asi, teinekord meeldib teine asi. On õpilasi, kes tulevad näiteks Tartu Ülikooli arstiteaduskonnast, on õppinud aasta seal - ei, mulle see ikka ei sobi, ma lähen proovin laulu. Ei, mulle see nüüd ikka ka ei sobi, lähen proovin hoopis TIP-i, või sinna, TTÜ-sse. Nad on natuke ebakindlad ise. Või on... võib-olla tõesti ka mõnikord on see, et mõni pillimees või laulja on hästi

populaarne, siis vot, ma tahan ka selliseks saada. Et ka see mõjub mingil määral. Aga kas see on nii tähtis? Sellepärast, et me võime ju elu jooksul ise ka ühes ja siis äkki otsustad, et teen kannapöörde, teen midagi muud. Kas see ongi nii tähtis, et ta peab kohe selle õige raja peale saama?“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Praegu on võib-olla see inimeste elustiil ka natukene teistsugune sellepärast, et praegu tegelikult inimesed ei ole nagu vanasti oli, et õppis ühe elukutse selgeks ja eluaeg töötas siis sellel elukutsel, inimestel on praegu väga palju valikuid ja inimesed on mingil määral eneseotsingutel ja tahavad ennast proovida siin ja seal, selleks, et leida see õige. Ja kuna praegu on neil olemas selline võimalus, kuna on hästi palju koole, kõik koolid pakuvad, kõigil on vaja õpilasi ja siis nad sellepärast proovivadki ennast ühel alal ja teisel alal ja kolmandal alal, enne kui nad leiavad selle õige. Ma arvan, et siin ei ole mitte midagi halba, ainult, et raha läheb lihtsalt lendu. Mingil määral riigi raha läheb lendu, aga samas, koolid pakuvad ja inimesed võtavad pakkumisi vastu ja koolidel on vaja õpilasi. Nii, et siin on niimoodi, et lihtsalt mõni inimene teab konkreetselt, mida ta tahab, teine inimene ei tea konkreetselt ja siis nad valivad endale, tihtipeale valivad väga erinevaid elukutseid, mis nagu üldse ei lähe üksteisega kokku, näiteks juuksur ja siis läheb õpib järgmine elukutse on tal näiteks mingi keemik, täiesti erinevad elukutsed. Aga miks nad seda teevad, ma arvan, et inimesed lihtsalt otsivad ennast.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Lisaks toodi esile ka võimalikke sotsiaalseid tegureid ning seda, et õpilased võivad kooli pooleli jätta hoopis sotsiaal-majanduslikel põhjustel:

„Aga siin võivad olla ka hoopis muud tegurid, näiteks mõned sellised sotsiaalsed tegurid, näiteks sotsiaal-majanduslikud tegurid. Võib tulla näiteks täiesti majanduslik põhjus, et kuna meil Eestis on ju õppetoetuste süsteem ka arenemisjärgus, siis võib tulla puhtalt majanduslik takistus, ütleme, et ei saa öelda, et oleks nüüd ebasobivale erialale tulnud, vaid näiteks ta peab õpingud katkestama või ei saagi võib-olla edasi õppida.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Probleemiks võib osutuda, et nõudlus õpitud erialale muutub, mis tähendab, et saadud haridus peab olema piisavalt paindlik, et oleks võimalik uutes oludes kohaneda:

„Eks maailm ju muutub ka väga kiiresti ja ongi ju raske prognoosida, et kas see eriala, mida näiteks asutakse õppima nüüd nelja või viie aasta pärast, mis seal täpselt on, nagu näiteks infotehnoloogia või üldse tehnoloogilised erialad või mida iganes, et olles kas ülikooli lõpetanud või kutsekooli ikkagi, muutused on nii kiired, nii et ei saa öelda, et see valik oleks olnud nüüd päriselt ebasobiv alati. Lihtsalt tegelikult haridussüsteem peabki olema ka nii paindlik, et oleks võimalik hiljem sellele nii-öelda vundamendile midagi veel juurde ehitada, et oleks võimalik õppida seda, mida on vaja, veel juurde.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kuigi kutseõppeasutuste näitel on mitmeid erinevaid põhjuseid, miks noored õpingud pooleli jätavad, tuleb siiski rõhutada, et enamik õpilasi jääb oma valikule kindlaks.

Ka ülikooli karjäärinõustajate hinnangul on paratamatu, et osad üliõpilased avastavad õpingute käigus, et valitud eriala neile ei sobi. Üliõpilased toovad sellisel juhul muuhulgas põhjenduseks ka gümnaasiumi lõpetamise kiiret tempot, mistõttu neil ei ole olnud aega erialavaliku peale piisavalt mõelda:

„Ise nad toovad sageli välja selle, et miks nad on teinud mõtlematu valikuid, et neil pole olnud aega mõelda ja analüüsida. Et gümnaasiumi lõpp on olnud oma lõpetamise ja eksamitega üks stressirohke aeg, lõpupeod jne. Ja siis äkki kohe ongi vaja otsustada, et mis nüüd edasi saab. Ei hakata piisavalt aegsasti mõtlema tuleviku peale, et tehakse nõ step-by-step, et kui nüüd eksamid

läbi saan ja kooliga ühel pool, eks ma siis vaatan. Sellised läbimõtlemata valikud on toonud palju juhuslikkust nende otsuste juurde.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Ülikoolides õpetatavate erialade puhul võib olla probleemiks ka see, et ühiskonnas ei ole selgelt näha, millega antud valdkonna lõpetajad tegelevad. Seega võivad üliõpilastel olla valed eeldused erialade sisule. Samas on võimalik pärast bakalaureusekraadi omandamist astuda teisele erialale magistriõppesse:

“Ma arvan, see on paratamatu, et mingil määral osad inimesed siis võivad leida, et see neile ei sobi, et siis boonuse on see, et saab tõesti selle bakalaureusekraadi, kust pealt siis mingitele erialadele edasi minna. Seda kombineerimist on ka minu meelest üksjagu, et kus bakalaureuse eriala on üks ja magistri eriala on midagi muud. Meile omale magistriõppesse tulevad paljuki ka teistelt erialadelt inimesi.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikoolide osas mainiti, et õpingud võidakse katkestada ka koolivälistel asjaloludel:

“Ma ei tea. Ma olen proovinud sellest aru saada. Võib-olla on see teatav enesekindlus. Siis on see, et inimene kahtlemata ei seisa paigal ja toimuvad ka muud arengud, mis ei ole kooliga seotud ja tihtipeale otsus tuleb teistsugune. Sõita kuhugi soojale saarele või midagi.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Üldises plaanis võib erialaõpingute katkestamisel olla põhjuseks huvide muutus, kuna saavutusvajadus saab erialale sisse saamisega rahuldatud. Üldistatult viitab see põhjendus puudulikule eneseanalüüsile – isiksuslikul pinnal ei osata tajuda oma tegelikke vajadusi:

“Mõned on lihtsalt kaotanud huvi, kui nad on midagi saavutanud, näiteks sisse astunud. See huvipuudus või huvinihe, mis on seotud sellega, et ma olen nüüd saavutanud selle, et ma olen sisse saanud ja siis see on ka päris tuntav aeg-ajalt.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes teevad eelkõige põhihariduse baasilt kutseõppesse kandideerijad ebasobivaks osutunud valikuid, kuna tullakse õppima sõprade või vanemate mõjul või soovist asuda elama suuremasse linna, kuid tegelik huvi eriala vastu puudub. Samuti võidakse õpingud katkestada sotsiaal-majanduslikel põhjustel. Ülikoolide puhul võidakse teha ebasobivaid valikuid näiteks juhul, kui gümnaasiumi lõpetamise kiire tempo juures ei ole olnud aega erialavaliku peale piisavalt mõelda või ka seetõttu, et ühiskonnas ei ole selgelt näha millega konkreetse valdkonna lõpetajad tegelevad.

Koolide poolne karjäärialane tugi ja parendusettepanekud

Konsulteerimine oma kooli karjäärinõustajaga õpingute jooksul

Järgnevalt kirjeldavad kutseõppeasutuste ja ülikoolide karjäärinõustajad seda, kuivõrd huvitatud on õppurid erinevates õppeetappides karjääriteenuste saamisest ning millised võimalused selleks olemas on.

Konsulteerimine karjäärinõustajaga sisseastumise eelselt

Intervjuust kutseõppeasutuse karjäärinõustajatega ilmnas, et sisseastumise eelselt pöörduvad noored tema poole pigem harva:

„Et tuleb mõni üksik inimene aru pidama, on üsna harv nähtus.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Samas kasutavad üldhariduskoolid aktiivselt võimalust osaleda oma õpilastega kutseõppeasutuste pakutavatel eelkoolitustel, mille raames on õpilastel võimalik tutvuda erinevate erialadega:

„Meil on eelkoolitus, et nad üks kord nädalas käivad ja siis tutvuvad kõikide osakondadega. Natukene on teooriat ja natukene on praktikat, et saab näiteks pirukaid küpsetada või lilleseadeid teha või mingit õmblemise tööd või tiseritööd ja siis nad näevad täiesti ära, mis on mis, et arusaamine tekiks, et kas see meeldib või ei meeldi.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Gümnaasiumi õpilased on külastanud kutseõppeasutusi ka töövarjupäevade raames. Kindla õpetaja töövari olemine võimaldab õpilastel tutvuda õpetaja kutsega, aga ka paremini mõista, mida antud eriala raames õpetatakse:

„Kui on olnud need töövarjupäevad, siis gümnaasiumitest avaldavad õpilased soovi olla selle või teise koolitöötaja töövari, et siis temal on huvi olnud kasvõi siis selle sotsiaaltöö või õpetaja töö... või kui on koka eriala, siis tema tahaks olla kokakutseõpetaja töövari. Teda huvitab see, et kuidas õpetatakse, mida õpetatakse sellel erialal, mis siis saab, kui ta valib selle eriala.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Samuti ei pöördu sisseastumise eelselt kuigi tihti karjäärinõustaja poole ülikoolidesse kandideerijad. Sealjuures ei ole ühe ülikooli karjäärinõustaja hinnangul antud teenuse reklaamimisele ka kuigi palju tähelepanu pööratud, kuna kardetakse, et ei suudeta antud teenust hallata. Pigem eeldatakse, et õpilaste nõustamine enne ülikooli sisseastumist jääb gümnaasiumide karjäärinõustajatele. Samas on vastav nõustamisalane info olemas ülikooli kodulehel ning mõningad sisseastujad on nõustamise võimalust ka enne sisseastumist kasutanud. Sisseastumiseelset nõustamisvõimalust tutvustatakse lisaks ka ülikooli avatud uste päevadel:

„Enne sisseastumist, kuna me ei ole ka suunanud nii väga seda teenust või reklaami, sest et koolides on omad need karjäärinõustajad ja kui me hakkaks reklaamima seda teenust, ei suudaks seda ära hallata, siis me väga selleks reklaami ei tee. Samas meil on kodulehel olemas, et sisseastujad võivad ka tulla ja me oleme siin oma avatud päevadel ja nii räägime nendega ka ja nii edasi, et kui nad soovivad, siis nad saavad tulla. Nii et ikka mõned tublimad jõuavad, aga see ei ole selline massiline, et suuresti me oleme ikka oma tudengitele suunatud. Sisseastujaid tuleb, aga mitte olulisel määral.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Sisseastumiseelsele karjäärinõustamisele pöörduvad noored enamasti selleks, et teada saada, mida teatud eriala endast kujutab. Lisaks võib eriala valik olla keeruline, kuna noortel on huvi väga mitmete erinevate valdkondade vastu või vastupidi, ei ole tegelikku huvi ühegi valdkonna vastu, aga soovitakse siiski midagi õppida:

„Sisseastujate põhilised mured on seotud sellega, et nad ei kujuta täpselt ette, et mida üks või teine eriala endas sisaldab. Et ma ei tea, mida ma peaksin valima. Mõnel on neid huvisid liiga palju, et ei suuda ühte valikut teha, teistel on see mure näiteks, et mitte miski ei huvita päriselt, et midagi nagu tahaks õppida, aga ei tea mida.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Seega, küsitletud karjäärinõustajate kogemuse põhjal juhtub seda pigem harva, et noored enne sisseastumist nõu küsima tulevad. Kutseõppeasutustes pakutavate erialadega tutvumiseks kasutatakse kutseõpetaja töövarjupäevi, eelkoolitusi. Ülikooli astujate puhul eeldatakse, et noored pöörduvad pigem gümnaasiumites tegutsevate nõustajate poole, külastavad avatud uste päevai või otsivad infot ülikooli kodulehelt.

Konsulteerimine karjäärinõustajaga õpingute jooksul

Õpingute jooksul pöörduakse kutseõppeasutuse karjäärinõustaja poole seoses õpiprobleemidega, samuti juhul, kui õpingute jooksul avastatakse, et õpitavat eriala kujutati teistmoodi ette:

„(Pöörduakse) oma õppevõlgnevustega, mille põhjused on üsna erinevad. Sest et me jälgime - õpilase edukus, see on tema õppimise edukus. Ja kui ta siis ei lähe, siis tekivad tal õppevõlgnevused. Ja see viib siis kas kooli vahetamiseni, lihtsalt õppetöö katkestamiseni või eriala vahetamiseni.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Kahtlustega eriala valiku osas pöörduakse õpingute jooksul sageli ka ülikoolide karjäärinõustajate poole:

“Kõige sagedasemad teemad on kahtlused eriala valikus, kas see eriala ikka sobib mulle või miskipärast on tunda, et ei sobi ja peaks midagi muutma.” (ülikooli karjäärinõustaja)

„Et siis erialavahetus näiteks, et kas ma olen õigel kohal ja siis tuleb edasi see eneseanalüüsi koht, et kuna me teeme siin ka teste ja räägime, et mis ja kuidas, siis need, kes võib-olla on natuke segaduses, et mida ma siis tegelikult tahan, et see eneseanalüüsi pool on olemas.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks sellele pöörduakse karjäärinõustaja poole ka siis, kui on tekkinud probleemid õpingute kõrvalt töötamise ning sellest tuleneva ülekoormusega:

„Kui kellelgi tõesti kokku jookseb - tööd ja kooli nii palju, siis osad ka need leiavad meie juurde tee, et siis nagu lahti harutada, et mida võtta ja mida jätta ja siis kas katkestada või edasi minna.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et õpingute jooksul pöörduakse kutseõppeasutuse karjäärinõustaja poole peamiselt seoses õpiprobleemidega ja juhul, kui õpingute jooksul avastatakse, et õpitavat eriala kujutati teistmoodi ette. Ülikoolide karjäärinõustajate poole pöörduakse peamiselt erialavahetuse sooviga või kui õpingute kõrvalt tööl käimine on hakanud takistama edasijõudmist õpingutes.

Konsulteerimine karjäärinõustajaga õpingutejärgse ametikohavaliku osas

Kutseõppeasutuse näitel tullakse õpingute jooksul karjäärinõustajaga küllaltki tihti konsulteerima, et uurida edasisi töövõimalusi. Siinkohal aitab õpilastel lisaks karjäärinõustajale valitud eriala mõista ka kooli poolt korraldatav ettevõtluspraktika:

„Jaa, see käib meil pidevalt! (õppimise ajal tullakse küsima ja arutama, kuhu pärast kooli oleks võimalik tööle saada). Juba seetõttu, et meil on mõningatel erialadel esimese kursuse teisel poolaastal ettevõttepraktika ja seal on esialgu praktika kooli töökodades. Näiteks kokk, pagar-kondiiter, puiduinimesed, IT-ala spetsialistid - nendel on võimalus ise otsida ja uurida, kuhu minna. See on koht, kus inimene saab eriti hästi aru, mis eriala ta õpib ja mis seal ettevõttes toimub. Ja hästi palju on neid toredaid variante, et pärast lõpetamist saabki sinna tööle, sest nad on juba vastastikku niivõrd kenasti tuttavaks saanud.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Ülikoolide karjäärinõustajad hindavad erinevalt seda, kuidas õpilased oma tulevase töö peale mõtleavad. Ühe ülikooli karjäärinõustaja hinnangul pöörduakse karjäärinõustaja poole töö leidmise küsimustega pigem siis, kui õpingud hakkavad läbi saama ning õpingute jooksul kuigi palju võimalike töökohtade peale ei mõelda:

“On ka tööotsimise teemad, et kuidas leida tööd, kui ülikool hakkab läbi saama või ka õpingute kõrvalt. Kui palju nad töökuulutusi üldse jälgivad või mitte. Pigem on see erand, et keegi vaatab. Selle koha pealt nad ei ole end tööturuga nii kurssi viinud, et konkreetseid töökuulutusi juba vaadata.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Teise ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on tulevikus töö leidmine peamine teema, millega karjäärinõustaja poole pöörduakse ning tihti tulevad üliõpilased konsulteerima just siis, kui ei ole ise otsides sobivaid tööpakkumisi leidnud ning on tekkinud mure karjääri väljavaadete pärast. Samuti pöörduakse karjäärinõustaja poole CV ja kaaskirjade koostamise alaste küsimustega:

„Kõige sagedamini on tööotsimine, kuidas peale hakata. Et olen proovind, olen vaadanud, ei ole võib-olla nii hästi läinud. Ja siis tulevad ja tahavad saada nõu. Et see tööturule suundumine on siis kõige populaarsem teema tudengite seas karjäärinõustamisel meil. Üks, mida me teeme, on CV ja kaaskirja nõustamine.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes käiakse nii kutseõppeasutuses kui ülikoolides karjäärinõustaja juures eelkõige siis, kui leitakse, et õpitav eriala ei ole päris õige või õpingute järgse ametikoha alaste küsimustega konsulteerimas. Ülikoolide näitel pöörduvad üliõpilased karjäärinõustaja juurde töökoha leidmise teemal pigem siis, kui õpingud hakkavad läbi saama või juhul, kui nad ei ole endale sobivaid tööpakkumisi leidnud.

Ülikoolide poolne karjäärialane tugi

Järgnevalt antakse lühike ülevaade, milline karjäärialane tugi lisaks individuaalsele nõustamisele ülikoolides õppijatele on võimaldatud. Ülikoolides pakutakse lisaks karjäärinõustamisele ka karjääriteemalisi koolitusi ning karjääriseminare. Karjääriskoolituste eesmärk on aidata õpilastel tulevikus kergemini tööd leida. Karjääriskoolitused hõlmavad endas järgnevat:

„Praegu on siin karjääritalituses sellised koolitused, mis aitavad konkreetselt hakata samme seadma tööotsimise suunas, kust ja kuidas leida pakkumisi ja kuidas ennast ise müüa tööandjatele,

kuidas koostada oma dokumente, CV-sid, kaaskirju, motivatsioonikirju, kuidas tööintervjuuks valmistuda jne. Kuidas endast hea mulje jätta ja edukas olla. On ka enda elu planeerimisega seotud teemasid, näiteks ajajuhtimine, kuidas enda elu paremini korraldada, et jõuaks teha kõike, mis huvi pakub. Kuidas tööd ja õppimist ühendada. On ka eneseanalüüsiteemasid, nagu enda oskuste analüüs, et millist tööd ma soovin, just see enesest teadlikuks saamise pool, et kes ma olen ja mida ma tahan. Kuna meie karjääritalitussse kuulub ka ettevõtlusnõustaja, siis on ka ettevõtlusega alustamise koolitusi. Kuidas olla ettevõtlik, kuidas alustada oma spin-off ettevõtlusega.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Teise ülikooli näitel toimuvad karjääriseminarid, mille teemad tulenevad peamistest küsimustest, millega noored karjäärinõustaja poole pöörduvad. Karjääriseminaridele on kaasatud rohkelt ettevõtjaid ning personalijuhte, kes jagavad töö leidmiseks omapoolseid soovitusi:

“Põhimõtteliselt see on grupinõustamine, et me oleme võtnud need teemad, millega meie poole palju pöörduakse ja siis kutsume erinevaid inimesi rääkima nendel teemadel, et hästi palju just kasutame tööturul olevaid inimesi. A la Swedbank käib meile rääkimas, et töötamine panganduses, et kuidas osutada valikuks. Siis KPMG käib näiteks rääkimas, kuidas osutada valituks. Siis personalijuhid käivad rääkimas CV-st ja kaaskirjade koostamisest, praktilisi soovitusi intervjuuks. Siis on meil mõned psühholoogilised teemad, kuna meil on ka psühholoog meie juures. Siis mõned sellised äriteemad, et kuidas alustada ise ettevõtlusega ja kuidas siis raamatupidamise algtõed ja siis on meil veel sellised edukad esinemised ja karjääriotsused ja eneseanalüüsi seminarid. Et need võib-olla, kes ei taha kohe karjäärinõustamisele tulla, et siis need tulevad siis seminarile. Siis tavaliselt räägitakse, kuidas asjad käivad ja tavaliselt tehakse mõned grupitööd.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Nii karjäärikoolituste kui karjääriseminaride puhul tuuakse välja, et eelkõige on populaarsed praktilisema fookusega teemad. Sealjuures võib pidada populaarsemateks tööotsimise, CV ja kaaskirjade ning muude dokumentide koostamise alaseid koolitusi. Ühe kõrgkooli puhul tuuakse esile ka panganduses töötamise alaste seminaride populaarsus.

Tõstetakse esile, et pigem on populaarsemad seminarid, mis on seotud otseselt töö leidmisega, kui pehmemad teemad nagu stressi juhtimine või edukas esinemine.

“Ma arvan, et ikka CV ja kaaskirjad ja siis see töötamine panganduses oli hästi populaarne. Mõned asjad on meil iga poolaasta samad, aga mõned asjad on uued ja kohe, kui on mingi uus seminar, siis seal alguses on rohkem huvi.”

Teise ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on siiski väga raske välja tuua, mida eelistatakse. Nende hinnangul osaletakse ka seminaridel, mis käsitlevad üldoskusi, millele eelnevates kooliastmetes piisavalt tähelepanu ei pöörata.

„Kindlasti on populaarne ajajuhtimise koolitus, see on igapäevane probleem tudengitele, kuidas oma aega planeerida. See on selline üldoskus, millele on koolides liiga vähe tähelepanu pööratud. Praegu ei ole koolituste teemade valik väga lai, nagu ta varasemalt võib-olla on olnud, seepärast on ka raske välja tuua, et mida eelistatakse.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Kokkuvõttes hõlmab ülikoolides võimaldatud karjäärialane tugi lisaks individuaalsele karjäärinõustamisele ka karjääriteemalisi koolitusi ning karjääriseinare. Koolituste ning seminaride puhul on eelkõige populaarsed praktilise fookusega teemad.

Ettepanekud karjääriõppe parendamiseks

Järgnevalt esitatakse kutseõppeasutuste ja ülikoolide esindajate ettepanekud selles osas, mida saaks põhikoolide ja gümnaasiumide karjääriõppes ja/või karjäärialasel nõustamisel muuta, tõstmaks noorte teadlike valikute tegemise oskust.

Siinkohal toodi välja, et oleks oluline juba varasest noorusest selgitatada lapsele, millised ametid on olemas ja mis on tööturg.

„Et rohkem on vaja maast madalast tegeleda just selle isiksuse kui selle arendamisega selles suhtes. Ja no mujal maailmas, ma olen ise ka majandusõpetaja, et tõesti see iseenda tundmaõppimine nii nagu meilgi, ega heades lasteaedades ja kõik need programmid on ju olemas, et kus juba ka vaadatakse, millised on need ametid ja kuidas see tööturg üldse toimib, lihtsamal moel, aga see algab hästi varakult. Et kui noor on juba maast madalast peale saanud rahulikult mõelda, siis ta saab ennast ka edasi arendada, nii et noor peab siis olema selles mõttes ka hiljem selline enesekindel ja paremini suutma ennast teostada.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ühes kutseõppeasutuses rõhutati karjäärisobivustestide olulisust ning leiti, et õpilased võiksid teste teha juba kaheksandas või üheksandas klassis:

“Nii, kõigepealt sobivustest ja karjääris tõesti läbi mõelda ja vaadata ja kõik need parameetrid, mida te ütlesite, et noh füüsiline, vaimne ja ... tähendab et testi järgi vaadata, millised erialad sobivad. Juba eelnevalt ütleme, et kaheksandas ja üheksandas klassis teha testid ja vaadata siis karjäärinõustajaga üle tema sobivus sellele erialale ja kui ta tuleb, et juba ka teadlikkus, et kui ta sobib sellele erialale, et kui meil on lahtiste uste päevad, et nad tuleksid ja kindlalt ka ütleme, et seda eriala ta lihtsalt vaatleb, et nad saavad alati natuke midagi käte vahel ka teha ja proovida, kuidas on. Et nad tuleksid siis kohale.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Tegelikult need testid peaksid olema juba tehtud põhikooli viimastes klassides, et nende erialavalikud, et nad juba suunata mingisugust eriala õppima. Et kui nad tulevad siia ja hakata testi siin tegema... noh meie õpetaja tegi nii palju, kui ta sai siin enne vastuvõtukomisjoni.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Samas tõid teised kutseõppeasutuse esindajad välja, et testid ei pruugi olla usaldusväärsed, kuna õpilased ei pruugi tegelikult testidesse süveneda:

„Aga ma arvan, et kõik need küsitlused ja testid, et vast need kindlasti mingi määral võib-olla teevad kindlaks, kuhu inimesed sobivad ja kuhu ei sobi, aga need testid ikkagi, ma väga palju nendesse ei usu, mina isiklikult ei usu nendesse.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“Mul on selline tunne, et õpilaste puhul, nad lihtsalt teevad selle testi ära, et nad ei süvene tihtipeale, väga paljud õpilased, ma tean seda. Ja ma olen ise ka võib-olla niimoodi, mõni teeb testi, teine, et teed ära. Võib-olla isegi karjäärinõustamisest, aga jällegi, kellel on nii palju aega, et igaiühaga individuaalselt rääkida, aga kas on kellelgi nii palju aega selle jaoks, see on teine küsimus.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutused avaldasid ka arvamust, et on väga oluline, et kõikides koolides oleks karjääriõpe ja karjäärialane nõustamine. Toodi esile, et tänasel päeval on koolid karjäärialase nõustamise poolest väga erinevalt ette valmistatud.

„No siin ongi see, et kõigepealt peaks kõikides koolides üldse olemagi karjääriõpe, karjäärinõustamine ta saab olema, sest koolid on siin olnud väga erinevad. Mõnes koolis on ta olnud ja loomulikult, iga õpetaja, iga klassijuhataja tegelikult ka teeb seda tööd, ta on ju ka esmane karjäärinõustaja oma ametis. Aga siiski minu hinnangul ongi seda tööd vaja teha väga süstemaatiliselt ja nüüd ta ilmselt jõuab igasse kooli. Et koolid ongi siin väga erinevalt olnud ettevalmistatud, et sellest on kahju, sellepärast meie ka ei jõua kogu seda karjääritööd siis niimoodi kohe ära teha, vaid see peab ju hakkama maast madalast peale.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Arutledes võimaluste üle karjääriõpet efektiivsemaks muuta, rõhutati, et kindlasti on oluline ka ettevõtete külastamine:

„Loodame, et see on igas koolis ja seda on väga palju ja teine asi on üldse ütleme see ettevõtluse pool või reaalne side töömaailmaga, et ma võiks öelda, et siin on koolid ka väga erinevad.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Kindlasti konkreetne ettevõtete külastamine. Oma silmaga nägemine, oma käega katsumine, see rääkimine ja sealjuures veel, et mul on tõeliselt selge pilt, mida kuskil tehakse. Mitte mingisugune ümberjutustamine, vaid konkreetsed nägemised. Ja kogemised.“ (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Kuigi paljudes koolides karjäärialane nõustamine toimib, on ühe vastaja hinnangul vajalik riiklikult paika panna karjäärialane nõustamise süsteem:

„No meil väga palju sõltub sellest, et tõesti millised on need võimalused, et osad lasteaiad, koolid teevad ju kogu aeg hästi head tööd selles suhtes. Aga osadel ei ole lihtsalt ressursi, kuna me riiklikult ei ole seda niimoodi reguleerinud või sellele veel jõudnud nii palju tähelepanu pöörata.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Aga see sõltub nii palju koolist, et ütleme siin nagu riiklikult ta peaks olema väga ühtlaselt paigas. Siis saaksid noored tulla palju parema ettevalmistusega ja palju kindlamalt teha ka oma valikuid ja ei oleks ka koolidel ütleme sellist, no praegu ikkagi ongi nii, et osad koolid on nagu väga hästi valmistunud ja valmistuvad, aga mõnes koolis ei pruugi seda üldse veel olla. Et praegu koolid on väga erinevad, kahjuks ei ole see pilt ühtlane.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Siinkohal oodatakse, et koolides oleksid heal tasemel karjäärinõustajad ja psühholoogid.

“Et võiks olla ka koolide psühholoogid ja karjäärinõustajad, nad peavad tugevat tööd tegema. Et põhikoolides peaks olema see ametikoht väga tugevalt esindatud.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Oluliseks peetakse põhikoolide, gümnaasiumite ning kutseõppeasutuste omavahelist koostööd ning et õpilased jõuaksid ka kutseõppeasutuste lahtiste uste päevadele. Täiendavalt mainiti töövarjupäevade olulisust:

„No ma arvan, et võiks olla tihedam koostöö kutseõppeasutustega eelkõige. Ja ma arvan, et koostöö kutsekoolidega oleks väga kasulik mõlemale poolele tegelikult. Et meil on ka nendelt

õppida. Ega siis ei ole nii, et ainult nendel meilt õppida on. Käia meil külas rohkem ja lasta meile külla. Asi on muidugi paremaks läinud, et ma ei saa öelda, et on halvemaks läinud, aga see võiks tihedam olla. Praegu on nüüd see Noor Meister, mis on iga aasta kevadel, Tallinnas peetakse seal Pirita Messikeskuses, et see on väga hea asi, mis nüüd toimub. Et aga noh, see on jällegi paljugi gümnaasiumides ja põhikoolides kinni, kas õpilased viiakse sinna vaatama neid võistluseid või ei viida vaatama, et see on omaette teema. See annab ka muidugi väga palju juurde teadlikkust.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“No näiteks väga hea asi on näiteks töövari. Ma arvan, et ma ei tea, kas see puudutab karjäärinõustamist, ma arvan kindlasti peaks puudutama. Teiseks ... peakski olema nagu rohkem võib-olla koostööd koolidel ja kutsekoolidel, sellepärast, et kooliõpilased on ikkagi ju kutsekooli, noh tihtipeale tulevad nad õppima kutsekooli, et teha nagu selliseid nagu seal riigikogus oli, töövarjupäevasid. Tulevad õpilased, kes on huvitunud ja lihtsalt on selles protsessis ja vaatavad kuidas see töö tegelikult käib.”

Kutseõppeasutuste ja põhikoolide ning gümnaasiumide omavaheline koostöö võib aga olla raskendatud, kuna põhikoolid ei pruugi soovida kutseõppeasutustega koostööd teha ning lubada neid enda õpilastele kutseõppe võimalusi tutvustama. Siinkohal võib olla koolidel hirm, et meelitatakse ära nende potentsiaalsed õpilased.

„Ma ei saa mainimata jätta, et tegelikult olen seda omal nahal tundnud, kuidas soov oli minna gümnaasiumitesse tutvustama oma erialasid ja meil ei lubata kooli minna, selle kartuses, et me võtame nende potentsiaalseid gümnaasiste [...] Mõned koolid lasevad meid meelsasti sisse, on koole, kes ei lase sisse. Viisakalt öeldakse ära, et me ei soovi. Me lihtsalt ütleme, et me tuleks räägiks noortele põhikooli õpilastele nagu erialadest, kutsekooli erialadest ja asjadest, me oleme lahtiste uste päevad ja nii ja. Aga mõned gümnaasiumid on kahjuks sellised, et täname, et me ei soovi. Me ei soovi teie teabepäeva. Sellest ju võib kõik välja lugeda.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Seega on ühe kutseõppeasutuse esindaja hinnangul selge konkurents kutseõppeasutuste ja gümnaasiumide vahel:

„Eks me käime koolides ka nii palju, kui meid sisse lastakse, sellepärast et see konkurents gümnaasiumi ja kutsekooli vahel ikka on. Paar aastat tagasi oli küll selline olukord, kus meid konkreetselt keelduti, öeldi ära, et me ei soovi teie teabepäeva. Noh siin ei ole raske mõelda, miks ei soovita, see on ju selge, miks meid ei soovita sisse lasta teabepäevale. Et nii ta on. Kahjuks jah, oli vähemalt, aga olukord on paremaks läinud.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Vastuoluline on ka ühe kutseõppeasutuse ettepanek, et koolides võiksid õpetajad nõrgematele õpilastele soovitada erialasid, kus kindlamalt tööd saab. Siinkohal võib aga osutada probleemiks, et soovitatakse eriala, mille vastu noortel huvi ei ole. Samuti on tööturg ise pidevas muutumises ning kindlaid prognoose teha on keeruline. Tuginedes eelnevale analüüsile on siinkohal õpilase enda huvide ja kogemuste arvessevõtmine äärmiselt oluline, et vältida ebasobivaid valikuid, millest tulenevalt hiljem õpingud katkestada võidakse.

„Tegelikult on ju igas aines ... noh, õpetajad ju näevad, kes võimekam on ja siis soovivad. Aga neile keskpärasele õpilastele – kes ei paista veel välja, ei ... neile võiks just soovitada sellel pinnal, et kus kindlalt ära elab. Et mis erialad need on, kus tööd saab. Ja tööd ja leiba, eks ole. Et ära näidata, et õpi seda või teist., (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on koolides pakutav karjäärinõustamine hakanud ennast õigustama. Karjääri planeerimise valikained on piisavalt mahukad, noored saavad oma võimalused rahulikult läbi mõelda:

„Need muutused on hakanud ennast tasapisi õigustama, on näiteks karjääriplaneerimise valikained põhikooli lõpus või gümnaasiumis, kus võetakse aega ja analüüsitakse noorega koos, et milline inimene ta on ja mida talle meeldib teha, mida ta oskab ja suudab teha. Need kursused on väga head selles mõttes, sest kui ütled noorele, et mõtle läbi, siis ta ei teagi, et mida ta mõtlema peab. Aga kui on koolis selline pikajaline kursus, 30-40 tundi, siis ta jõuab kõik teemad rahulikult läbi mõelda ja tekib ka arusaam tulevikust, et millele kõigele ma mõtlema pean, kui pean selliseid valikuid tegema ja otsuseid langetama.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„See, et koolides on karjäärikordinaatorid ja see, et Innove avas nüüd uued Rajaleidja keskused, kus on karjäärinõustajad, psühholoogid ja muu tugipersonal kõik koos, et kuidagi süsteemsemalt jõuda õpilasteni. Usun, et need tegevused on täitsa heas ja õiges suunas kulgemas, et kõik protsessid võtavad ikka väga palju aega. Aga see on ikka suur pluss, et õppekavades on läbiv teema, et teoreetiliselt iga õpetaja peaks oma ainetundides ka karjääriplaneerimisest rääkima, seostama seda ainet reaalse elu ja maailmaga ja aitama õpilastel mõelda, et kas ja mis võiks siit mind puudutada. Et siis enda aine sidumine reaalse maailmaga. Valikainekursused on kindlasti väga hea täiendus õppekavade juurde, et neid järjest rohkem pakutaks.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Täiendavalt soovitati külastada klassidega erinevaid ettevõtteid, et tutvuda reaalse töömaailmaga. Samuti soovitatakse kutsuda ettevõtete esindajaid koolidesse:

„Koolides saab kindlasti rohkem teha ka igasuguseid karjääriüritusi ja õppekäike, et see kokkupuude reaalse töömaailma esindajatega algaks juba koolist pihta, et seda kaudu tekiks realistlikum pilt töömaailma võimalustest ja tegelikust sisust.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

„Võib-olla rohkem tõesti kutsudagi igasuguseid ettevõtteid ja inimesi sinna rääkima.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Ülikooli karjäärinõustaja hinnangul on üliõpilased, kes on üldhariduskoolis käimise ajal osalenud karjäärinõustamises, oluliselt paremini karjäärivõimalused läbi mõelnud ning nendega saab alustada juba süvendatumalt töövõimaluste analüüsi.

„Ma näen ka ülikoolis seda, et noored, kes on tulnud ülikooli ja kellega oleme rääkinud, et järjest rohkem on neid, kes juba kooliajal on kokku puutunud karjääriplaneerimise teemadega pikemalt ja põhjalikumalt. Nendega on kohe hea nõ kõrgemalt tasandilt alustada nende eriala analüüsimist ja tööväljavaadete leidmist.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Ühe ülikooli esindaja sõnul võib noortel oma töövõimaluste osas olla üpris piiratud nägemus ning et tänapäeval võiks noored näha oma erialasid laiemalt ning suhtuda enda võimalustesse paindlikumalt:

“Kui midagi teha, siis kuidagi avardada valdkonniti seda maailma, ehk siis kuidagi teha noortele selgeks. Ma kogu aeg tunnetan, et see on hästi kitsas, kuidagi sellist eluvõimaluste ja töövõimaluste ja tööturuvõimalustest on noortel hästi piiratud pilk. See on, mida ma oskan välja tuua, mis võiks olla laiem tükk maad.. Ma märkan ise sellise Nõukogude Liidu aegse elluastujana, kus tõepoolest ka need erialad jaotusid kas siis arstiks või autoremondi lukksepaaks või siis meremeheks, et need olid üsna sellised selged kuni surmani, kontstansted vood, eluvoog.

Tänapäeva maailm on palju paindlikum, palju muutlikum. See on see, mida ma ootaksin. Ma saan aru, et algtasandil lastele seda õpetada on väga keeruline. Aga erialati, millega mina tegelen, need eeldavad teatud paindlikkust, teatavat mõtteviisi ja teadvuse nõtkust. See on äärmiselt vajalik. Siin üldse midagi ära teha ja olla tõhus.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Ühe ülikooli karjäärinõustaja tõdes, et ta ei ole kindel, kui palju üldhariduskoolides karjäärinõustamist pakutakse:

„Ma just mõtlen, et kas juba tehakse või kui palju tehakse, et karjäärinõustamine on meil omal ülikoolis ka olemas. Ma ei kujuta ette, paljud seda leiavad üles enne sisseastumist, et kas ta nagu toimib siis, kui sa juba siin oled ülikoolis või et kui suurel määral see toimib nende peal, kes alles on sisse astumas. Et jah, neid karjäärinõustamise võimalusi justkui on jah, aga ma ei tea jah, kui väga nendeni jõutakse.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes võib kutseõppeasutuste tehtud soovitustest järeldada, et oleks vajadus riiklikult paika pandud karjäärialase nõustamissüsteemi järele. Erinevatest ametitest ning tööturust tuleks rääkida juba varasest noorusest ning karjäärisobivustest võiks läbi viia juba kaheksandas või üheksandas klassis. Kõikides koolides peaks olema tagatud karjäärialane nõustamine ja karjääriõpe. Samuti on äärmiselt oluline kutsekoolide ja põhi- ning kesk-koolide omavaheline koostöö. Ülikoolide hinnangul on karjäärinõustamine varasemates haridusastmetes hakanud ennast tõestama, kuid oluline oleks, et veel enam külastataks erinevaid ettevõtteid, et tutvuda töömaailmaga.

Soovitused noortele

Vastuvõtukomisjonide liikmetel ja karjäärinõustajatel paluti anda soovitusi selles osas, mida noored õpinguid kavandades saaksid teisiti teha, põhjalikumalt kaaluda või eelnevalt endile enam selgeks teha. Kutsekoolide esindajad leidsid, et noored võiksid õpinguid kavandades põhjalikumalt erialaga tutvuda, sealjuures külastada ka töökohti valdkonnas, mida õppima asutakse. Oluline oleks suhelda praktikutega, et mõista, kuidas töö kindlas valdkonnas välja hakkaks nägema.

Eelneva analüüsi põhjal võib väita, et kõige olulisemaks aspektiks, miks noored kindla eriala valivad ning mis tagab edu õpingute jooksul, on huvi eriala vastu. Ka siinkohal soovivad vastuvõtukomisjonide liikmed, et õpilased usaldaksid pigem oma intuitsiooni ning asuksid õppima seda, mis neid tõeliselt huvitab:

„Et sellist tööd teha enne [...], aga ma arvan, et kõige rohkem peaks õpilane usaldama oma intuitsiooni, kujutama ette ennast, et mida ma nüüd tahaks teha, et mis teda huvitab. Et inimene valiks oma elukutse ikkagi selle järgi, mis teda huvitab, siis on tal ka see töö ja see elu.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

“See, mis tuleb tema seest, et see ongi see, et kus ta saab siis oma tugevusi edasi arendada, ta saab aru, et näiteks mulle väga sobib, väga sobib see eriala, et see ongi see, mis mulle meeldib ja kus mina saangi teha oma parima.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

„Et nad tõesti tunnevad, et see on huvitav. Et kuhu nad siiveneda tahaksid. Et mitte teha ainult ära see, et kästakse ja saan hea hinde, vaid et see tõesti, mis neid huvitab. Et kui nad tahaksid sellest õpikust ja koolis pakutavast veel ise iseseisvalt juurde uurida, see on juba hea näitaja - et see neid huvitab.“ (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Siinkohal, nagu eelnevalt välja toodud, on oluline noorte teadlikkust tööturust ja erinevatest ametitest juba varasest noorusest toetada. Noored peaksid ka lisaks uurima, kus on üldse võimalik Eestis mingit eriala õppida:

“Ja tegelikult just, et seda eriala, mida nad on siis põhikoolis selle karjäärinõustajaga, et valinud ja vaadanud, mis sobib, et ta ise, tekiks soov või oleks ülevaade sellest erialast ja samamoodi võimalustest õppida vabariigis seda eriala.” (kutseõppeasutuse vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuste esindajate hinnangul peavad noored tunnetama oma võimeid ja olema valmis arendama enda silmaringi. Kutseõppeasutuse karjäärinõustaja rõhutas ka seda, et liiga kiiresti ei tohiks koole vahetada, õpingud tuleks igal juhul lõpetada:

„Et ükskõik mida ma teen, siis ma teen seda põhjalikult. Ja kui ma valin mistahes asja, siis ma tegelen selle õppimisega ja ma olen isegi seda näinud siin praegu niimoodi, et kui mul ei ole teada, mis mulle kindlasti meeldib, siis ma ei hakka jooksuma ühest kohast teise, vaid ma lõpetan selle ühe asja ära. Ma tuletaksin Tammsaare vanameest meelde: “Tee tööd, näe vaeva - siis tuleb armastus”, et tee üks asi lõpuni, et ei hakka jooksuma, et äkki mul see meeldib. Ma lähen nüüd sinna - äkki see meeldib mulle. Et kui ma ei tea, mis mulle meeldib, siis kui ma sain kuhugi sisse, siis ma tõesti õpingi lõpuni [...], et siis mul on vähemalt mingisugunegi eriala, millele ma saan toetuda ja tööd leida. Ja saangi edasi elada.” (kutseõppeasutuse karjäärinõustaja)

Sarnaselt kutseõppeasutustega soovitasid ka ülikoolide vastuvõtukomisjonide liikmed ning karjäärinõustajad, et õpilased peaksid eelkõige lähtuma erialavalikul sellest, mis neid ennast huvitab. Enne õppima asumist peaks ennast analüüsima - kes ma olen, mida ma tahan saavutada, mida ma suudan. Samuti soovitatakse tutvuda erinevate õppimisvõimalustega, aga mõelda ka formaalse õppimise välistele tegevustele, mis aitavad areneda isiksusena:

„Tegelikult ongi kaks suurt valdkonda, mis tuleks läbi mõelda põhjalikumalt. Esiteks see enesetundmise pool, et kes ma olen ja mida ma tahan, et tegeleda teadlikult ja panna kirja eneseanalüüsi mõtteid ja tulemusi. Teiseks võimaluste tundmise pool, ehk siis õppimisvõimalused nii Eestis kui välismaal, erinevates õppeastmetes - kutseharidus, kõrgharidus, edasised töövõimalused, milliseid karjääri- ja spetsialiseerumisvõimalusi üks või teine valdkond pakub. Läbi tuleks mõelda ka laiemalt elustiili puudutav teema, et millistesse organisatsioonidesse ma võiksin kuuluda, kus ja mida vabatahtlikuna teha, kaasa liiua, et arendada ennast isiksusena palju laiemalt kui vaid formaalse õppimise raames. Võib-olla lihtsalt kooliharidusele lootma jäämine on liiga kitsas, et leida muid võimalusi ka elus, mida teha, et areneda ja jõuda soovitud suunas.” (ülikooli karjäärinõustaja)

Ülikoolide hinnangul saavad õpilased interneti vahendusel eriala kohta väga palju infot leida, kui ollakse ise motiveeritud otsima. Siinkohal on eelkõige oluline õpilaste endi motivatsioon ise infot otsida:

„Nad peaksid püüdma isegi nominaalselt midagi lugedes kuskil erialade nimekirjas või nad peaksid jõudma kaugemale sellest nimekirjast, mis seal on. Nad peaksid tõepoolest rohkem ringi guugeldama, [...] et nad jõuaksid sealt, et neil tekiks harjumus uurida natuke rohkem välja. See on see, mida nad võiksid teha.” (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kutseõppeasutuse karjäärinõustajaga nõustasid ülikoolide esindajad ka selles osas, et noored peaksid suhtlema praktikutega ja olema ise aktiivsed ja julged:

„Mina soovitaksin mõelda hästi palju järgi ja hästi palju küsida ja rääkida inimestega, tegelikult. Et seda julgust rääkida erinevate inimestega ja võtta, kui tuleb mingi mõte, võtta asjal sarvest

kätte ja üritada minnagi töövarjuks. Rääkida kellelgi tuttavalt on ikka sama töö, et tegelikult noored võiksid julged olla, et tegelikult nad ei riski rääkida, et tegelt inimestele meeldib rääkida oma tööst ja tegemistest, et nad natukene võibolla häbenevad, et kuidas mina nüüd ennast siis sinna kuhugile trügin. Neil võiks olla seda julgust, et küsida ja kui neil on mingid sellised toredad enda mõtted, siis neid taga ajada, et võib-olla sellist julgust ja pealehakkamist, et võib-olla sõna on selline julgus, mis ma ütleksin. Siis mingi ja küsigu ja mida rohkem nad küsivad, mida rohkem nad räägivad, seda rohkem nad saavad selgeks, et saada teada, mida nad tahavad ja mis nad ei taha.“ (ülikooli karjäärinõustaja)

Lisaks soovitati noortel osaleda õpilasakadeemias, kus on võimalik erialadega tutvuda. Samas toodi välja, et õpilasakadeemias osalenute seas ei ole väga palju neid, kes hiljem ka ülikooli sama eriala õppima on tulnud:

„Nii, et see on üks asi (õpilasakadeemia), aga ma olen vaadanud, et neid inimesi väga palju tegelikult sisseastumisel ei ole nende hulgas, kes võib-olla on läbinud seda õpilasakadeemiat. Osad eksle lähivad teise ülikooli kindlasti. Ma ei tea, kui efektiivne see tegevus on, aga no igal juhul, see on üks viis, kuidas meie üritame tuua noortele lähemale seda, mis meie eriala on.“ (ülikooli vastuvõtukomisjoni liige)

Kokkuvõttes soovitasid nii kutseõppeasutuste kui ülikoolide esindajad asuda noortel õppima erialasid, mis neid tõeliselt huvitavad ning enne õppima asumist koguda huvi pakkuva eriala kohta võimalikult palju infot, sealhulgas tutvuda võimalike töökohtadega, kuhu võidakse pärast vastava hariduse omandamist tööle asuda.

III Tööandjad

Tööturu avatus noortele

Valmisolek värvata äsja kutseõppeasutuse või kõrgkooli lõpetanud noori

Uurides, milline on tööandjate valmisolek värvata äsja kutseõppeasutuse või kõrgkooli lõpetanud noori, ilmnes, et üldjuhul on tööandjad huvitatud äsja koolilõpetanute tööle palkamisest. Mõne ametikoha puhul on hariduse nõue kogemuse nõudest olulisem. Seega võib öelda, et tööturg on kutseoskustega noortele avatud. Esmatähtsaks peetakse noore inimese suhtumist ja valmisolekut tööle asuda:

“Meie võtame väga palju kutse- ja kõrgkooli lõpetanud inimesi tööle, et haridus on meil esmatähtis, kogemus tegelikult teisel kohal, et hariduse nõue on määrav meil.”

“Praktikakogemus on oluline mingil määral, aga meie jaoks olulisem on suhtumine ja tahtmine tööd teha.”

“See, kas ta nüüd on kuskil firmas tööl olnud või ei ole, ehk ei olegi nii suure tähtsusega. See, on oluline, et kas ta tööd oskab teha, kas ta üldse saab aru, mis asi töö on. Kuidas ta seda õppinud on, kas pilli mängides või laulukoorides või sporti tehes või müüja olles, see on tehnika küsimus.”

“Me võtame üsna hea meelega neid (äsja kooli lõpetanuid) tööle. Me teeme isegi kampaaniaid nende tööle võtmiseks. Me teeme täiesti suunatult kampaaniaid nii suveperioodiks, et tule suveks tööle, kooli kõrvalt ja koolivaheajal tule proovi tööelu. Teine asi, me teeme eraldi kampaaniaid igal muul ajal, 19+, et teadmiste kõrvalt endale siis ka töökogemus ja elukogemus. See on konkreetne sihtgrupp, kes meie ettevõttes leiab täiesti laialdaselt endale tööd.”

Mõnel juhul võib kogemuste puudumine ja avatus tulla töökohale kandideerimisel isegi kasuks: *“Meie ikkagi nõuame meeskonnatöösust, sulandumist. Kui sa tuled noorena ja sul puudub varasem töökogemus, siis sa ikkagi ju sulanud meeskonda ja käitunud nii, nagu käitub ülejäänud meeskond. Kergem on välja koolitada otse koolipingist tulnud noormeest, kui et tuleb kogemustega ja väljakujunenud isiksus teisest ettevõttest, kellele tuleb siis nõ meie perekäitumine, meie organisatsioonikäitumine. Noored võtavad seda kergemini omaks, neid on kergem kujundada.”*

Osades ettevõtetes ollakse äsjalõpetanute tööle palkamisest huvitatud teatud kindlate ametikohtade puhul:

“Oleme väga valmis tööle võtma selliseid noori ja kuivõrd oluline on see varasem töökogemus, et see nüüd sõltub kindlasti ametikohast, et kuhu see noor inimene kandideerib.”

Teistes ettevõtetes võetakse koolilõpetajad tööle ning seejärel tehakse täiendav väljaõpe kohapeal:

“Oleme võtnud vahetult kõrgkooli lõpetanu tööle ja ise ta välja õpetanud, see ei ole meile probleem... Kui kogemust või praktikat ei ole, siis see ei ole takistus töölevõtmisel.”

“Aga meil on niimoodi, et meil on teatud kohtades on kaks kuud väljaõppe aeg. Siis ei pea olema (eelnevat töökogemust), me ei nõua igal pool kogemust.”

Mitmete valdkondade puhul hinnatakse õppeasutustes saadud ettevalmistust tööle asumise seisukohalt piisavaks:

“Küll aga tulevad meile otse kõrgkoolist, äsja lõpetanud tööle, et nemad on küll väga valmis.”

“Kindlasti väga pooldaksime neid (äsja kooli lõpetanuid), meil ka tööalad või ametikohad, mis me siin pakume, on hästi palju ka seotud sellega, mida kutsehariduskeskused õpetavad. Nii et neid noori kindlasti oleme valmis tööle võtma.”

Erioskusi nõudvates valdkondades tegutsevates ettevõtetes soovitakse õpilasi kui tulevasi töötajaid kaasata tööpraktikasse juba õpingute jooksul. Nii saavad õppurid parema ettekujutuse erialast ning on kooli lõpetamise järgselt paremini valmistunud tööle asumiseks:

“Ja tavaliselt kui tehakse esimene praktika meil, siis me lausa väga soovime, et tuleks inimene ka teisele praktikale meile ja kolmandale praktikale meile. Et see tööle nii-öelda saamine noortel inimestel käibki läbi praktika. Et kui nad juba koolist tulevad, siis neil on ettevõttest ettekujutus ja oma tulevasest tööst küllaltki hea ettekujutus.”

Seega näevad tööandjad koolilõpetanuid kui võimalikku tööjõudu ning kasutavad vastavalt töövaldkonnale erinevaid võimalusi nende tööellu integreerimiseks.

Hinnang (kooli)praktikale

Intervjuudest saadud info põhjal võib järeldada, et ettevõtjad ei erista õppeasutuse sisest nõ koolipraktikat ja ettevõttes läbi viidud praktikat. Küsimusele vastates on silmas peetud siiski peamiselt ettevõttepraktikat.

Seda, kas kooli õppekava raames läbitud praktika annab tööle asumiseks piisava kogemuse, hindavad tööandjad erinevalt. Arvamused jagunevad mitmesse kategooriasse. Leidub ettevõtteid, kus praktikakogemusele antakse rahulolev hinnang:

“Seda me hindame ja oleme ise ka pakkunud praktikakohti, kui vähegi võimalik. Üldiselt hindame positiivselt. See on vajalik noorele, et saada kooli kõrvalt kogemusi juurde.”

Paljudel juhtudel arvatakse, et praktikakogemuse väärtus sõltub sellest, millised tööülesanded on praktika käigus antud. Oluliseks on tööülesannete sisuline pool ning omandatud kogemuse ulatus – et noor saaks tutvuda erinevate tööloikude ja tööprotsessiga laiemalt:

“Ma arvan, et ta annab mõningase kogemuse, aga nüüd sõltub hästi palju jälle sellest, et mis on see noore inimese soov, et see praktika on tihti hästi selline baas või väga paljudest valdkondadest tahetakse saada sellist kogemust, et seda ei pruugita selle praktika aja jooksul ikkagi saada.”

“Kui see praktika on ikkagi sisuline, mida meie proovime teha ja mida ma isiklikult olen alati proovinud tudengitele ja kutsekooli õpilastele pakkuda, et näitad inimesele, kuidas see töö käib, annad talle võimaluse tutvuda erinevate tööloikudega, võtad teda kaasa igale poole, et ta saaks selle reaalse kogemuse näha, kuidas see töö reaalses elus käib, siis on sellest kasu. Kuid praktikat tehakse nii, et inimesele antakse mingi tehniline töö, talle antakse andmeid sisestada hommikust õhtuni ja tegelikult ta ei näe kogu tööprotsessi. See on muidugi kahtlane.”

Samuti tuuakse esile erinevate ettevõtete ja erialade usaldusväärsust praktikapakkujatena. Kui tegemist on tuntud ettevõttega, on usaldus suurem:

“Eks see praktika on olnud nagu ta on olnud. Ta on kindlasti erinevatel koolidel erinev. Et kui inimene näiteks, võtame meie oma eriala ja kui on olnud teada-tuntud asutuses kuude kaupa praktikal, siis me teame, et see praktika on olnud arvestatav. Aga kui inimene tuleb võib-olla mõnest raamatupidamiskoolist, siis me isegi ei oska hinnata seda. Et eks see selgub ikkagi töö käigus.”

Mõned vastajad leidsid, et saadud praktikakogemus on sageli selgelt ebapiisav:

“Ülikooli puhul on seal ka praktikat väga väga vähe. Nad sooritavad seda praktikat ülikooli laborites, aga kui nad tehasesse tootmisse tulevad, siis ütlevad, et oi mis lõhnad siin on.”

Mõned ettevõtjad näevad koolipraktika puhul võimalust teha koostööd tööjõu leidmiseks – võetakse palju praktikante ning nende hulgast valitakse potentsiaalseid tulevasi töötajaid:

“Praktika tase on hästi varieeruv, hästi nii ja naa. Mida me ise teeme selleks, et annaks kogemuse, on see, et lihtsalt võtame praktikante endale hästi palju ja siis nende hulgast me kutsumegi siis oma tulevasi töötajaid. Et see praktikal käimine on hästi hea võimalus meiega selline läbiv kontakt saavutada ja silma jääda siis tulevase töötajana, siis kui me oleme valmis, kohe kui meil on ametikoht tekkinud, siis me sageli kutsumegi oma endiste praktikantide hulga.”

Ettevõtjad näevad ka oma vastutust ja rolli praktikakohtade pakkujana. Hea näitena kirjeldatakse süsteemi, kus ettevõtte maksab oma praktikajuhendajatele lisatasu, et motiveerida järelkasvuga tegelema:

“Et noorte selline ettevalmistus ja tahe, see tegelikult sõltub tööandjast endast, sellest praktikasse suhtumisest. Ja praktikajuhendajad on meil ja me maksame praktikajuhendajatele tasu, nii et oma inimesed, oma töötajad on väga huvitatud praktikantide juhendamisest. See ei ole neile selline pealesunnitud asi, mida töö kõrvalt ilma rahata teha tuleb. Me maksame praktika kogu aja juhendamise eest juhendajatele tasu ja see on protsent miinimumpalgast, et kui tõuseb miinimumpalk, siis tõuseb ka praktikandi juhendajatasu.”

Kokkuvõtvalt võib öelda, et praktikakogemusele hinnangu andmisel on oluline valdkond, milles praktika sooritatakse, ettevõtte, kus praktika sooritatakse ning praktikandile antavate tööülesannete mitmekesisus praktika käigus.

Valmisolek värvata kutseoskusteta noori

Ilma kutseoskusteta noori nähakse potentsiaalse tööjõuna ettevõtetes, kus väljaõpe toimub nagunii ettevõttesiseselt. Kui tegemist on ametikohaga, mis ei nõua erioskusi, pole kutseoskuste olemasolu nõutav, olulisemad on isikuomadused ja motivatsioon:

“Me oleme kindlasti nõus võtma tööle gümnaasiumi lõpetanud noori. Kui me näiteks räägime sellistest massametikohadest, näiteks nagu müügikonsultant, et siis seal tegelikult need noored õpivadki selle töö käigus tööks vajalikud oskused ära.”

“Me nad koolitame ise välja. Selleks, et meile tööle tulla, läbib kõigepealt esmakoolituse, siis ta vaatab, mis see töö on, saab kõigepealt aimu ühe päeva jooksul, mis see töö endast kujutab, ja siis

ta alles otsustab, kas ta sõlmib meiega lepingu või mitte. Ja kui ta tööle tuleb, siis ta läbib kaheädalase baaskursuse, ilma milleta ta seda tööd teha ei saagi. Nii et me ise õpetame nad välja. Selles mõttes pole meil tõesti vahet, mis haridus või mis taust. Peamine, et on motivatsioon, soov ja tahe teha.”

“Oleme nõus võtma vaid juhul, kui inimesel on olemas valmisolek minna õppima. Meil on kutsehariduskeskusega selline töökohapõhise õppe vorm sisse seatud.”

Mitmed vastajad siiski leidsid, et põhimõtteliselt nad üldharidusega inimesi tööle ei võta:

“Kui ma mõtlen tänast päeva, siis ma eeldan, et päris gümnaasiumi lõpetanud inimesel ei ole šansse.”

“Praegu mina ei mäleta, et me oleksime äsja gümnaasiumi lõpetanud võtnud tööle.”

Vastutustunnet eeldavatele ametikohtadele ei soovita ilma kutseoskusteta noori võtta. Tööandjate kogemus näitab, et erialadel, kus töökeskkonna nõuded on spetsiifilised, saavad eriala õppinud inimesed oma väljaõppe käigus teadmiste erinõuete kohta ning nende tööle palkamine on ettevõtte seisukohalt turvalisem kui kutseoskusteta inimeste puhul:

“Massiliselt pole (kutseoskusteta noori) võtnud, on olnud üksikuid juhtumeid, kus poisid on käinud suvel, aga see on eeldanud, et tal on kogu aeg keegi kõrval, kes teda jälgib. Me ei ole välistanud seda, aga kuna ohurisk on suurem, siis on need pigem erandjuhtumid.”

Leitakse, et kutseoskusteta noorte püsivus ametikohal töötada on madalam:

“Millegipärast on tendents ikka selline, et nad lasevad väga kiiresti jalga.”

Hinnang noorte tööturu alasele teadlikkusele

Oskus arvestada õpingute kavandamisel/erialavalikul tööga, milleks erialaõpingutega valmistutakse

Tööandjatelt uuriti, kuivõrd oskavad noored nende hinnangul võtta õpingute kavandamisel/erialavalikul arvesse seda, milliseks tööks erialaõpingutega valmistutakse. Mitmed vastajad leidsid, et noorte teadlikkus erialasest tööst on valikute tegemisel väga vähene. Tullakse tööle ning alles töö käigus tekib ettekujutus töö sisust:

“Ma arvan, et 90%, no ikkagi 95%, ei oska sellest mitte midagi arvata.”

“Meie seisukohast ma arvan, et neil ei ole sellest mingit aimu. Et nad tulevad meile siia tootmisse ikkagi ainult selleks, et saaks mingi aeg ära olla. Aga mitte midagi rohkemat, see on minu arvamus. Et kas keegi sunnib või ema ja isa käsivad, et ei looderdaks niisama kodus... Üldiselt on väga vähe neid inimesi, kes tulevad koolipingist ja ütleme, et jäävad pikemaks ajaks kui neli kuud või midagi niimoodi. Neid on ikka vähe.”

Isegi kui noor asub õppima valdkonda, mis talle huvi pakub, võib tal pahatihti olla puudulik ettekujutus sellest, mida töö selles valdkonnas tegelikult tähendab. Probleemi nähakse koolide tasandil – karjäärispetsialistidel ja õpetajatel puudub endal selge ettekujutus tööjõuturul toimuvast:

“Mulle tundub, et nad seda valikut tehes otseselt ei mõtle mingile väga konkreetsele ametikohale. Neil on oma selline ettekujutus olemas, et võib-olla, et kui nad lähevad ju mingit valdkonda õppima, et miks nad seda õppima lähevad. Aga kuivõrd nad omavat sellist reaalsset ettekujutust sellest tööst, ma arvan, et see on puudulik.”

“Ma arvan ikkagi, et seda reaalsset maalähedast hinnangut, et mis see töö tähendab, kas ja kuidas see mulle sobib, [...] oma kutsumuse või oma arengute ja hinnangu üles leidmine, et see on nõrk. Nad ei tea, ei ole räägitud seda, mis see tegelik töö just on, ei ole räägitud. [...] Kes see koolis seal on, kes midagi reaalsest tööelust teab? Just kutsenõustajad on samasugused ja siis see kõik lähebki, et mine õpi bioloogiat või ajalugu või keemiat, sest see on huvitav aine. Noh õpetajad on täpselt nii võõrad selles reaalses tööjõuturus seal maailmas ka.”

“Kogemus näitab seda või need, kellega mina suhelnud olen, kes kutsekoolist tulevad, et see kui nad sinna lähevad, nende osakaal, kes teavad, mida nad tahavad ja et see on nende enda valik, on ikka väga väike.”

“No ma olen üsna kindel, et tegelikult noored mõtlevad selle peale küll vähem, kui nad peaksid. Et pigem minnakse võib-olla õppima seda, mis tundub atraktiivne või hõlbus raha teenimise võimalus olevat või mis on näiteks gümnaasiumis olnud meelepärane aine või millega toimetulek on olnud lihtne, aga seda, et milline nagu reaalselt see töö pärast on, et sellega ma arvan väga ei tegeleta.”

Võib juhtuda, et isegi õpingute lõppedes puudub noorel ettekujutus, millised on antud eriala väljundid tööturul, rääkimata konkreetsema töökonteksti adumisest:

“See on raske teema. Kahjuks väga sageli tundub nii, et nad tegelikult ei tea, mis need eriala sellised praktilised väljundid lõpuks on. Et nad õpivad ja kurb on see, et nad isegi õpingute

lõpetamise ajaks ikka veel ei ole päris täpselt aru saanud, mis need konkreetsed asjad nüüd on ja kus praegu konkreetsed töökohad võiksid olla. Aga kindlasti on see teadmatus väga suur nende hulgas, kes nüüd eriala valivad ja õppima lähevad, et esimese kursuse jooksul mõned erialad või mõned koolid on teinud oma neid sissejuhatavaid ained, kus nad tutvustavad ka seda, millised need töövõimalused on, kohtuvad vilistlastega ja käivad ekskursioonidel ja ettevõtetes, et need on rohkem niimoodi teadlikud, aga väga sageli nad ei tee esimesel kursusel üldse mitte midagi oma erialaga.”

Samas leiti, et teadlikkus võib sõltuda ka õpitud erialast – mõnedel erialadel õppijad omavad väga head ettekujutust tulevasesest tööst:

“See on väga erinev. Osad tudengid tahavad praktikale tulla, siis on neil väga selge ettekujutus, mis see eriala endast kujutab, või mis see töökoht endast kujutab. Näiteks, kui inimene on õppinud noorsootööd või sotsiaaltööd, et siis ta enda erialaga on nagu kursis ja õpingute käigus ta on juba teada saanud, milliseid töid ta tulevikus võiks teha ja siis seoses sellega on ta siis praktika käigus või ise uurinud, mida seal tulevasel ametikohal tehakse. Et mingi selline ettekujutus on neil olemas. Mitte muidugi spetsiifiliselt, aga ikkagi just ilusti oskavad ära kirjeldada, kuidas nad seal tööd ette kujutaksid.”

Leiti ka seda, et teadlikkus on kõrgem kõrgkooli astujate ning madalam kutseharidusse suundujate puhul:

“Kõrgkooli minejad üldjuhul on teadlikumad inimesed. Aga ma näen, et kutsekoolis minnakse teinekord lihtsalt kergema vastupanu teed, et võib-olla on kokaks lihtsam õppida kui keevitajaks. Ja see on päris suur probleem. Ja seal on veel mõned erialad, kus ei anta endale aru sellest, milliseid oskusi sul peab olema.”

Positiivsema aspektina toodi aga siinkohal välja, et kuigi noorte teadlikkus võib olla väike, on nad paindlikud ümber õppima:

“Üldiselt nii ja naa, sõltub ikka inimesest, aga tundub, et tänapäeva noorte jaoks see ei ole katastroof, ollakse valmis kas siis ümber õppima või eriala vahetama. See ei ole nende jaoks eriliseks probleemiks, võimalused oma kutset, eriala, kooli vahetada on ju olemas. Ma arvan, et 10-15 aastat tagasi oli see problemaatilisem, otsus eriala vahetada ja ümber õppida oli keerulisem. Tänapäeval see enam pole nii.”

Intervjueeritutel paluti hinnata ka seda, mil määral mõistavad noored, millise haridustaseme peab saavutama, et oleks võimalik asuda tööle soovitud ametikohale.

Kurdeti, et oskustöö puhul ei oska noored piisavalt hinnata hariduse omandamise tähtsust, kuna usutakse, et töö tegemiseks vajalikud oskused on väljaspool koolipinki hõlpsamalt omandatavad:

“On noori, kes saavad aru ja hindavad, ma arvan, et enamus saab, aga on ka inimesi, kes pole nii tõsiselt võtnud. Oskustööliste puhul on tegelikult suur probleem, et nemad pigem ei pea vajalikuks, et oleks kutseharidus omandatud, tullaakse ja arvatakse, et saadakse hakkama, aga elu on näidanud, et see ei ole alati nii.”

Seda, et noored ei pruugi pahatihit osata hinnata, millised on haridustasemele seatud nõuded kandideerimisel, järeldati ka mitte-kvalifitseeruvate CV-de laekumise osakaalu põhjal. Vaatamata esitatud nõuetele, saadetakse CV-sid, mis ei kvalifitseeru haridusnõuete osas:

“Ma nii palju selle kohta võin öelda, et kui meil on mingid nõuded ametikohtadel, et enamikel ametikohtadel on meil nõutud kõrgharidus, siis CV-de laekumisest on ka aru saada, et neid CV-

sid tuleb igasuguseid. Et nad ei pane tähele neid nõudeid, mis meil on esitatud ja saadavad oma pikad motivatsioonikirjad, jäädes lootma, et ikkagi võetakse ühendust, vaatamata sellele, et sellel ametikohal mingi nõue on. Sellest võib küll järeldada, et nad ei pea seda vajalikuks või jäävad lootma.”

Noored ei adu sageli ka seda, millised on juhi või spetsialisti taseme hariduslikud nõuded. Haridustasemele seatavate nõuete tähtsust ei osata just madalama haridustasemega kandideerijate ringis adekvaatselt hinnata:

“Ma arvan, et noored siiski ei hinda päris täpselt või ei saa aru, sellepärast et kui ma vaatan näiteks värbamiskonkursse ja inimesi, kes neile kandideerivad, on olnud näiteks, kui me otsime inseneri või siis me otsime ka näiteks juhipositsioonile inimesi ja siis meil kandideerivadki täpselt kas just kutsekooli lõpetanud inimesed või keskkooli lõpetanud inimesed. Nad ei saa aru, et keskkooli lõpetaja ei saa olla juhipeadil olev inimene või kui on ikka nõutud mingid spetsiifilised kutseoskused siis, kui sul neid ei ole, et siis ei saa toime tulla.”

Samas nähti, et kohati kipuvad noored kõrghariduse omamist üle tähtsustama. Eeldatakse, et kõrgem haridutase annab automaatselt eeliseid tööturul.

Teadlikkus valdkonnast ja ettevõttest, kuhu tööle kandideeritakse

Ettevõtete esindajate arvamus sellest, kui teadlikud on noored valdkonnast, kuhu nad tööle kandideerivad, on erinev:

“Mina arvan, et see oleneb hästi inimesest, täiesti, et siin ei saa üldistada. On noori, kes on ennast väga kurssi viinud ja teinud kõva eeltööd ja on teised, kes lihtsalt tulevad mütsiga lööma ja samamoodi ju on see ka ju vanemaealiste inimeste puhul. Et siin ei saa üldistada, et noored käituvad kuidagi teistmoodi kui ülejäänud.”

“Ma ei ole täheldanud noorte hulgas sellist teadlikku karjääri valimist. Ja seetõttu... ega noorte puhul on ju oluline see, et nad saaksid kuskil jala ukse vahele. Neil ei ole väga palju trumpe millega hiilata, neil ei ole eelnevat töökogemust reeglina ja siis nad lihtsalt kasutavadki kõiki võimalusi, mis teele satub. Ja ma arvan, et jällegi mõned teevad eeltööd, mõned mitte, aga mõned lihtsalt katsetavad, et tulevad ja proovivad õnne.”

“See on väga erinev. Osad tudengid tahavad praktikale tulla, siis on neil väga selge ettekujutus, mis see eriala endast kujutab, või mis see töökoht endast kujutab. Ja kui inimene tahab näiteks meile tööle tulla, siis väga paljud on eeltööd teinud. Aga on ka olnud juhtumeid, kui intervjuu keskel oleme me aru saanud, et see noor inimene kahjuks üldse ei saa aru, kuhu ta kandideerib või mida ta teha tahab. Tal on peaasi, et ta selle ühe töökoha saaks. Muust ongi tal ükskõik. Et see on väga suhteline. On väga ettevalmistunud inimesi, aga on ka neid, kes veel ei ole päris täpselt aru saanud, mis nad ise tahavad.”

On ka neid vastanuid, kelle kogemuse kohaselt on noorte teadlikkus väga madal. Tööandjate ootus on, et noored oleksid agaramad end kurssi viima ettevõtte tegevusalaga, kuhu kandideeritakse:

“Teadlikkust – ei absoluutselt mitte, vähemalt nendel töökohtadel, mis meil siin on (teenuseosutaja)”

“Aga kui nüüd vestlusele tullakse, siis paljudel juhtudel üldiselt noored eksivad ühes asjas, et nad ei otsi selle ettevõtte kohta absoluutselt informatsiooni, see on uskumatu lausa kohe. Et kui küsida, et millega me siin siis tegeleme, siis heal juhul öeldakse see, mis on tööpakkumise kuulutuses pandud, et see-see ettevõtte tegeleb selle-sellega. Et vot seda veel teatakse natuke, aga et kodulehele minna, infot juurde otsida, siis ma olen kokku puutunud, et kuskil viiest inimesest üks ütleb küll, et mul polnud aega, ma ei käinud, ma ei vaadanud.”

“Aga nad ei saa aru, mis töö on. Puudub kogemus ja mõistmine, mis asi on töö tegemine versus õppimine. Noh, eluaeg ainult saanud õppida ja ette kanda, õpid need viis tükki ära ja siis, tähendab, et üldse mõtlemine, mis on minu töö, kuidas ma seda korraldan, kui seda tööd on rohkem... Et arusaamine tööst on niimoodi, et annad ühe jupi ette, siis sa teed selle töö ära ja tuled tagasi siis järgmist tööd küsima, mitte seda, et tal on omal suur hunnik, kust ta ise peab valima, mida teha, mis järjekorras tuleb teha ja mida ei tohi või tasu teha. Mis tähendab, et õppimiskogemus ja töökogemus on ikkagi väga ju radikaalselt erinev. Ja ilma sellist ideaalset töökogemust omamata, selle lähedast õppimiskogemust omamata, ei saa aru, mida peab tegema. See on, ma arvan, kõige suurem küsimus kõikidel tasemetel.”

Samas hindasid osad intervjuueeritud noorte teadlikkust rahuldavaks. Siin on olulisel kohal ka ettevõtte enda poolne eelnev selgitustöö:

“Need, kes juba kandideerivad, need päris hästi juba teavad, üsna hästi teavad noore kohta, ma võin öelda. Et muidugi me ise teeme ka päris palju selgitustööd eelnevalt, et tutvustada neid valdkondi, et nad ikkagi ettevõtet teavad, nad teavad meie ettevõtte mõningaid töövaldkondi, kuid kindlasti mitte kõiki.”

Ilmselt sõltub noorte teadlikkus ka konkreetse töövaldkonna iseloomust ja ühiskonnas levinud kuvandist. Ühiskondlik kuvand ning müüdid ei pruugi sageli ühtida tegeliku olukorraga:

“See sõltub jälle valdkonnast. Kui me räägime meie valdkonnast (hotellindus), siis nii ja naa. Ühelt poolt nad arvavad, et nad kujutavad ette, mis see (antud valdkonna töö) on ja kui nad kohale tulevad, siis nad näevad, et see on palju laiem, palju sügavam töö ja siin on palju rohkem võimalusi, et see on palju keerulisem. Et kui rääkida teistest sektoritest, kus ma ka olen olnud, siis need inimesed on olnud palju teadlikumad. Nad kindlasti vaatavad palju paremini ette, mis see tähendab. See sõltub ikka sektorist. Ega väga sisuka info tööst saab inimene ikka läbi praktika. Siis ta saab aimu, et ahah, see on selline asi, tehakse neid, neid asju. Väga pinnapealne on see pilt ikkagi.”

Suurem on teadlikkus nendel, kes on valdkonnaga mingil kujul varasemalt kokku puutunud või kelle tutvusringkonnas on sama valdkonna esindajaid:

“Arvan, et see oleneb sellest, kas neil on varasem kogemus või kokkupuude või mitte. Oleme näinud olukorda, kui näiteks noored tahavad tulla klienditeenindajaks ja neile tundub see selline hästi lihtne töö. Aga reaalsus on see, et kui nad pole varem sellega kokku puutunud, siis mõne ajal pärast nad saavad aru, et see pole üldse lihtne töö ja nad ei soovi seda tööd teha. Aga samas on ka kokkupuude inimestega, kes alles lõpetavad keskkooli, aga nad on juba suvel käinud klienditeenindaja tööd tegemas varasematel suvedel ja nad teavad väga hästi, mis see tähendab. Et see on nii ja naa.”

“No mina ütlen, et tegelikult pooltel juhtudel võib-olla ei olegi neil õrna ettekujutustki sellest, mida teha tuleb. Pooltel juhtudel on ettekujutus olemas ja kui ma küsin siin vanemate kohta, siis ma näen, et need, kes on läinud sama rada, mida nende vanemad, vot nendel noortel on ettekujutus olemas.”

Leitakse ka, et noorte teadlikkus üldiselt on tõusnud:

“Ikka teatakse, et mis ettevõttesse tulla, mis tööd tegema. Ja kui nad ei tea, siis nad küsivad eelnevalt, kui läheb kokkulepete sõlmimiseks. Pigem küsitakse rohkem, kui aastaid 5-6-7 tagasi (riigisektor).”

Kokkuvõtvalt võib öelda, et rääkides noorte teadlikkusest seoses omandatava eriala ja töövaldkonnaga, leidsid tööandajad, et teadlikkus on erinev – sõltudes erialast, ühiskonnas levinud kuvandist antud eriala kohta, isiklikust varasemast kokkupuutest erialaga, ettevõtte enesetutvustusest jmt teguritest.

Valdkondlike võtmekompetentside teadvustamine koolisüsteemis viibimise ajal

Tööandjalt uuriti, kuivõrd on noored teadlikud sellest, millised peavad olema nende võtme tähtsusega kompetentsid koolis, et õpitavas valdkonnas hästi tööd teha. Üldiselt leitakse, et kõrgemat kvalifikatsiooni nõudvate ametite puhul on noorte teadlikkus vajalikest kompetentsidest kõrgem. Eraldi märgiti ära, et alaesindatud võtmekompetentsideks võivad senise kogemuse põhjal kujuneda keeleoskus, praktiliste probleemide lahendusoskus, õppimise ja enese arendamise oskus. Isegi kui erialakompetentse teadvustatakse, ei pruugi noored kursis olla sellega, milliseid üldkompetentse tööandjad hindavad:

“Võib-olla isegi noortel teadlikkus nendest kutsespetsiifilistest kompetentsidest on parem kui üldkompetentsidest, et see, et ma pean näiteks arendama endas seda suhtlemisvõimekust või meeskonnatööoskust või selliseid asju, et ma arvan, et selle peale teadlikult ei mõelda väga [...] Terviku peale ei mõelda, et olen see, kes ma olen, minu isikuomaduste stardikomplekt on kaasa antud, aga et näiteks kui palju tööandja tegelikult hindab seda sinu avatust ja sära silmades, motiveeritust ja aktiivsust ja et panustada ja olla lojaalne ja sellised asjad, et no seda väga ikka ei teata.”

“Ma arvan, et üks on kindlasti avatus ja valmisolek õppida ja muutuda ja võtta neid muutusi vastu. See on üks selline kompetents, mida ka tööandja hindab olenemata sellest, kas sa oled omandanud midagi või mitte, kas sa oled valmis muutuma ja õppima juurde. Ma arvan, et nad (noored) ei tea seda väga.”

Ettevõtjad arvasid, et koostöö koolidega võtmekompetentside välja selgitamiseks võiks olla senisest parem. Ühtteist on tehtud, ent palju saaks veel ära teha. Sisend vajalike kompetentside osas võiks ettevõtjate arvates tulla paljuski nende endi poolt, kuivõrd koolide personal ei pruugi jõuda pidevalt valdkondlike uuendustega kursis olla:

“No kui rääkida võtmekompetentsidest, et siis ma arvan, et need koolid ka sageli ei tea, need õpetajad, et mis need kompetentsid selles erialas võiksid olla ja mida õpilastele õpetada, et õpetamine erialaõppes ei ole enamasti kompetentsipõhine, vaid on lihtsalt hinnetepõhine, et selles ongi see erialade probleem ka.”

“See on ka selline valus teema, üks sellest ole ka räägitud, et ettevõtted ja koolid peaksid omavahel koostööd tegema, et õppekavasid ajakohastada. Ettevõtted võiksid anda oma panuse just reaalse töökogemuse ja ootuste poole pealt. Koolis on ju lektorid ja õppejõud, kes on teinud oma tööd aastakümneid ja kelle tööd ei tohi ka alahinnata, kuid ettevõtjad võiksid anda oma panuse, kas siis saata oma töötajaid kooli lugema, reaalselt elu kajastama. Me ei saa nõuda, et ainult koolid õppekava kaasajastamisega tegeleksid. Olen kuulnud, et räägitakse, et baasteadmistele pööratakse liiga palju tähelepanu, kuigi meie valdkonnas (riigisektor) on need kindlasti vajalikud. Igal juhul võiks vaadata, kui palju saaksid ettevõtted sinna kaasa aidata. Eks oma töötaja kooli esinema saatmine võtab jälle oma aja, et ta valmistab teksti ette, kas tal on piisavat esinemiskogemust jne. See on problemaatiline, aga kui ettevõtted paneksid seljad kokku, siis miks mitte.”

Kui ettevõtjad annavadki sisendi, kulub koolidel õppekavade ümbertegemiseks rohkem aega, kui tööandjad sooviksid:

“Usun, et nad (koolid) saavad sellest (võtmekompetentsid) aru, aga reageerimisaeg on hästi pikk. Isegi kogu haridussüsteemis. Noorte enda puhul on seda raske hinnata, kas nad aru saavad.”

Seega nähti õppurite valdkondlike kompetentside arendamisel võtmeküsimusena eelkõige tööandjate ja koolitusasutuste vahelist koostööd, kus tööandjate rolliks on koolide informeerimine omapoolsetest ootustest ja valdkondlikest arengutest.

Oskus hinnata oma sobivust ametikohale

Tööandjalt küsiti, kui hästi saavad noored tööle kandideerijad aru, millist töötajat tegelikult otsitakse (millised on ametikoha nõuded) ja esitavad enda kandidatuuri lähtuvalt sellest. Leitakse, et kuigi noorte oskus oma sobivust adekvaatselt hinnata on kohati nõrk, siis sellest teemast üldiselt räägitakse ning seda puudujääki on hakatud üldisemal pinnal teadvustama:

“Sellega on probleeme olnud küll. See on nüüd see koht, mida personalijuhtidega räägime, et hästi oluline on see, kes sa inimesena oled. Pead olema valmis õppima ja arenema, pead olema avatud ja kõik see pool. Ega nad selle peale väga ei mõtle. Vahest on seda, et kas ma üldse sobin teenindajaks... See tähendab, et nad peaks inimestega tahtma suhelda, neile peaks see meeldima. Ja ometi kandideerivad väga paljud inimesed, kellele ei meeldi suhelda, nad on kinnised, nad lähevad sellest stressi. Sellele noored väga ei mõtle. Kindlasti on väga palju ka neid, kes mõtlevad selle läbi enda jaoks. Ma arvan, et need loengud ja need teemad, mida räägivad organisatsioonid, mis on sinu jaoks edu alus, nad ikkagi kuulavad väga huviga ja neid huvitab see. Milline üks inimene peab olema, mida peab tegema, et edukas olla, mis on need iseloomujooned ja -omadused, et seda on hakatud üha rohkem rääkima ja rohkem mõtlema.”

Alati polegi noorel oma sobivust lihtne hinnata, kuna tööandjad väärtustavad erialastest oskustest enam isikuomadusi. Teatud juhtudel on tööle asumisel isikuomadused olulisemad kui erialased teadmised ja noore kandideerija julge pealehakkamine kandideerimisel, vaatamata puudulikule haridustasemele, võib olla edukas:

“Kui tööandja palkab, siis sul võivad need teadmised ja kogemused olla, aga vaadatakse ikkagi seda inimest. Ja tihti peale võib niimoodi minna, et koha saab inimene, kel on vähem kogemust ja jättis kooli pooleli, kui see, kes on omandanud eriala, selle hariduse ja omab ka mingit kogemust,

aga inimesena lihtsalt ei sobi. See peab kahepoolne olema. Organisatsioonid on enam-vähem enda jaoks läbi mõelnud, missugust inimest nad otsivad. Üritatakse palgata inimest nagu tervikut.”

Oskus oma sobivust hinnata sõltub jällegi ametikohast, millele konkurss korraldatakse:

“Näiteks, kui me otsime siia assistente, siis on küll selliseid väga tublisid noori, kes teavad täpselt, mida nad ise oskavad teha, oma oskusi, mida nad tahavad.”

Tööandjatel paluti hinnata ka juhuslike kandideerijate osakaalu, kelle kvalifikatsioon ega oskused ei vasta nõutud kriteeriumitele. Leiti, et noored on pigem julged kandideerima ka ametikohtadele, millele esitatavate nõuete osas neil puudub kvalifikatsioon, lootes eelkõige heale õnnele ja isiklikule sarmile:

“Pigem tullakse proovima ja olen märganud, et tänapäeva noortel on päris kõrge enesehinnang, neil on hea pealehakkamine ja julgus nõuda ja küsida. Mõnes valdkonnas hinnatakse end üle ja siis ei taheta enda eksimusi või vajakajäämisi tunnistada, kui pole näiteks oskusi sellele ametikohale. Aga nad on julged küsima palka, ametikohta.”

“No üldiselt on nad endast väga heal arvamusel, ma arvan, et kui me näiteks nüüd viimati otsisime kvaliteedikontrolli, siis tulid CV-d absoluutselt seinast seina. Kuigi meil olid seal ka ju nõudmised pandud. Üldiselt ega vist ikka jah, noored on küll väga julged, noored ei anna omale küll aru, mis neilt oodatakse, nad ei saa aru, et vist ikkagi ei võeta, mulle tundub.”

Ka siin intervjuueritute arvamused erinesid. Oli neid, kes leidsid, et just noored kalduvad kandideerima ka juhul, kui neil puudub sobiv kvalifikatsioon:

“Juhuslikke kandideerijaid on väga palju. Ja just noored, kellel on diplom käes ja kes ei ole üldse töötanud. Kui näevad konkurssi, siis saadavad. Et lihtsalt proovivad, et äkki läheb hoopis mõne muu asjaga õnneks ja tegelikult tuleb tunnistada, et võib-olla teatud juhtudel see toimibki... umbes 30% inimeste puhul - et kui on nõutud selle valdkonna haridust, siis ta on ikka selle valdkonna haridusega inimene.”

Samas leiti, et hea õnne peale kandideerijate osakaal ei sõltu niivõrd tööle soovija vanusest:

“No neid juhuslikke kandideerijaid on tegelikult ikka väga palju, aga siin ma ei saaks nüüd välja tuua, et enamik osa neist on noored. Tegelikult on neid igas vanuses, kes nagu ei adu üldse midagi ja ongi tulnud mütsiga lööma ja endal on haridus hoopis teisest vallast, millega ei ole mingit kokkupuudet. Et neid on nii noori kui vanu. Et siin seda erisust ei saa tuua.”

Juhuslike kandideerijate osakaal võib sõltuda ka positsioonist, kuhu kandideeritakse. Mida kõrgem positsioon, seda suurem on kandideerijate teadlikkus:

“Täpselt ei oska öelda, mis see osakaal on, aga põhimõtteliselt seda võin öelda, et mis iganes ametikoha me välja kuulutame, mingi osakaal on alati neid, kes on saatnud igale poole oma CV, nad ei ole süvenenud, et mis see meie poolt pakutav töö on. Nad ei ole ka võib-olla reaalselt huvitatud tööle tulemisest, ma ei olegi aru saanud alati, et miks nad üldse neid CV-sid saadavad. Mingi osakaal on, aga ma täpselt ei tea, kas on see 20-80 või mis see on... Olen täheldanud, et see väga sõltub vanusest, aga ka positsioonipõhiselt, et mida kõrgema astme juht, siis reeglina ikka enam-vähem teatakse, et mis see võib endaga kaasa tuua. Aga madalamatel positsioonidel alati mitte.”

Arvati, et ilmselt on teatud juhtudel noortele selgitatud, et oluline on kandideerida võimalikult

paljudele ametikohtadele, andmata aru, millised on šansid sinna reaalselt tööle sobida:

“Meil ei ole see (juhuslike osakaal) väga suur tänases organisatsioonis, aga eelnevad kogemused olid küll, et 20-30%, kes ei vaata üldse, mis koht, kuhu kandideeritakse. Lihtsalt klikatakse ja saadetakse lihtsalt ära. Selliseid kõnesid, et te kandideerisite ja vastatakse: „Aga, mis firma see nüüd oli?“ Või „Aa, kandideerisin, või?“... Tegelikult ei süüvita ja ilmselt on see, et on räägitud, et saata võimalikult palju CV-sid, et kusagile ikka saab. Neid on ikka päris palju. Ma arvan, et teistes sektorites on erinev.”

Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et selles osas, kui täpselt oskavad noored hinnata ametikohale esitatavaid nõudeid, oli tööandjate kogemus erinev. Paljudel juhtudel leiti, et noored on alid saatma CV-sid, lootes heale õnnele, ehkki tööpakkumises esitatud nõuetele ei vastata. Tööandjad tõdesid samas ka seda, et teatud juhtudel on töötaja isikuomadused olulisemad kui kvalifikatsiooninõuded, seega võib CV saatmine ka nõuetele mitte vastamise korral tagada edu. Leiti, et noored on üldiselt julged konkurssidel osalema.

Enese kvalifikatsiooni ja oskuste üle- ja alahindamine

Arutledes noorte eneseanalüüsi oskuste üle, kerkisid esile mitmed probleemkohad.

Üks osa noortest on kursis sellega, millised on teadmised ja kogemused, mida CV esitamisel oodatakse:

“Nad on üsna hästi selle endale selgeks teinud, sest kui nad kirjutavad kaaskirjasid, et siis seal on ka tegelikult näha, et millele nad tuginevad kandideerides, näiteks, mingisugusele teatud ametikohale. Ja nad toovad välja seal nii oma hariduse kui ka siis need vastavad isikuomadused ja sellised nagu sotsiaalsed oskused, mis sellele ametikohal on vajalikud. Ja kellel on selline varasem kogemus juures, et siis see kandideerija kindlasti räägib oma varasemast kogemusest ka. Et nad on üsna hästi kursis sellega, et mis on sellised nagu nõutavad ja vajalikud oskused ja omadused.”

Omaette küsimus on see, et kui palju on CV-s toodu kooskõlas tegelikkusega. Noorte puhul, kellel puudub eelnev töökogemus, võib CV-s olla rohkem rõhku pandud isikuomadustele ning sel juhul näeb tööandja rohkem vaeva tegelikkuse välja selgitamisega. Esineb küllaldaselt juhtumeid, kus noored ei oska ennast adekvaatselt hinnata:

“Noored on väga julged, et nendel on väga pikk loetelu isikuomadustest alati. Et neid on alati väga raske hinnata. Kas need, mis kirja pandud on ja et kas tegelikkuses ka on, et ilma kohtumata, ilma vestlemata teada ei saa. Et tuleb ette küll, et kirjutatakse, et mul on väga hea suhtlemisoskus, aga kui vestled ja muudkui tirid ja tirid aga vastuseid välja. Et pigem hinnatakse ennast selliste ütleme omaduste poolest pigem paremaks.”

Arvati, et noored võivad kohati ennast ka madalamalt hinnata, kuna puudub varasem töökogemus ja oskus hinnata oma tugevusi just sellele ametikohale kandideerides:

“Seal ei ole vahet, et on vana või noor, et sellised mitteadekvaatseid CV-sid tuleb nii vanadelt kui noortelt, seal ei ole vahet... Vahe on selles, et noored tegelikult on just pigem enesekriitilisemad või siis nad ei oska võib-olla ennast hinnata, kuna neil puudub see võrdlusemoment. Et kui neil pole töökohta või nii.”

“Seal ei saa üldistada, et seal on nagu tegelikult hästi nii ja naa, et on neid noori, kes ennast väga ülehindavad, kui samas samale konkursile võivad kandideerida need noored, kes väga nagu alahindavad või ei tule selle peale, et enda juures välja tuua ka mingeid selliseid tugevusi, mis neil tegelikult on olemas, aga ta üldse ei tea sellest... Aga intervjuu käigus tuleb välja, kui ta sinna juba jõuab.”

Leiti ka seda, et enesehinnang sõltub haridustasemest – kõrgema haridustasemega tööle kandideerijad oskavad oma kvalifikatsiooni adekvaatsemalt hinnata:

“Eks see nüüd ongi täpselt selles samas kinni, et milline tasand on, millisele tasandile nad kandideerivad, milline on nende haridus. Kui on haridus madal, siis on osadel ikka enesehinnang väga kõrge. Ja need, kellel on rohkem haridust, need oskavad rohkem reaalselt hinnata, kas nad sobivad sinna või mitte, aga need, kes ennast kõrgelt hindavad, need arvavad, et sobivad igale poole.”

Samas, ka kõrgharidusega noorte hinnang oma võimetele võib olla kohati ebarealistlik. Eeldatakse, et hea haridus annab automaatselt eeliseid tööturul:

“Seda nad ilmselt teavad, et kõrgharidus on ikkagi üsna hea. Väga paljud ju lähevad kõrgharidust õppima sellepärast, et saada parem töökoht. See on ikka üsna levinud noorte puhul. Meie kogemustest näeme, et minnakse, saadakse haridus kätte, kõrgharidus, ja kas nüüd minnakse erialase töö peale. Saab ju õppida ükskõik mida, et see sageli polegi tähtis. Et siis ma saan kunagi juhiks. Inimesed tahavad hästi edasi pürgida. Tulevad noored, hakkavad tööle ja kolme kuu pärast küsivad: „Aga mul on haridus käes, kas ma nüüd saan ametikõrgendust. Kas ma nüüd saan juhiks?“ Seos, et ma tahan juhiks saada, ma tahan palju palka teenida ja mul on haridus olemas. Palju on seda kuulda.”

Toodi esile, et noorte enesehinnang sõltub kodu ja kooli toetusest ning varasemast praktika- või töökogemusest:

“Ma ei taha väga üldistust tuua, eks see sõltub kindlasti sellest, milline enesekindlus on tal kodus kasvanud või koolis saanud, enesekindlust tuleb ka mingist varasemast praktikast või kogemusest, et oskab ennast hinnata. Kui ei ole mingit kogemust varasemast, siis olen kohanud neid, kes hindavad end liiga madalalt, ja kohanud ka neid, kes hindavad liiga kõrgelt. See ilmneb hästi, kui küsida neilt, et mis su töötasusoo on, kui varasemad kogemused puuduvad ja vastavat haridust ka pole, kuid töötasusoo on hästi suur, siis on küll tegemist ebaadekvaatse enesehindamisega.”

Leiti, et eneseanalüüsi oskuste arendamisele oleks vaja koolides pöörata eraldi tähelepanu. Hetkel puuduvad oskused ja harjumus ennast kõrvalt vaadata ning analüüsida. Adekvaatne eneseanalüüs on tööelu kontekstis vajalik oskus. Arvati, et see oskus tuleneb osaliselt kodust, kuid haridusasutuste roll eneseanalüüsi oskuse kujundamisel on määrava tähtsusega. Soovitati vastavasisuliste ainete lisamist koolide õppekavadesse:

“No ühest küljest mulle tundub, et nad on kõrge enesehinnanguga ja sellised julged katsetajad, eks. Ja teistpidi on see kõrge enesehinnang ka põhjendamatu. Mis tähendabki seda, et nad ei ole piisavalt enesega tööd teinud, enese jaoks lahti mõelnud neid oma isiksuse tugevaid külgi ja teisest küljest võib-olla nad ei oskagi seda teha. Ja iseenesest võiksid need oskused tulla koolist kaasa, et seal võiks teadlikumalt selle karjääriplaneerimisega tegeleda ja anda inimesele need tööriistad kaasa, et kuidas ennast analüüsida ja ma arvan ka, et kodust.”

“Ma arvan, et seda oskust kindlasti võiks arendada ja ühiskonnas võiks olla see tugevam. Ma arvan, et ka meie haridussüsteem võiks seda rohkem õpetada inimestele, et enesega hakkama saamine, enda sisse vaatamine, enda tugevuste-nõrkuste hindamine ja oma potentsiaali nägemine. Sellega üldiselt väga palju ei tegeleta. Ma arvan, et seda võiks kindlasti noortel rohkem olla, vanematel ka. Üldse tundub olevat täna selline teema, kuna ma olen ise ka töötanud koolis, seal tuli see eriti välja, et inimesed ei tegele selliste teemadega ja ei analüüsi ennast. Ja kui sa hakkad koostööd tegema, siis avastavad tegelikult, et neil on nii palju positiivset, neil on nii palju kogemusi, neil on nii palju teadmisi ja nad oskavad kõike palju rohkem, kui nad ise arvasid. Seda oskust ei ole väga paljudel inimestel. Selliste enesejuhtimise ja eneseharidusteemadega üldiselt ei tegeleta.”

„Mujal maailmas, see puudutab psühholoogiat ja psühholoogiaga seonduvaid aineid, kus seda ilmselt õpetatakse, et ma oskan ennast kõrvalt analüüsida, kui ma teen mingeid asju, mis sellest kasu on ja kuidas ma saaksin selle enda kasuks pöörata. Ma arvan, et seda võib kindlasti õpetada koolis, võib õpetada kutsekoolis, see võib olla kõrgkoolide teema. Need inimesed, kes on läbinud psühholoogia loengud, kus räägitakse inimesest kui tervikust ja enda analüüsist, need inimesed oskavad. Ma arvan, et need teemad võib-olla kuskil kutsekoolides on vähem mahukad, kui neid üldse on. Eks see pole kindel, kas psühholoogia teema üldse kutsekoolis on. Aga võiks olla. See aitaks kindlasti.”

Kokkuvõtteks võib öelda, et tööandjate jaoks võib olla kohati keeruline orienteeruda – kas CV saatnud nooruk üle- või alahindab oma võimeid ja milleks on ta tegelikult suuteline.

CV-de koostamise oskus

Nagu eelnevast selgus, on noored julged enesekohast infot CV-desse märkima. Küsimuseks jääb aga esitatu tõepärasus. Leiti, et tehnilise külje pealt saavad noored hakkama üldiselt hästi, kuna osatakse arvutit kasutada ning kui CV Keskusest CV põhi ette võtta, siis oskavad nad seda täita. See pigem annab eelise. Arvati, et CV-de koostamise oskus on aja jooksul paranenud:

“Mõni kirjutab väga põhjaliku motivatsioonikirja juba praktikale tulles, ma eeldan, et ta teeb sama ka tööle tulles. CV-de vormistamine ja põhjalikkus on ka kindlasti paranenud, parem kui 6-7 a tagasi. Tänapäeva noored müüvad end paremini küll.”

“See on üha paremaks läinud tegelikult, et põhjalikumalt kirjutatakse oma elulookirjeldusi.”

Hinnati seda, kui noored suudavad CV-s anda terviklikuma ülevaate oma isiksusest:

“See oskus on paranenud, osatakse rohkem välja tuua. Ja just kui ongi kandideeri osalenud näiteks vabatahtlikus töös või sellised hobid ja harrastused on olemas, et nendest ka kindlasti kirjutatakse.”

“Noorte puhul on isegi päris hea, pigem see CV-de koostamine vanematel või siis neil, kes on pikka aega olnud töötud, või kes ei ole pikka aega töökohta vahetanud, siis neil on see pigem kehvem, seal on näha, et mingi stambi järgi on püüdnud koostada. Noortel on ka selliseid väga huvitavaid lahendusi, et silma paista. Motivatsioonikirja puhul on võib-olla vähem märgata seda stampides olemist. Aga üldiselt suhteliselt on hea, ütleksin.”

Mitu vastajat tõid samas esile, et noorte CV-d kipuvad olema lohakad. Samuti leiti mitmel juhul, et noortel on raskusi oma CV-s asjakohase info esitamisega:

“Ja kindlasti on jälle neid ka, kus korrektsus ja asjakohasus, et mingil määral neid võiks rohkem olla.”

“Seda on näha, et on õpetatud CV koostamist. Seal on tõesti see häda, et nad ei oska ilmselt välja tuua, mis need selle töö jaoks õiged, sobilikud parameetrid on või eelnevad kogemused, et mis nurga alt seda esitada.”

“Hästi-hästi suhteline, et neid on täiesti seinast-seina, on neid, mis on väga head ja väga põhjalikud, aga ka neid, mis on pealiskaudsed ja muidugi need, mis on pealiskaudsed, jäävad paraku välja.”

“On neid, kes on tõeliselt tublid ja saavad hästi hakkama ja teevad vanematele silmad ette. Et sellised noored säravad talendid, tulevikutalendid, et sa tunned need kohe ära. Aga ütleme niimoodi, et ikkagi valdav on see, et ollakse hästi lakoonilised ja ei osata ennast müüa. Ja ei saada päris täpselt aru sellest, et millise tegevusega nad parasjagu tegelevad. Ma mõtlen näiteks, et riigiasutus ja ei ole mingisugune väike äriühing näiteks, et sa võib-olla peadki kasutama erinevat stiili suhtlemisel. Et neil seda tunnetust nagu ka ei ole.”

Leiti, et kõrgkooli tasandilt tulnutel on CV koostamise oskused paremad kui kutseõppeasutustest tulnutel ning üldharidusest tulnute CV koostamise oskus on üldiselt nõrgem:

“See nüüd sõltub. Kui noored on kõrgkoolis, kuskil ülikoolis, siis saavad päris hästi hakkama. Seda ilmselt neile õpetatakse või nad on lihtsalt nutikamad, aga nemad saavad. Kirjutavad sisse kõik oma kogemused, kõik heategevuslikud üritused, kõik asjad, mida nad teavad, et nemad oskavad. Aga kui läheme kutsekooli tasandile, siis seal jääb see nõrgemaks. Ja ütleme, et mingid põhiharidusega, nagu gümnaasiumid, sealt seda ikkagi ei ole, et see on kindlasti nõrgem. Ja eneseväljendumine, me räägime motivatsioonikirjast, tegelikult on kõrgkoolide tudengitel eneseväljendumisoskus grammatiliselt ja kirjalikult palju parem kui näiteks kutsekoolide omadel.”

Toodi ka välja, et CV saatjate hulgas leidub neid, kes jäävad napolisõnaliseks, ehkki töökuulutuses on oodatud pikemat enesetutvustust. Kui on motivatsioonikirja või pikemat teksti palutud, siis pahatihti seda ei kirjutata.

Eraldi probleemina toodi esile, et tööle kandideerija saadab personalitöötajale küll CV, ent kirja sisu jäetakse tühjaks – puudub tervitus ja tutvustus, et millisele ametikohale kandideeritakse. Siit võib järeldada, et noored küll oskavad CV-d koostada, ent ei suuda aduda tööle kandideerimise protsessi tervikuna: kuidas pöörduda viisakalt, millised on ettevõtte poolsed ootused, milline on tööle kandideerimise kontekst ning kuidas kajastada oma oskusi ja soove pikema teksti kaudu. Tööandjaid võib häirida ka see, kui kirjalikus eneseväljenduses kasutatakse kõnekeelt.

Esinemine töövestlustel

Töövestlustel esinemise tase sõltub tööandjate arvates eelkõige konkreetsest inimesest ja ametikohast, kuhu kandideeritakse. Suhtlemisele orienteeritud erialade esindajad on suurema

tõenäosusega ka töövestlustel avatumad. Esile toodi noorte julgust, avatust ja enese müümise oskust. Üldiselt leiti, et eneseesitlemise oskused on noortel küllaltki heal tasemel ning tase on aastatega tõusnud:

“Üldjuhul on nende avatus ja motiveeritus väga hea, aeg-ajalt ikka satub inimesi, kes on võib-olla natukene kinnisemad ja kellega on natukene rohkem ütleme tegemist, et neid sõnu suust välja saada. Aga üldjuhul on ikka noored väga tublid ja tragid ja isegi kui see nende kogemus sellele ametikohale ei vasta, siis nad on alati väga püüdlikud ja nad üritavad meile tõestada, et nad saavad sellega hakkama. Et selles mõttes on neil motivatsioon kõrge.”

“Ütleksin, et keskmisest pisut parem, aga loomulikult on jälle nii ja naa neid juhtumeid. Jälle näide, et on keskkoolilõpetaja, kes oskab ennast väga hästi esitleda ja on valdkonnas töötanu, kes ei suuda. Kui üldistada, siis üks see sõltub positsioonist ka. Näiteks klienditeeninduse poole pealt, kui neil on juba olnud kokkupuude, siis nad suudavad, aga näiteks puhastusteenindajate puhul nad ei pruugi osata ennast esitleda nii hästi, varasem töökogemus ei ole neil seda esitlusoskust arendanud. Üldiselt aga on see meie kogemuse põhjal suhteliselt hea.”

“Noorte suhtlemisvõimekus ikkagi viimase 10-15 aastaga on ikka määratult tõusnud, selle poolest on juba päris hea. Suhtlemisoskus on palju parem, kui mina mäletan. Ei ole häda midagi.”

“Nooremal põlvkonnal ei ole sellist enesemüümishirmu, et ma räägin nüüd seda, mida kõike ma teinud olen, ja see on hea asi, ja ma räägin teile, mida ma oskan. Seda hirmu neil ei ole võrreldes eakama põlvkonnaga.”

“Võiks öelda, et oskavad küll (ennast esitleda). Kuna see on tegelikult selline ka kindlasti mitte igapäevane olukord ja igapäevane kogemus, et siis on näha, et see ärevustase on küll natukene kõrgem teatud kandideerijatel, aga nad pigem oskavad ennast esitleda hästi.”

“Kindlasti pole nad töövestlustel nii vilunud kui kogenud spetsialist, kel on töökogemused ja oskused sellised, millega suudab teisi võluda. Sõltub inimesest, on ju normaalne, kui noorel pole veel kogemusi töövestlustega. Aga julged nad on, seda kohe kindlasti.”

Leiti ka seda, et madalama haridustasemega kandideerijatel on kehvemad eneseesitlemise oskused:

“Mida madalam on haridustase, seda vähem on enesekindlust. Isegi kui inimesel on väga head oskused ja teadmised ja ta on võib olla väga tubli, aga see viis ennast presenteerida, öelda enda tugevused välja ja enda kasuks pöörata, see oskus on natuke madalam.”

Seda, et tööle kandideerimisel paistaks välja tahet igal juhul tööle saada, olenemata sellest, kui hästi antud ametikohale sobitakse, ei peetud üldiselt märkimisväärseks probleemiks. Pigem esineb seda tüüpi kandideerijaid madalamate kvalifikatsiooninõuetega sektorites. Kui ametikohale pole kõrgeid hariduslikke nõudmisi, siis on rohkem neid kandideerijaid, kelle jaoks pole niivõrd oluline see, kas ma sobin, tahan või oskan, vaid oluline on lihtsalt kuhugi tööle saada.

Isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivus lähtuvalt soovitud ametikohast

Intervjueeritutelt uuriti ka seda, mil viisil hindavad tööandjad töövestluste käigus noorte isikuomaduste ja sotsiaalsete oskuste sobivust lähtuvalt soovitud ametikohast. Tööandajate lähenemised on siinkohal erinevad:

“No isikuomadused väga tihti võib-olla ei tulegi vestlusel nii välja, kui tahaksime. Me vaatamegi, kuidas ta vestlustel erinevatele küsimustele vastab ja katsume puudutada tema varasemat töökogemust ja suhteid nii eelmiste ülemuste kui töökaaslastega, et mis ta selle kohta räägib ja üritame teha ka taustauuringut siis eelmistest töökohtadest.”

Ilmselt lähtuvad tööandjad suures osas lihtsalt senisest kogemusest ja tunnetusest. Palutakse tuua konkreetseid näiteid presenteeritud omaduste kohta:

“Mingi mulje ju ikka tekib esimesest kohtumisest, kui hästi ta oskab oma soove sõnastada, mida ta meilt ootab, millised eesmärgid on tal seatud. Isegi kui (noorel) oskused-kogemused puuduvad, ikkagi sa näed, kas ta nõ sobib perre, kas me võiksime teda proovida. Ametikoha järgi peab vaatama, kuidas ja kuhu see inimene oma natuurilt ja esmamuljelt sobib. Katseeksituse meetodil, pehmelt öeldes.”

“Kindlasti on alati esmamulje, mis on oluline. Või siis see kõhutunne ka sinna juurde. Mida mulle näiteks meeldib kasutada on see, et kui ta CV-s, kaaskirjas või oma jutus midagi väidab, et ta on väga sõbralik, kiire või asjalik, siis ma palun tal selle lahti selgitada, mis see tema jaoks tähendab, ja siis palun ka tuua konkreetse näite varasemast elust, et kui ta pole tööl käinud, siis võibki olla vabatahtlik töö või mingi asi, et näiteid tuua ja selle järgi hinnata.”

“Seda on raske öelda, et kas nad enda jaoks seda analüüsisivad või mitte ja tihtipeale isegi kui nad seda on teinud, siis see ei tähenda, et nad kohal hakkama saavad.”

Mõningatel juhtudel on tööandja eelnevalt kaardistanud isikuomadused, mida ta vakantsel ametikohal eelistab ning mida intervjuude käigus hindab.

Mõnede ametikohtadele kandideerimise puhul tehakse ka grupivestlusi, mille käigus püütakse isiksuseomaduste osas selgust saada. Samuti antakse kandidaatidele kodutöid, mille tegemise põhjal hinnatakse motivatsiooni antud ametikohale pürgida.

Üldiselt leidsid tööandjad, et noored oskavad oma isikuomadusi suhteliselt adekvaatselt hinnata. Samas sõltub palju inimesest ja ametikohast, kuhu kandideeritakse.

Teadlikkus töö sisust ja ametikohaga kaasnevatest raskustest

Suuremal osal intervjueeritud tööandjatest oli kogemus, kus töövestluse käigus mõistab noor kandidaat oma sobimatust antud töökohale. Loobumise põhjuseks võib olla ebaadekvaatne ettekujuvus nii töö sisust kui ka töökeskkonnast, töögraafikust, töö asukohast või töötasust:

“Aga see ongi, et meie asi on küsimusi küsida ja koos temaga arutada. On olnud jah, et me oleme selgust saanud mõlemad pooled, et see pole päris see. See sõltub ka inimese enda avatusest.”

Mitmetes organisatsioonides suunatakse tööle kandideerijad proovipäevale, et tekiks parem ettekujuvus töö sisust:

“Seda (loobumist) on ette tulnud. Ja tegelikult võib-olla sellepärast ka, et kui me nüüd noortest rohkem räägime, et neil on mingi oma ettekujutus selle töö osas. Ja kui sa peegeldad neile seda pilti, milline on see reaalne töö sisu ja me anname võimaluse neile ka selliseks praktika päevaks, praktika tunniks, et siis selle põhjal nad jõuavad ka endas võib-olla selgusele, et näiteks see ei ole päris see, mida nad teha soovivad. Või kui rääkida neile rohkem töökeskkonnast, töögraafikust, töö asukohast, et kui nad sellega kursis varasemalt ei ole, et siis seal mõni kandideerija võib aru saada, et see ei ole see, mida ta ikkagi teha sooviks.”

“Kui räägitakse tööst väga konkreetselt detailideni lahti, et sellel ametikohal pead tegema neid, neid asju, töö on öösel, see tähendab seda, seda, seda, kuni detailideni lahti hästi ilmekalt kirjeldada, siis on küll neid juhuseid, et inimene saab aru, et see ei ole päris see töö, aga seda ei ole väga tihti. Siis üritatakse, et ma võib-olla kohanen sellega ja ma lähen ikkagi proovin, ja siis saadakse aru katsea ja jooksul, et see pole päris see, mida ma tahan.”

Leiti, et tööle asudes on noorte teadlikkus tööga kaasnevatest asjaoludest (terviseriskidest, töökeskkonnast, töö iseloomust, tööga kaasnevast elustiilist, nt võimalikust töögraafikust jms) pahatihti kehvapoole või ebarealistlik. Tavaliseks probleemiks on see, et ei osata planeerida oma aega selliselt, et hommikul kokkulepitud kellaajaks tööle jõutaks. Vaja on tööandja poolseid juhiseid ja täiendavat tähelepanu, mis puudutavad nii graafiku alusel töötamise korra selgitamist, töötranspordi korraldust, tööohutuse järgimist, terviseriskide teadvustamist:

“Ma arvan, et sellel kandideerimise hetkel see teadlikkus ei ole suur. Neil on oma ettekujutus sellest meie tööst, aga kui me nendega vestleme, siis tegelikult meie peame hästi oluliseks seda kurssi viimist, et me räägimegi sellest, et milline on see töökeskkond, milline on see töö iseloom, töögraafik. Me soovime, et nad oleksid oma valikult nagu rohkem kindlamad, et kui nad selle töö enda jaoks on läbi mõelnud ja ette võtavad.”

Ühel juhul toodi välja, et probleemiks võib kujuneda ka see, et noored nõuavad mitteametlikku töötasu, andmata aru, mida see ettevõtte jaoks tähendab. Samas üldiselt leitakse, et palgaootuse kujundamiseks teevad noored eeltööd päris usinalt.

Keerulisemate kutseoskustega erialade puhul puutuvad noored juba väljaõppe käigus kokku erialale esitatavate töökeskkonna vmt nõuetega, sageli sisalduvad ka õppekavades vastavasisulised ained. Sellisel juhul on tööle asunud noorel ettekujutus tööga kaasnevast parem.

Selles osas, kuivõrd on noored enda jaoks läbi mõelnud ja aru andnud antud ametikohal esineda võivatest raskustest ja probleemidest (nt nõ rasked kliendid, pingeline töö iseloom jms), varieerusid arvamused valdkonniti. Tundub, et spetsiifilisemaid teadmisi ja oskusi nõudvate valdkondade puhul on noored ka raskustega paremini kursis. Üldiselt leiti, et selgem arusaam võimalikest raskustest kujuneb noortel siiski töö käigus:

“Mingi teadlikkus on neil kindlasti olemas, kas nad oskavad seda panna meie konteksti, see on juba teine küsimus. See on ka pigem tööandja ülesanne.”

“Ma arvan, et üldiselt nad ei taju seda. Nad ei mõtle selle peale ette. Niimoodi nad ette vist ei mõtle küll jah, millegipärast kaldun arvama. Nad elavad täna ja praegu ja arvamus, et eks siis paistab, mis saab.”

“Ma arvan, et need kandideerijad on rohkem selle peale mõelnud, kellel on varasem töökogemus, näiteks sellises sarnases valdkonnas. Kellele see on päris esimene kogemus, et nad on kuulnud küll või võib-olla näinud või mõni tuttav on rääkinud, kes töötab, et selline töö on. Aga ma arvan, et reaalselt nad saavad sellest siis ise aru, kui nad tööle asuvad.”

Pigem on täheldatud, et noored on muutunud mugavamaks ja pelgavad töös ette tulevaid raskusi varasemast rohkem:

“Raskustest ma ütlen küll, julgen öelda, et ega ei anta väga endale aru. Teinekord mõni töö on oma iseloomult väga väga pingutust nõudev, on väga pingeline. Me näeme seda, et noored siin nii mitmelegi ametikohale, kes on tulnud, on öelnud, et ma ei teadnud, et see töö nii pingeline on. Kardetakse, ma ei tea, kas kardetakse, aga minule endale tundub, et noored on kuidagi natukene kümne aasta taguse ajaga on muutunud mugavaks. Et raskused kui on, antakse kergesti alla ja pingutada ei taheta.”

Leiti, et tööintervjuu on koht, kus ka tööandja peab noorele selgitama, millised on antud töökoha raskused ja eripärad.

Teadlikkus ettevõttesisestest karjäärivõimalustest

Noored on usinad end ettevõttesiseste karjäärivõimalustega kurssi viima. See on levinud küsimus töövestluste käigus. Mõnel pool tehakse võimalikud karjäärivõimalused juba tööleasumisel uuele töötajale selgeks:

“See väga huvitab neid. Noorte puhul, kui anda sõna neile, et saate meie käest küsida, siis karjäärivõimaluste küsimus on igal teisel juhul tegelikult. Et millised on karjäärivõimalused.”

Leiti, et kutseoskuseid omandanud ja tööga seotud erialal õppinud noorte teadlikkus karjäärivõimalustest on parem üldharidusega või teiselt erialalt tööle tulnute omast:

“Ma arvan, et sõltub väga palju sellest, et millise haridusega see kandideerija on. Kui ta on juba midagi õppinud ja ta teab võib-olla ettevõtte struktuurist rohkem, ta teab, mis teda huvitab, siis ta teab ka, et kus ta ennast tulevikus näeb. Ja siis võib-olla noored, kes tulevad kohe gümnaasiumist, ei ole veel midagi edasi läinud õppima, et nad kindlasti peavad ka oluliseks karjäärivõimalust, aga nad ei ole nii teadlikud sellest, et mis valdkonnas nad tahaksid edasi areneda ja millised need võimalused tol hetkel siis tema jaoks võiksid olla.”

Kõrgemat haridust nõudvate ja tugevama konkurentsiga valdkondade puhul on tööle kandideerijate visioonid oma edasisest tööteest selgemad:

“Ma arvan, et nendele küsimustele nad oma küpsuse tasemel suudavad vastata ja mõelda küll. Kas see vastab reaalsusele, on see adekvaatne maailmapilt, see on järgmine küsimus.”

Ettevõtjad hindasid noorte tahet karjääri teha väga tugevaks:

“Võib-olla noored erinevad vanemast põlvkonnast just selle poolest, et nad seda liikumisvõimalust hindavad kõrgemalt.”

Seega võib öelda, et noored on teadlikud asjaolust, et ettevõtetes on võimalik karjäärialaselt liikuda ja üldjuhul nad ka ise uurivad arenguvõimalusi. Teadlikkus on sealjuures suurem kõrgemat haridust nõudvate töövaldkondade puhul.

Noorte erialavalikuid ja tööalast käitumist mõjutavad tegurid

Peamised tegurid, millest lähtuvalt noored oma õpinguid kavandavad ja töökohavalikuid teevad

Tööandjatelt uuriti ka seda, millised on nende hinnangul peamised tegurid, millest noored oma õpingute kavandamisel ja töökohavalikute tegemisel lähtuvad.

Leiti, et noorte erialavaliku kujundamisel on määrava tähtsusega keskkond, milles nad liiguvad: vanemad, perekond, sõbrad, virtuaalvõrgustikud. Teisalt saab määravaks isiklik huvi teatud valdkondade vastu. Olulise tegurina hinnatakse sissetuleku suurust erialal. Mõjutada võib ka eriala üldine populaarsus ja prestiiž.

“Ma arvan ikkagi, no mis nad ütlevad, et eeskuju ja kellegi soovitus, et on see siis vanemad või mingid tuttavad või sugulased või mingisugused teised sõbrad, kes midagi soovitavad. Ma arvan, et see on oluline.”

“Kui on kõrgharidusega inimene peres või suguvõsas, siis tavaliselt noored lähevad ka seda liini pidi. Kui peres ei ole seda mudelit eeskujuna, siis tegelikult jääbki see kuskile sinna tasandile. Eks pere määrab hästi palju.”

“Mingi mõtte või tõuke annab kindlasti kodu, pere või tuttavad, kes on noorele eeskujuks. Igal ajal on ka omad populaarsed erialad, nagu näiteks ärijuhtimine mõni aeg tagasi. Mõni on ka lihtsalt noorelt juba teadlik, et mida ta tahab õppima minna, endas on see mõte selgeks mõeldud. Siis on need nii öelda töövarjud – tuleb meile, saab kinnituse või tõuke, et tema valik on õige. Ma ei tea, kuidas on karjäärinõustamine koolides (et kui palju see vastab ootustele).”

“Ma arvan, et noored lähevad ikka sinna, kus on võimalik teenida ja otse olla edukas või siis teha seda, mida hing kutsub, kui on mingi kutsumus... Kui seda pööratakse nüüd niipidi, et keda on täna puudu ja tulevikus on kuidagi edukad või nende nõudlus on nii kõrge ja nende palgatasemed on kõrged, siis jõuab sõnum kohale. Ega meil on keevitajaid siamaani puudu ja ometi noored ei lähe keevitajaks õppima. Kuidagi ei köida see. Ikkagi minnakse õppima ärijuhtimist, majandust, juurat või midagi sellist, mis sisse toob, või IT-d.”

“Kõik see on, et mis hakkab silma, et venekeelsetes perekondades on perekonnatraditsioonid tugevamad kui eestikeelsetes perekondades, aga muus osas ma arvan kõik need klapivad, et selles mõttes nad vaatavadki seda, et kus on võib-olla tasuvamad töökohad, vaatavad ka seda, mis asub võib-olla nende kodukandis või selles piirkonnas, kus ta tahab töötada ja oleneb siis isiklikust ambitsioonikusest, et kas ta pigem tahab selliseid, kus on nagu prestiiži võimalusi rohkem või nagu

edasijõudmise, kõrgemale töökohale arenemise võimalusi rohkem... hindab pigem seda stabiilsust, et hästi nagu laialt, et kellel mida, et ma siin küll ei ütleks, et noored hindavad ühte asja.”

Oluliseks võib saada ka see, kuivõrd võimaldab valitud eriala tegeleda iseenda ja oma hobidega:

“Ma arvan, et tänapäeval vaatavad noored oma elu tervikuna ja nad ei keskendu ainult tööle, vaid nad teevad valikuid lähtuvalt sellest, et neil jääks aega ka iseendaga ja oma hobidega tegeleda. Töö ei ole prioriteet, nii nagu varasemal generatsioonil.”

“Oluline on see, et sa valid endale töö, mida sa tunned, et sa hingega teed ja sulle meeldib seda teha. Seda hakatakse üha rohkem ja rohkem rääkima. Seesama tutvusringkond, noored räägivad noortele ja ka see mõjub hästi, kui noored inimesed, kes on midagi teinud ja ise naudivad seda, räägivad noortele. Tundub, et see läheb ka korda. See mõjutab järgmise põlvkonna valikuid.”

Arvati, et teadlikum osa noortest eelistab valdkonda, milles nad on tugevad ning need, kes eneseanalüüsiga ei tegele, valivad suurema tõenäosusega eriala, mis töötab head sissetulekut:

“Ma arvan, et oluline on see keskkond, milles nad liiguvad, et see kujundab kindlasti nende arvamust. Et vanemad, sõbrad ja võib-olla nett, et see infokeskkond, kus nad toimetavad, see kindlasti. Teiseks, ma arvan, et võib-olla need ametid, mis tunduvad atraktiivsed ja kus on suuremad võimalused heaks sissetulekuks, et see on hästi oluline [...] Aga põhimõtteliselt, et see on võib-olla sellise teadlikuma tudengkonna eelis, et nad vaatavad, et kus nad ise tugevamad on, et selline noorsugu, kes väga ei analüüsi, siis nendel on küll kindlasti see sissetuleku suurus esmane.”

Samas esines ka vastupidiseid arvamusi:

“Väga palju näen seda ikkagi, et mis on popp, kuhu lähevad sõbrad ja sõbrannad. Ja juurde tuleb lisada, et tegelikult ka vanemad on, tihti teevad võib-olla natukene kurja, et tahavad, et laps läheks õppima seda, aga laps tegelikult ei taha minna seda õppima. Eks ta selliste meeldivate ainete järgi see valik tegelikult käib. Aga palga pool... No kui ma vaatan, et noored lähevad kutsehariduskeskusesse kokaks õppima, meeletult suur konkurss on ja kõik teavad, et toitlustuses on väga väiksed palgad, siis nagu üldse selle peale ei mõelda. Et aga kõrgkooli puhul, ma arvan, et mängib küll see tulevane töötasu paljuski rolli.”

Intervjueerituid kurvastas see, kui elukutsevalik tehakse teiste arvamusest, mitte oma kutsumusest lähtuvalt:

“Kahju, et kiputakse nii palju kõrgkoolidesse ja kutsekoole tegelikult alahinnatakse, kuigi tegelikult on just headest oskustöolistest puudus. Kutsekoolid ei ole noorte seas populaarsed. Kutseoskuste ja kuldsete kätega inimene saab ka tegelikult head palka. Kui sõpruskond läheb kõik kõrgkooli, kuid sina tahad minna kutsekooli, siis võib tekkida selline prestiiži küsimus. Kutsekoolide maine ei ole tänapäeva noorte seas hea. Aga võiks olla.”

Leiti, et ühiskondlikul tasandil teatud erialadele populaarsuse kuvand andmine võib perspektiivis kahjustada noorte valikuid, suunates neid oma tegelikust kutsumusest eemale. Arvati, noored ei oska pahatihti hinnata oma isiksuseomaduste sobivust antud erialale:

“Kui me räägime pidevalt nendest erialadest, mis võiksid tulevikus väga palju sisse tuua, et siis võib-olla mõni noor mõtleb, et... Mõtlebki ainult selle raha peale ja enda tuleviku peale ja teeb

oma valiku lähtuvalt sellest, kuigi võib-olla süda tuksub mõnele muule asjale, tegelikult ta tahaks midagi muud teha.”

“Ma arvan, et hästi palju mõjutab meedia, see, mis on populaarne, see, kus on hea sissetulek ja kus tulevikus saaksin ikkagi hakkama.”

Samas on noorte jaoks varasemast olulisem, et valitud eriala jätaaks neile liikumisvabaduse – nii teistele aladele kui ka teistesse piirkondadesse:

“Noh, maailm on lahti. Et ka see, et ei ole enam ainult Eesti see koht, kus võib elada ja tööd teha. See mõjutab väga palju.”

“Pigem minule jääb selline mulje, et nad valivad selle alusel, et jätta võimalikult palju võimalusi enda jaoks avatuks, et valib mingisuguse suuna, et kas siis inseneri suuna või ühiskonnateaduste suuna või midagi sellist ja siis ta tahab hilisemaks lükata oma konkreetsemad valikud. Aga harva, kui nad on sellised (teadlikud). Need samas siis ka juba teavad, kuidas või kelleks ta saab, kus kohas seda õppida saab või mis haridust selleks vaja on.”

Rääkides erialavalikut mõjutavatest teguritest, võib kokkuvõtteks öelda, et mõjureid on erinevaid. Mõjutavad nii ümbritsevate arvamus, meedia, isiklik huvi, töö tasuvus kui ka vastavus noore elustiilile. Tööandjad leidsid, et hea valiku tagab isikuomaduste sobivus antud erialaga.

Sotsiaalsete võrgustike mõju töökohavalikule

Tööandjate kogemuse põhjal on sõprade ja pere mõju töökohavaliku puhul sageli määrav. Erandiks peeti kõrge kutsekindlusega erialasid, kus noored on juba varasest east otsustanud selle ameti kasuks ning ei lase ümbritsevatel oma arvamust olulisel määral mõjutada:

“Kui meie töötaja on oma tööga rahul ja me otsime uut töötajat, siis nad annavad selle info edasi, et on hea tööandja, et meie puhul see kindlasti toimib, info liigub, töökuulutust võib sõprade-tuttavatega jagada. On reaalseid näiteid, kes tulevad selle peale tööle.”

“Ma arvan, nad on üsna palju mõjutatud, et kui nendega rääkida ka, et näiteks kuidas nad on üldse leidnud meie töökuulutuse ja miks nad kandideerivad, siis hästi paljud nimetavad ära seda, et mul sõber töötab või mul tuttav on töötanud. Väga hea töö on olnud, nad on soovitanud ja siis see noor inimene kandideerib. Ja paljud on tegelikult vanematega ka nõu pidanud ja vanemad on ka öeldud, et jah, et see tundub olevat õige valik. Et ma arvan, nad on mõjutatud.”

“No ma arvan see, et mis suuna on võtnud näiteks selle suhtevõrgusiku arvamusliidrid näiteks, et kindlasti see ju mõjutab, et üsna loogiline. Ja teisalt ka see, et kus tuttavad ja sõbrad ees töötavad, et see on ju ka paljuski, eriti noorte puhul, on tööle saamine raske ja loeb see suhtevõrgustik ja tutvuskond. Ja ka lihtsamate tööde puhul, seda on ka kergem kasutada ära.”

Seega on tööandjad tunnetanud noorte erialavaliku puhul sotsiaalse võrgustiku olulisust, seda iseäranis madalamat kvalifikatsiooni nõudvate töövaldkondade puhul, kus tööle sisenemine on lihtsam.

Kool noorte karjääriteadlikkuse kujundajana

Andes hinnanguid koolile kui noorte karjääriteadlikkuse kujundajale, leiti ühelt poolt, et nii koolide kui ka ettevõtete tasandilt saaks noorte karjääriloo osas rohkem ära teha, teisalt arvati, et väga palju ongi teadvustamise tasandil juba ära tehtud.

Oodatakse, et haridussüsteem tervikuna keskenduks rohkem nende oskuste õpetamisele, mida inimesed reaalselt oma elus edukaks hakkamasaamiseks vajavad, et väheneks tuimade faktiteadmiste ning suureneks probleemilahendusoskuste osakaal:

“No see jääb sinna gümnaasiumiastmesse tegelikult. Aga on koole, ma näen, kes väga väga aktiivselt sellega (karjääriteenustega) tegelevad, aga on koole, kust ei kuulegi nagu. [...] Et asjad nagu liiguvad, ma arvan paremuse suunas kogu aeg. Kümme aastat tagasi ei teadnud keegi karjääriõppest midagi. Seal koolis räägib õpetaja, kodus räägib ema, mõlemad õpetavad kogu aeg. Aga siis tuleb inimene nii väljastpoolt kooli ja kodu ja ütleb võib-olla sama asja, mida ema on rääkinud ja õpetaja on rääkinud ja nad seda võõrast inimest võtavad tõsiselt. Mina arvan küll, et sellest karjääriõppest on väga palju kasu.”

“Ma arvan, et väga palju on abi „Tagasi kooli” päevast, kus juba töötavad inimesed käivad siis oma erialast rääkimas, et tekiks see ettekujutus, mida ühel või teisel erialal tehakse. Ma arvan, et nendele asjadele peaks võib-olla rohkem tähelepanu pöörama, et saada neid häid inimesi rääkima just väga erinevatest valdkondadest. Tihtipeale meedias räägitakse väga populaarsetest asjadest, et tegelikult on neid erialasid väga palju.”

“Võib-olla saaks kool teha rohkem ekskursioone ettevõtetesse, et näha, mida see amet või töökoht endaga toob. Teha rohkem ettevõtetega koostööd. Samuti need töövarjupäevad, mida tehakse, ettevõtted peaksid seda rohkem pakkuma ja tegema reklaami, et õpilased võiksid käia rohkem ettevõtetes. Ei maksa seda kasutamata jätta. Aga ega see kooli poolt kerge ei ole. Koolid saaksid ehk rohkem innustada noori käima ettevõtetes, et erialaga rohkem tutvust teha, julgustama rohkem noori.”

“Ma arvan, et tänuväärne kohad on karjäärikeskused, mis on siis koolide juurde loodud. Mida ma tean, et osad koolid teevad, olles ise käinud tudengitele rääkimas, karjääripäevi. Kutsutakse tööandjad rääkima erinevatel teemadel, et rohkem anda tööandjapoolsetest ootustest kirjeldust, mida siis tööandja ikkagi ootab, mis on töö ja kõik sellised asjad. [...] Mina, kui tööandja, väga altilt olen valmis käima, rääkima, nõustama, tooma välja plusse ja miinuseid nende töö juures. Sest kõikides on hetkel tohutu tööjõu puudus. Ma arvan, et asi läheb järjest hullemaks. Kõik tööandjad tahavad neid noori endale. Kui ta natukenegi sobiv on, siis ma tahan teda endale saada. See on kindlasti üks koht, mida koolid võiksid rohkem teha.”

“Ma tegelikult usun, et nad teevad juba täna üsna palju selleks ju ära. Nad räägivad sellest erialast, kuhu inimene läheb õppima, et nad korraldavad ju erinevaid tutvumispäevasid ka. Et võib-olla rohkem teadlikult nendest rääkidagi, et miks ta on tulnud seda siia õppima.”

Kokkuvõtteks võib öelda, et peamine ootus koolidele on see, et osataks rohkem integreerida praktilist õpet, andmaks õppuritele selgemat ettekujutust töö toimuvast. Üldhariduselt oodatakse rohkem seda, et uusi teadmisi omandataks ja kinnistataks senisest enam läbi aktiivõppemeetodite.

Teretulnud on karjäärinõustamine, -info ja -õpe, ekskursioonid ettevõttesse, töövarjupäevad, “tagasi kooli” projekt.

Probleemid ja väljakutsed, mis peituvad noorte ebasobivaks osutunud valikute taga

Analüüsides probleeme ja väljakutseid, mis peituvad noorte ebasobivaks osutunud valikute taga, töid ettevõtete esindajad kõige sagedamini põhjusena välja praktika ja karjääriteenuste vähesust haridussüsteemis, vähest motiveeritust õpitud erialal töötada, noorte oskamatust ennast adekvaatselt hinnata, sotsiaalset ebaküpsust ning sotsiaalse võrgustiku survet:

“Eks see kutsehariduse süsteem on natukene meil võib-olla nihkes ka, et ta peaks olema natukene parem. Kuidagi rohkem motiveerida seda õpilast, et koolist võtta, mis tal on. Ja niisamuti halb asi on ka see, et no näiteks, kui on kokad ja pagarid ja keda kutsekast tuleb välja sealt, klienditeenindajad. See tase, mis nad lähevad nüüd koolist tööle, siis see palgatase on väike. See on väga madal, just mis kutsekoolidest tulevad. No peaaegu enamuse ma arvan on sellised, kus peale keskkooli, kui nad saavad seal kutsekoolis keskkooli ja saavad sinna lisaks eriala, et see palgatase on nii väike, et ta ei püüagi. Ta lihtsalt käibki seal koolis ära, et ta on saanud oma keskkooli lihtsamalt kätte, ta on saanud mingisuguse eriala, mis teda ei huvita ja siis ta vaatab, mis ta edasi teeb. No mulle tundub küll, et see hakkab ikkagi kutsekoolist peale [...] Aga üldiselt ei taheta praktikale võtta, ma arvan siit hakkabki see peale. Milleks ma seda õpin, kui mul ei ole praktika kohta. Vanasti oli nii, et kutsekoolidel olid omad praktikabaasid. Kindlad kohad, kuhu saadeti õpilased praktikale, oli see ehitus, mis iganes. Ja seal nad said ikkagi mingisugust tasu, oma taskuraha ja siis nad said seal ka hoopis teistsuguseid kogemusi, nad olid natukenegi huvitatud tegema, aga mulle tundub, et praegu on igasugune huvi kadunud ja ettevõtted ei taha nendega tegeleda, sest sellega on ainult probleemid.”

Ebasobivaks osutunud valiku taga võib olla ka noore inimese ebaküpsus – valiku tegemise hetkel ollakse väga noored ja puudub selge nägemus nii iseendast kui ka ümbritsevast maailmast:

“Ilmselt on nad ka suhteliselt noored, kui nad peavad seda valikut tegema. Ega ei ole kuskil seda kogemust, mida see reaalselt ikkagi tähendab. Võib-olla sellised spetsiifilised nagu kokk. See on nagu teada, mida tähendab kokatöö. Aga ütleme teised erialad, mis on võibolla keerukamad... Veidike nagu tundub, et nad täpselt ei tea, täpselt võib-olla ei oskagi. Mõni on väga varakult endale selgeks selle mõelnud. Mõni läheb õppima, sest sõbad läksid. Mõni vaatab, et läheb vaatab. Ma olen küsinud inimeste käest. Ikkagi „sõbrad läksid“ ja „keegi soovitas“ on väga levinud vastus.”

Sotsiaalse võrgustiku mõjul võidakse teha valikuid, mis pole kooskõlas inimese enda sättumustega:

“Võib-olla jällegi sõpruskond, kes ütleb näiteks, et lähme õppima ehitust, noor tahab sõpradega koos minna, nii on turvaline. Või isa-ema kodus mõjutavad, võib-olla isegi suunavad last valesti, noor lähebki sinna vanemate soovi järgi. Kui ma enda noorusaega meenutan, siis üks need meeleolud ja soovid ju kõiguvad, mõni noor ei olegi veel valmis otsuseks.”

Leiti, et koolisüsteemis pakutavad karjääriteenused ei suuda katta reaalselt vajadust:

“See, mis need ametid on, et milliseid loomumadusi see nõuab ja mis see töö tähendab ja mida see pakub – see on see vajadus, mida nad peaksid saama tundma. Ja kus vajaka jääb, no täna ju mingisugust ametiõpet, sellist kutseteenuste pakkumist ikkagi reaalsuses ei toimu. Et on inimesed,

kutsenõustajad koolides, aga nemad ikkagi ei jõua. Ja see kontseptsioon üldse, et ma ei tohi sulle mingisugust konkreetset nõu anda ja ma pean lihtsalt sulle üldist teadmist andma, mis ametid kõik maailmas on. Ja ma ei tohigi, minu teada on see niimoodi, mida kutseõpetajad on korduvalt mulle öelnud. Et ma ei tohigi kellelegi nõu anda, et kuule sulle sobiks see või teine. Kogu see arusaamine tööst üldse, töö mõte on ära kuidagi hajunud, aina haritakse. Teoreetilise hariduse, teadmiste üle fetišeerimine oskuste poolest. Ma arvan, et kui nüüd ikkagi neid kutsenõustajad, kes seal tööl on, ikkagi õieti järjepeale aidata ja täpselt välja mõelda, mis asi see kõik kutseteenused üldse on, juba põhikoolis ka, põhikooli jooksul, enne üheksandat klassi, kaheksandas klassis, nüüd selle asjanduse ikka selgeks tegema. Aga see, et nad elukogemuselt, noh ikkagi, häda on see, et peale gümnaasiumit, sel tasemel, peale kutsekooli, see noor on ikka veel nii roheline. Võib-olla mingites küsimustes hästi küps, aga tööelu jaoks on ta lihtsalt veel liiga noor.”

“No aga see ongi see, et nad päris täpselt ei anna endale aru, mida nad õppima lähevad, et kas nad lähevad kellegagi koos lihtsalt midagi õppima või valivad välja mingisuguse eriala nende ainete baasil, mis neil gümnaasiumis oli kerge omandada.”

Kuna ei osata ennast ega tööelu reaalselt hinnata, tekib kergesti pettumus, mis võib viia erialast loobumiseni:

“Võib-olla ongi see, et see ettekujutus on nii erinev sellest, milline on see reaalne elu ja see reaalne töö. Et võib-olla inimene ise pettub või ongi ennast nagu hinnanud hoopis teisiti, nii oma omaduste poolest kui ka sellest, tööks vajalikest oskusteks lähtuvalt.”

“Kooliaja jooksul ei ole ühtegi praktikat valitud, muidu oleks aru saanud, et see ei ole minu eriala. Praktika on jäänud nõ paberi peale, seda pole tehtud. Aga teisest küljest ma arvan, et noortel inimestel ei olegi alati seda teadmist, et see teadmine tuleb koos elukogemusega.”

“Ajakirjanduses räägitakse keskmise palga tõusust ja see tekitab liigseid ootusi noortes töötasu osas.”

„Noorele peaks kohale jõudma see, et sa peaksid tegema seda, mida sa tahad, mitte seda, mis on populaarne sõprade, pere seas või ajakirjanduses. Noorel võib-olla lihtsalt pole seda enesekindlust, et see otsus ära teha ja nii võibki juhtuda, et tehakse vale valik või otsus. Räägitakse palju juhtidest... Esmaspäeviti vist on see tööturusaade täiskasvanutest, kes on teinud elus kannapöörde. Võiks palju rohkem rääkida tavatöötajast, ei pea need suured kogu aeg pildis olema.”

“Siin on võib-olla erinevad põhjused, et kui ta on juba eriala lõpetanud ja tööle asub ja siis loobub, et vahel lihtsalt töökeskkond võib-olla ei ole selle inimese jaoks sobiv või see tööstiil, mõnes teises ettevõttes samal ametikohal sobiks talle paremini olla või et äkki on hoopis sihukene eraettevõtja tüüpi inimene.”

“Et ühiskond ei toeta seda, ei ole piisavalt selliseid karjäärikeskusi või karjääriõpet. See võib-olla ei ole kõige õigem, aga ma kujutan ette, et on ikkagi suur osa õpilasi, kelle silmaring on ka väga piiratud, et nad ei huvitugi väga sellest, mis maailmas toimub või laiemalt näiteks Eestis, nende igapäevane elukeskkond on kodu, kool ja arvutimängud ja nad ongi piiratud ja kui kuskilt seda infot juurde ei tule, mis silmaringi laiendaks, siis nad teevadki nendes samades hästi piiratud kogemuste ja teadmiste kontekstis oma sellised valikud.”

Seega ebasobivaks osutunud valikute taga peitub tööandjate hinnangul kõige sagedamini noorte vähene teadlikkus töö sisust, kitsas silmaring, vähene eneseanalüüsi oskus, sotsiaalse võrgustiku surve erialavalikul ja puudulik karjääriteenuste kasutamine.

Kutsekindlus

Küsimusele, kuivõrd on noored huvitatud/motiveeritud töötama erialal, mida nad on õppinud, andsid ettevõtjad erinevaid vastuseid. Arvati, et mõnel erialal ollakse rohkem kutsekindlad ja mõne eriala puhul pigem rohkem vahetusaltid. Usuti, et noored põhimõtteliselt soovivad tunnetada, et neil on tööelus liikumisvabadus:

“Nende jaoks on oluline see, et nendel oleks võimalus tulevikus teha veel valikuid ringi, et tundub, et praegustele noortele on hästi hirmutav see, kui ta peab ühe, sama töö või ameti juurde jääma oma tööea lõpuni, et pigem ta hindab seda, et tal jääks nagu see valikute võimalus, kas või illusioon valikutest tal jääks alles.”

Üldistatult kaldusid tööandjad pigem arvama, et noorte soov oma tegevusvaldkondi elu jooksul vahetada on normaalne ja aktsepteeritav. Ei eeldatud, et noored asuvad tööle sooviga töötada antud ametikohal pikki aastaid.

Täiend- ja ümberõppevalmidus

Üldiselt on tööandjatel kogemus, et noored on meeleldi valmis täiendavas õppes osalema, sageli usinamalt kui vanemaealised:

“Võib küll olla, et neil on see kogemuste pagas väiksem ja võib-olla nad sellest lähtuvalt on ka altimad neid kogemusi juurde omandama, et kuna nad ei tea veel lihtsalt nii palju.”

Valmisolek ümberõppeks võib sõltuda ka töötaja motivatsioonist üldisemalt – need, kes on tööle asunud mitte sisemise motivatsiooni, vaid pigem välise surve mõjul, on vähem motiveeritud ka hilisemas õppes osalema:

“Kui see, mida on vaja õppida, pakub neile huvi, siis nad teevad seda hea meelega. Aga kui on mingi rutiin, siis küll mitte. Pigem ei, pigem nad ei viitsi midagi juurde õppida.”

Mitmel juhul leiti, et kõrgemat kvalifikatsiooni eeldavate ametikohtade puhul on valmisolek ennast täiendada kõrgem:

“Mulle ikkagi tundub, et noored on õppimisaltid ja nad tahavad õppida, kui me räägime kõrgharidusega noorest. Kutsekool, siis seal on pigem, kes avastab võib loomulikult jätkata väiksemaga, mulle tundub, et võib-olla need, kes avastavad, et tegelikult võiks kõrgkooli edasi minna. Kindlasti on ka neid, ma kujutan ette selliseid tublisid, kes on omandanud mingi kutse ja mõtlevad, et võiks edasi liikuda.”

Seega enesetäienduse valmidust noorte hulgas peeti kõrgeks, eriti juhul, kui tegemist on kõrgemat haridustaset nõudvate ametikohtadega või erialaga, millele noor on asunud sisemise motivatsiooni mõjul.

Enesehindamine tööprotsessis

Enesehindamisega tegeletakse süstemaatilisemalt umbes pooltes uuringus osalenud ettevõtetes. Enamjaolt viiakse läbi arenguvestluseid, mille üheks osaks on töötaja eneseanalüüs.

Leiti, et tööle asunud noorte eneseanalüüsi oskus tööprotsessi käigus võiks olla parem. Arengukohana osati välja tuua pigem puudulikke kutseoskusi või keeleoskust, aga mitte niivõrd isikuomadusi, mis vajaksid antud töö kontekstis arendamist:

“Kui hakata rääkima võib-olla rohkem nendega sellest, et mis on arendamist vajavad, sellised isikuomadused, et siis seal tihtipeale tuuakse välja hoopis nagu ametikohaga seotud nõudmised, no näiteks vähene vene keele oskus. Aga võib-olla see eneseanalüüsi võime nendes isikuomadustes, mis võiks olla paremad, et see võib-olla natuke kipub vajaka jääma. Et nad oma tugevusi tunnevad väga hästi, nad võiksid oma nõrkusi paremini tunda.”

Üks intervjuueritu tõi esile seda, et tänu haridussüsteemis nõutule võivad koolist tulnud töötajate eneseanalüüsi oskused olla kohati paremad:

“Ma arvan, et inimestel on üleüldiselt väga raske ennast analüüsida, nii noortel kui vanadel. Võib-olla sellistel koolilõpetajatel on selles mõttes lihtsam, et nad on pidanud sellega tegelema, kas kooli lõpus või mõnes karjääriplaneerimise tunnis või karjäärinõustamises käivad, et nad on sunnitud selle mingisuguselgi hetkel kas või korraks mingil viisilgi läbi tegema. Aga vanemad inimesed võib-olla tegelevad sellega ainult siis, kui tal nagu iseendal on mingi huvi selle vastu.”

Seega leiti, et juhul, kui noor on osalenud karjääriõppes, on ka tema eneseanalüüsi oskused paremal tasemel.

Tööandjate üldine hinnang noortele tööleasujatele ja võimalused noorte motiveerimiseks

Muutused noorte tööalastes hoiakutes viimasel kümnendil

Hinnates noorte tööalastes hoiakutes toimunud muutusi viimasel kümnendil, torkas tööandjatele enim silma see, et noorte üldine hoiak töö kui peamise tegevusala suhtes on muutunud. Töö ei oma enam sellist tähendust kui varem ning töö käimist ei võeta sageli enam sellise tõsidusega nagu varem. Töö aja, sisu ja koha suhtes eeldatakse paindlikkust. See toob ka kaasa lühemaajalise töötamise ühel töökohal. Tööga võrdselt tähtsustatakse muid eraelulisi aspekte, huvialasid, suhteid, enesearengut laiemalt:

“Töö enda vajadus on muutunud, et töö nagu kuidagi võimaldab inimesel elada või ennast rakendada sellisel viisil nagu ta ennast ise näeb, mis aitab tema enda minapilti kuidagi toetada, aga võib-olla kümme aastat tagasi oli üliõpilaste hulgas, keda ma siis nõustasin karjäärinõustajana, et need olid rohkem nagu võib-olla valmis kohanema selle töökeskkonnaga ja rohkem võtma selle ettevõtte nägu endale ka külge.”

“Ärisektoris on ikkagi väga tajuda, kõik juhid räägivad sama juttu, et noored ei püsi enam, noored liiguvad, noored tahavad muutusi, tahavad näha arengut, tahavad õppida ja kui see organisatsioon ei paku, mis neid sel elu hektel huvitab, siis nad lähevad kuskile mujale, lähevad teise firmasse [...] Töö ei ole primaarne, vaid töö on teisejärguline. Primaarne on minu hobia, minu huvialad, kõik see, mida mulle meeldib teha ja töö on nii muuseas. Kui aega saan, siis käin tööl ka. Ja kõik organisatsioonid, kes on ebapaindlikud, sul on väga ranged reeglid ja palgalised kella kaheksast viieni, mingit paindlikkust ei ole, siis see organisatsioon endale varsti noori inimesi ei saa.”

“Võib-olla mõningal määral see motivatsiooni allikas on muutunud, et see mida taheti varasemalt, et see ei ole täna oluline. No näiteks paindlikkus on läinud kindlasti olulisemaks teguriks, töögraafik mängib kindlasti olulist rolli. Noored tunnetavad, et lisaks tööle on ka teised asjad, mis on sama tähtsad. Kõike peab olema parasjagu. See on võib-olla muutunud selle varasema ajaga.”

Mõned tööandjate esindajad tervitasid selliseid muutusi, leides, et see on paratamatu ühiskondlik areng, millega tööandjad peavad kohanema. Teised jällegi leidsid, et see segab ettevõtte toimimist:

“Vanemad töölised vehivad tööl käia ja ei julge selle eest midagi vastu küsida, väljaarvatud seaduses ettenähtud tasu, siis noored on selle koha pealt sirgema seljaga ja teavad, et ei maksa päris pähe astuda. Minul on oma elu, ma lähen kell 5 minema ja sa arvestad sellega.”

“No võib-olla isegi halvemuse poole natukene läinud, eriti tootmise osas. Et nagu veel kergemalt võetakse neid asju, et kümme aastat tagasi ei olnud see tööjõu voolavus ka nii suur nagu ta praegu on.”

Teadmiste ja oskuste osas üldiselt arvati, et olukord on paranenud. Kiideti keele- ja suhtlemisoskuste paranemist. Samas oli ka neid, kes leidsid, et kuna suheldakse palju virtuaalkeskkondades, on silmast-silma suhtlemisoskused kümnendiga kahanenud:

“Teadmiste poole pealt on võib-olla märgata sellist natuke suuremat ettevalmistust, aga ma ei saa seda kõigi kohta öelda. On ta nüüd koolis parema põhja saanud või rohkem praktiliselt käinud, raske öelda.”

Usuti, et see, kui üldhariduses on kohati liigutud faktipõhiselt õppelt lahenduskesksema maailmavaate suunas, võimaldab noortel edukamalt kohaneda ja toime tulla ka töökeskkonnas. Leiti, et noorte valikud on pikalt olnud kõrghariduse omandamisele suunatud ja kutseharidus on põhjendamatult vähe tähelepanu saanud ning loodi, et see hoiak hakkab muutuma.

Arvati, et võrreldes varasemaga on noored altimad tööle asuma kindla sihiga omandada teatud kogemus ning siis liikuda järgmist kogemust omandama. Noored on lühemaajalised töötajad kui varem:

“Et kolm aastat ühes kohas ja see oleks nagu maksimum, et siis oleks aeg edasi liikuda. Et kindlasti väga paljudel noortel on selline põhimõte. Et kindlasti on neid noori, kes väga põhjalikult mõtlevad selle peale, et miks nad on nüüd ühes ja teises kohas ja mida nad järgmisena teha tahavad. Et kas sellist sihitut jooksmist on, ma ei usu. Et ikkagi mõeldakse enne läbi. Aga jah, ma usun küll, et selline töökohtade vahetamine on praegu populaarsem kui ta vanasti oli.”

Motiveerivaks teguriks on lisaks töötasule ka töö sisu ja isiklikud arenguvõimalused:

“See sõltub kindlasti ka konkreetsest ametikohast, kui noor näeb, et tema töö sisu on hästi huvitav, ja töö sisu ka ise areneb, ei pea kohe kõrgemale positsioonile minema, siis nad ka püsivad seal. Aga kui töö end nende jaoks ammendab, siis nad liiguvad kiiremini edasi kui vanemad generatsioonid.”

Leiti, et kohati on kõrgkoolist tulnud noorte enesehinnang ja ootused tööandjale muutunud kõrgemaks:

“Eneseteadlik hoiak on kindlasti tõusnud. Nad väärtustavad ennast ja nad ka väljendavad enda väärtust.”

“Need inimesed, kes kõrgkoolist tulevad, siis eeldavad, et nad saavad kohe alguses suuremat palka või parema positsiooni. Et see enesehinnang on neil üsna kõrge, [...] aga mulle tundub vähemalt nii, et praegu soovitakse rohkem ja rohkem ja ei taheta alustada sealt algusest.”

“Oma õiguste ja palga osas on ta võib-olla parem läbirääkija. Põlvkondade vahe on küll.”

Nõudlikkus töötasu suuruse osas tulenebki sageli sellest, et noortel on oma kindel elustiil, mida soovitakse viljeleda ning töötasu peab suutma seda elustiili võimaldada. Töötatakse pigem elamiseks, mitte vastupidi.

Arvati ka, et raha ja pere majanduslik toimetulek mängib praegu palju suuremat rolli nii eriala kui ka töökoha valikul kui kümme aastat tagasi. Seda võib täheldada rohkem nendes peredes, kus vanemad kaotasid majanduslanguse ajal sissetuleku:

“Kindlus ja stabiilsus on palju olulisem kui kümme aastat tagasi, et vanemad on kriisiajal ilma tööta jäänud ja lapsed on seda näinud. Ilmselt ma näen, et rohkem tehakse valikuid sellise kindla leiva osas.”

Tööandjad leidsid, et kuna liikumisvõimalused on paranenud, näevad noored endid rohkem kui

maailmakodanikke ning tegelevad rohkem eneseotsingutega. Sotsiaalsed väärtused ja hoiakud üleüldiselt on muutunud:

“Kümme aastat tagasi oli rohkem sellist ettevõtlikkust ja isetegemist ja sellist jõulisust oli rohkem üliõpilaste hulgas näiteks, aga praegu on näitkes alternatiivset maailmaparandamise vaimu ja sellist muret ühiskonna pärast ja sotsiaalset ettevõtlust, et sellist on rohkem. Iseenda suhtes nad tahavad just olla hästi kuidagi leebed ja mitte ennast kellelegi saba ja kõrvadega maha müüa, vaid pigem jääda iseendaks.”

Samas toodi välja, et mingis osas noorte iseseisvus on, vastupidi, aastatega kahanenud:

“Vahel on uskumatu see, kui tullakse tööd otsima koos vanematega või vanavanematega. Et see võib olla selline suhtumine, et noori tööle ei võeta ja siis see ema või isa tuleb kaasa, kardab, et see kuri personaliinimene võib-olla ei kuulagi seda noort inimest ära. Et kümme aastat tagasi ma nägin palju vähem vanaisasid-vanaemasid ja emasid-isasid tööd otsimas.”

Üldistavalt võib öelda, et ühiskondlikud arengud on muutnud noorte tööga seonduvaid hoiakuid oma eraelu väärtustavamaks. Näib, et üha olulisemaks peetakse töö- ja eraelu vahel tasakaalu leidmist.

Tugevused

Ettevõtete esindajad nägid noorte tugevusena entusiasmi, julgust, eneseteadlikkust ja avatust:

“Et nad on hästi alati ja valmis ja väga aktiivsed uut väljakutset vastu võtma.”

“Mulle väga meeldivad need noored, kes teavad täpselt, mida nad tahavad, mida nad suudavad pakkuda, et see silmaring on lai.”

Kõrgelt hinnati seda, et noored on kiired kohanejad, kes adapteeruvad organisatsiooni sujuvalt. Tööandjatele meeldis, et noored pööravad tähelepanu sellele, kuidas ennast presenteerida, tehes seda sageli enesekindlalt ja innukalt. Positiivseks peeti, et noortel on olemas huvi iseenda ja maailma vastu:

“Mind rõõmustavad sellised elavad inimesed sõna otseses mõttes. Et kui tuleb tööd otsima, tema silmad säravad, ta on rõõmsameelne, hea suhtleja. Kui ma selliseid noori näen, siis ma vaatan, et ei ole ikka veel asi hull sugugi. Ja selliseid noori ma ikka näen ka. Ma näen selliseid noori pigem rohkem.”

“Rõõmustab kindlasti julgus ja avatus. Tõesti sellist riskijulgust ja see jällegi, et nad on katsetanud kõike ja ei karda endast rääkida, enda ideid maha müüa. Seda on küll. Et kui ma mõtlen vanemat põlvkonda, kus on üsna paljuski levinud seda, et ei ole vaja arvata, ei ole vaja öelda midagi, suu tuleb kinni hoida. Need on need nõukogudeaegsed inimesed. Noorte puhul seda ei ole, mis mulle hästi meeldib. Kui neile miski ei meeldi, siis nad ütlevad. Kui neile miski meeldib, siis nad ütlevad. Nad on avatud. Kui midagi küsid, siis neil on miljon ideed. Nad räägivad sulle. See on tõsiselt hea omadus, mida nõukogude inimestel ei ole, seda julgust, et ma võin rääkida. Ei ole seda hirmu, et kui ma midagi ütlen, siis saan karistada.”

Kokkuvõtlikult, tööandajad hindasid kõrgelt noorte julgust ja avatust nii tööellu suundumisel kui seal osalemisel.

Arengukohad

Tööandjaid kurvastas eelkõige noorte pinnapealne töösse suhtumine. See, et pahatihti ei soovita pingutada ja panustada, esile kerkivatele raskustele lüüakse kergelt käega. Vajaka jääb adumisest, et töö tähendab vastutust. Lihtsamate tööde puhul ei oska noored sageli mõista, et distsipliin ja reeglid on vajalikud selleks, et töö saaks kvaliteetselt tehtud. Ei mõisteta, milliseid tagajärgi võib kehvasti tehtud või tegemata töö tööandjale kaasa tuua. Kohati, eriti madalama haridustasemega töötajate puhul, jääb vajaka arusaamisest, et kuidas asjad “päriselus” käivad.

Tööle kandideerimisel võiksid noored olla korrektsemad – CV-d võiksid olla keeleliselt ja stiililiselt korrektsemad. Oodati, et ei pandaks kirja kohatuid lauseid, mida tööandjale ei tasuks esitada. Veel olid tööandjad pettunud selles, et palju esitatakse teatavat kvalifikatsiooni nõudvatele tööpakkumistele CV-sid, mis ei vasta mingil moel nõutavale – see tekitab asjatut lisatööd.

Loodeti, et noorte eneseanalüüsi oskus paraneb – et osataks asjakohaselt hinnata ja rakendada oma võimeid, et ei kohtaks nõ “raisatud” elusid.

Oodati ka seda, et noored hakkaksid rohkem hindama oskustööd.

Tööandja noorte töötajate motiveerijana

Tööandjate esindajatelt uuriti ka seda, milliseid viise nad kasutavad oma noorte töötajate motiveerimiseks. Peamiselt pakuti organisatsioonisiseseid arenguvõimalusi, väljakutset pakkuvaid ülesandeid, ühisüritusi, paindlikkust nii töö ajas kui ka kohas:

“No eks me püüamegi nendele pakkuda siin erinevaid võimalusi, selles mõttes, et kui ta näiteks tuleb meile tööle ja ta hakkab nüüd vaikselt peale mingist lihtsamast asjast, hakkab õppima ja siis kui me näeme temas potentsiaali, siis me pakume talle võimalust edasi õppida, edasi minna [...] aga muidugi on need, kes ikkagi on tulnud siia lihtsalt aega veetma, no neid ei motiveeri millegagi. Nemad tahavad ainult raha saada ja kui nad ei saa, siis ainult virisevad ja varsti lasevad jalga.”

“Alati on neid, kes ootavad midagi rohkemat, aga esialgu ollakse selle pakutavaga rahul [...]. Auto on üks soodustus, mida kohe oodatakse ja tahetakse ja ollakse solvunud, kui kohe autot ei saa.”

Toodi esile, et noorte jaoks on motiveerivaks teguriks koolitustel osalemise võimalus ja ka ühisüritustel osalemine:

“Me oleme paindlikud, me kindlasti pakume seda, mida nad soovivad, et sellist stabiilset tööd ja meil on, ma arvan, väga head sellised lisasoodustused, mis on iga ettevõttes töötava inimese jaoks motiveerivad. Ja see ka, et kui me enne rääkisime sellest karjääri võimalusest ja arengust, et siis tegelikult me suurel määral ikkagi tagame, suudame tagada, sellist isiklikku ja tööalast arengut ka siin ettevõttes.”

“On selliseid arenguprogramme, mida pakutakse noortele töötajatele, aga mitte kõigile, et see oleneb ka, mis valdkonnas ta töötab või mis eriala inimene ta on, et kui ta on rohkem sellisel meie põhitegevusvaldkonnaga seotud erialal või tema erialane väljaõpe võtab rohkem aega ja on keerulisem, et seda enam panustame tema edasiarendamisse ja pakume talle võib-olla võimalust siis vastavalt tema enda ambitsioonidele, kas olla juhendajaks või mentoriks teistele.”

“On juhte, kes hästi palju toetavad seda noort tööle tulnud inimest ja annavad talle võib-olla selliseid keerukamaid ülesandeid, kui ta näeb, et see noor inimene saab väga hästi hakkama. Et siis see kindlasti nagu motiveerib seda noort inimest.”

“Ja nüüd siis Y-põlvkond ongi need nooremad tööealised ja no ilmselgelt ka need, kes nüüd on hiljuti lõpetanud ja no nende jaoks on hoopis teised motivaatorid olnud kui vanemate jaoks. Ja reeglina, nad ühe tööandja juures väga üle 2-3 aasta vastu ei peagi. Nii et ma arvan, et tööandja peab endale ka aru andma, et ükskõik mis paketti ta pakub, on sel hetkel see noor inimene ikkagi läinud. Et ta omandabki kogemusi ja kogub neid kogemusi. Aga mida me ikkagi veel teeme, noorte jaoks on hästi oluline paindlik tööaeg, et nad saavad kodus töötada, nad saavad ka näiteks tulla Tallinnasse tööle kui nad elavad Viljandis või vastupidi. Et mobiilsed kontorid ja sellised asjad on olulised.”

“Me võimaldame hästi paindliku graafikuga tööd teha. Tõesti, sa saad isiklikult enda jaoks väga sobiva graafiku teha. Tahad sa töötada 0,2 koormusega, tahad töötada üks tööl, kolm vaba või kuidas iganes, näiteks konkreetsetel mingitel päevadel või midagi. Meie suudame küll pakkuda ja see on ka see, mis neid motiveerib. Nii palju muud on elus toimumas. Neil on igasugused huvitavad tegevused, neil on hobid. Me võimaldame kõigi nende asjadega tegeleda ja saab ka tööl käia natukene. See on see, mis on meie noorte puhul motivaator.”

Seega tööandajd adusid, et noorte motiveerimine võib esitada uusi väljakutseid. Peamiselt püüti noori motiveerida töökorralduslike soodustuste abil – pakkudes neile võimalust elada kooskõlas noore enda väärtussüsteemiga.

Ekspertide ettepanekud karjääriõppe mõjususe parendamiseks

Järgnevalt on teemade lõikes välja toodud karjääriõppe parendamist toetavate tegevuste alased ettepanekud lähtuvalt ettepanekutele antud keskmistest olulisuse hinnangutest skaalal 1 (ei ole oluline) kuni 5 (väga oluline).

KOOLI SISENE TASAND

Riiklik õppekava	HINNANG
1. Riikliku õppekava tõlgendamisel ja rakendamise tulemuslikkuse hindamisel tuleks pakkuda koolidele enam välist abi (nii õpetajate kui juhtkonna nõustamine; võimaldab optimeerida ajaressurssi, aitab leida fookust, hinnata ja sõnastada vajadusi, hinnata tehtud tegevuste tulemuslikkust jne). Seda võivad pakkuda nt Tartu Ülikool (haridusuuringute ja õppekava arenduse keskuse) koostöös Rajaleidja keskuste spetsialistidega.	4,67
2. Gümnaasiumi riiklikus õppekavas on läbiva teema õpiväljundeid kirjeldatud väga üldiselt ja need on selgelt mõistetavad ainult asjatundjale. Arvestades, et paljud õpetajad pole saanud karjääriõppe alast ettevalmistust, ei pruugi nad täpselt aru saada nt sellest, kuidas kooli õppekava teatud kooliastmes jätkab eelmistes kooliastmetes õpitut. Seega tuleks õpiväljundid täpsemalt lahti kirjutada .	4,44
3. Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava väljavõte – koondada karjääri planeerimise teema ainekavades ja hinnata, mis on tugimaterjalidega katmata.	4,33
4. Tuleks kirjeldada ära õppeprotsesside raamistik , lisada õppeprotsesside kirjeldusse artiklid, mõtted, kogemused, võimalused karjääriõppe elluviimiseks.	4,11

Kooli õppekava	HINNANG
1. Kooli õppekava koostamisel tuleb teha kogu kooli personali tasandil koostööd.	4,67
2. Õppekava uuendamise protsessi tuleks kaasata ka kogukond laiemalt ning arvestada kohalikke vajadusi ja ressursse (nt kaasata KOV, lastevanemate esindajaid, ettevõtjaid jne).	4,56
3. Kooli õppekava koostamisel tuleks eristada riikliku õppekava üldosast põhimõtted , mis on fookusega karjääriõppele . Näiteks võtta kooli õppekava koostamisel ette riikliku õppekava paragrahvid 2-14 ja hakata sealt välja tooma fookust, tegevusi, väärtusi, põhimõtteid, mis keskenduvad karjääriõppele ning mõelda läbi, kuidas saaks vajalikke pädevusi karjääriõppe kaudu kujundada.	4,22

Koolikorraldus	HINNANG
1. Tuleks toetada karjääriõpetuse õpetajate ja karjäärikoordinaatorite ainesektsioonide teket ja toimimist. Õpikogukonnad karjääriõpetuse õpetajatele, karjäärikoordinaatoritele.	4,89
2. Personali täiendkoolitused peaksid olema süsteemsed, kui koolitatakse juhtkonda, siis peaks olema eeldus, et vajalik info jõuab ka õpetajateni.	4,67

3. Kõigis üldhariduskoolides võiks olla karjäärikoordinaatorid , kes juhiks antud valdkonda kooli tasemel, kaasaks aktiivselt erinevaid osapooli jne. Karjäärikoordinaator: 1) aitaks saada üldpilti karjääriõppe toimimisest kooli tasemel; 2) oleks kontaktisik väljaspool kooli olevatele karjääri teemadega seotud partneritele; 3) oleks õpilasele konkreetne karjääri planeerimise alane kontakt koolis.	4,67
4. Koolitused koolide juhtkondadele , et teadvustada karjääriõppe vajadust koolis (karjääri paneerimise oskused ei ole vähem olulised kui riigieksamite tulemused). Nõustamine peaks hõlmama ka seda, kuidas aitab karjääriteema arendamine koolis kaasa õpilase toimetulekule (kui seda ei nähta, siis ei seata ka prioriteediks).	4,44
5. Kutseõppeasutustes võiks olla ühtse lähenemisena sisseastumisintervjuud , kus selgitatakse välja noorte kutsesobivus, sh tervislikust seisundist lähtuvalt. Kui vestluse käigus selgub, et antud eriala ei sobi, võiks pakkuda alternatiivseid võimalusi.	4,44
6. Koolides võiks olla palgaline ametikoht hariduse tugiteenuste koordinaator (koordineeriks kõike, mis toetab õppimist, k.a. HEV). Terviklikum tugiteenus, mis viib kõik eri lähenemised kokku ja omab üldpilti toimuvast. (Hetkel on osades koolides õpiedukeskused, mis jälgivad õpilase arengut, ka neid saab siduda karjääriteenustega).	4,33
7. Karjääriõppe teemadega võiks siduda ka ühiskonnaõpetuse aines ette nähtud kogukonnapraktika , mille käigus tutvutakse erinevate kolmanda sektori võimalustega.	4,00
8. Kool peaks alustama ise oma partnerite ja kohaliku kogukonnaga suhtlemist (kui teised osapooled ei ole ise aktiivsed), tegema nendega laiemat koostööd ning mõtlema, kuidas saaks karjääriplaneerimise teemade puhul kõiki osapooli (nt ettevõtted, MTÜ-d, raamatukogu, rahvamaja jne) kaasata. Alustama nt teabepäeva või personaalse suhtlemisega. Abiks võiks olla koostöö teemalised edulood.	3,89
9. Koolitus koolijuhtidele, karjäärikoordinaatoritele „Milline on tõhus sisekoolitus koolis läbivate teemade arendamiseks?“ (koolitajate koolitus)	3,89
10. Karjääriõppe kvaliteedi küsimused tuleks viia (üldise rahuolu küsimustiku raames) koolides tegelikku kasutusse – nt Eksamite Infosüsteemi (EIS) keskkonda.	3,78
11. Propageerida eri haridusastmete vilistlaste karjääriuuringuid (mis neist edasi on saanud jms), et tuua selle kaudu esile koolis karjääri planeerimise teema käsitlemise olulisust.	3,67

Õpetaja	HINNANG
1. Edendada koostööd õpetajate vahel jm kooli personaliga (aitab õpetajal ressursse säästlikumalt kasutada). Enam ühiseid arutelusid ja läbirääkimisi prioriteetide ja vajaduste osas kokkulepeteni jõudmiseks, sh arengukavade koostamise protsessis.	4,67
2. Pakkuda täiendkoolitusi karjääriõpetuse õpetajate, aineõpetajatele. Nt motiveeriva tagasiside andmine, õpitulemuste saavutatuse jälgimine, õpilastelt tagasiside saamine, tööturu alased koolitused jne.	4,44

3. Õpetaja vajaks karjääri planeerimise teemade käsitlemisel mentorit (materjalid võivad olla väga head, aga kui neid ei osata kasutada või ei kasutata eesmärgipäraselt, siis ei ole neist abi).	4,44
--	------

Õpilane	HINNANG
1. Viia ellu projekte, mille käigus õpilased suhtleksid ise otse tööandjatega (nt lepiks kokku külastusi jms), et arendada õpilaste algatusvõimet, ettevõtlikkust, suhtlemisoskust tööandjatega.	5,00
2. Ka õpilaste endi käest tuleks küsida , kuidas ja mida võiks karjääriteenuste arendamiseks teha (nt ajurünnaku, küsitluse (veebipõhine), rahulolu-uuringu, arenguestluste vormis).	4,78
3. Suunata õpilased omavahel asju arutama , plaane välja töötama, kuidas võiks midagi teha (projekti vormis, meeskonnatööna, näiteks „Meie unistuste kool“ – kuidas ja mida seal tehakse, kuidas see võiks välja näha.)	4,67
4. Küsida karjääriõppe parendusettepanekuid õpilasesindustelt .	4,56
5. Viia läbi rohkem projektipäevi I, II ja III kooliastmes, kus toimuvad eale vastavad ametite tutvustamised, näiteks läbi mängu.	4,56
6. Karjääri teemadega võiks seostada 3. kooliastme loovtööd (pakkuda koolidele selleks välja teemasid, juhendeid koostamiseks ja hindamiseks, abi loovtööde juhendamisel).	4,56
7. Korraldada koolides rohkem karjääripäevi – nt erinevad ettevõtted käivad koolis õpilastele oma tegevusest rääkimas ning seejärel saavad õpilased valida, milliseid neist ettevõtetest nad soovivad külastada ja nende tööga lähemalt tutvuda (nt “Miks Ma Mida Teen?” Raplamaa gümnaasiumides).	4,44

KOOLI VÄLINE TASAND

Rajaleidja keskused	HINNANG
1. Rajaleidja keskused võiks viia rohkem läbi oma teenuseid tutvustavaid üritusi erinevatele sihtgruppidele (noored, koolide ja koolieelsete lasteasutuste esindajad, omavalitsuse juhid, ametnikud jne).	4,67
2. Rajaleidja keskused võiksid koguda ja vahendada infot ametite kohta erinevatel kandjatel (filmid, TV saated jms); õpilased võiksid ka ise olla osalisteks nende koostamisel.	4,44
3. Rajaleidja.ee – õpilase ja noore osa kujundada õpikeskkonnaks , suunaja osa arendamisel võtta aluseks õpilase osa (võimaldab überpööratud klassiruumi meetodid juurutada jms).	4,33
4. Rajaleidja keskused võiksid oma sihtrühmadega (koolid, õpilased, lastevanemad, koolipidajad jne) ise aktiivsemalt kontakte otsida .	4,22
5. Õpilased võiksid tulla enam koolidest gruppina Rajaleidja keskusega tutvuma.	4,22
6. Rajaleidja keskused võiksid pöörata rohkem tähelepanu noorte kutsesobivuse alasele nõustamisele lähtuvalt nende tervislikust (vaimne ja füüsiline tervis) seisundist (noorte teadlikkuse tõstmine).	4,22
7. Rajaleidja esindajad võiksid käia veelgi aktiivsemalt koolides .	4,11

8. Rajaleidja keskuse töötajad võiksid osaleda kutseõppeasutuste sisseastumisintervjuudel , aidates seal hinnata kandidaatide sobivust lähtuvalt erinevatest aspektidest, sh tervislik seisund.	4,00
--	------

Tööandjad	HINNANG
1. Koostöö tööandjate ja kooli vahel peaks olema selgelt eesmärgistatud . Igal õppekäigul peaks olema kindel eesmärk ja sellele peaks järgnema analüüs (mida nähti ja õpiti jne).	5,00
2. Tuleks luua kohalike ettevõtete andmebaas , kes oleksid valmis koostööd tegema (kes on nõus võtma õpilasi vastu õppekäikudele või praktikale, kui palju, mis ajaperioodil, mis vanuses jne). Andmebaasi võiks koostada koostöös nt maakondlike arenduskeskustega, haldajaks võiks olla nt kohalik Rajaleidja keskus. Esmalt tuleks viia läbi piloodid.	4,33
3. Ettevõtete enese tutvustamiseks tehtud filmid võiksid jõuda ka koolidesse . Ettevõtete kodulehtedel olevad tutvustusfilmid saab (õpetaja, õpilane jne) ka ise välja otsida ja neid saaks koolis koos vaadata. Tutvustusfilmid võiksid olla ka koostamisel olevas digitaalses õppevara platvormis.	4,22
in4. Ettevõtjad võiksid teha enam koostööd kohalike omavalitsustega , näiteks tuua välja/survestada, et õpe koolides võiks olla elulisem jms.	4,11
5. Kool peaks ise motiveerima tööandjat koostööks ja informeerima teda sellest, mida koolides (karjääriõppe raames jm) tehakse, mis on karjääriõppe eesmärk jne.	4,00
6. Õppekäike puudutav tööandja vastutuse aspekt tuleks lahendada pooltevahelise lepinguga, sh lastevanemate luba.	3,78

Sotsiaalne võrgustik	HINNANG
1. Tuleks tõsta lastevanemate teadlikkust karjääriteemadest ja karjääriõppest koolis (hoolekogu, lastevanemate koosolekud jne), käsitledes sealjuures võrdsete võimalustena nii kõrg- kui kutsehariduse omandamist, tõstes esile lapse karjäärivaliku tegemisel muuhulgas ka lapse tervisliku seisundi arvestamise olulisusest – allergiad jms.	4,67
2. Koostöö lastevanematega peaks olema valdavalt läbi positiivse kontakti . Lastevanemaid võiks kaasata positiivse sõnumiga karjääriteemasid käsitlevatesse üritustesse (karjääripäevad jms). (Kui kooli poolne sõnum lapsevanematele on ainult negatiivne, nt kutsutakse vanemad kooli vaid probleemide korral, on raske vanematega koostööd teha).	4,56
3. Tuleks kaardistada lastevanemate nägemus karjääriõppe vajalikkusest koolis (ootused koolile).	4,22

Meedia ja ühiskondlik arvamus	HINNANG
1. Korraldada karjääriteemadega seotud edulugude jagamise konverentse (korraldajaks HTM) – tõsta esile konkreetseid positiivseid näiteid, mida on juba ära tehtud nt eri koolides jm (analoogne konverents on olnud nt digipädevuste teemal).	4,44

2. Tunnustada koole , kes on karjääriõppe osas midagi märkimisväärtset korda saatnud.	4,33
3. Kutseõppe teemaliste edulugude kajastamine meedias (TV-s, raadios, trükimeedias), sealjuures on oluline tuua välja eeldused, mis edu saavutamisele kaasa aitasid (nt üldoskused, teadmised, hoiakud).	4,22
4. Korraldada lastevanematele avatud uste päevi erinevates kutseõppeasutustes (näidata, milline on kaasaegne õpikeskkond jne; kummutada kutsehariduse teemalisi müüte tuues esile positiivseid aspekte).	4,11
5. Korraldada rohkem karjäärrikohvikuid (kus käsitletakse karjääriteemasid, kutsutakse sel teemal rääkima erinevaid esinejaid jne).	4,11
6. Korraldada suuri piirkondlikke karjääriteemalisi konverentse .	4,00
7. Kutseharidusel tuleks leida oma patroon (eestkõneleja, arvamusi liider, kes propageeriks ühiskonnas ja meedias kutseharidust).	3,89
8. Rajaleidja keskustel, koolidel jt võiks olla (kohalikus) meedias konkreetsed kontaktisikud , kellega suhelda.	3,67
9. Propageerida kutseharidust senisest enam messide kaudu (nt noorte infomess Teeviit, kutseharidusmess Noor Meister).	3,56

Koostöö	HINNANG
1. Rajaleidja keskuse töötajad ja ülikoolid (koostöös) võiks olla õpetajatele metoodiliseks toeks selles osas, kuidas karjääri planeerimisega seotud teemasid erinevates vanuseastmetes, erinevate õppeainete raames jne käsitleda. Viia läbi vastavaid täiendkoolitusi jne (kaasata koolitustesse rohkem õpetajaid, sh ka kutseõppeasutuste õpetajaid).	4,78
2. Käsitleda karjääri planeerimise teemasid erinevates noortega seotud nii kooli kui koolivälistes tegevustes (nt üle-Eestiline osaluskohvikute projekt, ettevõtlikuskohvikud, laagrid jne).	4,67
3. Luua üldhariduskoolide õpilastele kutseõppe õpilasevarjupäev kutseõppeasutustes (eesmärk näidata, mida tähendab õppimine kutseõppeasutuses – korraga õpitakse kutset ja omandatakse gümnaasiumiblokki; millised on erinevad kasutusel olevad tööriistad jne).	4,67
4. Edendada koostööd kutseõppeasutuste ja üldhariduskoolide vahel – vastastikused külastused jne.	4,56
5. Kahepoolne koostöö KOV-i ja koolide vahel : samamoodi kui omavalitsus saab toetada kooli arengukava elluviimist ja arendamist, saab ka kool anda oma panuse kohaliku omavalitsuse arengukava elluviimiseks.	4,56
6. Edendada koostööd kooli toetada soovivate partnerite vahel (Ettevõtlik kool, Huvitav kool, Tagasi kooli, Töötukassa plaanid, Unistused ellu, Teaduse propageerimine, Rajaleidja keskused jne).	4,56
7. Kõrgkoolid võiksid tutvustada oma õppekorraldust ja erialade väljundeid juba 10. klassi õpilastele . (Huvitava Kooli raames on päevakorral ettepanek, et ka kõrgkoolide lahtiste uste päevad võiksid olla suunatud 10. klassidele ja toimuda jõulude paiku).	4,44
8. Tuleks arendada koolidevahelist koostööd valikainete raames – nt kui ühest koolist ei saa piisavat arvu osalejaid kokku.	4,44

9. Edendada koostööd ülikoolide ja üldhariduskoolide/kutseõppeasutuste vahel – rohkem erinevaid koostöölepinguid jms.	4,33
10. Õppejõudude/õpetajate vahetus ülikoolide/kutseõppeasutuste vahel, sh kaasaaitamine uurimistööde juhendamisel (ka tudengeid kaasates).	4,22
11. Luua ühtne ja kõigile nähtav noortele suunatud ürituste kalender , mis hõlmaks lisaks riikliku tasandi üritustele ka maakondlikke (et saaks ürituste korraldamisel vältida nende ajalist kattuvust).	4,00
12. Pakkuda täiendkoolitusi kirjastustele õppematerjalide loomisel, sh karjääri teema integreerimiseks aineõppega.	3,78
13. Võiks teha karjäärinõustamise õppefilmi , mida õpetajad saaksid oma töös kasutada ning õpilastega koos vaadata, analüüsida ja mõtestada.	3,67

HTM ja teised seotud ministeeriumid	HINNANG
1. HTM võiks toetada mõtet, et karjäärikoordinaator on koolides vajalik .	4,56
2. Õpetajate jt mentorprogrammid on väga vajalikud, nende rahastus ei tohiks olla projektipõhine, vaid süsteemne ja järjepidev .	4,33
3. Kaaluda erinevaid võimalusi, kuidas võiks vähendada pearahasüsteemist tulenevaid negatiivseid mõjusid koolidele (nt vajadus võtta finantsilistel kaalutlustel vastu kõik soovijad, sh ka ebasobivad kandidaadid.)	4,22
4. Tuleks viia sisse tervisetõendite nõue teatud erialade/kutsete õppimiseks.	4,11
5. Üle-Eestilise karjääriteenuste alase nõustamissüsteemi välja arendamine - väline ekspert tuleks kooli ja aitaks koolidel saada süsteemse ülevaate karjääriõppe rakendamisest, sh probleemidest koolis (ei tohiks olla projektipõhine).	3,78
6. Täienduskoolituste tulemuste mõõtmine (kuivõrd toimub karjääri planeerimise teemade integreerimine ainekavadesse).	3,67

KOV (kui kooli pidaja)	HINNANG
1. Tõsta kooli pidaja teadlikkust karjääriõppe vajalikkusest koolides.	4,56
2. Koolidel võiks olla stardiraha erinevate karjääriõppega seotud koostööprojektide ellu viimiseks (suuremate projektide jaoks leiaksid ise lisaressursid).	4,44

Kokkuvõtvalt võib öelda, et karjääriõppe edasise parendamise seisukohalt kõige olulisemaks pidasid eksperdid kooli ja tööandjate koostööga seonduvaid ettepanekuid, mille kohaselt koostöö tööandjate ja kooli vahel peaks olema **selgelt eesmärgistatud** ning tuleks ellu viia projekte, mille käigus **õpilased suhtleksid ise otse tööandjatega**, et arendada õpilaste algatusvõimet, ettevõtlikkust ja suhtlemisoskust tööandjatega (keskmine hinnang 5,0).

Väga oluliseks peeti ka karjääriõpetuse õpetajate ja karjäärikoordinaatorite **aineseptsioonide** ja õpikogukondade tekke ja toimimise toetamist (4,89).

Samuti toetati väga tugevalt ettepanekuid, mille kohaselt karjääriteenuste parendusettepanekuid tuleks küsida ka **õpilaste endi käest** ning Rajaleidja keskuse töötajad ja ülikoolid (koostöös) võiks olla **õpetajatele metoodiliseks toeks** selles osas, kuidas karjääri planeerimisega seonduvat

erinevates vanuseastmetes, erinevate õppeainete raames jne käsitleda (mõlemad 4,78).

Olulise aspektina saab välja tuua ka suurt rõhuasetust edasisele karjääriteenuste alasele koolitusvajadusele – toodi välja nii karjääriõpetuse õpetajate, aineõpetajatele, karjäärikoordinaatorite kui kooli juhtkonna koolitusvajadust.

Järeldused ja soovitused

Vilistlastelt saadud tagasisise põhjal võib karjääriplaneerimise alase info jagamise kohta õppeasutustes järeldada, et karjääriõpetuse tunde ja karjääriplaneerimise alase info jagamist peetakse üldiselt oluliseks ning leitakse, et see võiks olla ühtlasemalt kättesaadav kõigis koolides. Edukaks ja teadlikumaks karjääriplaneerimise alaste valikute tegemiseks soovitatakse arendada võimalusi, millest on enda valikute tegemisel enim kasu saadud või puudust tundud – individuaalsem lähenemine, töövarjupäevad, tööturu olukorrast, ametitest ja erialade sisust põhjalikuma ülevaate andmine, valdkondade praktikute koolidesse rääkima kutsumine ning erinevate kutseõppeasutuste ning kõrgkoolide laialdasem tutvustamine. Lühidalt öeldes – vähem teoreetilist ning enam praktilist laadi infot.

Koolide ja tööandjate esindajad leidsid, et karjääriõpe peaks kaudselt alguse saama juba eelkooli tasandil. Nii jääb noorel piisavalt aega, et oma huvides ja eelistustes selgust saada. Seega on oluline, et üldhariduskoolis õpiksid õpilased ennast, oma huvisid ja tugevusi hindama. Saaksid esmase ettekujutuse erialadest, mida on võimalik omandada ning väljunditest, mida nende erialade omandamine pakub ja mis peamine – õpiksid mõistma, kuidas ja kuhu oma isiklikku potentsiaali üha rohkem alternatiive pakkuvas töömaailmas suunata, et isiklik kasutegur ja rahulolu oleksid maksimaalsed. Tööturule sisenevate noorte jaoks tähtsustub tööandjate hinnangul üha enam tööst saadav vaimne rahulolu, töö peab olema osa elustiilist, mitte pelgalt raha teenimise allikas. Töö peab kohanema inimese vajadustega, mitte vastupidi. Samalaadsed suundumused paistsid silma ka vilistlaste hinnagutest.

Nii koolide esindajate kui ka tööandjate arvamuse kohaselt on tööalaste eneseotsingute aeg pikenenud, tööalase karjääri jooksul ollakse valmis tegema kardinaalseid muudatusi ning lojaalsus ei oma enam sellist tähendust kui varasemalt. Seda arvamust kinnitavad ka eri haridustasemete vilistlaste hinnangud, ootused ja reaalsed kogemused. Karjäärialaste eesmärkide seadmise tähtsustamise kõrval tajutakse kohati väga nõrgalt, millest lähtuvalt neid eesmärke seada ja milliseid tegureid on otsuste langetamisel vaja eelnevalt läbi mõelda ja arvestada. Kohanemine töömaailmaga oleks lihtsam, kui noored teaksid, mida nad tahavad ning oleksid kursis ka sellega, milliseid võimalusi pakub ümbritsev keskkond nende soovide realiseerimiseks. Seega leitakse, et on oluline anda noortele juba põhihariduse raames elementaarsed oskused iseenda määratlemiseks ning oma vajadustele vastavate väljundite leidmiseks.

Nii koolide kui ka tööandjate esindajad rõhutasid, kui tähtis on anda noortele täpsem ettekujutus sellest, mida üks või teine eriala endast sisuliselt kujutab. Samuti leiti, noored peaks ka ise selle nimel rohkem pingutama, et enne eriala valikut endale selgeks teha, mida vastaval erialal töötamine tegelikkuses endast kujutab ning millised on õpingutele järgnevad võimalikud väljundid tööturul. Uuringust ilmnas, et noored näevad hariduse ja tööturu vahelisi seoseid kohati liiga ühekülgsest ja kitsalt, piirates need teadaolevate õpingutejärgsete töövõimalustega ning nägemata

seda, et õpingute käigus omandatakse teatud kompetentsid, mis on olulised ja vajalikud teatud valdkonnas töötamisel.

Soovi tööturu arengute, võimaluste ja konkreetsete väljundite kohta paremat ja põhjalikumat infot saada töid välja ka eri haridustasemetel vilistlased ise.

Nii tööandjad kui ka koolide esindajad kinnitasid, et karjääriõppe juurutamine koolide õppekavades on teretulnud. Samas tundub, et tööandjate informeeritus sellest, kas ja kuidas karjääriõpe toimub, on küllaltki lünklik. Mõned tööandjatest olid ühe või teise aspektiga kursis ning oskasid tehtud tööd hinnata. Valmisolek noortele oma tööd tutvustada tundus olevat kõrge. Soovitati, et noored peaksid saama rohkem võimalusi praktilises tööelus osalemiseks. Seevastu kutseõppeasutuste ja ülikoolide esindajad olid karjääriõppe süsteemi toimimisega paremini kursis ning oskasid ka tehtud tööd hinnata. Leiti, et karjääriõppes osalenud noorte teadlikkus ja oskused töömaailmas orienteerumiseks on paremad.

Antud seisukohale annab vilistlastega tehtud fookusgrupiintervjuude põhjal kinnitust ka see, et karjääri planeerimise alane teadlikkus oli põhikooli ja gümnaasiumi järgsete valikute tegemise ajal oluliselt madalam just kutseõppeasutuste vilistlastel, kes olid üldiselt teistest vanemad ning kelle kokkupuude karjääriõppega vastavaid haridustasemeid läbides oli olnud üsna vähene.

Vastuvõtukomisjonide liikmetega tehtud intervjuudest jäi kõlama see, et soovitakse teha tihedamat koostööd nii üldhariduskoolide, teiste kutseõppeasutuste, ülikoolide kui ka tööandjatega. Täna on Eestis aga paraku olukord, kus kutseõppeasutusele, kes soovib tulla oma erialasid põhikoolilõpetajatele tutvustama, võidakse vastata, et koostööd ei soovita teha. Üheks põhjuseks võib siin olla konkurents õpilaste pärast. Samuti töid põhikoolide vilistlased sageli välja, et põhikoolist gümnaasiumi minekut tajutakse ainukese võimalusena. Kohati ei oldud sealjuures kutseõppeasutuste poolt pakutavaga hästi kursis ega isegi sellele variandile kordagi mõeldud.

Kuna sisseastumiskatsetel on nii praktiliste tööde kui ka õppetöö korralduse ja sisu tutvustamise järgselt olnud edasisest kandideerimisest loobujaid, siis võib öelda, et ka sisseastumiskatsete roll erialateadlikkuse kujundajana on märkimisväärne. See on üks arvestatav kanal, mille kaudu noored saavad täpsema ettekujutuse eriala sisust ning oma sobivusest antud erialale. Samas, noore enda huvi ja tahe ennast erialaga siduda võib suure tõenäosusega olla määravam kui väljastpoolt antav hinnang tema eeldustele ja sobivusele. Kuigi vastuvõtukomisjonide poolt antav subjektiivne hinnang ei saa olla kindlasti ainus infokanal, mille põhjal erialavalik tehakse, tasuks tulevikuperspektiivis kaaluda, kuidas selle infokanali võimalusi saaks laialdasemalt ja süstemaatiliselt ära kasutada.

Õppetöö käigus toimuva praktika efektiivsuseosas ilmnas tööandjate ja koolide esindajate hinnangutes teatav erinevus. Koolides pigem usutakse, et praktikakogemus on olnud õpilaste jaoks väga väärtuslik. Tööandjad aga töid välja, et sageli on praktika ettevõttes läbi viidud nii ühekülgse, et noore ettekujutus tööprotsessist jääb väga puudulikuks. Sama probleemi töid välja ka vilistlased. Toodi näiteid heast praktikakorraldusest, kus tööandja võimaldab praktikandil olla oma töövarjuks, tutvustab kõiki ettevõttes tehtavaid tööprotsesse ning laseb kätt harjutada erinevate tegevustega. Selleks, et praktikajuhendajad oleksid motiveeritud noori juhendama, võib ettevõtte sisse seada süsteemi, mille järgi praktikajuhendaja teenib selle ülesande täitmise eest täiendavat rahalist tulu. Mitmed ettevõtted näevad õppureid kui tulevase töökäsi ja on nõus nende arendamisse ka praktika käigus omalt poolt panustama.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tuleviku karjääriteenuste suundumus võiks olla liikuda teoreetilise info jagamiselt enam praktilise kogemuse omandamise suunas. Eri haridustasemete vilistlased pidasid väga vajalikuks põhjalikumat info jagamist erinevate erialade ja ametikohtade sisulisest poolest, sellega seoses rõhutati eriti töövarjupäevade, ettevõtete külastuste ning eri elualade esindajate õppeasutuste külastamist ning õpilastele “päriselust” rääkimist. Vajadust praktiliste teadmiste ja kogemuste järele tõid esile ka nii tööandjad kui vastuvõtukomisjonide liikmed ja karjäärinõustajad.